

Regeringens proposition till riksdagen om godkännande av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och av det fakultativa protokollet till konventionen samt med förslag till lagar om sättande i kraft av de bestämmelser i konventionen och dess fakultativa protokoll som hör till området för lagstiftningen och om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman.

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition förslås det att riksdagen godkänner den i New York i december 2006 ingångna konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, till den del den hör till Finlands behörighet, och det fakultativa protokollet till konventionen samt antar en lag om sättande i kraft av de bestämmelser i konventionen och dess fakultativa protokoll som hör till området för lagstiftningen och en lag om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman.

Konventionens syfte är att säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för personer med funktionsnedsättning och att främja och skydda dessa rättigheter och friheter samt att främja respekten för deras människovärde. Ledande principer i konventionen är förbud mot diskriminering samt tillgänglighet.

För genomförandet av konventionen ska en nationell kontaktpunkt utses och en nationell samordningsmekanism inrättas. Vidare ska

utses en mekanism för att främja, skydda och följa upp konventionens nationella genomförande.

Enligt det fakultativa protokollet har enskilda individer eller grupper av enskilda individer som lyder under en protokollsparts jurisdiktion rätt att göra framställningar till kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, om de anser att deras rättigheter enligt konventionen har kränkts av protokollsparten i fråga. Det fakultativa protokollet innehåller även bestämmelser om ett undersökningsförfarande.

Konventionen och dess fakultativa protokoll trädde internationellt i kraft i maj 2008. För Finlands del träder konventionen och dess fakultativa protokoll i kraft den trettionde dagen efter deponeringen av ratifikationsinstrumentet. Lagarna avses träda i kraft vid en tidpunkt som bestäms genom förordning av statsrådet, samtidigt som konventionen och det fakultativa protokollet träder i kraft för Finlands del.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL	2
ALLMÄN MOTIVERING	3
1 INLEDNING	3
2 NULÄGE	4
2.1 Lagstiftning och praxis	4
<i>Lagstiftning</i>	4
<i>Politikprogrammen</i>	6
<i>Centrala tillsynsmyndigheter</i>	8
2.2 Den internationella utvecklingen	9
<i>Förenta nationerna</i>	9
<i>Europarådet</i>	11
<i>Den internationella utvecklingen i övrigt</i>	13
2.3 Europeiska unionen	13
2.4 Bedömning av nuläget	15
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN	17
3.1 Målsättning	17
3.2 De viktigaste förslagen	17
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER	17
4.1 Konsekvenser för individens ställning	17
4.2 Samhälleliga konsekvenser	18
4.3 Ekonomiska konsekvenser	18
4.4 Konsekvenser för myndigheterna	20
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	21
5.1 Konventionsförhandlingarna	21
5.2 Den nationella beredningen	21
5.3 5.Utlåtanden	22
6 SAMBAND MED ANDRA PROPOSITIONER	23
DETALJMOTIVERING	24
1 KONVENTIONENS INNEHÅLL OCH DESS FÖRHÅLLANDE TILL LAGSTIFTNINGEN I FINLAND	24
2 DET FAKULTATIVA PROTOKOLLETS INNEHÅLL OCH DESS FÖRHÅLLANDE TILL LAGSTIFTNINGEN I FINLAND	98
3 3 LAGFÖRSLAG	100
3.1 Lag om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll	100
3.2 Lag om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman	101
4 IKRAFTTRÄDANDE	101
5 BEHOVET AV RIKSDAGENS SAMTYCKE OCH BEHANDLINGSORDNING ..	101
5.1 Behovet av riksdagens samtycke	101
5.2 Behandlingsordning	106
LAGFÖRSLAG	107
om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll	107
om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman	108
FÖRDRAGSTEXT	109

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (nedan kallad konventionen) är det första rättsligt bindande internationella instrumentet som gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen upprättar inga nya rättigheter, utan befäster redan befintliga rättigheter som garanteras i andra internationella konventioner om de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Även om tidigare upprättade konventioner om de mänskliga rättigheterna i princip garanterar alla personer lika rättigheter, tillgodoses rättigheterna för personer med funktionsnedsättning inte fullt ut. Strukturella hinder i samhället, attityder och bristfällig kunskap begränsar möjligheterna för personer med funktionsnedsättning till ett självständigt liv samt deras rätt till självbestämmande och delaktighet i samhället.

Genom konventionen åläggs konventionsparterna att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning. I konventionen ingår bestämmelser både om medborgerliga och politiska rättigheter och om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Den bärande principen i konventionen är förbudet mot diskriminering. Konventionen inte endast förbjuder diskriminering av personer med funktionsnedsättning, utan ålägger också konventionsparterna förpliktelser för att lika villkor för dessa personer ska tillgodoses fullt ut.

De centrala principerna i konventionen är respekt för individens självbestämmanderätt, icke-diskriminering och lika behandling, deltagande och delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning samt tillgänglighet. En grundval för konventionen är också jämlikhet mellan kvinnor och män, respekt för olikhet och acceptans av personer med funktionsnedsättning som en aspekt av den mänskliga mångfalden samt respekt för rättigheterna för barn med funktionsnedsättning.

Konventionen definierar vilka som räknas som personer med funktionsnedsättning och betonar vikten av skäliga anpassningar för att säkerställa deras rättigheter.

I Finland har de finska uttrycken "vammainen" och "vamma" under olika tider översatts på olika sätt till svenska i våra lagar på området. Därför ska begreppen handikappad, funktionshindrad, person med funktionshinder och person med funktionsnedsättning respektive handikapp, funktionshinder, funktionsnedsättning och motsvarande uttryck i denna proposition förstås som synonyma begrepp. På motsvarande sätt ska begreppen gravt handikappad och person med svår funktionsnedsättning förstås som synonyma begrepp.

Konventionen har 50 artiklar. Bestämmelserna om konventionens syfte, allmänna principer och åtaganden, jämlikhet och icke-diskriminering, kvinnor och barn med funktionsnedsättning, medvetandegörande om situationen, tillgänglighet samt de ur konventionens synpunkt relevanta definitionerna ingår i artiklarna 1–9. Dessa artiklar tillämpas genomgående med avseende på hela konventionen. De nationella åtgärder som konventionen kräver behandlas närmare i artiklarna 10–31, det internationella samarbetet i artikel 32 och den nationella övervakningsmekanismen i artikel 33. Den internationella övervakningsmekanismen behandlas i artikel 34–39 och artikel 40 innehåller dessutom bestämmelser om konventionsstatskonferensen. Konventionens artiklar 41–50 innehåller slutbestämmelserna.

Det fakultativa protokollet till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (nedan kallat det fakultativa protokollet) möjliggör enskilda klagomål till den genom konventionen inrättade kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, om enskilda individer eller grupper av enskilda individer anser att de har blivit utsatta för en kränkning av bestämmelserna i konventionen från den ifrågavarande protokollspartens sida. Kommittén får också undersöka uppgifter som ger vid handen att allvarliga eller systematiska kränkningar från

en protokollsparts sida av rättigheter som anges i konventionen ska ha skett.

Artiklarna 1–5 i det fakultativa protokollet gäller enskilda framställningar till kommittén och relaterade närmare bestämmelser om förfarandet. I artiklarna 6–7 i det fakultativa protokollet bestäms om undersökningsförfarandet och artiklarna 8–18 innehåller slutbestämmelserna.

2 Nuläge

2.1 Lagstiftning och praxis

Lagstiftning

I grundlagens (731/1999) 6 § finns bestämmelser om jämlikhet och förbud mot diskriminering. Grundlagens 6 § 1 mom. innehåller ett krav, såväl med avseende på lagstiftaren som på tillämparen av lagen, om alla människors rättsliga likställdhet. Grundlagens 6 § 2 mom. innehåller för sin del ett omfattande förbud mot diskriminering. Enligt det får ingen utan godtagbart skäl särbehandlas på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person.

I lagen om likabehandling (21/2004) förbjuds diskriminering i arbetslivet och inom utbildningen på grund av ålder, etniskt eller nationellt ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd, funktionshinder, sexuell läggning eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person. Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (609/1986; nedan kallad jämställdhetslagen) syftar å sin sida till att förhindra genusrelaterad diskriminering och främja jämlikhet mellan könen.

Ett mål i programmet för statsminister Jyrki Katainens regering var att under den regeringsperioden utarbeta en ny likabehandlingslagstiftning som på ett effektivt sätt tryggar likabehandling oberoende av diskrimineringsgrund och effektiverar tillsynen av lagen. Programmet för statsminister Alexander Stubbs regering grundar sig på programmet för statsminister Katainens regering. Enligt statsminister Stubbs regeringsprogram gäller fortfarande regeringsprogrammet för Katai-

nens regering för valperioden 2011–2015 liksom målen för programmet. I denna proposition kallas Katainens och Stubbs regeringsprogram nedan för "regeringsprogrammet". I den regeringens proposition till riksdagen med förslag till diskrimineringslag och vissa lagar som har samband med den (RP 19/2014 rd) föreslås att gällande lag om likabehandling ska omarbetas bland annat så att diskriminering förbjuds i offentlig och privat verksamhet, frånsett frågor som hör till privat- eller familjelivet och utövande av religion. Förbjudna diskrimineringsgrunder enligt propositionen är, liksom i gällande lag, ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, politisk aktivitet, fackföreningsverksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller någon annan orsak som gäller en människas person. Underlåtelse att göra skäliga anpassningar definieras i propositionen som diskriminering. Även skyldigheten att tillhandahålla skäliga anpassningar för att åstadkomma lika villkor för personer med funktionsnedsättning utvidgas.

Avsikten är enligt propositionen att lagen om likabehandling och jämställdhetslagen även framöver ska bevaras som separata lagar. I propositionen föreslås att jämställdhetsnämnden som övervakar att jämställdhetslagen följs och diskrimineringsnämnden som övervakar att lagen om likabehandling följs ska slås samman till en diskriminerings- och jämställdhetsnämnd. En sådan nämnd har bättre möjligheter än de nuvarande organen att ingripa i sådan mångbottnad diskriminering som både hänför sig till kön och till någon diskrimineringsgrund som är förbjuden enligt lagen om likabehandling, såsom funktionsnedsättning.

Enligt grundlagens 1 § ska Finlands konstitution trygga människovärdets okränkbarhet och den enskilda människans frihet och rättigheter samt främja rättvisa. Grundlagens 7 § tryggar allas rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet. Den personliga integriteten får inte kränkas och ingen får berövas sin frihet godtyckligt eller utan laglig grund. I förarbetena till reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna (RP 309/1993 rd) konstateras att "den personliga friheten har karaktären av en allmän grund-

läggande fri- och rättighet, som inte bara skyddar människans fysiska frihet utan också hennes viljas frihet och självbestämmanderätt". Närmare bestämmelser om patienters och socialvårdsklienters självbestämmanderätt finns i lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992, nedan kallad patientlagen) och i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000).

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om stärkt självbestämmanderätt för socialvårdens klienter och för patienter och om villkor för begränsningsåtgärder och till vissa lagar som har samband med den (RP 108/2014 rd) lämnades till riksdagen den 28 augusti 2014. Syftet med den nya lagen är att stärka klienters och patienters självbestämmanderätt och minska användningen av begränsningsåtgärder inom social- och hälsovården.

I grundlagens 9 § tryggas friheten att röra sig fritt inom landet och att där välja bostadsort. Lagen om hemkommun (201/1994) och socialvårdslagen (710/1982) ändrades 2010 (lagen om ändring av lagen om hemkommun 1377/2010 och lagen om ändring av socialvårdslagen 1378/2010) för att bättre än i dagsläget tillgodose den enskilda individens grundlagsenliga rätt att fritt välja bostadsort särskilt med hänsyn till äldre och personer med funktionsnedsättning. Till lagen om hemkommun fogades en ny bestämmelse enligt vilken den som bor utanför sin hemkommun i ett långvarigt, dvs. över ett år långt vårdförhållande ska ha rätt att välja hemkommun. Till socialvårdslagen fogades för sin del en ny bestämmelse som gäller rätten för den som är i behov av långvarig institutionsvård, boende med boendeservice eller familjevård att anhålla om bedömning av servicebehovet i en annan kommun än hemkommunen. Utifrån bestämmelsen får bytet av hemkommun också grunda sig på den berörda personens egen önskan att bli medlem i en annan kommun och omfattas av servicen där. Dessa ändringar trädde i kraft den 1 januari 2011.

Val- och deltaganderätten tryggas i grundlagens 14 §. Enligt 4 mom. i den paragrafen ska det allmänna främja den enskildes möjligheter att delta i samhällelig verksamhet och att påverka beslut som gäller honom eller

henne själv. I vallagen (714/1998) finns det närmare bestämmelser om röstning, rösträtt och valbarhet.

Enligt 22 § i grundlagen ska det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Grundlagen tryggar, utöver de redan nämnda rättigheterna, dessutom bland annat rätten till arbete, social trygghet, kulturella rättigheter, yttrandefrihet, skydd för privatlivet och egendomsskydd. Den viktigaste lagstiftningen som anknyter till dessa rättigheter behandlas närmare nedan i detaljmotiveringarna.

Specialservice kan ordnas för personer med funktionsnedsättning med stöd av lagen om service och stöd på grund av handikapp (380/1987, nedan kallad handikappservicelagen). Handikappservicelagen är subsidiär i förhållande till övrig allmän lagstiftning om hälsovård, socialvård, undervisning och annan service. Service och stöd enligt lagen ska ordnas, om en person med funktionsnedsättning inte med stöd av någon annan lag får sådan service eller sådant stöd som är tillräckligt och lämpligt för den personen. För dem som avses i 1 § i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (519/1977, nedan lagen om utvecklingsstörda) ska dock sådan service och sådant stöd som funktionsnedsättningen förutsätter primärt ordnas enligt denna lag i den utsträckning det är tillräckligt och lämpligt med hänsyn till servicebehovet och även i övrigt i enlighet med klientens intresse. Handikappservicelagen är dock primär i förhållande till lagen om utvecklingsstörda.

Handikappservicelagen syftar till att främja förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning att leva och vara verksamma som jämbördiga medlemmar av samhället. När service och stöd enligt lagen ordnas ska klientens individuella hjälpbehov beaktas.

Social- och hälsovårdsministeriet arbetar i enlighet med regeringsprogrammet som bäst på en reform av lagstiftningen om personer med funktionsnedsättning, som ett led i totalreformen av socialvårdslagstiftningen. Ministeriet tillsatte i maj 2013 en arbetsgrupp för att bereda reformen. Arbetsgruppen har som mål att utreda utvecklingsbehov i fråga om handikapplagstiftningen och, för att trygga

likvärdiga tjänster för olika grupper av personer med funktionsnedsättning, sammanslå den nuvarande handikappservicelagen och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda till en ny speciallag som gäller tjänster för personer med funktionsnedsättning. Arbetsgruppens mandatperiod löper ut vid utgången av mars 2015, varefter arbetsgruppens förslag sänds på remiss. På grund av arbetets omfattning och dess anknytning till andra pågående lagstiftningsprojekt övergår den fortsatta beredningen av reformen till följande regering.

Rätten till eget språk och egen kultur tryggas i grundlagens 17 §, enligt vilken rättigheterna för dem som använder teckenspråk samt dem som på grund av handikapp behöver tolknings- och översättningshjälp ska tryggas genom lag.

I lagen om tolkningstjänst för handikappade personer (133/2010, nedan kallad lagen om tolkningstjänst) föreskrivs om rätten som i Finland bosatta handikappade personer har till tolkningstjänst ordnad av Folkpensionsanstalten. Tolkningstjänst enligt lagen ordnas, när en handikappad inte med stöd av någon annan lag får tillräckligt och för sig lämplig tolkning. Tolkningstjänst kan ändå ordnas, om den tjänst som tillhandahålls med stöd av en annan lag dröjer eller om det föreligger någon annan grundad anledning att erbjuda tjänsten. Rätt till tolkningstjänst har synhörselskadade, hörselskadade eller tal-skadade som på grund av sin funktionsnedsättning behöver tolkning för att kunna arbeta, studera, utträta ärenden, vara samhällsligt delaktiga, för hobbyn eller rekreation. En vidare förutsättning för rätt till tolkningstjänst är att den handikappade kan uttrycka sin egen vilja med hjälp av tolkning och använda sig av någon fungerande kommunikationsmetod.

Lagstiftning om tillgänglighet ingår bland annat i markanvändnings- och bygglagen (132/1999), där det finns närmare bestämmelser om planering av områdesanvändning och om tillgängligt byggande. Även i trafiklagstiftningen ingår det reglering som syftar till bättre tillgänglighet för att främja lika möjligheter för alla att röra sig ute i samhället. Också i kommunikationslagstiftningen finns det bestämmelser om tillgänglighet.

Lagstiftningen som gäller tillgänglighet redogörs närmare i detaljmotiveringen för artikel 9.

Politikprogrammen

Statsminister Matti Vanhanens första regering gav våren 2006 en redogörelse av statsrådet om handikappolitiken (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2006:9). Redogörelsen innehåller tre huvudprinciper: handikappade personers rätt till likabehandling, till delaktighet och till nödvändiga tjänster och stödåtgärder. Redogörelsen ställde som mål att garantera de mänskliga rättigheterna och icke-diskriminering, utarbeta ett finländskt handikappolitiskt program, främja handikappades tillgång till arbete, garantera ett rimligt uppehälle, förverkliga jämlik tillgång till utbildning och säkerställa service och stöd för studier, stödja möjligheten till självständigt boende, förbättra den egna livskompetensen genom handikappservice, öka deltagandet och tillgängligheten med hjälp av informationsteknologiska lösningar samt öka informationsanskaffning om handikappade och att stärka handikappforskningen.

Finlands handikappolitiska program *Ett starkt underlag för delaktighet och jämlikhet*, VAMPO 2010–2015 (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2010:4, nedan kallat det handikappolitiska programmet) utgår från jämlikhet och icke-diskriminering för personer med funktionsnedsättning. Programmet syftar till att säkerställa en rättvis ställning i samhället för människor med funktionsnedsättning genom att avhjälpa olägenheter genom konkreta korrekterings- och utvecklingsåtgärder. Genom programmet styrs bl.a. förbättrandet av kommunernas servicesystem. Åtgärderna enligt programmet utgör en helhet där alla politiksektorer utvecklas ur ett perspektiv av rättigheter, friheter och lika möjligheter för personer med funktionsnedsättning. Programmet är indelat i 14 innehållsområden som är viktiga med tanke på handikappolitiken. Där ingår sammanlagt 122 konkreta åtgärder för att avhjälpa missförhållanden. I fråga om samtliga åtgärder har man utrett vilket förvaltningsområde som ska ansvara för genomförandet, tidtabeller, finansieringsbehov, skyldigheter och

en indikator med vilken genomförandet av en åtgärd kan följas upp. Social- och hälsovårdsministeriet är ansvarigt ministerium för uppföljningen. Institutet för hälsa och välfärd ansvarar för insamlingen av uppföljningsdata. Det riksomfattande handikapprådet har i uppdrag att tväradministrativt samordna uppföljningen av hur det handikappolitiska programmet genomförs.

Den 21 januari 2010 fattade statsrådet ett principbeslut om ett program för ordnande av boende och anslutande tjänster för personer med utvecklingsstörning för åren 2010–2015. Målet för boendeprogrammet är att möjliggöra ett individuellt boende för personer med utvecklingsstörning som flyttar från institutioner eller barndomshemmet samt att stärka deras delaktighet och jämställdhet i gruppen och i samhället. Målet är att minska antalet institutionsplatser och göra det möjligt för dem att flytta från barndomshemmet genom att ta fram boendelösningar som svarar mot deras behov och önskningsar och genom att erbjuda individuella tjänster och individuellt stöd.

Statsrådets principbeslut av den 8 november 2012 om trygghet av individuellt boende och tjänster för personer med utvecklingsstörning (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2012:15) fastställer följande fas i programmet. I principbeslutet ställs det som mål att ingen med funktionsstörning ska bo på institution efter år 2020.

I fråga om det våldsförebyggande arbetet läggs i regeringsprogrammet tyngdpunkten på en bättre identifiering av våld som riktas mot sårbara grupper såsom handikappade.

I juni 2010 antog ministergruppen för den inre säkerheten ett tväradministrativt program för 2010–2015 för att minska våldet mot kvinnor (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2010:5). I programmet beaktas behoven hos kvinnor i en sårbar situation, såsom kvinnor med funktionsnedsättning, och åtgärder för att tackla det våld de upplever. Institutet för hälsa och välfärd har i linje med åtgärdsprogrammet för att minska våldet mot kvinnor publicerat en guide om hur man kan identifiera och tackla våldet mot kvinnor med funktionsnedsättning *Uskalla olla, uskalla puhua - vammainen nainen ja*

väkivalta (Minna Piispa (red., Guide: 28, Institutet för hälsa och välfärd, 2013).

I regeringsprogrammet har även till exempel främjandet av sysselsättningen bland personer med funktionsnedsättning samt bättre tillgänglighet lyfts fram.

Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte i april 2012 en arbetsgrupp för att utarbeta ett åtgärdsprogram för att främja sysselsättningen bland partiellt arbetsföra personer och vid behov komma med förslag om hur det ska verkställas. Arbetsgruppen blev klar med sin mellanrapport i februari 2013 och med den slutliga rapporten i december 2013. Främjandet av sysselsättningen bland personer med funktionsnedsättning behandlas närmare i samband med artikel 27.

Kommunikationsministeriet har utarbetat ett åtgärdsprogram för ett tillgängligt informationssamhälle 2011–2015 (Kommunikationsministeriet: Program och strategier 2/2011). I programmet har man försökt identifiera missförhållanden som står i vägen för jämställdhet och delaktighet på lika villkor för alla medborgare i informationssamhället. Syftet är att förbättra e-tillgängligheten för alla medborgare i informationssamhället. Programmets riktlinjer tar sikte bland annat på att förbättra användaregenskaperna hos maskinvara, programvara och hjälpmedel samt bidra till bättre webbtillgänglighet och begripligare webbinnehåll.

Enligt regeringsprogrammet ska tillgodosendandet av de teckenspråkigas rättigheter utvecklas och möjligheterna att stifta en separat teckenspråkslag utredas. I justitieministeriets bedömningspromemoria av den 30 januari 2013 om behovet av en teckenspråkslag behandlas olika alternativ för att främja de teckenspråkigas språkliga rättigheter. Remissresponserna resulterade i att justitieministeriet tillsatte en arbetsgrupp för att bereda en allmän lag om teckenspråk och att ytterligare se över den gällande speciallagstiftningen som rör de teckenspråkiga. Arbetsgruppen inledde sin mandatperiod i november 2013 och mandatperioden löpte ut den 30 juni 2014. Arbetsgruppen lämnade sitt betänkande den 29 juni 2014 (*Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 42/2014, Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 43/2014*). I betänkandet ingår arbetsgruppens

förslag till en kortfattad och allmän teckenspråkslag. Det centrala syftet med lagen är att främja förverkligandet av de språkliga rättigheterna för den som använder teckenspråk. Syftet är att trygga att myndigheterna i sin verksamhet strävar efter att främja de teckenspråkigas möjligheter att använda sitt eget språk och få information på teckenspråk. Genom den föreslagna lagen strävar man efter att öka myndigheternas kännedom om teckenspråken och de teckenspråkiga som en språk- och kulturgrupp. De materiella bestämmelserna om de teckenspråkigas språkliga rättigheter ska fortsättningsvis ingå i lagstiftningen för de olika förvaltningsområdena. I betänkandet ingår också arbetsgruppens ställningstagande om utvecklingsbehoven i de olika förvaltningsområdenas lagstiftning som gäller de teckenspråkiga. Betänkandet har varit på remiss. Avsikten är att teckenspråkslagen ska stiftas under denna valperiod.

Centrala tillsynsmyndigheter

Med stöd av 108 och 109 § i grundlagen ska statsrådets justitiekansler och riksdagens justitieombudsman övervaka att lagen följs i offentliga uppdrag. De ska övervaka att de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Fördelningen av åligganden mellan justitiekanslern och riksdagens justitieombudsman har fastställts i lag (lagen om fördelningen av åligganden mellan justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman 1224/1990). Justitiekanslern behandlar i allmänhet inte klagomål som gäller försvarsmakten. Justitiekanslern behandlar inte heller klagomål som gäller frihetsberövande eller inrättningar i vilka någon har intagits mot sin vilja.

Genom ändringen av lagen om riksdagens justitieombudsman (197/2002, lagen om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman 535/2011) inrättades Människorättscentret som administrativt ingår i justitieombudsmannens kansli. Människorättscentret är ett självständigt och oavhängigt expertorgan, vars uppgift är att främja de grundläggande och mänskliga rättigheterna och att öka sam-

arbetet och informationsutbytet mellan olika aktörer.

Människorättscentret och riksdagens justitieombudsmans kansli bildar tillsammans den s.k. nationella människorättsinstitutionen. Meningen är att den nationella människorättsinstitutionen ska uppfylla de av FN antagna så kallade Parisprinciperna som förutsätter att dessa institutioner ska vara oberoende, självständiga och pluralistiska och ha ett så brett mandat som möjligt. Ansökan om ackreditering för den nationella institutionen för mänskliga rättigheter lämnades till enheten för nationella institutioner och mekanismer vid byrån för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter i juni 2014. Enheten fungerar som sekretariat för samordningskommittén för de nationella institutionerna (ICC) för mänskliga rättigheter. Ansökan behandlades av ICC:s underkommitté för ackreditering 27–31.10.2014. Det slutliga beslutet om status fattas vid ICC:s styrelsemöte 2015.

I den regeringens proposition till riksdagen med förslag till diskrimineringslag och vissa lagar som har samband med den (19/2014 rd) som gäller reformen av lagstiftningen om likabehandling föreslås att det inrättas en tjänst som diskrimineringsombudsman i stället för tjänsten som minoritetsombudsman. Diskrimineringsombudsmannens uppgiftsområde avses täcka alla slag av diskriminering som enligt likabehandlingslagen är förbjuden, oavsett grund. I propositionen föreslås också att de nuvarande jämställdhets- och diskrimineringsnämnderna slås samman. Den sammanslagna nämndens uppgift avses vara att övervaka att likabehandlingslagen följs, bland annat med avseende på diskriminering på grund av funktionsnedsättning.

Arbetarskyddsmyndigheterna övervakar att likabehandlingslagen följs i arbetslivet. Enligt regeringens propositionen hör övervakningen av lagenligheten i enskilda fall som gäller arbetslivet liksom i dagsläget till arbetarskyddsmyndigheterna, medan regionförvaltningsverkens ansvarsområden för arbetarskyddet övervakar att arbetarskyddslagstiftningen följs på arbetsplatserna.

Institutet för hälsa och välfärd främjar genom sitt forsknings- och utvecklingsarbete möjligheterna för personer med funktions-

nedsättning att klara sig självständigt och utvecklar planeringens tillgänglighet. Institutet utvecklar och forskar också i olika serviceformer, såsom assistentservice, boendeservice och hjälpmedelstjänster samt för statistik.

Kommunerna ansvarar i huvudsak för verkställandet av handikappservicen. Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården samt regionförvaltningsverken övervakar servicens genomförande och kvalitet.

Regionförvaltningsverken planerar, styr och övervakar socialvården inom sitt verksamhetsområde. Regionförvaltningsverken har i uppgift att främja tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna som inverkar på medborgarnas välfärd och hälsotillstånd och av rättsskyddet. Regionförvaltningsverket styr och övervakar den kommunala och privata social- och hälsovården. Det beviljar tillstånd för privata producenter av social- och hälsovårdstjänster. Klagomål som hänförs till socialvården avgörs i regel i regionförvaltningsverken.

Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården avgör klagomål som hänförs till socialvården när ett övervakningsärende som utreds där och som gäller hälsovården, till exempel ett klagomål, är förenat med ett behov av att utreda socialvårdsenhetsens verksamhet. Ett sådant behov kan till exempel uppträda i frågor som gäller övervakningen av klientvården i verksamhetsenheter inom omsorgen om utvecklingsstörda.

Syftet med lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården är att främja klientmedverkan och förtroendefulla klientrelationer samt klientens rätt till god service och gott bemötande inom socialvården. Enligt 23 § i den lagen har en klient rätt att framställa en anmärkning med anledning av hur han eller hon bemötts till den som ansvarar för en verksamhetsenhet inom socialvårdsenheten eller till en ledande tjänsteinnehavare inom socialvården. Enligt 24 § ska kommunen utse en socialombudsman. Socialombudsmannens uppgift är att ge klienterna råd i frågor som gäller tillämpningen av lagen, bistå klienten i frågor som gäller anmärkning, informera om klientens rättigheter, också i övrigt arbeta för att främja klientens rättigheter och för att de ska bli tillgodosedda

samt följa hur klienternas rättigheter och ställning utvecklas i kommunen och årligen till kommunstyrelsen avge en redogörelse för detta.

Även i patientlagen föreskrivs om anmärkningsförfarande och att det vid en verksamhetsenhet för hälso- och sjukvård ska utses en patientombudsman. Enligt 10 § i den lagen har en patient som är missnöjd med den hälso- och sjukvård som han eller hon har fått eller med bemötandet i samband med den rätt att framställa anmärkning till den chef som ansvarar för hälso- och sjukvården vid verksamhetsenheten i fråga. Enligt 11 § ska också patientombudsmannen ge patienten råd i frågor som gäller tillämpningen av lagen, bistå patienten i frågor som gäller anmärkning, informera om patientens rättigheter samt även i övrigt arbeta för att främja patientens rättigheter och för att de ska bli tillgodosedda.

Det riksomfattande handikapprådet som finns i anknytning till social- och hälsovårdsministeriet främjar rättigheterna för personer med funktionsnedsättning samt samarbetet mellan handikapporganisationer och myndigheter. Rådet följer beslutsfattandet i samhället, tar initiativ och lägger fram förslag samt främjar tillgodoseendet av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

2.2 Den internationella utvecklingen

Förenade nationerna

Frågor som gäller personer med funktionsnedsättning sågs länge som välfärdsfrågor som hör till socialpolitikens område, inte som människorättsfrågor.

År 1971 antog FN:s generalförsamling en deklaration om rättigheter för personer med utvecklingsstörning (A/RES/2856/XXVI) med grundtanken att dessa personer ska ha samma rättigheter som alla andra. Personer med funktionsnedsättning uppmärksammades särskilt i deklarationen 1975 om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (A/RES/3447/XXX). Ett universellt åtgärdsprogram för personer med funktionsnedsättning utarbetades 1982 (A/RES/37/52).

Standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet (*Standard Rules on the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities*, A/RES/48/96) antogs av FN:s generalförsamling 1993. Dessa standardregler är inte rättsligt bindande för staterna, men de har haft faktisk inverkan på hur de mänskliga rättigheterna tillgodoses för personer med funktionsnedsättning. FN:s generalsekreterare utsåg 1994 en specialrapportör för frågor om rättigheter för personer med funktionsnedsättning för att främja tillgodoseendet av dessa personers rättigheter och särskilt genomförandet av standardreglerna om tillförsäkring av deras delaktighet och jämlikhet. Specialrapportörens mandat har sedermera utvidgats till att också omfatta spridning av information om konventionen och främjande av verkställandet av konventionen.

Den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7–8/1976, nedan kallad MP-konventionen), liksom den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (FördrS 6/1976, nedan kallad ESK-konventionen) innehåller en bestämmelse, enligt vilken de rättigheter och friheter som erkänns i konventionen ska tillförsäkras alla utan diskriminering. Konventionerna nämner inte separat funktionsnedsättning som förbjuden diskrimineringsgrund, men diskriminering på grund av funktionsnedsättning räknas som ”annan diskriminering på grund av ställning”. Genomförandet av KP-konventionen övervakas av kommittén för mänskliga rättigheter och genomförandet av ESK-konventionen av kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (nedan kallad ESK-kommittén).

I ESK-kommitténs allmänna kommentar nr 5 om personer med funktionsnedsättning (E/1995/22(SUPP)) erkänns förutom diskrimineringsförbudet även positiv särbehandling för att tillgodose rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Den allmänna kommentaren definierar som diskriminering varje åtskillnad, undantag, inskränkning eller företräde, eller underlåtenhet att göra skäliga anpassningar på grund av funktionsnedsättning, vilket orsakar olägenheter med avseende på erkännande, åtnjutande eller utövande

av rättigheter på det ekonomiska, sociala eller kulturella området.

Kommittén för mänskliga rättigheter och ESK-kommittén har utfärdat flera andra allmänna kommentarer som beaktar tillgodoseendet av rättigheter särskilt med avseende på personer med funktionsnedsättning.

Konventionen om barnets rättigheter (FördrS 59–60/1991) gäller i lika utsträckning barn med funktionsnedsättning. Konventionen var det första människorättsfördraget som innehöll en specifik hänvisning till funktionsnedsättning som förbjuden diskrimineringsgrund. Artikel 23 i konventionen gäller rättigheter för barn med funktionsnedsättning. Kommittén för barnets rättigheter som övervakar konventionen har utfärdat flera allmänna kommentarer, av dem kan i synnerhet nämnas nr 9 om rättigheter för barn med funktionsnedsättningar (CRC/C/GC/9) och den allmänna kommentaren nr 7 om genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom (CRC/C/CG/7) samt den allmänna kommentaren nr 4 om ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter (CRC/CG/C/4).

Också den internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (FördrS 37/1970), konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (FördrS 67–68/1986) och konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (FördrS 59–60/1989) gäller personer med funktionsnedsättning.

Det fakultativa protokollet till den sistnämnda konventionen befäster skyddet för frihetsberövade personer mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Genom protokollet skapas ett inspektionssystem där oberoende internationella och nationella övervakningsorgan (i Finland riksdagens justitieombudsman) regelbundet inspekterar de platser där personer hålls frihetsberövade. Denna inspektionsrätt sträcker sig till exempel till vårdinstitutioner för utvecklingsstörda. För Finlands del har protokollet trätt i kraft den 7 november 2014 (FördrS 92-93/2014).

För närvarande är det möjligt att anföra enskilda klagomål mot Finland när det gäller MP-konventionen, ESK-konventionen, kon-

ventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor och konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

FN:s generalförsamling antog i december 2011 också ett fakultativt protokoll till konventionen om barnets rättigheter genom vilken det inrättas en mekanism för enskilda och mellanstatliga klagomål som ska behandla påstådda kränkningar av konventionen och dess fakultativa protokoll. Finland under-tecknade det fakultativa protokollet i februari 2012 och ratificeringsarbetet pågår vid utrikesministeriet.

Internationella arbetsorganisationens konvention nr 159 om yrkesinriktad rehabilitering och arbete antogs 1983 och Finland ratificerade den 1985. De medlemsstater som har ratificerat konventionen förutsätts utarbeta en aktionspolitik för yrkesinriktad rehabilitering och arbete för personer med funktionsnedsättning i syfte att säkerställa att dessa får tillbörlig yrkesinriktad rehabilitering och möjligheter till sysselsättning på den fria arbetsmarknaden. I princip ska personer med funktionsnedsättning tillförsäkras samma möjligheter som andra arbetstagare. Även jämlika möjligheter och rättigheter för kvinnor och män med funktionsnedsättning ska respekteras. Positiv särbehandling som i verkligheten garanterar jämlika möjligheter och jämlik behandling för personer med funktionsnedsättning ska inte anses vara diskriminerande mot andra arbetstagare.

Konventionen förutsätter också att arbets- tagar- och arbetsgivarorganisationer samt organisationer som representerar personer med funktionsnedsättning hörs i verkställandet av den yrkesinriktade rehabiliteringen och om åtgärder som ska vidtas för att främja samarbetet och samordningen mellan de offentliga och privata organ som bedriver yrkesinriktad rehabiliteringsverksamhet.

För att personer med funktionsnedsättning ska få arbete och kunna avancera i arbetslivet ska myndigheterna vidta åtgärder bland annat för att ordna yrkesvägledning, yrkesutbildning samt arbetsförmedlings- och arbetskraftstjänster genom att, om möjligt, ta fram för arbetstagare allmänt tillgängliga tjänster i

en form som är lämplig för personer med funktionsnedsättning. Även i glesbygden ska sådana tjänster ordnas. Medlemsstaterna ska sträva efter att trygga tillgången till kompetent personal för rehabiliterings-, arbetsförmedlings- och arbetskraftstjänster avsedda för personer med funktionsnedsättning.

Bestämmelser om personer med funktionsnedsättning ingår även i det femte protokollet om explosiva lämningar efter krig (FördrS 84–85/2006) av den 28 mars 2003 till konventionen om förbud mot eller inskränkningar i användningen av vissa konventionella vapen som kan anses vara ytterst skadebringande eller ha urskillningslösa verkningar (FördrS 64/1983) samt i konventionen om förbud mot användning, lagring, produktion och överföring av infanteriminor samt om deras förstöring (FördrS 12–13/2012).

Europarådet

Artikel 14 i konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 18–19/1990; sådan den lyder senare ändrad i FördrS 71 och 72/1994, FördrS 85 och 86/1998, FördrS 8 och 9/2005, FördrS 6 och 7/2005 samt FördrS 50 och 51/2010; nedan kallad Europakonventionen) tryggar åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen utan någon form av diskriminering. Funktionsnedsättning nämns inte uttryckligen bland diskrimineringsgrunderna i artikel 14, men Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan kallad Europadomstolen) har inkluderat den i artikelns "övriga diskrimineringsgrunder". Europadomstolens rättspraxis är i det här avseendet av ringa omfattning.

Fallet *Glor mot Schweiz* av den 30 april 2009 handlade om en diabetiker som erbjöd sig att göra civiltjänst när han förklarats oduglig till vapentjänst. Den klagande antogs dock inte till civiltjänst. Trots detta måste den klagande betala den avgift som alla vapentjänstdugliga ska betala. Det var möjligt att göra undantag från avgiften, om funktionsnedsättningen var tillräckligt svår, dvs. minst 40 procent. Enligt de nationella myndigheterna var den klagandes funktionsnedsättning dock inte tillräckligt allvarig. Europadomstolen ansåg att diskrimineringsförbu-

det i artikel 14 i förening med artikel 8 om skydd för privatlivet hade kränkts i fallet och konstaterade att avgörandet inte på ett lämpligt sätt hade balanserat olika intressen och att staten borde ha gjort ett undantag i den klagandes fall.

Europadomstolen konstaterade för första gången i fallet *X och Y mot Nederländerna* av den 26 mars 1985, som gällde våldtäkten av en utvecklingsstörd flicka i en vårdinstitution, att Europakonventionen ålägger staterna en skyldighet att trygga tillgodoseendet av rättigheterna också mellan privatpersoner.

Europadomstolen har också meddelat andra domar inom området för konventionen, till exempel med avseende på artiklarna 3, 5, 6 och 8 i Europakonventionen.

I fallet *D.G. mot Polen* av den 12 februari 2013, som gällde förhållandena i ett fängelse, fastställde Europadomstolen att det är förnedrande behandling att hålla en person med fysisk funktionsnedsättning i förhållanden som inte är lämpliga med hänsyn till personens hälsotillstånd och att tvinga denne att ty sig till cellkamraternas hjälp till exempel för att kunna tvätta sig eller klä på sig. I fallet *Stanev mot Bulgarien* av den 17 januari 2012 konstaterades att bristerna i förhållandena på vårdhemmet för en person med mentala problem stod i strid med förbudet mot förnedrande behandling i artikel 3 i Europakonventionen. Fallet *S.H.H. mot Förenade Konungariket* av den 29 januari 2013 handlade om en utvisning till Afghanistan av en person med svåra funktionsnedsättningar. Europadomstolen konstaterade att personen i fråga i ursprungslandet inte skulle vara i sämre ställning än andra med funktionsnedsättning som vistas där. Enbart det faktum att man har en funktionsnedsättning berättigar inte till asyl i en stat där sjuk- och hälsovården eventuellt är bättre.

I fallet *D.D. mot Litauen* av den 14 februari 2012 ansågs artikel 5 i Europakonventionen om rätten till frihet och personlig säkerhet vara tillämplig när den klagande som led av en sinnessjukdom hade placerats i ett vårdhem mot sin vilja. Det hade övervakats hur den klagande rörde sig i vårdhemmet och kortvariga begränsningsåtgärder, såsom fastbindande, hade tillämpats. Likaså ansågs rätten enligt artikel 5 ha kränkts i det ovan

nämnda fallet *Stanev mot Bulgarien*, där den klagande bland annat med poliskraft fördes tillbaka till institutionen. I det fallet tog domstolen också ställning till frågor som anknyter till förmynderskapssystem och konstaterade att den bulgariska lagstiftningen om förmynderskap bryter mot rätten enligt artikel 6 till en rättvis rättegång, eftersom personen med funktionsnedsättning utan förmyndarens tillstånd varken kunde stridiggöra att man höll personen i socialvårdens verksamhetsenhet eller den förnedrande behandlingen där.

I fallet *Z.H. mot Ungern* av den 8 november 2012 hade en utvecklingsstörd döv person som varken var läskunnig eller behärskade teckenspråk hållits fängslad i nästan tre månader. Europadomstolen konstaterade att artikel 3 hade kränkts med beaktande av den klagandes känsla av isolering och hjälplöshet som hänger samman med funktionsnedsättningen samt av att den klagande inte förstod sin egen belägenhet eller sitt fängelsestraff, vilket var ägnat att medföra ångest och en känsla av mindervärdighet särskilt med beaktande av att den klagande hade skiljts åt från den enda människa han var i stånd att kommunicera med. I samma fall ansåg Europadomstolen att också artikel 5 hade kränkts, eftersom myndigheterna inte hade vidtagit tillräckliga åtgärder för att ge den klagande tillräckligt med information om grunderna för sitt fängelsestraff eller om sina möjligheter att överklaga på ett för sig begripligt sätt.

I fallet *B. mot Rumänien* av den 19 februari 2013 framhöll Europadomstolen rätten för personer med funktionsnedsättning till förhöjt skydd av familjelivet. Fallet handlade om isolering på sjukhus av en person som led av mental störning och om tillbörligheten i förfarandet vid omhändertagandet av dennes barn. Europadomstolen konstaterade att den klagande vid tiden för händelsen lidit av en svår psykisk sjukdom. Den klagande hade 1996 konstaterats ha en funktionsnedsättning och vara arbetsoförmögen och hade sedan dess flera gånger varit intagen på psykiatriska vårdinstitutioner. Trots detta hade det inte vidtagits särskilda åtgärder för den klagandes del i beslutsförfarandet. Den klagande hade inte på tjänstens vägnar förordnats någon assistent eller intressebevakare för omhänder-

tagandeförfarandet. Själv hade den klagande på grund av sin funktionsnedsättning inte kunnat medverka effektivt i förfarandet eller driva sina egna intressen. Inget i fallet tydde enligt Europadomstolen på att socialarbetarna skulle ha hållit nära kontakt med den klagande, vilket enligt domstolen hade varit det bästa sättet att höra denne med avseende på omhändertagandet. Europadomstolen konstaterade att skyddet av den klagandes familjeliv hade kränkts.

Tilläggsprotokollet angående ett kollektivt klagomålsförfarande (FördrS 75–76/1998) till Europeiska sociala stadgan (FördrS 43–44/1991) tillhandahåller en möjlighet för internationella arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer som uppfyller vissa krav att anföra klagomål om tillämpningen av den sociala stadgan. Finland är det enda land som också har tillerkänt nationella frivilligorganisationer enligt artikel 2 i tilläggsprotokollet rätten att anföra klagomål mot landet. Europeiska sociala stadgan som upprättades 1961 omarbetades 1996 genom den reviderade Europeiska sociala stadgan (FördrS 78–80/2002).

Den reviderade Europeiska sociala stadgan innehåller bestämmelser om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I artikel 15 i stadgan föreskrivs det om funktionshindrade personers rätt till oberoende, social integrering och deltagande i samhällslivet. I artikel 15.2 i den reviderade Europeiska sociala stadgan åtar sig parterna att främja funktionshindrade personers tillgång till anställning med alla medel som syftar till att uppmuntra arbetsgivare att anställa och i sin tjänst behålla funktionshindrade inom den normala arbetsmiljön och att anpassa arbetsförhållandena till de funktionshindrades behov eller, då funktionshindrets art omöjliggör detta, genom att tillhandahålla eller inrätta skyddat arbete anpassat till graden av funktionshinder.

Även flera andra bestämmelser i den reviderade Europeiska stadgan har betydelse med avseende på rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Europeiska kommittén för sociala rättigheter har fattat några avgöranden som gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning i kollektiva klagomål om tillämp-

ningen av den sociala stadgans bestämmelser. Bland annat i avgörandet i det kollektiva klagomålet *International Federation for Human Rights (FIDH) mot Belgien* av den 18 mars 2013 konstaterade kommittén att bristen på boendeplatser och vård för personer med funktionsnedsättning som är beroende av andra människor inte garanterar dem eller deras familjer tillträde till socialservice och social trygghet på det sätt som tillförsäkras i den sociala stadgan.

Europarådet har utarbetat ett handikappolitiskt handlingsprogram för åren 2006–2015. De viktigaste principerna i programmet är rätten att bli behandlad utan diskriminering, människorättsaspekter samt jämlika möjligheter och fullt deltagande. Handlingsprogrammet innehåller 15 åtgärder bland annat om delaktighet i det politiska, offentliga och kulturella livet, om rätten att få och sprida information, om sysselsättning samt om fysisk tillgänglighet och färdtjänst.

Utöver det handikappolitiska handlingsprogrammet har Europarådet utfärdat ett antal rekommendationer, slutsatser och deklARATIONER som gäller personer med funktionsnedsättning och deras ställning.

Den internationella utvecklingen i övrigt

Vid Haagkonferensen för internationell privaträtt ingicks 2000 konventionen om internationellt skydd av vuxna, som för Finlands del trädde i kraft i mars 2011 (FördrS 11/2011). Konventionen tillämpas i internationella situationer på skyddet av sådana vuxna som på grund av nedsatt eller bristande personlig förmåga inte kan försvara sina intressen. I konventionen finns bestämmelser om erkännande och verkställighet av skyddsåtgärder för vuxna i även i en annan fördragslutande stat. Dessutom ingår bestämmelser om samarbete mellan de fördragslutande staternas myndigheter.

2.3 Europeiska unionen

Europeiska unionen (nedan kallad EU) undertecknade konventionen den 30 mars 2007 och beslutade den 26 november 2009 om ingående av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (rådets

beslut 2010/48/EG). Konventionen trädde för EU:s del i kraft den 22 januari 2011. EU har inte tillträtt det fakultativa protokollet.

EU har förbundit sig till konventionen till den del som hör till unionens behörighet, vilken bestäms närmare i bilagan till konventionen i förklaringen om Europeiska gemenskapens behörighet med avseende på de frågor som täcks av Förenta nationernas konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Enligt förklaringen har unionen exklusiv behörighet när det gäller det statliga stödets förenlighet med den gemensamma marknaden och Gemensamma tulltaxan. I den mån gemenskrätten påverkas av bestämmelserna i konventionen har unionen exklusiv behörighet att godkänna dessa skyldigheter för sin egen offentliga förvaltning.

Unionen har delad behörighet med medlemsstaterna när det gäller åtgärder mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning, fri rörlighet för varor, personer, tjänster och kapital, jordbruk, transport på järnväg, väg och vattenvägar samt luftfart, beskattning, den inre marknaden, lika lön för kvinnliga och manliga arbetstagare, politiken för det transeuropeiska nätet samt statistik.

I tillägget till förklaringen finns en närmare förteckning över de unionsrättsakter som avser frågor som omfattas av konventionen. Rättsakterna avser bland annat tillgänglighet, självständigt boende och social integration, arbete och sysselsättning, rörlighet för personer, tillgång till information, statistik- och datainsamling samt internationellt samarbete. Omfattningen av unionens behörighet som följer av dessa rättsakter ska bedömas i förhållande till de detaljerade bestämmelserna för varje åtgärd, särskilt i vilket utsträckning dessa bestämmelser avser fastställandet av gemensamma regler.

Enligt förklaringen kan också unionens politikområden som gäller sysselsättningsstrategin, utbildningsutveckling, yrkesutbildning, stärkt ekonomisk och social sammanhållning, utvecklingssamarbete samt ekonomiskt, finansiellt och tekniskt samarbete med tredje länder vara relevanta för konventionen.

Riksdagen föreläggs konventionen för godkännande i den utsträckning den hör till Finlands behörighet. Det fakultativa protokollets mekanism för enskilda klagomål och

dess undersökningsförfarande blir tillämpliga endast med avseende på sådana påstådda kränkningar av konventionsförpliktelserna som hör till Finlands behörighet.

Rådet, medlemsstaterna och kommissionen har också utarbetat en uppförandekod om fastställande av interna ordningar för EU:s genomförande av och representation när det gäller konventionen (2010/C 340/08). I uppförandekoden fastställs de interna ordningarna mellan rådet, medlemsstaterna och kommissionen om samarbete kring olika aspekter på genomförandet av konventionen. Uppförandekoden gäller förberedelser av och deltagande i möten i organ som inrättas genom konventionen. Uppförandekoden bestämmer om övervakning och rapportering med avseende på konventionen. I koden fastställs också detaljerna i verksamheten för kontaktpunkten enligt artikel 33.1 i konventionen. I EU ska kommissionen vara kontaktpunkt enligt artikel 33.1. I mekanismen enligt artikel 33.2 i konventionen finns å sin sida Europaparlamentets utskott för framställningar, Europeiska ombudsmannen, EU:s byrå för grundläggande rättigheter, kommissionen och frivilligorganisationen *European Disability Forum*.

EU har gjort en reservation med avseende på artikel 27.1 i konventionen. EU har lämnat medlemsstaterna en möjlighet att göra egna reservationer till den del det i artikel 3.4 i rådets direktiv 2000/78/EG om inrättande av en allmän ram för likabehandling ges rätt att lämna förbudet mot diskriminering på grund av funktionshinder utanför tillämpningsområdet för direktivet när det gäller arbete inom försvarsmakten.

Bland medlemsstaterna i EU har Finland, Irland och Nederländerna inte ratificerat konventionen. Bland EU:s medlemsstater är Finland, Irland, Nederländerna, Tjeckien, Rumänien, Bulgarien och Polen inte parter i det fakultativa protokollet.

I artikel 21 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna förbjuds all diskriminering på grund av funktionsnedsättning. I artikel 26 i stadgan har det också införts en särskild bestämmelse om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Där fastställs att unionen erkänner och respekterar rätten för personer med funktionshinder att få del

av åtgärder som syftar till att säkerställa deras oberoende, sociala och yrkesmässiga integrering och deltagande i samhällslivet.

Rådets direktiv 2000/78/EG om inrättande av en allmän ram för likabehandling (nedan kallat direktivet om likabehandling i arbetslivet) fastställer en allmän ram för bekämpning av diskriminering i arbetslivet, bland annat på grund av funktionshinder, för att principen om likabehandling ska kunna genomföras i medlemsstaterna. Direktivet syftar till att eliminera ojämlikhet och till att trygga jämlika möjligheter i arbetslivet.

Bestämmelserna i direktivet om likabehandling i arbetslivet ska tillämpas på alla personer, såväl inom den offentliga som den privata sektorn, inklusive offentliga organ, bland annat i fråga om villkor för tillträde till anställning, till verksamhet som egenföretagare och till yrkesutövning, till yrkesvägledning, yrkesutbildning, högre yrkesutbildning och omskolning, anställnings- och arbetsvillkor, medlemskap och medverkan i en arbetstagar- eller arbetsgivarorganisation eller i andra organisationer vars medlemmar utövar ett visst yrke.

EU har utarbetat en handikappstrategi för åren 2010–2020. Syftet med strategin är att ge människor med funktionsnedsättning de redskap som de behöver för att kunna ta till vara sina rättigheter i EU. Strategin ska öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och arbeta för att undanröja hinder som försvårar dessa människors delaktighet.

Inom ramen för Europeiska unionen har det också utfärdats många resolutioner om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Även Europeiska unionens domstol har meddelat domar som anknyter till området för konventionen. Exempelvis konstaterade domstolen i domen angående de förenade målen C-335/11 och C-337/11 av den 11 april 2013 att begreppet funktionsnedsättning enligt direktivet om likabehandling i arbetslivet ska tolkas så, att det omfattar ett sjukdomstillstånd som har orsakats av en sjukdom som av läkare diagnosticerats som behandlingsbar eller obotlig, om sjukdomen medför en begränsning till följd av bland annat fysiska, psykiska eller mentala skador,

vilka i samspel med olika hinder kan motverka den berördes fulla och verkliga deltagande i arbetslivet på lika villkor som andra arbetstagare, och denna begränsning kommer att bestå under lång tid. Domstolen ansåg att minskad arbetstid kan utgöra en sådan anpassningsåtgärd, men att det ankommer på den nationella domstolen att pröva om det medför en oproportionerlig börda för arbetsgivaren.

2.4 Bedömning av nuläget

Enligt Världshälsoorganisationen finns det enligt uppskattning över en miljard människor med funktionsnedsättning, vilket motsvarar ca 15 procent av hela världens befolkning. I Finland har vi ingen exakt statistik över antalet personer med funktionsnedsättning, men en uppskattning låter sig göras till exempel av det antal som får handikappservice. En funktionsnedsättning förutsätter emellertid inte utnyttjande av specialtjänster. Även ökad tillgänglighet minskar användningen av specialtjänster.

Det är svårt att definiera antalet personer som använder tjänster enligt handikappservicelagen, eftersom en del av de klienter som är berättigade till och som har fått beslut på handikappservice endast utnyttjar en form av service, andra flera.

Utifrån svaren på en kommunenkät som Institutet för hälsa och välfärd gjorde hösten 2012 omfattas ca 2 procent av befolkningen av handikappservice eller service för utvecklingsstörda. I relation till hela landet får man följaktligen ett klientantal för handikappservice eller service för utvecklingsstörda på uppskattningsvis 100 000–110 000 personer. Av dem omfattas ca 23 procent av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda, vilket är ca 0,5 procent av totalbefolkningen, dvs. 23 000–25 000 personer.

Både antalet personer som får service utifrån handikappservicelagen och antalet som får det utifrån lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda varierar stort från kommun till kommun. I och med att handikappservicelagen är primär i förhållande till lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda kan det antas att rätt många av dem som får service enligt den sistnämnda

lagen också omfattas av handikappservicelagen. Särskilt färdtjänsten gäller alla grupper, oavsett funktionsnedsättning.

Enligt statistik från Institutet för hälsa och välfärd fanns det 2012 dryga 100 000 personer med svår funktionsnedsättning som fick färdtjänst. Det är alltså fråga om en stor grupp människor vilkas rättigheter berörs av bestämmelserna i konventionen.

Folkpensionsanstaltens handikappför-månsmottagare uppgick 2012 inalles till 303 842 personer, av vilka 34 525 fick handikappbidrag för barn under 16 år, 10 504 handikappbidrag för personer över 16 år, 229 935 vårdbidrag för pensionstagare och 31 283 kostersättningar.

Konventionen förutsätter att konventionsparterna ska vidta alla ändamålsenliga lagstiftningsåtgärder för att uppfylla de rättigheter som erkänns i konventionen. En ratificering av konventionen förutsätter att bestämmelserna som gäller begränsningar i självbestämmanderätten hos personer med funktionsnedsättning omarbetas. Detta ingår i självbestämmanderättsprojektets uppdrag. En ratificering av konventionen förutsätter också en del justeringar i likabehandlingslagstiftningen. I reformen av likabehandlingslagstiftningen är det meningen att underlåtenhet att tillhandahålla skäligen anpassningar ska definieras som diskriminering och skyldigheten att tillhandahålla skäligen anpassningar utvidgas för att åstadkomma lika villkor för personer med funktionsnedsättning.

Det förekommer emellertid fortfarande brister vad gäller tillgodoseendet av den faktiska delaktigheten och jämlikheten för personer med funktionsnedsättning. Strukturella hinder i samhället, brist på kunskap och lokala skillnader i verkställandet av handikappolitiken hindrar personer med funktionsnedsättning från att fullt ut komma i åtnjutande av sina samhälleliga rättigheter, friheter och skyldigheter i alla åldrar.

Europeiska kommissionen publicerade 2012 en Eurobarometer om diskriminering (Eurobarometer 77.4.). Av de finländska svaren på eurobarometerundersökningen ansåg 42 procent att diskrimineringen på grund av funktionsnedsättning var utbredd. Av svaren ansåg 51 procent att en funktionsnedsättning var en nackdel vid anställning.

FN:s kommitté mot diskriminering av kvinnor förde 2008 fram sin oro på grund av den flerfaldiga diskriminering som kvinnor med funktionshinder möter bland annat med avseende på tillträde till utbildning och arbete, sjuk- och hälsovårdstjänster samt skydd mot våld. Enligt kommittén är det beklagansvärt det inte finns tillräckligt med kunskap och statistik att tillgå om status för kvinnor med funktionsnedsättning. FN:s kommitté för barnets rättigheter ansåg å sin sida 2011 att det inte finns tillräckligt med kunskap om levnadsförhållandena för barn med funktionshinder.

Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter Nils Muižnieks uttryckte 2012 i sin rapport om Finland sin oro över att personer med funktionshinder i Finland är utsatta både för diskriminering och för diskrimineringsbrott. År 2010 gjordes det 21 brottsanmälningar om hatbrott på grund av offrets funktionsnedsättning. Kommissionären för mänskliga rättigheter fäste också uppmärksamhet vid att Finlands gällande likabehandlingslagstiftning inte täcker diskriminering på grund av funktionsnedsättning i social- och hälsovårdstjänster, social trygghet, boende eller tillgänglighet till produkter och tjänster. Även om arbetsgivarna är ålagda att tillhandahålla skäligen anpassningar i arbetsförhållandena, är effekterna av skyldigheten rätt ringa, eftersom arbetsgivare och myndigheter inte är tillräckligt insatta i frågan. Kommissionären för mänskliga rättigheter fäste också uppmärksamhet vid att det i Finland inte finns något oberoende organ som övervakar likabehandling av personer med funktionsnedsättning.

De brister som ovan har lyfts fram har man försökt åtgärda också genom det handikappolitiska programmet och där angivna åtgärder.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1 Målsättning

Konventionens syfte är att säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för personer med funktionsnedsättning och att främja respekten för deras människovärde. Konventionens tillämpningsområde är mycket brett, omfattande alla livsområden, och syftar till respekt för individuellt självbestämmande, icke-diskriminering och fullständigt deltagande i samhället samt tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning.

Det fakultativa protokollet syftar till att stärka skyddet av mänskliga rättigheter som erkänns i konventionen genom att inrätta en mekanism för enskilda klagomål och göra ett undersökningsförfarande på kommitténs eget initiativ möjligt.

Regeringens proposition syftar till att för Finlands del sätta konventionen och dess fakultativa protokoll i kraft. Riksdagen föreläggs konventionen för godkännande i den utsträckning den hör till Finlands behörighet. Det fakultativa protokollets mekanism för enskilda klagomål och dess undersökningsförfarande blir tillämpliga endast med avseende på sådana kränkningar av konventionsförpliktelserna som hör till Finlands behörighet.

Propositionen innehåller också ett förslag till så kallad blankettlag, genom vilken de bestämmelser i konventionen och dess fakultativa protokoll som ingår i området för lagstiftningen sätts i kraft. Ett mål är också att utfärda nödvändiga bestämmelser för skötseln av uppgifter enligt artikel 33.2 i konventionen.

3.2 De viktigaste förslagen

I regeringens proposition föreslås det att riksdagen ska godkänna konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, till den del den hör till Finlands behörighet, och det fakultativa protokollet till konventionen samt lagen om sättande i kraft av de bestämmelser i konventionen och dess fakultativa protokoll som hör till området för

lagstiftningen och lagen om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman.

I propositionen föreslås att utrikesministeriet samt social- och hälsovårdsministeriet ska vara kontaktpunkter enligt artikel 33 i konventionen. Vidare föreslås det att en samordningsmekanism enligt artikel 33 ska utses. Förslaget är att samordningsuppgiften anvisas till det nya samordningsorgan som ska inrättas i anknytning till social- och hälsovårdsministeriet och som ska ersätta det riksomfattande handikapprådet som i nuläget finns i anknytning till ministeriet. En representant som utses från samordningsmekanismen föreslås delta i kontaktpunktens verksamhet. Enligt förslaget ska uppgifterna för mekanismen enligt artikel 33.2 i konventionen skötas av riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess människorättsdelegation. Till denna del föreslås det i propositionen att lagen om riksdagens justitieombudsman ändras så att en ny 19 f § fogas till lagen med bestämmelser om uppgifter i anknytning till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

4 Propositionens konsekvenser

4.1 Konsekvenser för individens ställning

Konventionen stärker statens skyldighet att främja rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Konventionen stärker skyddet mot diskriminering och främjar jämlikheten för personer med funktionsnedsättning. Konventionen förbättrar individens rättskydd och främjar självbestämmanderätten och respekten för denna rätt för personer med funktionsnedsättning.

Konventionen ökar också medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning, vilket förbättrar deras möjligheter till delaktighet i samhälleliga aktiviteter. Större medvetenhet inverkar genom attitydförändringar på individens ställning. Konventionen ökar också medvetenheten hos personer med funktionsnedsättning om sina egna rättigheter.

Ökad tillgänglighet främjar möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att få service och att delta i utbildning, i arbetslivet

och all slags samhällelig verksamhet. För att säkerställa tillgängligheten ska på det sätt som konstateras nedan i fråga om artikel 9 vidtas ändamålsenliga åtgärder som gäller bland annat byggnader, skolor, bostäder och arbetsplatser. Det är viktigt att trygga tillträde till transport. Bestämmelserna i artikeln gäller dessutom bland annat hinder i fråga om tillgången till information. Tillgänglighet ökar följaktligen jämlikheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning.

Skäliga anpassningar främjar möjligheten för personer med funktionsnedsättning att jämlikt med andra uträtta ärenden hos myndigheterna och möjligheten att få utbildning, arbete och allmänt tillgängliga tjänster. Underlåtenhet att tillhandahålla skäliga anpassningar definieras i konventionen som diskriminering, vilket förbättrar individens rättsskydd.

Med hjälp av mekanismen enligt artikel 33.2 i konventionen främjas, skyddas och övervakas det nationella genomförandet av konventionens bestämmelser. Med hjälp av mekanismen ökas individens rättsskydd och främjas medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Det fakultativa protokollet stärker individens rättsskydd genom att möjliggöra enskilda klagomål till kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Syftet med kommitténs ståndpunkter och rekommendationer med anledning av klagomål är att förbättra ställningen för de individer som är klagande. Dessa, liksom även resultaten av kommitténs undersökningsförfaranden, kan ha indirekt effekt också på andra individers ställning genom eventuella ändringar i lagstiftning och praxis.

4.2 Samhälleliga konsekvenser

Ratificeringen av konventionen har stor principiell betydelse i främjandet av och respekten för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Propositionen syftar till att stärka rättigheternas ställning för personer med funktionsnedsättning som rättsligt förpliktande mänskliga rättigheter och till att främja tillgodoseendet av deras mänskliga rättigheter. Propositionen syftar också till att öka den allmänna medvetenheten om rättig-

heterna för personer med funktionsnedsättning, vilket kan bedömas främja deras jämlikhet i samhället.

Konventionen förutsätter att personer med funktionsnedsättning involveras i beslutsfattande som rör dem. Involverandet av dessa personer i beslutsfattande som rör dem samt mekanismen enligt artikel 33 som ska främja, övervaka och skydda rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ökar medvetenheten i samhället om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och gör det lättare att tillhandahålla rätt slags tjänster för dem.

De allmänna förpliktelserna i konventionen samt flera bestämmelser i artiklarna stärker självbestämmanderätten för personer med funktionsnedsättning. Detta vill också den lagstiftning om främjande av självbestämmanderätten som behandlas av riksdagen uppnå. De på riksplanet godkända målen om avveckling av institutionsvården för personer med utvecklingsstörning och om ordnande av boende och tjänster i närmiljön också för personer med de svåraste funktionsnedsättningarna stärker jämlikheten, självbestämmanderätten och delaktigheten i samhällets olika funktioner för personer med funktionsnedsättning. För att främja självbestämmanderätten och småningom lägga ned institutionsvården till förmån för stöd för ett självständigt liv kan det krävas nya slag av tjänster som möjliggör eller stödjer ett självständigt liv och att dessa tjänster i allt högre grad tillhandahålls i hemmet.

Främjandet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning förbättrar deras möjligheter att delta i utbildning och arbetsliv, vilket för sin del bland annat främjar strävan efter längre tid i arbetslivet. Sysselsättningsstödjande åtgärder kan främja deras möjligheter till sysselsättning.

Det internationella övervakningssystemet för konventionen gör genomförandet av konventionsbestämmelserna effektivare. Ikraftträdandet av klagomålsförfarandet som det fakultativa protokollet möjliggör kompletterar också den internationella övervakningen av de mänskliga rättigheterna.

4.3 Ekonomiska konsekvenser

Ratificeringen av konventionen medför ekonomiska konsekvenser både på lång sikt och på kort sikt. De största konsekvenserna härrör från upprätthållandet av mekanismen enligt artikel 33.

Uppgifterna för kontaktpunkterna enligt artikel 33 i konventionen i frågor som rör genomförandet av konventionen sköts inom ramen för nuvarande myndighetsresurser. De uppgifter som hör till samordningsmekanismen enligt artikel 33.1 och mekanismen enligt artikel 33.2 kräver tilläggsresurser.

Samordningsmekanismens personalbehov uppgår till inalles 3,5 årsverken. Detta inkluderar en befattning som handikappolitisk specialsakkunnig, en som jurist, en som specialsakkunnig/kommunikationssamordnare och en som deltidsskreterare.

Avsikten är att resurserna för samordningsorganets verksamhet tas från det riksomfattande handikapprådet som ska avvecklas. I det riksomfattande handikapprådet arbetar för närvarande en generalsekreterare i huvudsyssla, en deltidspanerare och en avdelningssekreterare på deltid. En halv avdelningssekreterarbefattning är för tillfället inte besatt, så det riksomfattande handikapprådet personalresurser uppgår i dagsläget till inalles 2,5 årsverken. Andringen förutsätter att den oanvända halva tjänsten som avdelningssekreterare omvandlas till en specialsakkunnig, vilket något ökar lönekostnaderna. Ett nytt resursbehov är en jurist på heltid.

Samordningsorganets verksamhet kan inledas med de nuvarande resurserna för det riksomfattande handikapprådet (2,5 årsverken). I detta ingår uppgifterna för en handikappolitisk specialsakkunnig, en specialsakkunnig/kommunikationssamordnare samt en byråsekreterare på deltid. Behovet av tilläggsresurser för en jurist på heltid behandlas i samband med de kommande rambesluts- och budgetprocesserna.

I propositionen föreslås det att uppgifterna enligt artikel 33.2 ges till det nationella människorättscentret. Institutionen består av riksdagens justitieombudsmans kansli, Människorättscentret samt dess människorättsdelegation. Uppgifterna enligt artikeln kan inte skötas ändamålsenligt genom en omfördelning eller prioritering av uppgifterna, utan det behövs mera tilläggsresurser både till

riksdagens justitieombudsmans kansli och till Människorättscentret på grund av den förväntat ökade arbetsmängden.

När det gäller mekanismen enligt artikel 33.2 i konventionen uppskattas det nya resursbehovet till 4 årsverken. Detta inkluderar en befattning som föredragande, en som specialsakkunnig på handikapprätt, en som informatör/kommunikationssamordnare och en som byråsekreterare.

I riksdagens justitieombudsmans kansli kan det förekomma klagomål inom området för konventionen i alla ärendegrupper och de behandlas i dagsläget i samband med substanshelheten. Klagomålen kan gälla miljöfrågor, beslutsfattande i kommunen, social- och hälsovård, utbildning, trafik och kommunikation eller direkt hänföra sig till handikapps-service. I justitieombudsmannens kansli är resursbehovet en föredragandetjänst. Föredraganden ska bland annat bereda och föredra klagomål i anknytning till området för konventionen, delta i inspektionsverksamheten och se till att representanter för personer med funktionsnedsättning involveras i inspektionerna, vilket förutsätts i konventionen, samt delta i övervakningen och främjandet av genomförandet av konventionen.

I människorättscentret är resursbehovet tre nya tjänster. Tjänsterna inkluderar en specialsakkunnig på handikapprätt som ska fungera som ordförande i handikapputskottet underställt människorättsdelegationen och samordna den nationella människorättsinstitutionens verksamhet med avseende på övervakningen av konventionens genomförande samt delta i samarbetet för främjande av rättigheter för personer med funktionsnedsättning bland annat mellan de nationella människorättsinstitutionerna. Konventionens genomförande förutsätter omfattande främjandeverksamhet vars effekt, trovärdighet och dimensioner endast kan garanteras genom att professionella kommunikations- och informationstjänster säkerställs. För detta uppdrag behövs det en informatörs-/kommunikationssamordnartjänst. Ytterligare behöver det inrättas en byråsekreterartjänst som sköter praktiska arrangemang såsom regionala tillställningar, enkäter och kampanjer.

Effektiv skötsel av konventionsförpliktelserna talar också för ökade driftsanslag såväl för samordningsmekanismen och Människo-rättscentret som för riksdagens justitieombudsmans kansli.

Till den del det inte är möjligt att med befintliga resurser jämsides med vad som nämns ovan om samordningsmekanismen sköta de uppgifter som hör till samordningsmekanismen enligt artikel 33.1 och mekanismen enligt artikel 33.2 i konventionen ska i tillämpliga delar behovet av eventuella tilläggsresurser behandlas i rambesluts- och budgetprocesserna.

En del av de ekonomiska konsekvenserna som konventionsbestämmelserna medför kan bedömas uppträda också på längre sikt. Många bestämmelser i konventionen är till karaktären ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, för vilka det är typiskt att de genomförs stegvis. När konventionsparterna förbinder sig till konventionen förbinder de sig till den målnivå som uttrycks i konventionsbestämmelserna.

Konventionen förutsätter att skäliga anpassningar tillhandahålls, vilket medför ekonomiska konsekvenser såväl för företagen som för myndigheterna. Skyldigheten att tillhandahålla skäliga anpassningar för att åstadkomma jämlikhet för personer med funktionsnedsättning utvidgas i regeringens proposition till riksdagen med förslag till diskrimineringslag och vissa lagar som har samband med den (RP 19/2014 rd), där även de ekonomiska konsekvenser som anknyter till detta behandlas närmare.

Syftet med regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om stärkt självbestämmanderätt för socialvårdens klienter och för patienter och om villkor för begränsningsåtgärder och till vissa lagar som har samband med den (108/2014 rd) som anknyter till artikel 14 i konventionen är att stärka klienters och patienters självbestämmanderätt och minska användningen av begränsningsåtgärder inom social- och hälsovården. De ekonomiska konsekvenserna för dessa ändringar behandlas i propositionen i fråga.

Genomförandet av konventionsbestämmelserna kan också bedömas medföra positiva ekonomiska konsekvenser. Det kan till ex-

empel anses ha positiva effekter på tillgången på arbetskraft och på en förlängd tid i arbetslivet att personer med funktionsnedsättning blir sysselsatta och bättre rustade att orka i arbetet. Icke-diskriminering och skäliga anpassningar kan bedömas främja möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i samhället och till ett självständigt liv. Detta minskar i förlängningen behovet av tjänster och stöd riktade till personer med funktionsnedsättning samt ackumulerar skatteintäkter. Även utbildningen för personer med funktionsnedsättning inverkar på detta.

Ratificeringen av det fakultativa protokollet till konventionen medför inga direkta ekonomiska konsekvenser. Med beaktande av konventionens innehållsmässiga omfattning bör det dock bedömas att antalet klagomål på lång sikt växer sig stort.

Varken konventionen eller det fakultativa protokollet innehåller bestämmelser om eventuell ersättning i fall där kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har fastställt kränkning av en rättighet som tryggas i konventionen. Kommittén anför sin synpunkt på klagomålet och utfärdar eventuella rekommendationer. Det är möjligt att rekommendationerna innefattar ett omnämnande om penningersättning till den som drabbats av kränkningen. Kommitténs rekommendationer är inte folkrättsligt bindande på samma sätt som Europadomstolens domar. Finland har i mån av möjlighet strävat efter att genomföra de synpunkter som olika kommittéer har utfärdat i klagoförfaranden och har också betalat ersättningar som kommittéerna har rekommenderat i de fall där en överträdelse har konstaterats.

4.4 Konsekvenser för myndigheterna

Ett godkännande av konventionen skulle framhäva de förpliktelser som i dagsläget riktas mot redan befintlig myndighetsverksamhet. Myndigheterna ska i all sin verksamhet se till att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning beaktas. De ska också i enlighet med artikel 4.3 i konventionen involvera personer med funktionsnedsättning i beslutsfattande som gäller dem, via organisationer som representerar dem.

Social- och hälsovårdsministeriet som fungerar som konventionens kontaktpunkt sköter sina skyldigheter med avseende på genomförandet av konventionen inom ramen för sina nuvarande resurser. Även de ökade rapporterings- och andra skyldigheterna som konventionens internationella övervakningsmekanism medför också i utrikesministeriet kan skötas inom ramen för de nuvarande resurserna.

Avsikten är att uppgifterna som hänför sig till samordningsmekanismen enligt artikel 33.1 ska skötas i det nya samordningsorganet som ska upprättas i anknytning till social- och hälsovårdsministeriet. Mekanismen ökar samordningen och samarbetet mellan olika myndigheter.

Uppgifterna som hör till mekanismen enligt artikel 33.2 ges enligt förslaget till den nationella människorättsinstitutionen. Detta medför en ökad arbetsmängd i riksdagens justitieombudsmans kansli och i Människorättscentret.

Det medför tilläggarbete att utarbeta svar på klagomål på grundval av det fakultativa protokollet, liksom även i det fall att staten blir föremål för en eventuell undersökning, som kräver särskild sakkunskap framför allt i utrikesministeriet, justitieministeriet, undervisnings- och kulturministeriet, arbets- och näringsministeriet och i social- och hälsovårdsministeriet. Statsombudet, som är tjänsteman vid utrikesministeriet, svarar på regeringens vägnar på klagomål som anförts i Europadomstolen och i Europeiska kommittén för sociala rättigheter samt på motsvarande sätt på de klagomål som anförts i FN:s olika kommittéer.

5 Beredningen av propositionen

5.1 Konventionsförhandlingarna

Förhandlingarna om konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och om det fakultativa protokollet till konventionen fördes i en ad hoc-kommitté underställd FN:s generalförsamling åren 2002–2006. Kommittén sammanträdde inalles åtta gånger. Under sitt första möte beslutade kommittén bjuda in frivilligorganisatio-

ner till kommitténs möten. Organisationerna fick också rätt att uttala sig vid kommittésessionerna. Vid sin andra session 2003 beslutade kommittén tillsätta en arbetsgrupp för att utarbeta ett utkast till konvention och till ett fakultativt protokoll till konventionen. Arbetsgruppen som bestod av företrädare både för regeringarna och för frivilligorganisationer utarbetade en text i januari 2004 som utgångspunkt för förhandlingarna. Förhandlingarna fortsatte under kommitténs sessioner. Som avslutning på kommitténs förlängda åttonde session i december 2006 beslutade kommittén rekommendera att FN:s generalförsamling ska anta konventionen och dess fakultativa protokoll. Finland deltog i konventionsförhandlingarna under ledning av utrikesministeriet. I förhandlingarna medverkade också social- och hälsovårdsministeriet samt representanter för handikapporganisationer.

Eftersom konventionen dels gäller medlemsstaternas exklusiva behörighet och dels kommissionens behörighet, samordnade ordförandestaten EU:s gemensamma ståndpunkter och talade för hela EU i förhandlingarna. Finland var ordförandestat i EU när konventionsförhandlingarna avslutades i december 2006.

Konventionen och dess fakultativa protokoll antogs av FN:s generalförsamling den 13 december 2006 och öppnades för underteckningar i New York den 30 mars 2007, då även Finland undertecknade dem. Konventionen och dess fakultativa protokoll trädde internationellt i kraft den 3 maj 2008. Fram till medlet av november 2014 har konventionen undertecknats av 159 stater och har 151 konventionsparter. Det fakultativa protokollet har hittills undertecknats av 92 stater och har 85 protokollsparter.

5.2 Den nationella beredningen

För undertecknandet av konventionen bad utrikesministeriet om utlåtanden från justitieministeriet, inrikesministeriet, försvarsministeriet, finansministeriet, undervisningsministeriet, jord- och skogsbruksministeriet, kommunikationsministeriet, arbetsministeriet, handels- och industriministeriet, social- och hälsovårdsministeriet, miljöministeriet,

justitiekanslersämbetet samt riksdagens justitieombudsman. Utifrån utlåtandena ansågs det inte finnas hinder för undertecknandet av konventionen.

För ratificeringen av konventionen och dess fakultativa protokoll tillsatte utrikesministeriet den 6 maj 2011 en arbetsgrupp med uppdraget att utreda och bereda ratifikationsåtgärderna för konventionen och dess fakultativa protokoll. I arbetsgruppen deltog företrädare för utrikesministeriet (ordförande), statsrådets kansli, justitieministeriet, inrikesministeriet, försvarsministeriet, finansministeriet, undervisnings- och kulturministeriet, kommunikationsministeriet, arbets- och näringsministeriet, riksdagens justitieombudsmans kansli, Finlands kommunförbund rf, det riksomfattande handikapprådet (VANE), Handikappforum rf och Människorättscentret för personer med funktionshinder (Tröskeln rf/VIKE). Arbetsgruppen utsåg Människorättscentret och De dövas förbund rf:s representanter till permanenta sakkunniga i arbetsgruppen.

Arbetsgruppen sammanträdde 22 gånger. Arbetsgruppen diskuterade förpliktelseerna enligt konventionen och vilka behov av ändringar i lagstiftningen en ratificering kräver. Arbetsgruppen hörde också sakkunniga. Med diskussionerna och hörandena som grund utarbetade arbetsgruppen sitt förslag som den ansåg vara ändamålsenligt att utarbeta i formen av en regeringsproposition.

Arbetsgruppens mandattid löpte ut den 31 december 2013 och betänkandet lämnades till utrikesminister Erkki Tuomioja den 17 januari 2014.

5.3 Utlåtanden

Arbetsgruppens betänkande sändes på omfattande remiss till ministerier, myndigheter och olika aktörer inom det civila samhället. Betänkandet sändes även på remiss till Ålands landskapsregering. Yttranden över betänkandet kom in från sammanlagt 59 remissinstanser.

De som tog ställning motsatte sig inte ratificeringen av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll. Nästan alla remissin-

stanser betonade behovet av att snabbt sätta i kraft konventionen.

I flera yttranden fästes uppmärksamhet på säkerställandet av tillräckliga resurser för att sätta i kraft konventionen och dess fakultativa protokoll på samtliga nivåer och i synnerhet på nivån för regionalförvaltningsmyndigheterna och kommunerna. I fråga om bedömningen av de ekonomiska konsekvenserna fästes det i yttrandena särskild uppmärksamhet vid konsekvenserna för kommunernas ekonomi.

Flera remissinstanser betonade betydelsen av ökad medvetenhet och utbildning. Genom ökad medvetenhet har en förändrad attityd en betydande inverkan på den faktiska ställningen för personer med funktionsnedsättning. Enligt flera remissinstanser bör informationen öka på alla nivåer i samhället.

Även tillgängligheten behandlades i flera yttranden. I synnerhet frågan om tillgänglighet till information var central. Information ska fås på lämpligt och förståeligt sätt och exempelvis på lättläst språk, teckenspråk, genom ljudupptagning och punktskrift.

Förslaget om de aktörer som ska sköta uppgifterna enligt artikel 33 i konventionen understöddes av remissinstanserna. Även till denna del behandlades centralt säkerställandet av tillräckliga resurser för alla de aktörer som får nya uppgifter utifrån artikeln. I synnerhet Människorättscentrets resurser för att sköta uppgiften väckte oro. I flera yttranden behandlade man involverandet av personer med funktionsnedsättning och de organisationer som företräder dem i fråga om skötseln av de uppgifter som avses i artikel 33. Involverandet av personer med funktionsnedsättning och de organisationer som företräder dem i fråga om det beslutsfattande som gäller dem var även ett centralt tema i yttrandena. Samarbetet mellan olika aktörer ansågs vara viktigt.

Det har gjorts ett sammandrag av yttrandena och det har publicerats på utrikesministeriets webbplats.

Utifrån arbetsgruppens betänkande samt den respons som gavs i utlåtandena har en regeringsproposition om godkännande av konventionen med dess fakultativa protokoll och av de lagstiftningsändringar som ikraft-

trädandet förutsätter utarbetats vid utrikesministeriet.

6 Samband med andra propositioner

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till diskrimineringslag och vissa lagar som har samband med den (RP 19/2014 rd) har lämnats till riksdagen den 3 april 2014. De föreslagna lagarna avses träda i kraft vid ingången av 2015. Vissa av bestämmelserna i konventionen har samband med denna proposition.

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om stärkt självbestämmanderätt för socialvårdens klienter och för patienter och om villkor för begränsningsåtgärder och till vissa lagar som har samband med den (RP 108/2014 rd) lämnades till riksdagen den 28 augusti 2014. Ikraftträdandet av de föreslagna lagarna bestäms vid riksdagsbehandlingen. Syftet med de nämnda lagändringarna är att lagstiftningen i Finland ska motsvara kraven i konventionen. Detta bör beaktas vid den nationella behandlingen av konventionen.

DETALJMOTIVERING

1 Konventionens innehåll och dess förhållande till lagstiftningen i Finland

Artikel 1. Syfte. Enligt artikel 1 är det konventionens syfte att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning och att främja respekten för deras inneboende värde.

Artikeln betonar full jämlikhet inom alla samhällsområden på lika villkor för personer med funktionsnedsättning som för andra i det fulla åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Personer med funktionsnedsättning ska säkerställas samma rättigheter som andra.

Med främjande av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning avses framtidsinriktad aktiv verksamhet, såsom utbildning, vägledning, rådgivning och informationsspridning samt attitydpåverkan på alla plan i samhället både med avseende på personer med och utan funktionsnedsättning. Främjandeverksamhet bör göras på olika plan i förvaltningen och regionalt i tillräcklig utsträckning med beaktande av specialbehoven hos personer med funktionsnedsättning.

Med skydd av personer med funktionsnedsättning avses statens direkta och indirekta förpliktelse att skydda mot eventuella kränkningar av rättigheterna i konventionen. Skyddsförpliktelsen omfattar kränkningar av konventionsförpliktelse från statens och statliga aktörers och också från icke-statliga aktörers sida. Skyddsåtgärderna kan vara aktiva eller passiva. Skyddet ska vara geografiskt täckande och beakta eventuella specialfaktorer.

Med skyldigheten att respektera avses att staten inte får kränka rättigheterna för personer med funktionsnedsättning eller i övrigt hindra dem från att utöva sina rättigheter.

Med att säkerställa de mänskliga rättigheterna avses å sin sida att staterna ska vidta konkreta åtgärder för att säkerställa alla människors möjligheter till fullt och lika åt-

njutande av de mänskliga rättigheterna. Staterna ska agera aktivt genom att tillägna sig olika metoder för att främja rättigheterna som säkerställs i konventionen och tillgodoseendet av konventionens syften. Detta innebär också att tillräckliga resurser anslås för att trygga verkställandet av konventionens syften.

Även om det primärt åligger det allmänna att främja, respektera, verkställa och skydda de mänskliga rättigheterna krävs det för att de mänskliga rättigheterna verkligen ska tillgodoses att det råder sådana samhälleliga omständigheter som är kännetecknande för rättvisa och fredliga samhällen. Då uppkommer sociala uppförandenormer som bland annat syftar till att främja förståelse, tolerans och jämlikhet.

Punkt 2 i artikeln ger en beskrivning av vad som avses med begreppet funktionsnedsättning i det här sammanhanget. Enligt punkten innefattar begreppet personer med funktionsnedsättning bl.a. personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra.

Under konventionsförhandlingarna diskuterades det hur och om funktionsnedsättning ska definieras. Det ansågs svårt att entydigt definiera funktionsnedsättning på ett allomfattande sätt, i synnerhet på grund av olika kulturella faktorer och utvecklingsfaktorer hos staterna som deltog i förhandlingarna. Detaljerade definitioner är också känsliga när samhället utvecklas och förändras.

Konventionen har åsyftat att i så vid utsträckning som möjligt täcka begreppet funktionsnedsättning och att beakta eventuella förändringar i samhället. Avsikten har inte varit att utesluta någon form av funktionsnedsättning från konventionens tillämpningsområde, om det inte finns uttryckliga bestämmelser om detta i konventionen. Av den orsaken ges det i konventionsartikeln snarast en beskrivning av vilken grupp av människor det är meningen att konventionen ska omfatta.

Konventionens formulering tillåter en sådan tolkning att personer med funktionsnedsättning inte endast avser personer med varaktig funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning som avses i konventionen kan också vara sådana som har en långvarig funktionsnedsättning och svårighetsgraden kan variera avsevärt. Konventionen kan anses omfatta bland annat personer med utvecklingsstörning, rehabiliteringsklienter inom mentalvården, minnessjuka och grupper vilkas funktionsnedsättning uppstår på grund av en neurologisk funktionsnedsättning.

Det bör emellertid observeras att utgångspunkten för hur en funktionsnedsättning beskrivs ska vara personens förhållande till det omgivande samhället och inte en definition som baserar sig på en medicinsk diagnos. Begreppet funktionsnedsättning är inte heller oföränderligt.

Konventionen utgår från att funktionsnedsättning och funktionshinder är begrepp under utveckling och att funktionshinder härrör från samspel mellan personer med funktionsnedsättningar och hinder som är betingade av attityder och miljön, vilka motverkar deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra.

Enligt 6 § i grundlagen är alla lika inför lagen. Enligt 7 § i grundlagen har alla rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet.

Handikappolitiken i Finland utgår från en definition av funktionsnedsättning som en omständighet som härrör från samspel mellan individer och hinder i omgivningen. Funktionsnedsättning är inte ett tillstånd utan blir en omständighet. Funktionsnedsättning definieras dock på olika sätt i olika lagar och olika situationer.

I regeringens proposition med förslag till lag om ändring av lagen om service och stöd på grund av handikapp (RP 166/2008 rd) definieras dimensionerna för långvarigt handikapp. Enligt den propositionen anses som gravt handikappad och i nödvändigt behov av personlig assistans den person vara, vars hjälpbehov beror på ett långvarigt eller framskridande handikapp eller en sådan sjukdom och inte på sjukdomar och funktionshinder som i främsta hand har samband med nor-

malt åldrande. Utifrån handikappets eller sjukdomens art eller en diagnos ska ingen kategori i sig heller vara utesluten vid tillämpning av bestämmelsen. Bl.a. multipel skleros, vissa muskelsjukdomar och ALS är sjukdomar som framskrider och som kraftigt kan påverka personens funktionsförmåga. I fråga om t.ex. vissa medfödda ovanliga sjukdomar samt vid postpolio-syndrom som kan hänföra sig till polio, kan hjälpbehovet öka när sjukdomen framskrider. Ett handikapp eller en sjukdom betraktas som långvarig också i situationer där de av sjukdomen orsakade begränsningarna i personens funktionsförmåga varierar. I dessa fall orsakar funktionshindret inte nödvändigtvis ett fortlöpande hjälpbehov, men om handikappet eller sjukdomen förvärras kan hjälpbehovet vara mycket stort – detta gäller t.ex. svårbehandlade epilepsier och vissa neurologiska sjukdomar. I allmänhet är det skäl att även annars – också i fråga om s.k. bestående handikapp – beakta variationer i hjälpbehovet. Det är typiskt att det behövs mera hjälp då livssituationen förändras, bland annat vid hemkomst från rehabilitering eller när man flyttar hemifrån för att börja studera, än eventuellt senare när situationen har stabiliserat sig.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 2. Definitioner. I artikeln ingår bestämmelser om vissa av de viktigaste definitionerna som används i konventionen. Artikeln definierar vad konventionen avser med följande begrepp: kommunikation, språk, diskriminering på grund av funktionsnedsättning, skälig anpassning och universellt utformat. Innehållet i konventionens övriga artiklar ska läsas i ljuset av definitionerna i denna artikel.

”Kommunikation” innefattar bl.a. språk, textning, punktskrift, taktill kommunikation, storstil, tillgängliga multimedier, kompletterande och alternativa former, medel och format för kommunikation baserade på textstöd, uppläst text, lättläst språk och mänskligt tal, samt tillgänglig informations- och kommunikationsteknik (IT). Enligt artikeln ska kommunikation tolkas brett så att det omfattar alla former av kommunikation. Den ska tillämpas så att den också omfattar eventuella kommande förändringar i samhället.

”Språk” innefattar bl.a. talade och tecknade språk och andra former av icke talade språk. Det är att märka att teckenspråk för första gången bindande på konventionsnivå erkänns som ett språk och jämföras på jämlik bas med andra språk.

”Diskriminering på grund av funktionsnedsättning” betyder varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av funktionsnedsättning som har till syfte eller verkan att inskränka eller omintetgöra erkännande, åtnjutande eller utövande på lika villkor som andra av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och civila området eller på andra områden. Det omfattar alla former av diskriminering, inklusive underlåtenhet att tillhandahålla skälig anpassning.

”Skälig anpassning” betyder nödvändiga och ändamålsenliga ändringar och anpassningar, som inte innebär en oproportionerlig eller omotiverad börda när så behövs i ett enskilt fall för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning på lika villkor som andra kan åtnjuta eller utöva alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Skäliga anpassningar är åtgärder som syftar till jämlika villkor för personer med funktionsnedsättning. Underlåtenhet att tillhandahålla skäliga anpassningar är en form av diskriminering. Europadomstolen har i sin dom i fallet Glor mot Schweiz av den 30 april 2009 bekräftat att underlåtenhet att göra skäliga anpassningar bryter mot diskrimineringsförbudet uttryckligen i handikapprättskontext.

Bestämningen av skäliga anpassningar i konventionen är omfattande. Skäliga anpassningar ska vara ändamålsenliga, men till innehållet och omfattningen avhängiga av det individuella behovet. Av den orsaken är det inte möjligt att på förhand definiera anpassningar eller vad som är skäligt. De omständigheter som ska utgöra grunden för bedömningen av vad som är skäligt ska dock ges i officiella författningar.

Med tanke på tillämpningen av konventionen är det centralt att det vid behov ska gå att bedöma vad som är skäliga anpassningar. Vid bedömningen av vad som är skäligt bör åtminstone kostnaderna för anpassningarna beaktas samt omständigheterna och möjlig-

heterna för den som eventuellt är skyldig att tillhandahålla anpassningarna att i praktiken verkställa dem. I sista hand är bedömningen av vad som är skäliga anpassningarna en fråga för domstolar och andra behöriga myndigheter.

I sin tolkningspraxis (CRPD/C/ESP/CO/1) har kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning konstaterat att skyldigheten till skäliga anpassningar är en direkt tillämplig skyldighet som inte lämpar sig för verkställande gradvis.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har behandlat bedömningen av vad som är skäligt i sitt avgörande H.M. mot Sverige (framställning nr 3/2011). I fallet krävde de nödvändiga och ändamålsenliga anpassningarna en avvikelse från den lagenliga markanvändningsplanen. Kommittén konstaterade att svenska staten inte hade visat att en avvikelse från lagen orsakar en oproportionerlig eller omotiverad börda för staten. Kommittén beaktade att lagen tillät en avvikelse i markanvändningsplanen och därför ska detta i enskilda fall beaktas för att tillhandahålla skäliga anpassningar i syfte att säkerställa lika möjligheter för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som för andra.

”Universellt utformade” betyder sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning. ”Universellt utformade” ska inte utesluta hjälpmedel eller tjänster för enskilda grupper av personer med funktionsnedsättning där så behövs.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 3. Allmänna principer. De centrala principerna i konventionen är respekt för inneboende värde, individuellt självbestämmande, innefattande frihet att göra egna val samt enskilda personers oberoende, icke-diskriminering, fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället, respekt för olikheter och acceptering av personer med funktionsnedsättning som en del av den mänskliga mångfalden och mänskligheten, lika möjligheter, tillgänglighet, jämställdhet mellan kvinnor och män, respekt för den fort-

löpande utvecklingen av förmågorna hos barn med funktionsnedsättning och respekt för funktionsnedsatta barns rätt att bevara sin identitet.

Dessa principer styr genomförandet av konventionen och tolkningen av hela konventionstexten. Principerna ska beaktas genomgående vid tolkningen av innehållet i alla konventionens artiklar.

De allmänna principerna respekterar rätten för personer med funktionsnedsättning att ha funktionsnedsättningar och i enlighet med konventionens syfte rätten för dessa personer till fullt och lika åtnjutande av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Artikel 4. Allmänna åtaganden. I punkt 1 preciseras på vilket sätt rättigheterna i befintliga instrument för de mänskliga rättigheterna fullt ut och utan diskriminering kan säkerställas också för personer med funktionsnedsättning.

Konventionsparterna ska vidta alla ändamålsenliga lagstiftningsåtgärder, administrativa och andra åtgärder för att uppfylla de rättigheter som erkänns i konventionen. Bestämmelser, sedvänjor och bruk som är diskriminerande mot personer med funktionsnedsättning ska modifieras eller avskaffas. I riktlinjer och program ska hänsyn tas till skyddet och främjandet av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Artikelns ålägger konventionsparterna att avhålla sig från varje handling eller förfarande som är oförenligt med denna konvention och att också säkerställa att myndigheter och offentliga institutioner handlar i enlighet med konventionen. Konventionsparterna ska emellertid också vidta åtgärder för att avskaffa diskriminering på grund av funktionsnedsättning från alla personers, organisationers och enskilda företags sida.

I artikelns ingår det alltså också ett direkt statsansvar för genomförandet av konventionsåtagandena och för eventuella underlåtelser i genomförandet. Staterna ska vidta interna åtgärder för att genomföra konventionsåtagandena. Utöver det direkta statsansvaret är staterna med stöd av omsorgsplikten (den så kallade due diligence-principen) ansvariga också för icke-statliga aktörers aktiva åtgärder och eventuella underlåtelser med avseende på genomförandet av konventionsåtagan-

dena. Statens ansvar med stöd av omsorgsplikten omfattar inte endast statens aktiva åtgärder utan sträcker sig också till sådana åtgärder som har lämnats ogjorda trots att staten borde ha förstått det nödvändiga i åtgärden för att tillgodose de mänskliga rättigheterna som tryggas genom konventionen.

Europadomstolen har i ett avgörande tagit ställning till omsorgspliktens omfattning. Bland annat i avgörandena i fallen *Opuz mot Turkiet* av den 9 juni 2009 och *M.C. mot Bulgarien* av den 4 december 2003 har statens omsorgsplikt och dess utsträckning behandlats.

Konventionsparterna ska enligt artikeln också förbinda sig att genomföra eller främja forskning och utveckling av universellt utformade produkter, tjänster, utrustning och anläggningar samt att främja tillgängligheten till och användningen av dem. De ska också främja forskning och utveckling av och tillgång till och användning av ny teknik som är lämplig för personer med funktionsnedsättning. Likaledes ska medvetenheten ökas om sådan ny teknologi, innefattande informations- och kommunikationsteknik, samt om hjälpmedel och andra former av stöd, service och tjänster. Genom utbildning för specialister och personal som arbetar med personer med funktionsnedsättning främjas tillgodoseendet av rättigheterna för dessa personer.

Enligt punkt 2 åtar sig varje konventionsstat att vidta åtgärder för att trygga att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna för personer med funktionsnedsättning gradvis förverkligas i sin helhet. Åtgärderna med avseende på ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska vidtas inom ramen för tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete.

Enligt punkt 3 ska konventionsstaterna i alla beslutsfattande processer angående frågor som berör personer med funktionsnedsättning nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning.

I lagberedning och beslutsfattande processer bör artikelns bestämmelser beaktas för att fullt förverkligande av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska säkerställas i praktiken. Konventionen förpliktar också konventionsparterna att involvera personer med funktionsnedsättning

bland annat i beredningen av ärenden, beslutsfattande och verkställande, övervakning och utvärdering angående frågor som rör dem.

Personer med funktionsnedsättning ska företrädas både genom handikapporganisationer och organisationer som representerar eventuella specialgrupper, däribland barn. Skyldigheten gäller uttryckligen lagstiftningens och konventionens berednings- och verkställighetsprocesser, men sträcker sig i lika mån till allt beslutsfattande som gäller personer med funktionsnedsättning.

Genomförandet av artikelns bestämmelser förutsätter ett aktivt grepp på eget initiativ av myndigheterna för att involvera personer med funktionsnedsättning i olika processer. Vidare bör det säkerställas att tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning är tryggad. Som exempel på deltagande och involvering av personer med funktionsnedsättning kan nämnas handikappråden, klientråden samt den nya deltagarmodellen i kommunerna.

Enligt punkt 4 ska ingenting i konventionen inkräkta på bestämmelser som bättre än konventionsbestämmelserna främjar förverkligandet av rättigheter som tillkommer personer med funktionsnedsättning. Sådana bestämmelser kan ingå i en konventionsstats lagstiftning eller i internationell rätt som den staten är bunden av. Det ska inte heller förekomma någon inskränkning i eller något upphävande av någon av de mänskliga rättigheter eller grundläggande friheter som erkänns eller gäller i någon konventionsstat under förevändning att konventionen inte erkänner sådana rättigheter eller friheter eller att den erkänner dem i mindre utsträckning.

Enligt punkt 5 ska bestämmelserna i konventionen fullt ut omfatta alla områden inom en stats bestämmanderätt.

Artikelns bestämmelser syftar för sin del till att trygga och säkerställa att de mänskliga rättigheter eller grundläggande friheter som tillkommer personer med funktionsnedsättning förverkligas fullt ut utan diskriminering. Artikelns bestämmelser förpliktigar också uttryckligen till att tillgodose de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna på lika villkor för personer med funktionsnedsättning som för andra. Med stöd av artikeln

ska konventionens bestämmelser tillämpas med en människorättsvänlig tolkning av lagen.

Bestämmelserna i artikel 4 i konventionen ska beaktas vid tillämpning av konventionens övriga bestämmelser.

Artikel 5. Jämlikhet och icke-diskriminering. Artikeln betonar likaberättigandet för personer med funktionsnedsättning och ålägger konventionsstaterna att förbjuda diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning ska garanteras lika och effektivt rättsligt skydd mot diskriminering på alla grunder. För att säkerställa att skälig anpassning tillhandahålls ska också alla ändamålsenliga åtgärder vidtas.

Särskilda åtgärder som är nödvändiga för att uppnå faktisk jämlikhet för personer med funktionsnedsättning ska inte betraktas som diskriminering.

Artikeln är viktig för genomförandet av konventionsbestämmelserna särskilt med hänsyn till skäliga anpassningar. Skäliga anpassningar behandlas också i samband med artikel 2.

Artikeln har i praktiken en avsevärd betydelse för verkställandet av enskilda andra mål och åtaganden i konventionen. För att uppnå faktisk jämlikhet krävs det stöd för att ett positivt attitydklimat ska kunna utvecklas. Vid tillämpningen av artikeln ska internationellt god praxis beaktas.

Jämlikhet innebär att alla människor är av lika värde olikheterna till trots. Alla har ett inneboende människovärde och de mänskliga rättigheterna tillkommer alla på lika villkor. Jämlikhetsprincipen förutsätter att individer och samhällen respekterar människors mångfald, även personer med funktionsnedsättning, och beaktar detta i sitt agerande. Enligt Europadomstolens riktlinjer är mångfald något som berikar ett samhälle och som hör till demokratin (*Nachova m.fl. mot Bulgarien* av den 6 juli 2005).

I Finland hänvisar jämlikhetsprincipen såväl till förbudet mot diskriminering som till att människorna är lika inför lagen. Begreppet jämställdhet hänvisar i allmänhet endast till jämställdhet mellan könen. I grundlagens 6 § om jämlikhet ingår jämlikhet inför lagen samt förbud mot att utan godtagbart skäl särbehandla någon på grund av kön, ålder, ur-

sprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person.

I Finlands grundlag avses med jämlikhet för det första formell jämlikhet inför lagen, vilket innebär att det i lag och verksamhetsprinciper förutsätts att alla människor ska behandlas lika och att ingen får diskrimineras. I praktiken är människor till den grad olika, att faktisk jämlikhet inte uppnås endast genom formell jämlikhet. Människor kan på grund av faktorer som är oberoende av dem själva, såsom ursprung, kön, språk, funktionsnedsättning eller social ställning hamna i ojämlik ställning. Dessa kan kombinerat med attitydrelaterade och andra hinder hindra en person med funktionsnedsättning från att leva och delta i samhällets aktiviteter på önskat sätt. För att kunna garantera lika möjligheter kan det följaktligen krävas särskilda åtgärder som förbättrar situationen i högre grad än enbart en formell jämlikhet.

Förbudet mot diskriminering ingår i 6 § 2 mom. i grundlagen. Med diskrimineringsförbudet avses att ingen utan godtagbart skäl får särbehandlas i förhållande till andra. Diskriminering är förutom direkt och indirekt diskriminering också diskriminering på grund av närstående och presumtiv diskriminering. Grundlagens bestämmelse om jämlikhet och förbud mot diskriminering preciseras särskilt i jämställdhetslagen och i likabehandlingslagen. I 11 kap. 11 § i strafflagen (885/2009) föreskrivs om straff för diskrimineringsbrott och i 47 kap. 3 § om straff för diskriminering i arbetslivet. I 2 kap. 2 § i arbetsavtalslagen (55/2001) ingår ett diskrimineringsförbud och ett krav på opartiskt bemötande. I 28 § i arbetarskyddslagen (738/2002) åläggs arbetsgivaren en skyldighet att aktivt vidta åtgärder bland annat vid trakasserier eller annat osakligt bemötande av en arbetstagare.

För att säkerställa faktisk jämlikhet tillåter grundlagens 6 § positiv särbehandling, dvs. åtgärder som förbättrar ställningen och omständigheterna för en viss grupp av människor, till exempel för personer med funktionsnedsättning. I det avseendet är det väsentligt huruvida det finns ett godtagbart skäl för särbehandlingen.

Lagen om likabehandling förbjuder diskriminering bland annat på grund av ålder, ursprung, språk, funktionshinder, religion, övertygelse och sexuell läggning. Lagen om likabehandling förbjuder direkt och indirekt diskriminering, trakasserier samt instruktioner eller befallningar att diskriminera. Legitima grunder för särbehandling finns i 7 § i lagen om likabehandling. Myndigheterna ska enligt 4 § i lagen om likabehandling i all sin verksamhet målmedvetet och systematiskt främja likabehandling. Myndigheterna ska särskilt ändra sådana omständigheter som förhindrar uppnående av likabehandling. För att främja etnisk likabehandling ska myndigheterna utarbeta en likabehandlingsplan. Skyldigheten enligt lagen om likabehandling att tillhandahålla skäligen anpassningar gäller med avseende på en person med funktionshinder bättre förutsättningar till arbete eller utbildning. Det är arbetarskyddsmyndigheterna samt på livsområden utanför arbetslivet minoritetsombudsmannen och diskrimineringsnämnden som ska övervaka att lagen om likabehandling följs. Minoritetsombudsmannens och diskrimineringsnämndens befogenheter gäller emellertid endast etnisk diskriminering. Diskriminering på grund av funktionsnedsättning hör alltså inte till minoritetsombudsmannens eller diskrimineringsnämndens befogenheter.

Liksom konstaterades ovan lämnades i anslutning till en reform av likabehandlingslagstiftningen regeringens proposition med förslag till diskrimineringslag och vissa lagar som har samband med den (RP 19/2014 rd) till riksdagen den 3 april 2014. Syftet är att omarbete lagstiftningen så att skyddet mot diskriminering ska bli så enhetligt som möjligt med avseende på olika diskrimineringsgrunder. I samma kontext justeras också skyldigheterna att främja likabehandling, bestämmelserna om skäligen anpassningar samt uppgifterna för de myndigheter som övervakar att likabehandlingslagen följs. I reformen av likabehandlingslagstiftningen beaktas åtgärderna enligt konventionen.

En ratificering av konventionen hänför sig till de ovan nämnda justeringarna i likabehandlingslagstiftningen.

Artikel 6. *Kvinnor med funktionsnedsättning.* Det erkänns i artikeln att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning är utsatta för diskriminering på flera grunder. Diskrimineringen av kvinnor och flickor med funktionsnedsättning kan vara flerfaldig eftersom kvinnor och flickor med funktionsnedsättning är utsatta för diskriminering på grundval av både funktionsnedsättning och kön.

Ytterligare garanteras i artikeln separat att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning fullt och likaberättigat åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Kvinnor och flickor lyfts särskilt fram därför att de svårigheter kvinnor och flickor med funktionsnedsättning möter är ännu avsevärt mera mångfacetterade och besvärliga än de svårigheter män med funktionsnedsättning stöter på, både i den offentliga och i den privata livssfären. Kvinnornas särskilda utmaningar hänför sig bland annat till boende, hälsa, familjelivet, våld mot kvinnor, utbildning, yrkesutbildning samt arbete. Temat behandlas närmare i synnerhet i samband med artikel 16.

Kvinnor med funktionsnedsättning stöter på utsträckt diskriminering i arbetslivet och lönediskriminering och de har mera anspråkslösa möjligheter till utbildning och yrkesutbildning än män med funktionsnedsättning.

I konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor och i kommitténs allmänna rekommendationer ingår en avsevärd mängd rättigheter för kvinnor inom olika livsområden. Särskilt till exempel den allmänna rekommendationen nr 18 gäller kvinnor med funktionsnedsättning. Det är viktigt att minnas att konventionen fullt ut garanterar kvinnor med funktionsnedsättning alla samma rättigheter som andra kvinnor.

Europarådet antog våren 2011 en konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen). I den konventionen lyfts inte rättigheterna för kvinnor med funktionsnedsättning fram separat, men konventionsbestämmelserna ska naturligtvis tillämpas fullt ut även i säkerställandet av de mänskliga rättigheterna för kvinnor med funktionsnedsättning. Finland ratificerar som

bäst konventionen. Till riksdagen lämnades den 18 september 2014 regeringens proposition om godkännande av konventionen samt med förslag till vissa lagar som har samband med den (RP 155/2014 rd).

Bestämmelser om förbud mot diskriminering på grund av kön finns i jämställdhetslagen som också syftar till att främja jämställdheten mellan kvinnor och män och i detta syfte till att förbättra kvinnornas ställning särskilt i arbetslivet. I 11 kap. 11 § i strafflagen föreskrivs om straff för diskrimineringsbrott och i 47 kap. 3 § om straff för diskriminering i arbetslivet. Straff kan dömas för diskriminering på grund av kön eller till exempel på grund av funktionsnedsättning, så som redogjorts ovan i samband med artikel 5.

I den handikappolitiska redogörelsen framhävs rättigheten för personer med funktionsnedsättning till likabehandling, delaktighet och behövliga stödåtgärder. Kvinnor med funktionsnedsättning ska ha lika rätt till studier, arbete, försörjning, familjeliv och hobbyer. En kvinna med funktionsnedsättning ska få förverkliga sig själv som en fullvärdig medlem i samhället.

I en organisationsundersökning som det riksomfattande handikapprådet gjorde 2006 konstaterades det att det alltfjämt förekommer en stereotyp och homogen bild av personer med funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning betraktas i vissa situationer som könlösa, även om kvinnor med funktionsnedsättning har alldeles annorlunda problem än männen.

Bestämmelserna i artikeln ska vid tillämpningen av konventionsartiklarna beaktas genomgående.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 7. *Barn med funktionsnedsättning.* Enligt artikeln ska konventionsstaterna vidta alla åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn. I artikeln föreskrivs det vidare om att barnets bästa ska komma i främsta rummet i åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning.

Artikeln ålägger konventionsstaterna att säkerställa att barn med funktionsnedsättning

har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på lika villkor som för andra barn. Konventionsstaterna ska också se till att de för att utöva denna rättighet erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder.

Genom konventionen garanteras barn med funktionsnedsättning samma mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som andra barn. Rättigheterna för barn med funktionsnedsättning ska beaktas genomgående vid tillämpning av konventionen. En bärande princip i konventionen är respekt för den fortlöpande utvecklingen av förmågorna hos barn med funktionsnedsättning och respekt för funktionsnedsatta barns rätt att bevara sin identitet.

I FN:s konvention om barnets rättigheter ingår det bestämmelser om rättigheter för barn och artikel 23 i konventionen innehåller särskilda bestämmelser om barn med funktionsnedsättning. Konventionen om barnets rättigheter har fyra övergripande allmänna principer. Dessa är icke-diskriminering (artikel 2), beaktande av barnets bästa i beslutsfattande (artikel 3), rätt till livet och till utveckling (artikel 6) samt respekt för barnets åsikter i alla frågor som rör barnet (artikel 12).

Även om den avtalsrättsliga grunden för barnets mänskliga rättigheter utgörs av konventionen om barnets rättigheter och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, är det skäl att erinra om att många faktorer inverkar på i vilken utsträckning de mänskliga rättigheterna tillgodoses i livet för barn med funktionsnedsättning. Sådana faktorer är bland annat attityder och uppförande gentemot barn med funktionsnedsättning från andra personers sida, såsom från grannar, andra barn, professionella inom sjuk- och hälsovård och rehabilitering, från personer som arbetar inom utbildningsområdet, såsom lärare, eller rentav från barnets föräldrars sida. Likaså inverkar tillgodoseendet av de grundläggande behoven samt den fysiska, sociala och kommunikativa miljöns tillgänglighet till exempel hemma, i skolan och gemenskapen samt lämplig och rättidig tillgång till stödjande åtgärder, som underlät-

tar barnets fysiska, sociala och andliga utveckling och interaktion med andra på hur de mänskliga rättigheterna tillgodoses för barn med funktionsnedsättning. Sådana stödjande åtgärder är till exempel primära hjälpmedel, assistenter, hälso- och utbildningstjänster och tillgång till barnrådgivning. Vidare är både nationella och internationella verksamhetsprinciper som beaktar behoven hos barn med funktionsnedsättning eller lämnar dem obeaktade betydelsefulla.

Enligt 6 § i grundlagen ska barn bemötas som jämlika individer och de ska ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva. I 4 kap. i barnskyddslagen (417/2007) föreskrivs om utredande av barns åsikt och hörande av barn, om barnets rätt att föra talan samt om ansvar för tryggheten av barnets bästa. I 8 § i ungdomslagen (72/2006) föreskrivs om ungas deltagande och hörande av unga. I 11 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) föreskrivs om utredande av barnets önskemål och åsikt. I 10 § i lagen föreskrivs å sin sida om avgörande av ärende som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt framför allt enligt vad som är bäst för barnet. I 4 § i barnskyddslagen tas upp olika omständigheter som ska uppmärksammas vid bedömningen av barnets bästa.

Barnombudsmannen har till uppgift att främja barnens bästa och rättigheter på ett allmänt plan inom förvaltning, samhällspolitik och lagstiftning genom att bedöma hur de förverkligats och främja fullgörandet av konventionen om barnets rättigheter. Barnombudsmannen bistås av en delegation som för samman företrädare för olika förvaltningsområden och den så kallade tredje sektorn samt sakkunniga i barnens omständigheter och i barndom. Barnombudsmannen sköter inte efterhandskontroll i enskilda fall, ansvarig är bland annat riksdagens justitieombudsman som har fått det som en specialuppgift. Justitieombudsmannens och barnombudsmannens uppgifter kompletterar varandra.

Barnombudsmannen har bland annat utrett hur rättigheterna för barn med funktionsnedsättning och barn i behov av särskilt stöd tillgodosetts och hur den finländska handikappolitiken utvecklats ur barnens synvinkel

åren 2009–2011. Slutsatserna i utredningen har sammanställts i en publikation från 2011 ”*Barn i behov av särskilt stöd är i första hand barn. Barns rättigheter som en del av handikappolitiken.*”

Statsrådet godkände i december ett barn- och ungdomspolitiskt utvecklingsprogram för 2012–2015. I programmet beaktas även rättigheterna för barn med funktionsnedsättning.

Så som det förs fram i artikel 4 i konventionen ska personer med funktionsnedsättning företrädas både via organisationer som företräder dem och organisationer som företräder vissa särskilda grupper som eventuellt kommer i fråga, såsom barn. Barn ska dock höras också direkt i frågor som rör dem. För hörandet av barn bör man fundera ut metoder som gör barnets egen röst hörd. När det gäller barn med funktionsnedsättning ska barnets bästa beaktas som en integrerad del i barnpolitiken.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 8. Medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning. Artikelns förpliktar konventionsstaterna till aktiva åtgärder för att på många olika sätt höja medvetandet om funktionsnedsättningar och bekämpa stereotypa uppfattningar och fördomar med avseende på personer med funktionsnedsättning på det sätt som i artikeln föreskrivs i detalj.

Medvetandehöjande åtgärder som konventionsparterna ska vidta är att genomföra verkningfulla informationskampanjer, att på alla nivåer i undervisningssystemet uppmuntra en inställning präglad av respekt för rättigheterna för personer med funktionsnedsättning, att uppmuntra massmedier att framställa personer med funktionsnedsättning på ett sätt som är förenligt med konventionens syfte samt att främja utbildningsprogram som ökar medvetenheten om personer med funktionsnedsättning och deras rättigheter.

Informationsskyldigheten förutsätter både ett allmänt höjande av medvetenheten om funktionsnedsättningar och personer med funktionsnedsättning och om innehållet i konventionen. Informationen ska spridas på alla nivåer i samhället och av alla aktörer i samhället. Medvetenheten om personer med

funktionsnedsättning ska ökas i hela samhället, däribland på familjenivå. Det slutliga svaret för informationen, hur den förverkligas, dess innehåll och effekter ligger hos konventionsstaterna. Man ska också komma ihåg att informationen ska vara i en sådan tillgänglig form att den kan nås av alla.

Artikelns hänför sig särskilt till attitydpåverkan. En viktig förutsättning för att konventionens mål ska nås är att attitydförändringar främjas, eftersom personer med funktionsnedsättning fortfarande stöter på fördomar och stereotyper samt hinder för samhälleligt deltagande som jämbördig medlem.

Enligt en organisationsundersökning som det riksomfattande handikapprådet gjorde 2006 konstaterades det att rätten för personer med funktionsnedsättning att delta och leva i samhället som jämbördiga medborgare hittills inte tillgodoses tillräckligt. Även om 80 % upplevde att det allmänna attitydklimatet gentemot funktionsnedsättningar och personer med funktionsnedsättning hade förändrats till det bättre, var uppfattningen den att det på samhällelig nivå fortfarande fanns många fördomsfulla och strukturella hinder. Diskriminering och särbehandling på grund av attityder och okunskap förekom enligt undersökningen rikligt i arbetslivet, i frågor som gäller privatlivet, integriteten och utbildning, i livsmiljöns strukturer, liksom även inom offentlig och privat service samt i handikappservice.

Attitydklimatet kan påverkas genom lagstiftningen och organisationsverksamheten samt genom åtgärder av enskilda personer med funktionsnedsättning. Attityderna har vänt mot det bättre i och med att barn med och barn utan funktionsnedsättning möts i daghem och skola och under fritiden. Även skolornas toleransuppföstran har haft positiv inverkan på attityderna mot personer med funktionsnedsättning. Det framgick dock av undersökningen att det fortfarande finns mycket att göra, den positiva attitydförändringen till trots. Enligt utredningen föreligger det en stereotyp och homogen bild av personer med funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning uppfattas fortfarande som "objekt" och människor som bäst trivs tillsammans med sina gelikar. Personer med funktionsnedsättning betraktas som en enhet-

lig grupp och inte som individer med egna behov, egenskaper, samhällliga roller och livssituationer. Även föräldraskap bland personer med funktionsnedsättning kan stöta på fördomar.

Invalidförbundets undersökning 2011 om attityder gentemot personer med nedsatt rörlighet (*Invalidförbundet rf – Hur finländare förhåller sig till nedsatt rörlighet 2011*) bekräftar betydelsen av omedvetna attityder hos människor. Undersökningen bekräftar att föreställningar och dolda attityder i stor utsträckning inverkar på hur man förhåller sig till personer med nedsatt rörlighet. Enligt undersökningen spelade det en roll var den som svarade på enkäten befann sig geografiskt så att man i de större städerna var mera medveten om det arbete som gjorts för fysisk tillgänglighet, medan man på landsbygden och i mindre städer bedömde att omgivningen är mycket utmanande för personer med nedsatt rörlighet. Attitydundersökningen styrker att riktig information och brist på erfarenhet om vad nedsatt rörlighet innebär inverkar på hur man förhåller sig till personer med nedsatt rörlighet.

Attitydklimatets utveckling har avsevärd inverkan på den faktiska ställningen för personer med funktionsnedsättning och på deras framgång i samhället samt på hur jämlikheten på riktigt förverkligas. Därför är det ytterst viktigt att utöver all annan utveckling också komma ihåg att bygga upp positiva attityder till funktionsnedsättning. Även den egna medvetenheten hos personer med funktionsnedsättning om funktionsnedsättning bör höjas och positiva attityder som beaktar de egna skyldigheterna som medlemmar i samhället stärkas.

Människorättscentret utförde under 2013 en utredning om hur människorättsfostran och människorättsutbildningen genomförs i det finländska utbildningssystemet. Utredningen publicerades i februari 2014. Människorättsdelegationen gav sju konkreta rekommendationer till åtgärder som kan främja människorättsfostran och människorättsutbildning i Finland.

Artikel 9. Tillgänglighet. Konventionen syftar till att genomföra tillgänglighet för att tillgodose de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Åtagandet i

artikeln hör till konventionens viktigaste övergripande teman. Detta ålägger konventionsstaterna en aktiv förpliktelse att agera. Det kan konstateras att personer med funktionsnedsättning i sitt liv stöter på ett otal hinder som i själva verket ingår i själva begreppet funktionsnedsättning i konventionen.

I punkt 1 garanteras i enlighet med tillgänglighetsprincipen att personer med funktionsnedsättning ska ha jämlik rätt att leva oberoende på alla livets områden. Med avseende på alla faktorer som anges i punkt 1 och som hänför sig till tillgänglighet behövs det både särskilda utvecklingsåtgärder och ändrad tillämpningspraxis för att konventionsbestämmelserna ska förverkligas.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har gett en allmän kommentar som gäller artikel 9 (nr 2) (CRPD/C/GC/2).

Det finns hinder av mångahanda slag. Till de fysiska hindren hör bland annat hinder i miljön, särskilt den byggda miljön. Det är viktigt att identifiera de fysiska hindren. För att säkerställa tillgängligheten ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder som gäller bland annat byggnader, skolor, bostäder och arbetsplatser.

Den byggda omgivningen och tillgängligt byggande grundar sig på de mål som ställs i markanvändnings- och bygglagstiftningen. Det förutsätts i 5 § i markanvändnings- och bygglagen att målet för områdesplaneringen ska vara att främja möjligheterna att skapa en trygg, hälsosam, trivsamt och socialt välfungerande livsmiljö och omgivning som tillgodoser behoven hos olika befolkningsgrupper, såsom barn, äldre och handikappade. Enligt 117 § ska en byggnad, i den mån byggnadens användning det förutsätter, lämpa sig även för sådana personers bruk vars rörelse- eller funktionsförmåga är begränsad. Till lagen fogades den 1 januari 2013 en ny 117 e § (958/2012), enligt vilken den som påbörjar ett byggprojekt ska se till att byggnaden och dess gårds- och vistelseområden på det sätt som användningsändamålet, antalet användare och antalet våningsplan förutsätter projekteras och uppförs så att tillgänglighet och användbarhet beaktas särskilt med tanke på barn, äldre och personer med funktionsnedsättning. Miljöministeriets förordning om

den hinderfria byggnaden (F1 Finlands byggbestämmelsesamling 2005) gäller förvaltnings- och servicebyggnader, övriga byggnader med arbetsutrymmen samt affärs- och serviceutrymmen i andra byggnader. Dessa föreskrifter och anvisningar gäller exempelvis förbindelseleder utan rörelsehinder på tomten och inne i byggnaden, byggande av hiss samt tillgängliga mötesutrymmen och rum för inkvartering. Föreskrifterna och anvisningarna gäller bostadshus och utrymmen som tjänar boendet till den del det i förordningen om bostadsplanering (G1 Finlands byggbestämmelsesamling 2005) förutsätts att dessa ska vara lämpade för personer med rörelsenedsättning. Förordningen föreskriver exempelvis om skyldighet att förse en byggnad med hiss samt om att nödvändiga förbindelseleder till huset och till lek- och vistelseplatser ska vara lämpade för personer med rörelsenedsättning.

I det handikappolitiska programmet förutsetts det att principen om universell utformning ska beaktas när lagstiftningen utvecklas och att en enhetlig tolkning av tillgänglighet ska främjas. Vidare anvisas det att tillgängligheten ska beaktas integrerat i styrningen av planläggning av näromgivningar och annan planering samt införande av metoder enligt principen om universell utformning vid ombyggnad främjas.

Dessa byggbestämmelser motsvarar kraven i artikel 9 om den byggda miljöns tillgänglighet. Byggnadsbeståndet i Finland förnyas långsamt. Framöver bör fokus särskilt fästas vid ombyggnad så att det i byggbestämmelserna också inkluderas främjande av tillgängligheten vid ombyggnad.

Med avseende på tillgänglighet är det viktigt att också trygga tillträde till transport. I det avseendet anknyter artikeln särskilt till artikel 20 om personlig rörlighet.

Till den offentliga trafikservicen hör kommunal och långväga busstrafik, taxitrafik, flyg- och järnvägstrafik samt trafik till sjöss och på inre vattenvägar. Utöver själva trafikmedlen är det viktigt att också stationerna är tillgängliga.

Bestämmelserna om taxitrafik, däribland om fordonen, grundar sig på den nationella lagstiftningen. Taxitrafiken regleras i lagen om taxitrafik (217/2007) och i lagen om yr-

keskompetens för taxiförare samt i statsrådets förordning om de maximipriser som tas ut hos konsumenterna i taxitrafiken (460/2013) där assistans för kunder med funktionsnedsättning har getts en specialställning i syfte att trygga en god servicenivå.

I lagen om taxitrafik ingår det en skyldighet för tillståndsmyndigheterna att vid beviljande av tillstånd beakta antalet tillgängliga taxibilar. Vidare ingår det i lagen kvalitetskrav, enligt vilka föraren är ålagd att beakta passagerarnas specialbehov. Genom lagen om yrkeskompetens för taxiförare regleras utbildningskraven för taxiförare på en allmän nivå. Närmare bestämmelser om kraven utfärdas genom förordning av kommunikationsministeriet. I den obligatoriska företagarutbildningen ingår det utbildning om service för personer med funktionsnedsättning. Utöver företagarutbildningen bör service för personer med funktionsnedsättning och användning av hjälpmedel också uppmärksammas i förarutbildningen.

Regleringen av buss- och järnvägstrafik grundar sig till största delen på direkt tillämplig unionslagstiftning på förordningsnivå och regleringen av flyg- och vattentrafiken i huvudsak på internationella fördrag samt unionslagstiftningen.

Anskaffning och ordnande av busservice grundar sig i huvuddrag på EU:s serviceavtalsförordning (Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1370/2007 om kollektivtrafik på järnväg och väg och om upphävande av rådets förordning (EEG) nr 1191/69 och (EEG) nr 1107/70) och denna kompletteras av kollektivtrafiklagen (869/2009). I och med serviceavtalsförordningen och kollektivtrafiklagen sker det för närvarande i praktiken en övergång från linjetrafiktillstånd som grundar sig på ensamrätt till ett system som utgår från konkurrensutsättning och avtal. I avtalen kan de behöriga myndigheter som nämns i kollektivtrafiklagen ställa villkor för upphandlad busservice, till exempel att det ska vara låggolvsbussar. Konkurrensutsättningen har i praktiken avsevärt främjat ibruktagandet av tillgänglig materiel i lokaltrafiken. Däremot är det med stöd av en ny lag nu ännu lättare att börja idka busstrafik enbart med stöd av passagerarinkomsterna utan något stöd från samhäl-

let. Det reviderade systemet har lockat helt nya företagare till branschen och bidragit till att ett nätverk av tillgängliga busstjänster i fjärtrafiken äntligen håller på att uppstå i Finland. Tillverkningsregleringen för nya bussar har också harmoniserats på unionsnivå och enligt det ska nya stadsbussar vara tillgängliga, medan regleringen med avseende på övriga bussar kommer an på medlemsstaten. I kollektivtrafiklagen ingår det en skyldighet för myndigheterna att bestämma nivån på servicen i kollektivtrafiken inom sitt område och för trafikidkaren ett lova en viss kvalitet. Skyldigheten till ett kvalitetslöfte innebär att den som bedriver trafiken ska meddela hur tillgängliga tjänster den har till förfogande. Skyldigheten till ett kvalitetslöfte innebär alltså inte en skyldighet att erbjuda tillgängliga tjänster. Kommunikationsministeriet har dessutom publicerat anvisningar av många olika slag, såsom anvisningar till exempel om en övergripande tillgänglighetsplanering för kommunerna, tillgängliga resecentraler, kollektivtrafikpersonalens serviceförmåga och om informationstjänsternas tillgänglighet i kollektivtrafiken.

Trafikpolitiken har redan länge strävat efter att tillgängligheten ska beaktas integrerat i persontrafikprojekt. Strävan är följaktligen att också lyckas integrera främjande av tillgänglighet och passagerarnas rättigheter i de nya trafikmyndigheternas (Trafikverket och Trafiksäkerhetsverket) dagliga verksamhet. Trots detta finns det fortfarande i praktiken brister både lokalt och med avseende på olika trafikformer. Så lämpar sig till exempel bussarna i fjärtrafik till största delen inte för dem som använder rullstol, trots att trafikministeriet har försökt främja detta både i sina inhemska projekt och i projekt av europeisk omfattning, medan alla nya tåg och en avsevärd del av de gamla tågen lämpar sig för rullstolsanvändare. Problemet försvåras av att denna fråga hänger samman med den tidigare nämnda grundläggande omvandlingen som hänför sig till ordnande och finansiering av busstrafik, vilken i Finland har mött starkt motstånd på många håll. I allt flera städer är däremot så gott som alla bussar läggolvsbussar, medan hållplatserna kan vara bristfälliga eller trafikinformationstjänsterna eller biljettsystemet inte nödvändigtvis fungerar med

tanke på behoven hos en passagerare som är blind eller har nedsatt hörsel, så att informationen alltid vore tillgänglig utifrån både syn och hörsel. Det är också skäl att observera att det inte räcker med att utveckla själva tjänsten, såsom tågresan, utan passageraren måste också smidigt kunna ta sig till stationen och till sin bestämmelseort. Hela resekedjan måste fås att fungera □ och följaktligen behövs det till exempel en övergripande syn i kommunerna. Detta förutsätter samarbete inte endast mellan olika förvaltningsområden utan även med privata aktörer. Dessutom beror utvecklingen av kollektivtrafiken så att den lämpar sig bättre för personer med funktionsnedsättning särskilt på de allmänna förutsättningarna att utveckla kollektivtrafiken. För det andra är till exempel den statliga finansieringen för kollektivtrafiken mycket anspråkslös.

Med tanke på tillämpningen av artikeln är även EU-lagstiftningen om passagerarnas rättigheter i en central ställning. Bestämmelser om rättigheter för personer med funktionsnedsättning finns med avseende på flygresor i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2006, med avseende på tågresenärer i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1371/2007, med avseende på resor till sjöss och på inre vattenvägar i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1177/2010 och med avseende på busstransport i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 181/2011. I alla dessa förordningar ställs det krav på tillträde för personer med funktionsnedsättning till dessa tjänster och om ordnande av assistans. Rättigheternas omfattning varierar emellertid i olika trafikformer.

I kommunikationspolitiken är målet åter att i synnerhet främja åtgärder som siktar på att utveckla en teknologineutral flerkanalssammanfattning samt mera allmänt att se till att tillgänglighetsfrågorna beaktas fullt ut i kommunikationspolitiken. Jämlikheten mellan alla medborgare samt rätten till delaktighet i informationssamhället har lyfts fram i både strategier och program, såsom i programmet för påskyndande av elektronisk ärendehantering och demokrati. År 2010 publicerades åtgärdsprogrammet Mot ett informationssamhälle utan hinder för åren

2011–2015. Målet för programmet är att förbättra tillgängligheten i informationssamhället för alla medborgare. För uppföljningen av de åtgärder som hör till kommunikationspolitikens område i åtgärdsprogrammet inrättades 2011 en uppföljningsgrupp för tillgängliga kommunikationstjänster. Uppföljningsgruppen består av centrala aktörer och främjare inom tillgänglighet och kommunikationstjänster, såsom bland annat handikapporganisationer.

Enligt kommunikationsmarknadslagen (393/2003) omfattar skyldigheten att tillhandahålla samhällsomfattande tjänster rättigheterna för användare med funktionsnedsättning. Att sörja för särbehoven bland användare med funktionsnedsättning hör till ansvaret för ett teleföretag som är skyldigt att tillhandahålla allmännyttiga tjänster. Användare med funktionsnedsättning ska erbjudas samma baskommunikationstjänster som andra användare och så att det motsvarar andra användares rättigheter. En sådan anslutning som avses i kommunikationsmarknadslagen och tillhandahålls hörselskadade eller talhandikappade ska möjliggöra en tillräckligt snabb internetförbindelse för videosamtal och distanstolkningstjänster.

Punkt 2 i artikeln innehåller bestämmelser om att konventionsstaterna ska utveckla och övervaka tillämpningen av miniminormer och riktlinjer för tillgänglighet till anläggningar och service som är öppna för eller erbjuds allmänheten. I Finland innebär detta främst att innehållet i byggbestämmelserna bör justeras och utvecklas i en mera omfattande och entydigare riktning. I praktiken kan detta till exempel betyda enklare dördimensionering och att en del anvisningar omvandlas till bindande föreskrifter eller att deltagande säkerställs genom att språkliga krav stryks samt att tillgång till visuell information och fungerande avlyssningsförhållanden säkerställs.

För att bestämmelserna enligt punkt 2 ska fullföljas i verkligheten, bör man se till att åtgärderna övervakas tillräckligt och effektivt. Man ska kunna ingripa tillräckligt effektivt, om det observeras att de vidtagna åtgärderna inte tillgodoser kraven på tillgänglighet. Denna punkt förutsätter också att det säkerställs att privata aktörer som erbjuder an-

läggningar och service dit allmänheten äger tillträde beaktar alla aspekter av tillgänglighet och att intressenter erbjuds utbildning i frågor som gäller tillgänglighet.

I fallet *Szilvia Nyusti och Péter Takács mot Ungern* (klagomål nr 1/2010) hade bägge klaganden en allvarlig synskada som gjorde att de inte kunde använda bankautomater utan hjälp, eftersom automaterna inte var försedda med punktskrift eller ljudunderstöd. Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning konstaterade att konventionsstaten inte hade säkerställt bankautomaternas tillgänglighet och därmed agerat i strid med artikel 9 i konventionen. Kommittén rekommenderade konventionsstaten att bland annat utarbeta miniminormer för tillgängliga banktjänster och att genom lagstiftningsåtgärder säkerställa att tillgängliga banktjänster gradvis genomförs.

Vidare förutsätter punkten att byggnader och andra anläggningar dit allmänheten äger tillträde utrustas med anvisningar i punktskrift och i lättläst och lättbegriplig form. Ytterligare ska tillgång till visuell information säkerställas. För att innehållet i bestämmelsen ska genomföras effektivt förutsätts det åtminstone en klar anvisning om vad som avses med lättläst. För tydlighetens skull bör det också övervägas om innehållet i bestämmelsen kunde införas i byggbestämmelserna.

Punkten förutsätter också att konventionsstaten vidtar ändamålsenliga åtgärder för att erbjuda former av assistans och annan personlig service, däribland ledsagare, lektörer och yrkesverksamma teckenspråkstolkare, för att underlätta tillgänglighet till byggnader och andra anläggningar som är öppna för allmänheten samt för att främja andra ändamålsenliga former av hjälp och stöd till personer med funktionsnedsättning för att säkerställa deras tillgång till information. Även tillgång till Internet bör främjas för personer med funktionsnedsättning och utformning, utveckling, tillverkning och distribution av tillgänglig informations- och kommunikationsteknologi och -system främjas på ett tidigt stadium så att de blir tillgängliga till lägsta möjliga kostnad.

Tolkning, kommunikationshjälpmedel, växelverkan på det egna språket och tillgång till information är nödvändiga jämlikhets-

och delaktighetsaspekter för personer med funktionsnedsättning. Tillgången till dessa aspekter bör beaktas vid tillämpningen av konventionens artiklar.

Personer med nedsatt syn, hörsel eller tal ska garanteras jämlik rätt till information och skötsel av ärenden samt till socialt umgänge. Färdigheter och redskap för anskaffning och produktion av information ska vara tillgängliga för alla med funktionsnedsättning oavsett ålder eller bostadsort. Även tillgängligheten i olika informations- och kommunikationssystem och e-hantering ska säkerställas. Myndigheternas informationsmaterial ska vara i en sådan form att personer med funktionsnedsättning kan ta till sig informationen. Särskilt webbtillgängligheten bör främjas. Textning av tv-program ska uppmärksammas tillräckligt och i mån av möjlighet ökas också i program på de kommersiella kanalerna. Hörselskadade behöver textning också för inhemska tv-program och synskadade ljudtextning för alla program. Det bör dock märkas att tv-textning inte alltid är tillräckligt för att eliminera visuella hinder eller för tillgången till visuell information, det behövs således till exempel också innehåll på teckenspråk och auditivt innehåll.

Kommunikativa och språkliga hinder för informationstillgången är aspekter som hänför sig till den erbjudna informationsformen och särskilt till läsbarhet, såsom läsbarhet med hjälpmedel eller i lättläst form. Den ringa omfattningen av information på det egna språket skapar språkliga hinder för kommunikation och tillgång till information. Medan de egenspråkiga tjänsterna är få, kompenserar tolkningstjänsten för sin del denna brist och den är därför viktig.

Enligt 17 § 3 mom. i grundlagen ska rättigheterna för dem som använder teckenspråk samt dem som på grund av handikapp behöver tolknings- och översättningshjälp tryggas genom lag. Tillgången till växelverkan med andra människor är en väsentlig förutsättning för tillgodoseendet av deltagande och många andra grundläggande rättigheter.

Genom lagen om tolkningstjänst överfördes ordnandet av tolkningstjänst för personer med gravt handikapp enligt handikappservicelagen som tidigare varit på kommunernas ansvar till Folkpensionsanstalten från den 1

september 2010. Målgruppen för mottagarna av tjänsten förblev densamma som i handikappservicelagen och förutsättningarna för att få tjänsten eller dess omfattning eller innehåll ändrades inte heller. Vissa centrala punkter för tillämpningen av lagen och för tillgodoseendet av tjänstemottagarnas rättigheter preciserades, bland annat också med avseende på tolkning i par och tolkning på utlandsresor.

Folkpensionsanstalten ansvarar för ordnandet av tolkningstjänsten och för ersättning av omkostnaderna till centralerna som förmedlar tolkningstjänst och till tjänsteproducenterna. Vid ingången av 2014 övergick förmedlingscentralen till Folkpensionsanstalten och blev dess interna verksamhet. Till tolkningstjänsten hör att ordna tolkningen och sköta de nödvändiga omkostnader det medför. Tolkningsstjänsten är avgiftsfri för klienten. Kommunernas ansvar för att inom socialvården ordna andra allmänna tjänster och specialtjänster samt medicinsk rehabilitering som behövs på grund av funktionsnedsättning kvarstod som förut.

Lagen om tolkningstjänst syftar till att främja möjligheterna för personer med funktionsnedsättning som behöver tolkning att fungera som jämbördiga medlemmar av samhället. Lagen tryggar också tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna. Folkpensionsanstalten ska vid anskaffning och ordnande av tolkningstjänst beakta tjänst användarens önskemål, åsikter, intresse och individuella behov samt modersmål och kulturella bakgrund.

I likhet med handikappservicelagen är lagen om tolkningstjänst subsidiär, dvs. tolkningstjänst enligt denna lag ordnas när en handikappad inte med stöd av någon annan lag får tillräckligt med för sig lämplig tolkning. Liksom i den tidigare lagstiftningen är det i praktiken centralt att tjänsten ordnas med stöd av lagen om tolkningstjänst på grund av att tolkningen som ordnas av andra förvaltningsområden är otillräcklig. I linje med målen i det handikappolitiska programmet är det viktigt att alla förvaltningsområden styr användningen av tolkningstjänster vid skötsel av ärenden inom sitt förvaltningsområde så att hela skalan av tolkningstjänstbehov hos personer med funktionsnedsätt-

ning beaktas, däribland de tolkningsformer som teckenspråkiga, synhørselskadade och talskadade samt personer med nedsatt eller förlorad hörsel behöver.

Rätt till tolkningstjänst har synhørselskadade, hörselskadade eller talskadade som på grund av sin funktionsnedsättning behöver tolkning för att kunna arbeta, studera, utträta ärenden, vara samhällligt delaktiga, för hobbyn eller rekreation. En vidare förutsättning för rätt till tolkningstjänst är att den handikappade kan uttrycka sin egen vilja med hjälp av tolkning och använda sig av någon fungerande kommunikationsmetod.

Tolkningstjänst ska ordnas så att en synhørselskadad har möjlighet att få minst 360 och hörsel- eller talskadade minst 180 tolkningstimmar under ett kalenderår. Tolkningstjänst ska tillhandahållas i större utsträckning än så, om det är motiverat med beaktande av klientens individuella behov. Det kan till exempel gälla situationer där ovan nämnda timantal inte räcker till för att trygga klientens individuella behov av tolkning. I tolkningen för synhørselskadade ingår beskrivning och handledning. Aktiva tjänsteanvändare behöver extra timmar bland annat för informationstillgång, arbete, studier och samhälllig delaktighet samt för oväntade livssituationer, såsom långvarig vård eller terapi.

Tolkningstjänst i anknytning till studier ska ordnas i den utsträckning som den handikappade nödvändigtvis behöver för att klara av studier efter den grundläggande utbildningen som leder till en examen eller till ett yrke, främjar tillträde till yrkesinriktade studier eller till arbete, eller stödjer kvarstående eller avancemang i arbetslivet.

Tolkningstjänst får användas också på utlandsresor, om resan anknyter till den handikappades normala liv, studier eller arbete. Bestämmelsen har ökat jämlikheten i det dagliga livet för personer som behöver tolkningstjänst i förhållande till icke-handikappade. Rätten att använda tjänsten på utlandsresor är inte obegränsad, utan vid bedömningen av huruvida en resa ingår i tolkningstjänstanvändarens normala liv, studier eller arbete, ska i enlighet med högsta förvaltningsdomstolens rättspraxis de individuella behoven och omständigheterna hos per-

sonen med funktionsnedsättning bedömas i förhållande till lagens syfte.

Tolkningstjänsten kan också tillhandahållas som distanstolkning, om ett sådant sätt att ordna det är motiverat och möjligt ur tjänsteanvändarens perspektiv och med hänsyn till de individuella behoven. För personer som använder distanstolkning tillhandahåller Folkpensionsanstalten prismaässigt skäligen redskap och anordningar som behövs vid distanstolkning och ansvarar för de nödvändiga kostnader som användningen av distansförbindelsen medför. Distanstolkning togs i mera allmänt bruk i maj 2013. Vilken distanstolkningsklient som helst som uppfyller kriterierna för beviljande av distanstolkning kan ansöka om rätt att använda distanstolkning. Rätt att börja använda distanstolknings-tjänsten hade fram till slutet av september 2014 beviljats 169 klienter.

Utöver fysiska, kommunikativa och språkliga hinder kan personer med funktionsnedsättning möta institutionella hinder. Till institutionella hinder räknas lagstiftning, praxis och processer som medför svårigheter för personer med funktionsnedsättning. En betydande form av hinder är också attityderna mot personer med funktionsnedsättning. Den instrumentella tillgängligheten har följaktligen också kopplingar till höjandet av medvetenheten som behandlades i artikel 8.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 10. Rätt till livet. Artikeln ålägger konventionsstaterna att säkerställa att personer med funktionsnedsättning verkligen får åtnjuta varje människas inneboende rätt till livet på lika villkor som andra.

Artikeln bekräftar att personer med funktionsnedsättning har en inneboende rätt till livet på lika villkor som andra.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har i sin tolkningspraxis beträffande artikeln bland annat visat intresse för säkerställande av att dödsfall i hemmet eller på institutioner som gäller personer med funktionsnedsättning blir ordentligt undersökta (CRPD/C/TUN/Q/1).

Europadomstolen har bland annat i fallet *Jasinskis mot Lettland* (21.12.2010) tagit ställning beträffande skyldigheterna som specialbehoven hos personer med funktions-

nedsättning medför med avseende på iakttagande av artikel 2 i Europakonventionen. Fallet gällde en person med funktionsnedsättning som hade dött på sjukhuset efter att först ha varit fasttagen av polisen. Domstolen fäste i sin dom fokus bland annat vid att man vid undersökningen av personens död inte hade kunnat ta ställning till flera sådana frågor som hade varit avgörande för bedömningen av polisens handlande. Det framgick bland annat inte att det skulle ha undersökts om polisens handlande hade varit förenligt med vad som kunde förutsättas med beaktande av specialbehoven hos personen med funktionsnedsättning.

Tillämpningen av artikeln hänför sig bland annat till beslut som gäller vården av barn med svårt handikapp, främst återupplivning och intensivvård.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har också fäst uppmärksamhet vid givande av samtycke till medicinsk behandling när den berörda personen anses oförmögen till rättsliga handlingar (CRPD/C/ESP/CO/1). Kommittén har erinrat om att rätten till livet är absolut. Det är inte förenligt med artikeln att fatta beslut på en annan persons vägnar när det är fråga om att upphöra med livsuppehållande behandling. Följaktligen måste det i alla frågor som hänför sig till medicinsk behandling, särskilt när det gäller att upphöra med behandling eller näringstillgång eller vid beslut om återupplivning säkerställas att berörda personer med funktionsnedsättning ger sitt medvetna samtycke.

Rätten till livet tryggas i grundlagens 7 §.

Bestämmelser om de centrala principerna med avseende på vård och bemötande av patienter finns i patientlagen. Lagen betonar patientens aktiva deltagande, patientens självbestämmanderätt och rätt till vård och information. Enligt 3 § i patientlagen har en patient rätt till sådan hälso- och sjukvård som hälsotillståndet förutsätter, utan diskriminering.

Funktionsnedsättningar kan enligt lagstiftningen i Finland inte utgöra en grund för särbehandling inom sjuk- och hälsovården. Vården och behandlingen ska enligt 6 § i patientlagen ges i samförstånd med patienten. Enligt hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010) ska

bedömningen av vårdbehovet hos patienten utgå från medicinskt godtagna kriterier och ske i enlighet med patientens individuella behov. Beslut om återupplivning och intensivvård av barn med svår funktionsnedsättning fattas individuellt med beaktande av medicinetikens principer om att vård som är mer till skada än nytta inte får ges. Funktionsnedsättning får aldrig utgöra ett skäl för återupplivningsförbud.

Det riksomfattande handikapprådet gjorde 2006 ett ställningstagande om återupplivning av barn med svår funktionsnedsättning. I ställningstagandet förs det fram att en funktionsnedsättning i sig aldrig får vara en principiell grund när det fattas beslut om icke-återupplivning och att de allmänna återupplivningsanvisningarna också är tillämpliga på personer med svåra funktionsnedsättningar. I ställningstagandet betonas också nödvändigheten av att höra föräldrarna när man fattar beslut om att inte återuppliva ett barn. Ett sådant beslut bör inte fattas utan de närståendes vetskap. Den behandlande läkaren ska också säkerställa att föräldrarna förstår vad beslutet innebär.

Den riksomfattande etiska delegationen inom social- och hälsovården gjorde 2007 ett ställningstagande om intensivvård och återupplivning av barn med svår funktionsnedsättning, enligt vilket utvecklingsstörighet i sig inte är ett skäl för att avstå från återupplivning eller intensivvård. I ställningstagandet konstateras det bland annat att vårdåtgärder som hänför sig till återupplivning och intensivvård har blivit diffust definierade och att användningen av termerna är rörig. Även riksdagens justitieombudsman har tagit ställning i frågan i sitt avgörande (Dnr 3624/4/07 av den 23 mars 2009). Enligt riksdagens justitieombudsmans avgörande är diskrimineringsförbudet i vårdavgöranden en centralt viktig rättsskyddsfråga inom sjuk- och hälsovården som anknyter till de grundläggande fri- och rättigheterna. Personer med funktionsnedsättning har lika rätt till god sjuk- och hälsovård som andra människor. Funktionsnedsättningar i sig är inget skäl att avstå från återupplivning eller intensivvård.

I 6 § i patientlagen betonas även patientens självbestämmanderätt och det förutsätts att patienten, och om detta inte är möjligt, en

närstående person ska höras i avsikt att utreda patientens vilja. I 7 § föreskrivs om utredning av minderåriga patienters åsikter och om vård i samråd med patienten eller med vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare.

Påtryckning för att avbryta en graviditet på grund av funktionsnedsättning får inte utövas. De blivande föräldrarna ska ges ändamålsenlig information om funktionsnedsättningen redan från början av graviditeten.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har fäst uppmärksamhet vid avbrytande av graviditet från jämlikhetsynpunkt. Kommittén har i sina slutsatser beträffande Ungern (CRPD/C/HUN/CO/1) rekommenderat konventionsstaten att ur sin lagstiftning stryka särskiljandet enbart på grund av funktionsnedsättning med avseende på tidsfristerna för avbrytande av graviditet.

Lagen om avbrytande av havandeskap (239/1970) möjliggör för närvarande abort fram till graviditetens tjugofjärde vecka, om hos fostret genom fostervattens- eller ultraljudsundersökning, serologiska undersökningar eller någon annan motsvarande tillförlitlig undersökning konstaterats svår sjukdom eller svårt lyte. När det är fråga om ett foster utan funktionsnedsättningar får en graviditet utan synnerliga skäl avbrytas endast fram till tolfte veckan och av synnerliga skäl fram till tjugonde veckan. Enligt regeringsprogrammet ska det under pågående regeringsperiod undersökas om det finns behov av att ändra lagstiftningen om i vilken vecka man senast får göra abort. I det handikappolitiska programmet är en åtgärd i förteckningen att en utredning ska göras om förenligheten mellan grunderna för avbrytande av havandeskap och ifrågasvarande artiklar i FN-konventionen.

Även i övrigt bör praxis inom sjuk- och hälsovården vara sådan att den inte hindrar tillgodoseendet av rätten som tryggas i artikeln.

Även bland annat praxis för tillämpning av handikappservicelagen och annan lagstiftning bör vara sådan att den inte leder till situationer av det slaget.

Utöver detta kan kraven i artikeln också anses ha samband bland annat med frågor om sjuk- och hälsovårdslokalernas tillgänglighet

och med hur välfungerande och ändamålsenliga lokaler och utrustning är i övrigt.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft. Arbetsgruppen är av den åsikten att det dock vore ändamålsenligt att förtydliga praxis och anvisningar i samband med tillämpningen av artikeln.

Artikel 11. Risksituationer och humanitära nödlägen. Artikelnen innehåller bestämmelser om att säkerställa skydd och säkerhet för personer med funktionsnedsättning som är i risksituationer, däribland väpnad konflikt, humanitära nödlägen och naturkatastrofer.

Planer för säkerställande av skydd och till exempel säkerhet för personer med funktionsnedsättning ska involvera dessa personer. Vid tillämpningen av artikeln bör man hålla respekten för de grundläggande och mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i minnet också i nödlägen.

Enligt konventionen ska personer med funktionsnedsättning beaktas i beredskapsplaneringen.

De risksituationer som avses i artikeln kan åtminstone anses innefatta väpnade såväl internationella konflikter, alltså konflikter mellan stater, som nationella konflikter, alltså konflikter inom en stat, humanitära nödlägen och naturkatastrofer. Tidsmässigt kan artikeln anses omfatta förutom själva risksituationen även direkt föregående och direkt efterföljande tid.

Under en väpnad konflikt blir också internationell humanitär rätt tillämplig som grundar sig på internationella fördrag och internationell sedvanerätt. Enligt sedvanerättsliga regler som har utarbetats på basis av en undersökning av Internationella rödakorskommittén ska åldringar och personer med funktionsnedsättning ha rätt till särskild respekt och särskilt skydd.

Säkerställande av skydd och säkerhet för personer med funktionsnedsättning har kopplingar bland annat till beredskapsplanering, till kontinuiteten i samhällsliga tjänster och funktioner, till hur väl distributionssystemen fungerar, kriskommunikation, återuppbyggnad och kristerapi. Artikelnen kan anses förutsätta att stater säkerställer, både i sin nationella praxis och sitt internationella samarbete

te, att deras åtgärder i de aktuella situationerna involverar och är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Till exempel vid utdelning av humanitärt bistånd ska man se till att biståndet är tillgängligt för personer med funktionsnedsättning. I tillämpningen av artikeln är det väsentligt att också beakta konventionens artikel 32 om internationellt samarbete, eftersom det ofta är nödvändigt med delaktighet från det internationella samfundets sida på grund av en del staters knapphändiga resurser.

Risksituationer och humanitära nödlägen ökar avsevärt de hinder som personer med funktionsnedsättning stöter på, och minskar det stöd som en del av dessa personer i allmänhet kan förlita sig på. Följaktligen ökar dessa situationer sårbarheten hos personer med funktionsnedsättning och begränsar ytterligare deras delaktighet i samhället och deras möjligheter att fatta beslut.

Personer med funktionsnedsättning är alltså i en mera sårbar ställning än andra såväl före, under som efter risksituationer och kriser. Detta påverkas bland annat av att risksituationer kan medföra förlust av hjälpmedel och andra bistånds- och vårdmetoder, liksom även av tillgången till service. Även sociala nätverk kan förstöras, till exempel på grund av dödsfall bland familjemedlemmarna, vännerna eller grannarna. Likaledes kan det få betydelse att de nationella och internationella aktörer som är ansvariga för den offentliga sjuk- och hälsovården, katastrofberedskapen, nödhjälpen och humanitära biståndet är okunniga om specialbehoven hos personer med funktionsnedsättning.

Den inre säkerheten har bland annat samband med upprätthållande av räddningstjänsten, nödcentralverksamhet och olycksbekämpning av olika slag. Även olika rutiner för att trygga infrastrukturen anknyter till tillämpningsområdet för denna artikel. Även kommunikationen är ett väsentligt element i lägeshanteringen vid störningssituationer.

Personer med funktionsnedsättningar har rätt till skydd av staten och myndigheterna i synnerhet i exceptionella risksituationer vilkas varaktighet inte kan förutspås. I en särskilt i sårbar situation är personer med svåra funktionsnedsättningar, vilkas nedsatta rörlighet väsentligen påverkar deras möjligheter

att rädda sig. I dagsläget när institutionskulturen avvecklas ökar antalet hemmaboende äldre människor med funktionsnedsättningar. Det är alltså skäl att betona att myndigheterna och tillhandahållare av boendetjänster bör göra upp ändamålsenliga säkerhetsplaner som beaktar ställning och omständigheter för personer med funktionsnedsättning och utarbetar detaljerade åtgärder för hur de ska skyddas.

I beredskapslagen (1552/2011) definieras undantagsförhållanden som ett mot Finland riktat väpnat angrepp eller annat så allvarligt angrepp att det kan jämföras med ett väpnat angrepp och förhållandena omedelbart efter angreppet; ett mot Finland riktat avsevärt hot om väpnat angrepp eller om annat så allvarligt angrepp att det kan jämföras med ett väpnat angrepp, om befogenheter enligt denna lag måste tas i bruk omedelbart för att avvärja verkningarna av hotet; sådana synnerligen allvarliga händelser eller hot mot befolkningens försörjning eller mot grunderna för landets näringsliv som innebär en väsentlig risk för samhällets vitala funktioner; en synnerligen allvarlig storolycka och förhållandena omedelbart efter den samt en pandemi som till sina verkningar kan jämföras med en synnerligen allvarlig storolycka. Beredskapslagens syfte är att under undantagsförhållanden bland annat skydda befolkningen samt trygga de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Myndigheterna får endast bemyndigas att under undantagsförhållanden utöva sådana befogenheter som är nödvändiga för att lagens syfte ska kunna nås och som står i rätt proportion till detta syfte.

Enligt beredskapslagen ska statliga myndigheter och inrättningar samt kommunerna säkerställa att deras uppgifter kan skötas så väl som möjligt också under undantagsförhållanden. Beredskapen säkerställs bland annat genom beredskapsplaner och förberedelser för verksamhet under undantagsförhållanden. I undantagsförhållanden kan myndigheterna eventuellt bli tvungna att ty sig till befogenheter som avviker från det normala. Då kan det till exempel utfärdas bestämmelser om rätten att vistas på eller avlägsna sig från ett visst område eller människor åläggas att delta i obligatorisk arbetstjänst. En ar-

betspliktig får emellertid ges ett arbetsförordnande endast för sådant arbete som denne skäligen förmår utföra med beaktande bland annat av eventuellt handikapp.

Beredskapen inom de olika förvaltningsområdena i Finland har samordnats i säkerhetsstrategin för samhället (statsrådets principbeslut av den 16 december 2010). Strategin konkretiserar de principer och målsättningar för Finlands säkerhets- och försvarspolitik som ställdes i statsrådets säkerhets- och försvarspolitiska redogörelse 2009. Statsrådets säkerhets- och försvarspolitiska redogörelse 2012 är en fortsättning på de tidigare redogörelserna. Strategin utgör en gemensam plattform för beredskap och krisledning för alla aktörer i samhället. Den kompletteras och fördjupas av andra strategier och styrdokument i anknytning till beredskap och störningssituationer som beretts inom olika förvaltningsområden. I statsrådets principbeslut om den övergripande säkerheten (5 december 2012) definieras och förtydligas ordnandet och ansvaret i fråga om den övergripande säkerheten framför allt på statsrådsnivå.

Enligt 2 § i lagen om försvarsmakten (551/2007) hör till försvarsmaktens uppgifter det militära försvaret av Finland, vilket bland annat innefattar tryggnad av befolkningens livsbetingelser, de grundläggande fri- och rättigheterna; stödjande av andra myndigheter, vilket bland annat innefattar handräckning för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet och deltagande i räddningsverksamheten samt deltagande i internationell militär krishantering.

I lagen om militär krishantering (211/2006) föreskrivs om Finlands deltagande i internationell militär krishantering, om utbildnings- och övningsverksamhet som hänförs till krishanteringen samt om krishanteringspersonalens ställning. I lagen om civilpersonals deltagande i krishantering (1287/2004) föreskrivs om civilpersonals deltagande i krishantering utomlands, om den nationella beredskap som deltagandet i krishantering förutsätter samt upprätthållande och utveckling av den, och om rättigheter och skyldigheter för den civilpersonal som deltar i krishantering utomlands.

Utrikesministeriet upprätthåller beredskapen att skydda och bistå finländare utanför Finland i situationer där deras säkerhet är hotad eller riskerar att bli det. Enligt lagen om konsulära tjänster (498/1999) bistår de finländska beskickningarna finländare som vistas utomlands i händelse av eller vid hot om storolyckor, naturkatastrofer, miljökatastrofer, krig, inbördeskrig eller andra krisituationer. Regeringens proposition med förslag till lag om ändring av lagen om konsulära tjänster och till vissa lagar som har samband med den (RP 102/2014 rd) lämnades till riksdagen den 28 augusti 2014. Riksdagen gav sitt svar den 4 november 2014. Enligt den ändring som avses i regeringens proposition tillhandahålls tjänster till nödställda och andra motsvarande konsulära tjänster, till exempel kristjänster, dock av den beskickning som på grund av situationens allvar och brådskande natur i respektive fall förutsätts göra det (RP 102/2014 rd).

Räddningslagen (379/2011) innehåller de centrala bestämmelserna om beredskap för befolkningsskydd och om det ur räddningsväsendets perspektiv centrala samarbetet i befolkningsskyddet med olika myndigheter. Verksamheten enligt räddningslagen ska planeras och ordnas så att den också är möjlig att genomföra i undantagsförhållanden enligt beredskapslagen.

Räddningslagen som trädde i kraft sommaren 2011 och statsrådets förordning om räddningsväsendet (407/2011) som styr verkställigheten av lagen ålägger dem som ordnar service- och stödboende vid vårdinrättningar, i praktiken verksamhetsidkaren, att göra en utredning om utrymningssäkerheten och att utvärdera bland annat hur nedsatt funktionsförmåga hos boende beaktas i förhandsberedskapen för olycksrisker. Dessutom måste man se till att boende och klienter som får vård självständigt eller assisterade tryggt kan ta sig ut vid en eldsvåda eller någon annan risksituation.

Räddningslagen kräver att en räddningsplan görs upp för byggnader eller andra objekt som med avseende på utrymningssäkerheten eller räddningsverksamheten är mer krävande än normalt eller där människors säkerhet eller brandsäkerheten, miljön eller kulturgömdom kan antas vara utsatt för stor

risk eller skadorna till följd av en eventuell olycka kan antas vara allvarliga. En räddningsplan ska göras upp för bostadsbyggnader som omfattar minst tre bostadslägenheter, skolor, daghem, vårdinrättningar, service- och stödboende samt andra objekt som anges i 1 § i förordningen om räddningsväsendet.

Enligt hälsoskyddslagen (763/1994) ska kommunen inom sitt område främja och övervaka hälsoskyddet så att en hälsosam livsmiljö tryggas för invånarna. Enligt 8 § i lagen ska den kommunala hälsoskyddsmyndigheten se till att den kan vidta de beredskaps- och försiktighetsåtgärder som behövs för att förebygga, klarlägga och undanröja sanitära olägenheter som uppstått vid olyckor och i andra motsvarande exceptionella situationer. Kommunernas roll i hälsoskyddet och annan samhällelig beredskap och hantering av störningssituationer är central i lokalförvaltningen, eftersom det till betydande del åligger kommunerna att ordna den grundläggande servicen och andra livsviktiga funktioner i samhället. Kommunernas skyldighet till beredskap utgår från beredskapslagen.

En åtgärd som förtecknats i det handikappolitiska programmet är att beaktandet av säkerhetsfrågor som hänför sig till boende ska stärkas på olika utbildningsnivåer. I synnerhet hos personalen inom social- och hälsovården bör medvetenheten om säkerheten i boendet förbättras. I det handikappolitiska programmet besluts det också om stöd för förbättring av säkerhetstekniken i bostäder och bostadsenheter.

I det handikappolitiska programmet ingår vidare punkt enligt vilken anvisningar ska ges om hur säkerhets- och räddningsfrågor ska beaktas i störnings- och krissituationer (bland annat elavbrott, förorening av dricksvatten, naturkatastrofer, eldsvådor, övriga olyckor) med avseende på personer med nedsatt funktionsförmåga. Säkerheten för personer med funktionsnedsättning ska alltså integreras i säkerhetsplaneringen. Praxis bör involvera personer med funktionsnedsättning och vara tillgänglig för dem.

Fram till 2016 ska det byggas upp ett system som möjliggör nödanmälan till det riksomfattande nödnumret 112 per textmeddelande. Detta gör det möjligt för hörsel- och talskadade att göra nödanmälan jämbördigt

med andra. Artikel 26 i direktivet om samhällsomfattande tjänster (2009/136/EY) förutsätter att tillträde för slutanvändare med funktionshinder till larmtjänster är likvärdigt med det tillträde som åtnjuts av andra slutanvändare. Ytterligare förutsätts det i direktivet att det ska gå att använda det europeiska nödnumret 112 avgiftsfritt.

Lagen om varningsmeddelanden (466/2012) som trädde i kraft 2013 förutsätter inte särskilt att användare med sensoriska funktionsnedsättningar ska beaktas vid varningsmeddelanden. Därför är det viktigt att beakta behoven hos personer med sensoriska funktionsnedsättningar när man utvecklar metoder för kriskommunikation. Kommunikationsministeriet kommer att bereda ändringar i statsrådets förordning om beredskapsskyldighet i anslutning till kommunikationsmarknaderna och skyldigheten att förmedla myndighetsmeddelanden (838/2003) som härrör från lagen om varningsmeddelanden. I det sammanhanget ska behoven med avseende på varningskommunikation hos döva, hörselskadade och synskadade beaktas.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 12. Likhet inför lagen. Artikel 12 gäller rätten för personer med funktionsnedsättning att bli erkända som personer inför lagen och åtnjuta rättskapacitet på samma villkor som andra i alla hänseenden. Artikel 12 hör nära samman med bestämmelsen om självständigt liv i artikel 19.

Artikel 12 utgår från att personer med funktionsnedsättning har full rättskapacitet utan undantag eller begränsningar. I artikeln föreskrivs det endast om medel genom vilka bruket av rättigheterna kan tryggas. Tanken bakom artikeln är att individerna inte enbart innehar rättigheter utan att de även har full rätt att använda dem. Artikel 12 återspeglar hela tanken bakom konventionen: att personer med funktionsnedsättning ska ses som subjekt, inte objekt.

I punkt 1 fastställs rätten för personer med funktionsnedsättning att bli erkända inför lagen med rättigheter och skyldigheter på lika villkor som andra. I Finland är utgångspunkten att de grundläggande rättigheterna i 2 kap. i grundlagen gäller alla. Finländsk lagstiftning känner inte situationer där en levan-

de fysisk persons rättskapacitet kan tas bort eller begränsas. Till exempel innebär inte möjligheten att förklara en person omyndig i lagen om förmyndarverksamhet att personens rättskapacitet begränsas. Rättskapacitet innebär behörighet att vara rättssubjekt. En fysisk person med rättskapacitet kan ha rättigheter och skyldigheter.

I punkt 2 erkänns rättskapaciteten för personer med funktionsnedsättning, vilken innebär deras konkreta rätt att bruka sina rättigheter. Personer med funktionsnedsättning har rätt till fulla medborgerliga rättigheter, rätt att äga och arva egendom, rätt att förvalta sina ekonomiska ärenden och lika rätt att få lån och kredit. De kommentarer som gäller denna punkt i konventionen är av den samstämmiga åsikten att punkten betonar rätts-handlingsförmågan hos personer med funktionsnedsättning, alltså rätten att fatta beslut som gäller dem själva och deras egendom. Åsikterna om artikeln skiljer sig dock i fråga om huruvida punkten förhindrar att en person med funktionsnedsättning förklaras omyndig. Punkten hindrar dock inte utgående från ordalydelsen att rättshandlingsförmågan kan begränsas på allmänna grunder. Grunden för en begränsning får dock inte direkt eller indirekt diskriminera personer med funktionsnedsättning.

Artikel 12 i konventionen behandlas i den första allmänna kommentaren (nr 1) från kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD/C/GC/1). Kommittén har också till exempel i sina slutsatser avseende Spanien (CRPD/C/ESP/CO/1) uttryckt sin oro över att Spanien inte har vidtagit åtgärder för att upphäva systemet med ställföreträdande beslutsfattande och ersätta detta med understött i beslutsfattande.

FN:s högkommissarie för de mänskliga rättigheterna har i fråga om denna punkt ansett det viktigt att lagstiftningen om förmyndarskap granskas och förnyas. I många länder gör gällande lagar det möjligt att förklara personer omyndiga på grund av funktionsnedsättning och att utse förmyndare att agera för deras räkning. Enligt högkommissariens åsikt står en sådan lagstiftning i strid mot punkt 2 (*Thematic Study by the Office of the United Nations High Commissioner for Hu-*

man Rights on enhancing awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities A/HRC/10/48).

Utgångspunkten i lagen om förmyndarverksamhet (442/1999) är att en persons handlingsbehörighet inte ska begränsas mer än nödvändigt. Att en intressebevakare förordnas hindrar i princip inte en person från att företa rättshandlingar. Det är intressebevakarens uppgift att stödja huvudmannen när denne sköter sina ärenden. Lagen om förmyndarverksamhet möjliggör dock under de förutsättningar som föreskrivs i lagen att en myndig persons handlingsbehörighet kan begränsas och att personen förklaras omyndig. Enligt 18 § i lagen om förmyndarverksamhet kan domstolen, om en myndig persons oförmåga att sköta sina ekonomiska angelägenheter leder till att hans eller hennes förmögenhetsställning, försörjning eller andra viktiga intressen äventyras och om ett förordnande av en intressebevakare inte ensamt räcker till för att trygga den myndiges intressen, begränsa den myndiges handlingsbehörighet genom att: 1) besluta att den myndige får företa vissa rättshandlingar eller förfoga över viss egendom endast tillsammans med intressebevakaren, 2) besluta att den myndige inte är behörig att företa vissa rättshandlingar eller inte har rätt att förfoga över viss egendom, eller genom att 3) omyndigförklara den myndige.

Enligt förarbetena för lagen (RP 146/1998 rd) är omyndigförklarandet en extrem åtgärd som tas i bruk i sista hand om lindrigare åtgärder är otillräckliga eller oändamålsenliga. I förarbetena till lagen noteras det att enbart en medicinsk diagnos, till exempel psykisk sjukdom, inte i sig ger anledning till att begränsa någon människas kompetens att bestämma över sina tillgångar. Om ett avvikande psykiskt tillstånd inte utgör en fara för en persons ekonomiska intressen kommer begränsningar inte i fråga. En begränsning blir aktuell närmast då man vet att en person trots sitt tillstånd aktivt och mot sina egna intressen försöker ändra sin ekonomiska ställning till exempel genom att ge bort egendom eller ta lån.

Ett omyndigförklarande är emellertid den sista utvägen som får användas endast om övriga åtgärder inte är tillräckliga. Hand-

lingsbehörigheten får inte heller i övrigt begränsas mer än vad som behövs för att skydda personen i fråga. En begränsning får inte utsträckas till att gälla sådana rättshandlingar som den omyndige enligt lagen är behörig att företa.

I 4 kap. i lagen om förmyndarverksamhet regleras en omyndig persons ställning. En omyndig har inte rätt att själv förfoga över sin egendom, ingå avtal eller företa andra rättshandlingar, om inte något annat bestäms i lag. Den som har förklarats omyndig får dock själv besluta om ärenden som gäller hans eller hennes person om han eller hon kan förstå sakens betydelse. En omyndig får även företa rättshandlingar som med beaktande av omständigheterna är sedvanliga och av mindre betydelse. En omyndig har även rätt att förfoga över vad han eller hon under omyndigheten har förvärvat genom eget arbete.

Enligt formuleringen i lagen om förmyndarverksamhet utgör en funktionsnedsättning inte ett skäl att begränsa en persons rätts-handlingsförmåga. I praktiken tillämpas bestämmelserna ofta på personer med utvecklingsstörning, långvariga mentala problem, hjärnskada eller någon annan motsvarande skada. Därför måste det undersökas om bestämmelsen kan anses indirekt diskriminerande. Enligt den internationella doktrinen om indirekt diskriminering är ett kriterium inte indirekt diskriminering om man genom det strävar efter ett godtagbart mål och om de medel som används står i rimlig proportion till målet. Det som nämns i 18 § i lagen om förmyndarverksamhet om ”en persons för-mögenhetsställning, försörjning eller andra viktiga intressen” bör anses vara ett godtagbart mål. Utgående från bestämmelsen ska även artikel 16 i konventionen iakttas, som förutsätter att konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att skydda personer med funktionsnedsättning mot alla former av utnyttjande.

Personer med funktionsnedsättning är alltså i Finland likställda med alla andra i fråga om rättslig behörighet. Det viktiga i fråga om denna punkt är att begränsningar av rätts-handlingsförmågan inte får diskriminera personer med funktionsnedsättning.

Punkt 3 i artikeln ålägger konventionsstaterna att för personer med funktionsnedsättning ordna det stöd de behöver för att utöva sin rättskapacitet. Bestämmelsen framhåller stödet till en person med funktionsnedsättning så att personen själv kan använda sin rätts-handlingsförmåga i stället för att en laglig företrädare, en anhörig eller någon annan närstående fattar beslut för personens räkning.

Punkten förpliktar konventionsstaterna att skapa ett system som möjliggör stöd i beslutsfattandet för personer med funktionsnedsättning. Att stödja beslutsfattande innebär inte att beslut fattas för en persons räkning. Avsikten med systemet är att främja självständigt beslutsfattande. Vad gäller artikelns tolkningspraxis har kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning i de slutsatser den gett Spanien (CRPD/C/ESP/CO/1) fäst uppmärksamhet vid lagar som möjliggör intressebevakning och förmyndarskap och rekommenderat Spanien att ta fram lagar och praxis genom vilka beslutsfattande för en persons räkning ersätts med stöd i beslutsfattande. Enligt kommitténs ståndpunkt respekterar stöd i beslutsfattande en persons frihet, vilja och preferenser. Kommitténs ståndpunkt motsvarar bland annat organisationen European Foundation Centres (EFC) uppfattning enligt vilken artikel 12 – och artikel 19 – i första hand avses upprätthålla och skydda en persons självständighet. Enligt EFC ger artiklarna uttryck för den allmänna principen om självständighet som fastställs i artikel 3 i konventionen.

Punkt 3 begränsas inte enbart till stöd för beslutsfattande som rör en enskild händelse. Syftet är ett mer långvarigt stöd som möjliggör en utveckling av en persons rättskapacitet. Punkten kan anses förutsätta arrangemang genom vilka man maximerar möjligheten för en person med funktionsnedsättning att fatta beslut om sig själv och sitt liv. Detta framhåller ännu mer att begränsning av rätts-handlingsförmågan är en åtgärd i sista hand, att en person med funktionsnedsättning bör höras när en intressebevakare eller en annan laglig företrädare förordnas samt att personens vilja och önsknings respekteras. Viljan hos en person med funktionsnedsättning som kan förstå betydelsen av en sak ska i princip

alltid respekteras. Punkten förpliktar konventionsstaterna att aktivt erbjuda det stöd som avses i punkten.

Lagen om förmyndarverksamhet utgår från att en persons handlingsbehörighet inte ska begränsas mer än nödvändigt. Att en intressebevakare förordnats hindrar inte att en person företar rättshandlingar, och om handlingsbehörigheten begränsats är det första alternativet att rättshandlingarna företas tillsammans med intressebevakaren så som tidigare beskrivits. Innan intressebevakaren fattar beslut i ett ärende som hör till uppdraget ska intressebevakaren enligt 43 § i lagen om förmyndarverksamhet ta reda på huvudmannens åsikt. Enligt 37 § i lagen om förmyndarverksamhet ska intressebevakaren förvalta huvudmannens egendom så att egendomen och avkastningen därav kan användas till nytta för huvudmannen och för att tillgodose huvudmannens personliga behov, vilket kan anses kräva kontakt med huvudmannen. En intressebevakare som har förordnats för en person som har uppnått myndighetsåldern ska enligt 42 § i lagen om förmyndarverksamhet se till att huvudmannen får sådan vård, omvårdnad och rehabilitering som med tanke på huvudmannens behov och förhållanden samt med beaktande av huvudmannens önskemål ska anses lämplig.

I lagen om intressebevakningsfullmakt (648/2007) föreskrivs det om de befogenheter genom vilka en person kan berättigas att representera en fullmaktsgivare i fråga om dennes egendom och övriga ekonomiska ärenden. Fullmäktigen kan också ges behörighet att företräda fullmaktsgivaren i ärenden som gäller fullmaktsgivarens person, om fullmaktsgivaren saknar förmåga att förstå deras betydelse vid den tidpunkt då fullmakten ska användas. En intressebevakningsfullmakt kan begränsas till att gälla en viss rättshandling, ett visst ärende eller viss egendom. Fullmakten träder i kraft om personen förlorar förmågan att sköta sina angelägenheter på grund av sjukdom, störningar i de psykiska funktionerna eller försvagat hälsotillstånd eller av någon annan motsvarande orsak. Enligt 16 § i lagen ska fullmäktigen vid fullgörande av uppdrag för fullmaktsgivarens räkning bevaka fullmaktsgivarens rättigheter och främja hans eller hennes bästa. Innan

fullmäktigen fattar beslut i ett ärende som hör till uppdraget ska han eller hon under vissa förutsättningar ta reda på fullmaktsgivarens åsikt.

Förvaltningslagen (434/2003) innehåller bestämmelser bland annat om den serviceprincip som ska iakttas i myndigheternas verksamhet (7 §), rådgivning (8 §), anlitan av ombud och biträde (12 §) samt om intressebevakarens rätt att föra talan (15 §). En intressebevakare som förordnats för en myndig person för vid sidan av huvudmannen självständigt talan i ärenden som ingår i uppdraget. Om intressebevakaren och huvudmannen då är av olika åsikt blir huvudmannens ståndpunkt avgörande, om han eller hon kan förstå sakens betydelse.

Handikappservicelagen tryggar rätten till nödvändig personlig assistans för en gravt handikappad person, alltså för en person med svår funktionsnedsättning, i funktioner som personen själv inte klarar av utan hjälp (8 c §). Assistans fås bland annat i arbete och studier samt i de dagliga sysslorna. Syftet med personlig assistans är att den ska hjälpa en person med svår funktionsnedsättning att göra sina egna val när det gäller dessa funktioner. Enligt 3 § 2 mom. i lagen ska klientens individuella hjälpbehov beaktas vid anordnande av service och stöd enligt lagen. Enligt 8 d § 1 mom. i lagen ska kommunen, när det bestäms på vilket sätt personlig assistans ska ordnas och när själva assistansen ordnas, beakta personens egna åsikter och önskemål.

Patientlagen innehåller bestämmelser om patientens rätt till information om sitt hälsotillstånd och om vården så att han eller hon förstår innehållet i tillräcklig utsträckning, om patientens självbestämmanderätt samt om patientens lagliga företrädare och om hörande av en nära anhörig när patienten inte själv kan besluta om sin vård och om en sådan persons skyldighet att beakta den vilja som patienten tidigare uttryckt. Lagen innehåller även bestämmelser om patientombudsmanen vars uppgift det är att ge råd och att bistå patienten. Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården innehåller motsvarande bestämmelser. Personer med funktionsnedsättning har också rätt att få rätts-

hjälp, liksom konstateras nedan i samband med artikel 13.

Förpliktelsen att enligt punkten vidta ändamålsenliga åtgärder för att det stöd som avses ska ordnas för personer med funktionsnedsättning kan i praktiken genomföras på olika sätt. Ett flertal olika stödformer är för närvarande i bruk i Finland och de kan utvecklas ytterligare.

Enligt punkt 4 i artikeln ska konventionsstaterna säkerställa att det i fråga om åtgärder som hänför sig till utövandet av rättskapacitet ges ändamålsenliga garantier som skyddar mot missbruk. På så sätt säkerställs det att personers rättigheter, önskemål och preferenser respekteras så att de är fria från motstridiga intressen och otillbörlig inverkan. Dessutom ska de åtgärder som hänför sig till utövandet av rättskapaciteten stå i rätt proportion, vara anpassade till den aktuella personens förhållanden och så kortvariga som möjligt. Denna punkt säkerställer att stödet i beslutsfattandet inte missbrukas. Avsikten är inte att systemet ska ersätta det egna beslutsfattandet för personer med funktionsnedsättning. De som tillhandahåller stöd i beslutsfattande ska vara skyldiga att respektera personernas rättigheter, vilja och preferenser. I punkten fastställs det även uttryckligen att ett opartiskt organ, en myndighet eller en domstol, bedömer åtgärderna systematiskt.

I 32 § i lagen om förmyndarverksamhet finns det bestämmelser om intressebevakares jäv och i 45 § om intressebevakares skadeståndsskyldighet. I 6 kap. i lagen om förmyndarverksamhet föreskrivs det om övervakning av intressebevakarens verksamhet. Övervakande myndighet är förmyndarmyndigheten.

I lagen om intressebevakningsfullmakt finns det bestämmelser om återkallelse av fullmakt (12 §), fullmäktigens skyldighet att bevaka fullmaktsgivarens rättigheter och främja hans eller hennes bästa samt att höra honom eller henne (16 §), jäv för fullmäktig (17 §), fullmäktigens skadeståndsskyldighet (23 §) och övervakning av fullmäktigens verksamhet (6 kap.). Fullmäktigens verksamhet övervakas av förmyndarmyndigheten.

Personer med funktionsnedsättning skyddas mot osaklig påverkan från andra personer som fungerar som stöd än intressebevakaren

eller andra lagliga företrädare åtminstone i vissa situationer också genom 30 § i lagen om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (228/1929) ('svikligt förledande' antingen av avtalsparten eller tredje part) och 31 § ('begagnande av annans oförstånd eller beroende ställning' likaså antingen av avtalsparten eller av tredje part). Också bestämmelser i strafflagen och i skadeståndslagen (412/1974) ger skydd.

Punkt 5 säkerställer att konventionsstaterna genomför de åtgärder som behövs för att personer med funktionsnedsättning ska ha lika rätt att äga egendom och sköta sina ekonomiska angelägenheter och att de inte godtyckligt kan berövas sin egendom. Artikeln innehåller rätten att äga egendom. Detta innefattar rätten att använda egendomen på det sätt man önskar samt bland annat att testamentera och ge gåvor.

I 15 § i grundlagen tryggas vars och ens egendom. Ärvdabalken (40/1965) innehåller inte begränsningar av arvsrätten. Om enligt 18 kap. 3 § i ärvdabalken en arvinge eller en testamentstagare är omyndig eller om dennes handlingsbehörighet har begränsats, och denne inte har en intressebevakare, ska den som omhändertagit boet göra en anmälan om saken till förmyndarmyndigheten.

Enligt 9 kap. 1 § i ärvdabalken får den som fyllt aderton år genom testamente förordna om sin kvarlåtenskap. Under vissa förutsättningar får även den som är yngre än aderton år göra testamente. I 10 kap. 1 § i ärvdabalken föreskrivs det hur ett testamente ska upprättas. I 10 kap. 3 § i ärvdabalken föreskrivs det dessutom om tillåtet undantag för hur ett testamente ska upprättas i en situation där testatorn på grund av sjukdom eller annat tvingande skäl är förhindrad att upprätta testamente på sätt i 1 § är stadgat. Enligt 13 kap. 1 § i ärvdabalken kan ett testamente med anledning av klandertalan förklaras ogiltigt om testamentet upprättats under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten hos testator. Att en person förordnats intressebevakare eller förklarats omyndig fråntar inte personen rätten att upprätta testamente. I 29 § 3 mom. i lagen om förmyndarverksamhet föreskrivs att en intressebevakare inte är behörig att på huvudmannens vägnar upprätta testamente. Att

testatorn inte varit behörig att upprätta testamente kan aktivt fastställas först efter testatorns död och för detta krävs det bevis på att en omständighet som nämns i 13 kap. 1 § i ärvdabalken de facto påverkat upprättandet av testamentet. Regleringen i ärvdabalken grundar sig sålunda på tanken att rättskapaciteten ska bevaras så fullständig som möjligt.

Europadomstolen har tagit ställning i frågor som gäller system för förmyndarskap. Bland annat i fallet *Stanev mot Bulgarien* (17.1.2012) konstaterades det att Bulgariens förmyndarskapslagstiftning bryter mot rätten till rättvis rättegång enligt artikel 6 eftersom en person med funktionsnedsättning inte kunde bestrida kvarhållandet i en enhet inom socialvården eller det nedlåtande bemötandet där utan tillstånd av förmyndaren.

Till punkt 5 hör även försäkringstjänster som behandlas i sin helhet i samband med artikel 25.

Genomförandet av bestämmelsen kräver inga ändringar i gällande lagar.

Artikel 13. Tillgång till rättssystemet. Artikel 13 förpliktar konventionsstaterna att säkerställa effektiv tillgång till rättssystemet för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som för andra.

Kravet på lika rätt förutsätter positiva åtgärder av konventionsstaterna. Punkt 1 i artikeln ålägger konventionsstaterna att ordna processuella åldersrelaterade anpassningar för personer med funktionsnedsättning som underlättar och säkerställer ett effektivt deltagande i alla skeden och i olika roller av rättsliga förfaranden. Genom åtgärderna säkerställs till exempel tillgången till rätt, anpassning av förfaringssätt vid förhör eller utredningar och den fysiska tillgängligheten till olika verksamhetsställen.

Enligt punkt 2 ska konventionsstaterna främja ändamålsenlig utbildning för de myndigheter som arbetar inom rättsväsendet såsom domare, poliser och fängvaktare för att säkerställa effektiv tillgång till rättssystemet.

Artikel 13 kräver att skäligen anpassning ska finnas. Hit hör även processuella anpassningar för att personer med funktionsnedsättning effektivt ska kunna delta i rättssystemet oberoende av vilken roll de har där. Anpassningar som utgår från ålder innefattar speciellt ett

säkerställande av att barn och unga med funktionsnedsättning kan delta effektivt.

När det gäller tillgång till rättssystemet är det alltså till stor del fråga om tillgänglighet och till denna del måste man förutom fysisk framkomlighet även beakta tillgängligheten till information. Man måste beakta den fysiska framkomligheten och tillgängligheten till verksamhetsställen såsom domstolar, polisinställningar, fängelser och övriga offentliga lokaler samt till exempel tillgången till handlingar i tillgänglig form och i rätt tid för personer med funktionsnedsättning. Det är viktigt att säkerställa också tillgängligheten till ärendehantering på nätet. Speciellt bestämmelserna i artikel 9 om tillgänglighet och tillgång samt bestämmelserna om information i artikel 21 ska beaktas när artikeln tillämpas.

Enligt 21 § i grundlagen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet. Var och en har rätt att bli hörd och att få motiverade beslut.

Bestämmelser om anlitan av ombud och biträden och om deras behörighet finns i 15 kap. i rättegångsbalken. Part, som icke förstärks att inställa sig personligen inför rätta, får i rättegången anlita rättegångsombud. Part, som inställt sig personligen inför rätta, får åtföljas av rättegångsbiträde. Med stöd av 12 kap. 4 a § i rättegångsbalken (650/2007) kan en domstol på tjänstens vägnar förordna en intressebevakare för parten för rättegången om personen på grund av sjukdom, störningar i de psykiska funktionerna, försvagat hälsotillstånd eller av någon annan motsvarande orsak saknar förmåga att bevaka sina intressen i en rättegång. Lagen om rättegång i brottmål (689/1997) innehåller bestämmelser om biträdandet av en part i brottmålsärenden. Enligt 2 kap. 1 § ska för den misstänkte förordnas en försvarare på tjänstens vägnar, om han eller hon inte förmår försvara sig själv.

Enligt rättshjälpslagen (257/2002) beviljas den som behöver sakkunnig hjälp i en rättslig angelägenhet och som på grund av sin ekonomiska ställning inte själv kan betala utgifterna för att sköta saken rättshjälp med statlig finansiering. Personer med funktionsnedsättning har rätt att få rättshjälp på samma sätt

som andra. Vid bedömningen av en persons ekonomiska ställning beaktas bland annat inte handikappbidrag enligt lagen om handikappförmåner eller vårdbidrag enligt folkpensionslagen (568/2007) som inkomster.

Bestämmelser om vittnen finns i 17 kap. i rättegångsbalken. Den som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda kan höras som vittne under de förutsättningar som föreskrivs i 17 kap. 21 § i rättegångsbalken (360/2003). Domstolen ska vid behov förordna en stödperson för den som ska höras.

Enligt 17 kap. 34 a § (360/2003) i lagen kan vittnen, andra som ska höras i bevissyfte eller målsägande höras vid huvudförhandlingen utan att de är personligen närvarande med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring om den som ska höras inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av andra skäl eller om personlig närvaro vid huvudförhandlingen orsakar oskäliga kostnader eller oskälig olägenhet i förhållande till betydelsen av beviset eller om den som ska höras inte har fyllt 15 år eller hans psykiska funktioner är störda.

Med stöd av 15 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) kan den muntliga förhandlingen i ett ärende ske utan att allmänheten är närvarande om en person vars handlingsbehörighet har begränsats ska höras.

Enligt förvaltningsprocesslagen (586/1996) får en part anlita ombud och biträde. Enligt 19 a § i förvaltningsprocesslagen kan en domstol på tjänstens vägnar förordna en intressebevakare för parten för rättegången om en part på grund av sjukdom, störningar i de psykiska funktionerna, försvagat hälsotillstånd eller av någon annan motsvarande orsak saknar förmåga att bevaka sina intressen i en rättegång. Då en process leds är det möjligt att vid behov ta pauser fastän det inte finns någon uttrycklig bestämmelse om detta. Förvaltningsprocesslagen möjliggör ett rätt flexibelt förfarande i fråga om praktiska saker vid en rättegång. Det går också att anlita en personlig assistent. Handikappservicelagen påverkar rättssystemets tillgänglighet till exempel genom färd- och följeslagarservice och bruket av personliga assistenter.

Enligt 33 § i förvaltningsprocesslagen ska besvärsmyndigheten se till att ärendet blir utrett. Besvärsmyndigheten ska på tjänstens vägnar skaffa utredning i sådan omfattning som en opartisk och rättvis behandling av ärendet och ärendets art kräver. I regeringens proposition (RP 217/1995 rd) konstateras det i anknytning till paragrafen att om en enskild part i praktiken har stora svårigheter att skaffa utredning, medan motparten som är en myndighet har tillgång till effektiva metoder, ska besvärsmyndigheten använda sina befogenheter för att förstärka den enskilda partens ställning. En domstol ska enligt 77 § i förvaltningsprocesslagen ordna tolkning till exempel om en person ska höras muntligen och han eller hon på grund av hörsel-, syn- eller talskada inte kan göra sig förstådd utan tolkning.

Enligt 2 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål ska det för den misstänkte i regel förordnas en försvarare på tjänstens vägnar bland annat om han är under 18 år eller om det finns något annat särskilt skäl till det. I 6 a kap. i nämnda lag finns det bestämmelser om en parts rätt till tolkning i ett brottmålsärende. I samband med genomförandet av direktivet om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden 2010/64/EU fogas till kapitlet en uttrycklig bestämmelse om att domstolen ska se till att tolkning ordnas också när en part är teckenspråkig eller när tolkning behövs på grund av att en part har en syn-, hörsel- eller talskada (RP 63/2013 rd, LaUB 12/2013 rd).

Enligt 4 kap. 12 § i förundersökningslagen (805/2011) som trädde i kraft vid ingången av 2014 har teckenspråkiga rätt att vid förundersökning använda teckenspråk. Förundersökningsmyndigheten ska sköta tolkningen eller på statens bekostnad skaffa en tolk. I vissa fall ska tolkning ordnas också när det behövs på grund av att den som ska höras har en syn-, hörsel- eller talskada. Enligt 9 kap. 4 § i den nya förundersökningslagen ska förhör med målsägande och vittnen spelas in som ljud- och bildupptagning, om avsikten är att förhørsberättelsen ska användas som bevis vid rättegång och den förhörde på grund av störningar i de psykiska funktionerna sannolikt inte kan höras personligen utan att orsakas men. Enligt 7 kap. 12 § i lagen får utre-

daren på begäran tillåta att även någon annan som stöder en part eller ett vittne får närvara vid förhöret, om det inte försvårar utredningen av brottet eller äventyrar tystnadsplikten.

Rättskyddet för personer med funktionsnedsättning tillgodoses dock ofta bristfälligt i praktiken. Att göra polisanmälan, avge vittnesutsaga och att inleda utredningsprocesser till exempel när det gäller utnyttjande eller diskriminering är ofta besvärligt. Ofta inverkar attityder på tillgängligheten till rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Därför bör det fästas uppmärksamhet vid utbildningen speciellt för de myndigheter som arbetar inom rättskipningen.

När det gäller artikeln ska även beaktas bland annat Europarådets ministerkommittés riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende (*Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*). Tillgängliga rättsmedel behandlas även i allmänna kommentaren nr 9 om rättigheter för barn med funktionsnedsättning (CRC/C/GC/9) från kommittén för barnets rättigheter.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 14. Frihet och personlig säkerhet.

I punkt 1 i artikeln tryggas möjligheten för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta rätt till frihet och personlig säkerhet. Konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte berövas sin frihet olagligen eller godtyckligt. Eventuellt frihetsberövande ska ske i enlighet med lagen. Funktionsnedsättning i sig ska inte i något fall rättfärdiga frihetsberövande.

I punkt 2 förbinder sig konventionsstaterna att säkerställa att personer med funktionsnedsättning, om de berövas sin frihet genom något förfarande, är på samma villkor som andra berättigade till garantier i enlighet med de mänskliga rättigheterna och ska behandlas i enlighet med syftena och principerna i denna konvention, däribland genom erbjudande av skälig anpassning.

I sina anvisningar för periodiska rapporter (CRPD/C/2/3) ber kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning avseende denna artikel om rapporter om åtgärder genom vilka man strävar efter att avlägsna lagstiftning som tillåter placering på anstalt

eller olika sätt av frihetsberövande av personer med funktionsnedsättning. Likaså ber man om rapporter om lagstiftnings- eller andra åtgärder genom vilka det säkerställs att personer med funktionsnedsättning som utsatts för frihetsberövande till sitt förfogande har skäliga anpassningsåtgärder och samma processuella garantier som alla andra att fullt ut åtnjuta sina övriga mänskliga rättigheter. Fastän anvisningarna om rapporter inte är bindande kan man i dem söka hjälp med tolkningen av bestämmelserna i konventionen.

Funktionsnedsättning får under inga omständigheter berättiga till frihetsberövande. Frihetsberövande kan vara till exempel att stänga in personer på anstalt, att låsa dörrar, att begränsa rörelsefriheten samt isolering. Listan är inte uttömmande.

I 7 § 1 mom. i grundlagen garanteras alla rätt till personlig frihet och trygghet. Grundlagens 7 § 3 mom. skyddar mot godtyckligt frihetsberövande. Ingen får berövas sin frihet utan laglig grund. Straff som innefattar frihetsberövande får dömas ut endast av domstol. Lagligheten av andra frihetsberövanden ska kunna underkastas domstolsprövning. Rättigheterna för den som har berövats sin frihet ska enligt grundlagen tryggas genom lag.

I strafflagen 25 kap. föreskrivs det om brott mot friheten. Den som genom att spärra in, fjättra eller bortföra eller på något annat sätt orättmätigt berövar någon rörelsefriheten eller isolerar någon från dennes omgivning ska enligt 25 kap. 1 § i strafflagen dömas för frihetsberövande.

I regeringens proposition till riksdagen som gäller lagstiftningen om stärkt självbestämmanderätt (RP 108/2014 rd) är utgångspunkten att även begränsningsåtgärder som inbegriper frihetsberövande enligt förutsättningarna i lag är tillåtna i vissa situationer. Lagens syfte är dock uttryckligen att minimera användningen av begränsningsåtgärder. Målet eftersträvas bland annat genom att reglera användningen av begränsningar exaktare än för närvarande och betona positiva skyldigheters primära natur i förhållande till användningen av begränsningsåtgärder. I förutsättningarna för användningen av begränsningsåtgärder ska alltid ingå ett krav på nöd-

vändighet och proportionalitet. Användningen av begränsningsåtgärder ska vara tillåten endast i situationer där lindrigare medel inte är lämpliga eller tillräckliga med avseende på begränsningsåtgärdens syfte. Begränsningsåtgärden ska också vara motiverad med tanke på vården eller omsorgen om patienten eller klienten, lämpa sig för ändamålet och stå i rätt proportion till sitt syfte. Det ska vara möjligt att söka ändring genom besvär i begränsningsåtgärder som inbegriper frihetsberövande.

Bestämmelserna i lagen om självbestämmanderätt ska även tillämpas på personer som tillhandahålls tjänster inom de specialomsorger som avses i lagen om utvecklingsstörda.

I samband med lagen om självbestämmanderätt föreslås att lagen om utvecklingsstörda ändras så att specialomsorger får ges mot en persons egen vilja bara i fråga om dem för vilka omvårdnad inte kan ordnas på annat sätt och som är i behov av omedelbara specialomsorger eftersom personen i fråga på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning eller av någon motsvarande orsak inte kan besluta om sin omvårdnad eller förstå konsekvenserna av sitt handlande och därför allvarligt äventyrar sin egen eller andras hälsa eller säkerhet eller skadar egendom i större omfattning. Funktionsnedsättning utgör inte i sig en grund för att mot en persons vilja ges sådana specialomsorger som avses i bestämmelsen, utan grunden för nedsatt kognitiv funktionsförmåga definieras på allmän nivå på samma sätt som i lagen om självbestämmanderätt. Den allmänna bestämmelsen om användning av tvång i 42 § i lagen om utvecklingsstörda föreslås bli upphävd.

Avseende personers frihet och säkerhet ska också bestämmelserna om frihet från tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning i artikel 15, frihet från utnyttjande, våld och övergrepp i artikel 16 och skydd för den personliga integriteten i artikel 17 beaktas.

För att bestämmelsen ska kunna sättas i kraft krävs det en reform av föreskrifterna om begränsningar av självbestämmanderätten för personer med funktionsnedsättning.

Artikel 15. Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande be-

handling eller bestraffning. Artikeln förbjuder tortyr samt grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Det förbjuds särskilt att någon utsätts för medicinska eller vetenskapliga experiment utan sitt fria samtycke. Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning ber i sina anvisningar om periodiska rapporter att det rapporteras om åtgärder som skyddar personer med funktionsnedsättning, inklusive personer som behöver stöd för att utnyttja sin rättskapacitet, från att utsättas för medicinska eller vetenskapliga experiment.

Enligt 7 § i grundlagen får ingen dömas till döden eller torteras eller utsättas för någon annan behandling som kränker människovärdet. I 11 kap. 9 a § i strafflagen finns det särskilda straffbestämmelser som gäller tortyr.

Artikelns kan även anses innebära en skyldighet att undvika att sända tillbaka en utlänningslag till ett land där hans eller hennes liv kan råka i fara eller där han eller hon kan utsättas för tortyr eller omänsklig behandling eller bestraffning. Förbud mot tillbakasändning finns i 9 § 4 mom. i grundlagen. I 147 § i utlänningslagen (301/2004) föreskrivs det om förbud mot tillbakasändning. Enligt den får ingen avvisas eller utvisas till ett område där han eller hon kan bli utsatt för dödsstraff, tortyr, förföljelse eller annan behandling som kränker människovärdet eller till ett område från vilket han eller hon kan bli sänd till ett sådant område.

Asylsökande i utsatt ställning med särskilda behov, såsom personer med funktionsnedsättning och barn, ska beaktas i asylprocessen samt vid avlägsnande ur landet och även i samband med den så kallade Dublinprocessen där en asylsökande återbördas till en annan medlemsstat i EU som ansvarar för utredningen av asylärendet.

I medicinsk forskning ska principen om människovärdets okränkbarhet respekteras. Lagen om medicinsk forskning (488/1999) föreskriver att den som ska undersökas ska samtycka till medicinsk undersökning. Enligt 6 § i lagen får medicinsk forskning där forskningsobjektet är en människa inte bedrivas utan ett skriftligt, på vetenskap baserat samtycke av den som undersöks. Från detta kan avvikelser göras, om samtycke inte kan inhämtas på grund av sakens brådskande na-

tur och patientens hälsotillstånd, och åtgärden kan väntas vara till omedelbar nytta för patientens hälsa. Om den berörda personen är oförmögen att skriva, kan han eller hon lämna muntligt samtycke i närvaro av minst ett av forskningen oavhängigt vittne. Kravet på skriftligt samtycke kan frångås vid annan forskning än kliniska läkemedelsprövningar också när lämnandet av personuppgifter kan strida mot den berörda personens intresse och forskningen bara orsakar honom eller henne obetydlig belastning och inte medför olägenheter för hans eller hennes hälsa. Ett muntligt samtycke kan då lämnas utan att ett vittne är närvarande. Personuppgifterna antecknas inte i forskningsdokumenten i sådana fall.

Kan den som ska delta i en klinisk läkemedelsprövning inte själv ge sitt samtycke till deltagande, får han eller hon inte undersökas, om inte en nära anhörig, en annan närstående person eller hans eller hennes lagliga företrädare, efter att ha fått information om den kliniska läkemedelsprövningens art, omfattning, konsekvenser och risker, har givit sitt samtycke till deltagandet. Samtycket ska uttrycka den berörda personens förmodade vilja.

Den som undersöks ska ges tillräcklig information om sina rättigheter, om syftet med forskningen och dess natur samt om de metoder som används i samband med den. Personen ska också ges tillräcklig information om eventuella risker och olägenheter. Informationen ska ges så att den som undersöks kan fatta beslut om sitt samtycke med vetskap om de omständigheter som hänför sig till forskningen och som påverkar hans eller hennes beslutsfattande. Den som undersöks har även rätt att återta sitt samtycke.

Enligt 7 § i lagen om medicinsk forskning får en person som på grund av mental störning, utvecklingsstörning eller av någon annan motsvarande orsak saknar förmåga att på giltigt sätt samtycka till forskning vara föremål för forskning endast om motsvarande vetenskapliga resultat inte kan uppnås med hjälp av forskning där andra personer utgör forskningsobjekt och om forskningen innebär endast en obetydlig risk för skada eller påfrestning för den som undersöks. Forskningen ska vara till direkt nytta för personens hälsa eller för sådana personers hälsa som till sin ålder eller sitt hälsotillstånd hör till sam-

ma kategori. I dessa fall behövs skriftligt samtycke av en nära anhörig eller en laglig företrädare. Om den handikappade motsätter sig forskningen eller en forskningsåtgärd får den inte vidtas.

Personer med funktionsnedsättning upplever tidvis till exempel begränsning av rörelsefriheten som en bestraffningsåtgärd som riktas mot deras person. Det ska beaktas att boendearrangemang inte berättigar till gärningar i strid med artikeln. Att vårdkultur och arbetsformer bör ses över ska beaktas genom anvisningar och utbildning.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 16. Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp. Artikeln garanterar skydd för personer med funktionsnedsättning mot utnyttjande, våld och övergrepp såväl inom som utom hemmet. Artikeln gäller alla former av utnyttjande, våld och övergrepp. Särskild vikt ska fästas vid skyddet av kvinnor och barn med funktionsnedsättning.

Konventionsstaterna ska bland annat säkerställa ändamålsenliga former av assistans och stöd till personer med funktionsnedsättning samt till deras familjer och vårdnadshavare. Konventionsstaterna ska även ge utbildning och information om hur man undviker, känner igen och rapporterar förekomst av utnyttjande, våld och övergrepp. Tjänsterna ska vara anpassade enligt ålder, kön och funktionsnedsättning.

Konventionsstaterna ska säkerställa att självständiga myndigheter övervakar anläggningar och program som är avsedda för personer med funktionsnedsättning så att utnyttjande, våld och övergrepp kan förhindras. Personer med funktionsnedsättning som har blivit utsatta för utnyttjande, våld eller övergrepp ska enligt artikeln även garanteras ändamålsenliga åtgärder för att främja återhämtning, rehabilitering och social återanpassning. Det är också viktigt att känna igen fall av utnyttjande och våld och att utreda och ställa de skyldiga under åtal.

Alla har rätt att leva fria utan hot om utnyttjande eller våld. I Finland klassificeras våld som brott enligt strafflagen. Strafflagen innehåller bestämmelser om sexualbrott i 20 kap. och om brott mot liv och hälsa i 21 kap. Bestämmelserna om misshandel i strafflagen

kan förutom på fysiskt våld även tillämpas på psykiskt våld. Det finns inga speciallagar. Enligt grundlagen ska alla medborgare behandlas lika oberoende av ursprung, religion eller fysiska och psykiska resurser. Enligt lagstiftningen ska också offentliga tjänster vara tillgängliga utan hinder eller verksamheten ordnas så att till exempel en rörelsehindrad person kan komma åt tjänsten.

Risken för personer med funktionsnedsättning att råka ut för våld och utnyttjande är större än genomsnittligt. Våld och utnyttjande kan vara antingen psykiskt eller fysiskt. Det kan till exempel vara våld i familjen, ekonomiskt utnyttjande eller utnyttjande av en persons svagare ställning i arbetslivet vid lönesättning eller vid fördelning av uppgifter. Även utsättande eller försummad omsorg kan betraktas som våld.

Funktionsnedsättningar försvårar möjligheterna att försvara sig mot utnyttjande och våld. På grund av fysisk hjälplöshet och sårbarhet, kommunikationssvårigheter samt beroende av andra människor och hjälpbehov riskerar en person med funktionsnedsättning att råka ut för utnyttjande och våld. En person med funktionsnedsättning har svårt att vidta åtgärder mot någon vars hjälp han eller hon dagligen är beroende av. Forskning har visat att våldsverkaren ofta är förut bekant för personen med funktionsnedsättning. Det kan till exempel vara en anhörig, en stödperson, en lärare, en ledare eller någon som ansvarar för färdtjänsten.

Attityder till oförmågan hos personer med funktionsnedsättning att försvara sig och deras trovärdighet som offer kan öka risken för att de ska utsättas för våld.

Särskilt utsatta grupper avseende aspekten att råka ut för utnyttjande eller våld är kvinnor och barn med funktionsnedsättning.

Enligt forskning är det typiskt att sexualbrott riktas mot kvinnor och barn. Ändringen 2011 av bestämmelserna om sexualbrott i Finlands strafflag (lag om ändring av 20 kap. i strafflagen 495/2011) har på lagnivå betydelse för ett starkare rättskydd än tidigare för den sexuella självbestämmanderätten hos personer med funktionsnedsättning. I och med ändringen bedöms samlag med en person som befinner sig i ett hjälplöst tillstånd som våldtäkt oberoende av om det är gär-

ningsmannen som orsakat det hjälplösa tillståndet eller inte. Enligt 20 kap. 1 § i strafflagen döms för våldtäkt alltså nu också den som genom att utnyttja att någon till följd av medvetlöshet, sjukdom, handikapp, rädsla eller något annat hjälplöst tillstånd inte kan försvara sig eller förmår utforma eller uttrycka sin vilja, har samlag med honom eller henne.

I Finland pågår verkställandet av det tväradministrativa Programmet för att minska våld mot kvinnor 2010–2015. Programmet syftar till att på förhand ingripa i våld genom att påverka attityder och beteendemönster, förebygga att våld upprepas, förbättra ställningen samt krishjälp och stöd för offer för sexuellt våld, utveckla medel att identifiera och ingripa i våld mot personer som befinner sig i en utsatt situation samt öka information och kompetens hos myndigheterna och yrkesutbildade personer avseende förebyggande av våld och hjälp till offer. I programmet granskas också speciellt metoder att ingripa i våld mot personer som befinner sig i en utsatt ställning.

I det nationella handlingsprogrammet för att minska kroppslig åga mot barn 2010–2015 *Slå inte barnet!* tas också upp våld mot barn med funktionsnedsättning.

Understödsstiftelsen för handikappade barn och unga påbörjade 2010 ett tvåårigt forskningsprojektet finansierat av Penningautomatföreningen om kroppslig åga mot barn och unga med funktionsnedsättning (*Kuritusväkivalta vammaisia lapsia ja nuoria kohtaan*).

Dessutom publicerades 2011 den elektroniska handboken för handikappservice. Där behandlas internationella forskningsrön, instruktioner och bakgrundsmaterial om våld som lämpar sig som stöd för dem som arbetar med service för personer med funktionsnedsättning.

Våld, utnyttjande och diskriminering av personer med funktionsnedsättning ska genom utbildning och information förebyggas så att våldet mot dessa personer känns igen i tid. Personer med funktionsnedsättning bör beaktas även i program som gäller förebyggande av våld. Även sexualundervisningen bör ökas. Brister i den kan öka risken för

speciellt kvinnor och flickor att bli offer för sexuellt våld.

Forskningsdata om våld som riktas mot personer med funktionsnedsättning bör ökas genom att intervjua personer med funktionsnedsättning för att känna igen och förebygga våld och utnyttjande.

Som konstaterades i samband med artikel 6 håller Finland för närvarande på att ratificera Istanbulkonventionen, där artikel 24 förutsätter att parterna ska inrätta nationella hjälptelefoner som är gratis och bemannade dygnet runt som man kan ringa anonymt eller konfidentiellt för att få råd beträffande alla former av våld som faller inom ramen för konventionen.

Riksdagen behandlar som bäst regeringens proposition med förslag till lag om ersättning som betalas av statens medel till producenter av skyddshemstjänster (RP 186/2014 rd). Avsikten är att lagen ska träda i kraft vid ingången av 2015. I och med lagen ska antalet skyddshemstjänster utökas småningom i hela Finland och vid inrättandet av nya skyddshem beaktas även tillgänglighetsaspekter så att tillträdet till skyddshem för personer med funktionsnedsättning inte ska bero på tillgängligheten. I regeringens proposition om en reform av socialvårdslagen (RP 164/2014 rd) anges familjevåld och våld i nära relationer vara en faktor som kommunen bör beakta vid bedömningen av kommuninvånarnas vårdbehov. Med behov av stöd som följd av våld i hemmet avses situationer där en person har upplevt våld eller hot om våld eller utsatts för konsekvenserna av våld eller hot om våld i familjen eller andra nära relationer.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 17. Skydd för den personliga integriteten. Artikeln tryggar rätten till respekt för den fysiska och psykiska integriteten för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra.

I 7 § i grundlagen tryggas vars och ens rätt till personlig integritet. Var och en har även rätt till skydd av sitt privatliv.

Personer med funktionsnedsättning är särskilt utsatta i fråga om integritetsskydd och skydd av den personliga okränkbarheten. Detta beror till stor del på det behov av stödåtgärder och service som orsakas av funk-

tionsnedsättningen. Stöd- och serviceåtgärder förutsätter ofta att yrkesutbildade personer kommer in på områden som omfattas av integritetsskyddet. Personer med funktionsnedsättning får ofta hjälp även av anhöriga och av personliga assistenter. Till exempel en personlig assistent kan vara närvarande vid skötsel av intim hygien, ärenden som rör hälso- och sjukvård samt ärenden som omfattas av bank- och brevhemligheten.

Särskild uppmärksamhet bör fästas vid integritetsskyddet i fråga om personer med funktionsnedsättning som bor på institutioner.

Den föreslagna lagen om självbestämmanderätt har inte som syfte att förhindra eller försvåra utvecklandet av boendet för personer med funktionsnedsättning. Det ska vara möjligt att avstå från boende på institutioner enligt riktlinjerna i de nationella programmen även efter det att lagen om självbestämmanderätt har trätt i kraft.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har i sina anvisningar om periodiska rapporter vad gäller denna artikel bett om rapporter om åtgärder som vidtagits för att skydda personer med funktionsnedsättning mot medicinsk eller annan vård utan deras samtycke, skydd mot tvångssterilisering och skydd av kvinnor och flickor mot tvångsabort.

Artikeln kan alltså även anses gälla skydd av personer med funktionsnedsättning mot tvångssterilisering och tvångsabort. I 22 kap. i strafflagen finns det föreskrifter om olagligt avbrytande av havandeskap. Enligt 1 § gör sig den som utan sådant tillstånd som krävs i lagen om avbrytande av havandeskap eller annars obehörigen avbryter en annans havandeskap skyldig till olagligt avbrytande av havandeskap. Enligt 2 § gör sig gärningsmannen skyldig till grovt olagligt avbrytande av havandeskap om brottet begås mot kvinnans vilja och brottet även bedömt som en helhet är grovt. I regeringens proposition (RP 156/2008 rd) konstateras det avseende bestämmelsen att när det gäller grova brott som kränker en kvinnas fysiska integritet döms det enligt bestämmelserna om sammanträffande av brott även enligt 21 kap. 5 och 6 § i strafflagen om misshandel och grov misshandel så som föreskrifterna lyder där.

Den tvångsterilisering av en kvinna som avses i artikeln ska i första hand bedömas som misshandel enligt 21 kap. i strafflagen. Olaga tvång enligt 25 kap. 8 § i strafflagen kan även komma i fråga.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 18. Rätt till fri rörlighet och till medborgarskap. Artikeln tryggar rätten för personer med funktionsnedsättning till fri rörlighet samt rätt att välja bostät och medborgarskap.

Punkt 1 förutsätter lagstiftnings- eller andra åtgärder som tryggar rätten för personer med funktionsnedsättning att förvärva medborgarskap och att inte fråntas detta godtyckligt. Artikeln förutsätter även åtgärder genom vilka rätten för personer med funktionsnedsättning att fritt resa in i ett land och att lämna landet säkerställs. Enligt artikeln får en person med funktionsnedsättning inte heller berövas sin rätt att erhålla, äga eller använda identitetsdokumentation eller sin rätt att utnyttja de gällande förfarandena, exempelvis immigrationsförfaranden, på grund av funktionsnedsättning.

Punkt 1 hänför sig till rätten att leva självständigt och delta i samhället vilket säkerställs i artikel 19 i konventionen.

För att denna rätt ska kunna tillgodoses är tillgängligheten till information och handlingsmöjligheter väsentlig i varje skede av förfarandena i ett ärende. Artikeln står sålunda i samband också med yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information som säkerställs i artikel 21 och tillgänglighet enligt artikel 9.

Enligt 5 § i grundlagen får barn finskt medborgarskap vid födelsen och genom föräldrarnas medborgarskap enligt vad som närmare bestäms genom lag. Enligt grunder som bestäms i lag kan medborgarskap också beviljas efter anmälan eller på ansökan. Ingen kan befrias från sitt finska medborgarskap annat än på i lag bestämda grunder och under förutsättning att han eller hon har eller får medborgarskap i en annan stat.

Enligt 13 § 1 mom. 6 punkten i medborgarskapslagen är ett av villkoren för naturalisation att den sökande har nöjaktig förmåga att i tal och skrift använda finska eller svenska eller i stället har motsvarande kunskaper i

finskt eller finlandssvenskt teckenspråk. Med stöd av medborgarskapslagen gäller språkkunskapsvillkoret också döva sökande, eftersom villkoret även kan uppfyllas med teckenspråkskunskaper.

En avvikelse kan göras från språkkunskapsvillkoret om den sökande inte förmår uppfylla språkkunskapsvillkoret på grund av sitt hälsotillstånd eller en hörsel-, syn- eller talskada. Enligt regeringens proposition (RP 235/2002 rd) kan ett undantag göras från språkkunskapsvillkoret också enbart på grund av den sökandes hälsotillstånd, men ett undantag förutsätter dock en sådan grad av dålig kondition, sjukdom, utvecklingsstörning eller annat handikapp att det på grund därav är omöjligt att uppfylla språkkunskapsvillkoret eller oskäligt att kräva att det uppfylls.

En undantagsbestämmelse kan också tillämpas, om det finns synnerligen vägande skäl att avvika från språkkunskapsvillkoret. Enligt regeringens proposition (RP 80/2010 rd) kan man som ett sådant synnerligen vägande skäl till exempel betrakta sådana omständigheter som innebär att det de facto är omöjligt för den sökande att förvärva sådana språkkunskaper som motsvarar den föreskrivna nivån. Ett sådant skäl kan till exempel utgöras av klart nedsatt inlärningsförmåga som beror på konstaterade inlärningssvårigheter eller bristfällig skolgång.

I Finland garanteras rörelsefriheten i 9 § i grundlagen. I grundlagens 9 § 1 mom. föreskrivs att finska medborgare samt utlänningar som lagligen vistas i landet har rätt att röra sig fritt inom landet och att där välja bostadsort. Enligt 9 § 2 mom. i grundlagen har var och en rätt att lämna landet. Enligt 9 § 3 mom. i grundlagen får finska medborgare inte hindras att resa in i landet, landsförvisas eller mot sin vilja utlämnas eller föras till ett annat land. I 9 § 4 mom. i grundlagen regleras rätten för utlänningar att resa in i Finland och att vistas i landet genom lag. En utlänning får inte utvisas, utlämnas eller återsändas, om han eller hon till följd härav riskerar dödsstraff, tortyr eller någon annan behandling som kränker människovärdet.

Enligt 40 § 3 mom. i utlänningslagen får en utlänning lagligen vistas i landet under den tid ansökan behandlas tills ärendet har av-

gjorts genom ett beslut som vunnit laga kraft eller ett verkställbart beslut har fattats om att utlänningsen ska avlägsnas ur landet.

Enligt 52 § i utlänningslagen beviljas en utlänningsen som befinner sig i Finland kontinuerligt uppehållstillstånd, om det med hänsyn till utlänningsens hälsotillstånd, de band som knutits till Finland eller av någon annan individuell, mänsklig orsak är uppenbart oskäligt att vägra uppehållstillstånd, särskilt med beaktande av de förhållanden i vilka han eller hon skulle hamna i sitt hemland eller hans eller hennes sårbara ställning. Bestämmelsen gäller ofta asylsökande som inte beviljas uppehållstillstånd på basis av internationellt skydd, men som dock mänskligt sett inte kan förutsättas återvända till sitt hemland.

Enligt 39 § i utlänningslagen förutsätts det för att uppehållstillstånd ska kunna beviljas i allmänhet att utlänningsens försörjning är tryggad. I ett enskilt fall kan avvikelser göras från försörjningsförutsättningen, om det finns exceptionellt vägande skäl eller om ett barns bästa kräver det. Paragrafen nämner inte uttryckligen funktionsnedsättning, men den kan i enskilda fall anses som ett exceptionellt vägande skäl att avvika från försörjningsförutsättningen. I myndigheternas praxis finns det fall där funktionsnedsättning godkänts som skäl till avvikelser. Avvikelse från försörjningsförutsättningen baseras likväl på bedömningar från fall till fall. Staten beslutar självständigt inom ramen för sina avtalsförpliktelser under vilka förutsättningar utländska medborgare beviljas uppehållstillstånd. En persons funktionsnedsättning motiverar alltså inte ovillkorligen en avvikelser från försörjningsförutsättningen. Migrationsverket har preciserat möjligheterna att avvika från försörjningsförutsättningen i en anvisning för avvikelser från försörjningsförutsättningen som uppdaterades den 20 december 2013.

Föreskrifter om uppehållsrätt för medborgare i EU och därmed jämförbara personer finns i 10 kap. i utlänningslagen.

I 2 § i lagen om hemkommun föreskrivs det hur hemkommunen bestäms. En persons hemkommun är, med de undantag som finns i lagen, den kommun där han eller hon bor. Enligt 3 a § i lagen om hemkommun kan en person som är placerad i familjevård eller institutionsvård eller i boende med boendeser-

vice någon annanstans än i sin hemkommun välja den kommun där verksamhetsenheten eller bostaden finns som sin nya hemkommun. För att personen ska ha rätt att välja hemkommun ska vården eller boendet beräknas pågå eller ha pågått över ett år. Hemkommunen kan också ändras utgående från 3 b § i lagen om hemkommun. Enligt paragrafen ska den som på grund av sin ålder eller sin funktionsnedsättning eller av någon annan orsak inte kan bo självständigt först få ett beslut enligt 16 a § i socialvårdslagen om den service han eller hon behöver från den kommun som han eller hon vill flytta till.

I regeringsprogrammet ingår avsikten att utreda behoven av att se över lagen om hemkommun så att personer som bor självständigt och får service i öppen vård får rätt att välja hemkommun.

Institutet för hälsa och välfärd genomförde i maj 2013 i samarbete med social- och hälsovårdsministeriet och Finlands Kommunförbund en enkät till alla kommuner vars syfte var att få information om konsekvenserna av de ändringar i lagen om hemkommun och i socialvårdslagen som trädde i kraft vid ingången av 2011 (*Lehtonen Ulla, Nykänen Eeva, Pajukoski Marja, Kotikuntalain ja sosiaalihuoltolain 1.1.2011 voimaan tulleiden muutosten vaikutukset kunnissa. Työpäpöri: 2013-035, THL, 2013*). Avsikten med ändringarna har varit att underlätta bland annat möjligheterna för äldre och personer med funktionsnedsättning som får vård dygnet runt att byta hemkommun. Utredningen visade att personer i serviceboende, institutionsvård eller familjevård utanför hemkommunen har i ganska liten utsträckning utnyttjat rätten att välja den kommun där de redan bor och vårdas som sin officiella hemkommun. Även möjligheten att ansöka om en långvarig vårdplats och tillgång till sociala tjänster i en annan kommun har använts litet. Sammanlagt 291 personer bytte 2011 och 2012 hemkommun med stöd av de nya bestämmelserna. Den vanligaste orsaken var att komma närmare familjen eller släkten. Mest flyttade äldre. Största delen av de kommuner som besvarade enkäten meddelade att lagändringarna knappast har påverkat deras ekonomi. En del av kommunerna uppgav dock att ändringarna i viss mån hade orsakat extra kost-

nader mellan 6 100 och 340 000 euro. Merparten av kommunerna tyckte att motsvarande möjlighet att byta hemkommun inte bör utsträckas till klienter i öppenvård. Den nuvarande lagstiftningen tillåter redan att dessa klienter kan flytta från en kommun till en annan.

Riksdagen behandlar som bäst regeringens proposition (RP 164/2014 rd) med förslag till ny socialvårdslag. Avsikten är att en bestämmelse om att ansöka om socialservice och vårdplats i en annan kommun som motsvarar 16 a § i gällande socialvårdslag ska tas in i den nya socialvårdslagen (61 §). Paragraferna som gäller finansieringen av servicen (42 a § och 42 b § i 5 kap. i den gällande socialvårdslagen) ska förbli i kraft.

När det gäller att tillgodose fri rörlighet för personer med funktionsnedsättning är det viktigt att säkerställa de tjänster som behövs.

Punkt 2 i artikeln kräver åtgärder som säkerställer att varje nyfött barn med funktionsnedsättning registreras omedelbart efter födelsen och får ett namn och medborgarskap.

Enligt namnlagen (694/1985) ska var och en ha ett förnamn och ett släktnamn. I 2 § i namnlagen regleras det hur släktnamnet bestäms genom födelsen. I 32 § i namnlagen föreskrivs det om anmälan och antagande av förnamn.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 19. *Rätt att leva självständigt och att delta i samhället.* Artikeln säkerställer lika rätt för personer med funktionsnedsättning att leva i samhället. Det är konventionsstaternas uppgift att vidta effektiva och ändamålsenliga åtgärder för att underlätta att personer med funktionsnedsättning fullt kan åtnjuta denna rätt.

Parterna tryggar denna rätt bland annat genom att säkerställa att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att välja sin bostättsort och var och med vem de vill leva och att de inte är tvungna att bo i särskilda boendeformer. Rätten att välja bostadsort har behandlats i samband med artikel 18.

Parterna ska även säkerställa tillgång till samhällsservice både i hemmet och inom särskilt boende och till annan stödservice. Par-

terna ska säkerställa personligt stöd till personer med funktionsnedsättning som behöver det. Samhällsservice och anläggningar avsedda för allmänheten ska vara tillgängliga på lika villkor för personer med funktionsnedsättning och svara mot deras behov.

Tillgänglighet och säkerhet i boendet, tillgänglig livsmiljö och ändamålsenlig service är centrala förutsättningar för ett självständigt liv och för delaktighet. Ny informations- och kommunikationsteknologi möjliggör i större utsträckning än tidigare självständighet och kontroll över sitt liv för personer med funktionsnedsättning. När ny teknologi planeras måste man emellertid i enlighet med artikel 9 beakta tillgängligheten till den. Också medvetenheten om lösningar som underlättar livet, att klara sig självständigt och som stöder kommunikationen bör ökas såväl bland personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga som bland olika aktörer i samhället. Stöd för ett självständigt liv är, vid sidan av tjänster som avses för alla och god samhällsplanering, specialservice, stödåtgärder och anpassningsåtgärder. De behövs om allmän service och tillgänglighet i samhället inte räcker till för att svara på behoven hos personer med funktionsnedsättning. Det är viktigt att säkerställa individuella behov och lösningar som passar livssituationen beträffande boende, rörlighet, kommunikation och information. När det gäller tjänster i anslutning till boende bör olika behov som beror på funktionsnedsättning beaktas.

I 19 § 1 mom. i grundlagen säkerställs rätten till oundgänglig försörjning och omsorg. Detta är en subjektiv rätt till minimitrygghet för individen i alla livssituationer som fastställts direkt i grundlagen (GrUB 25/1994 rd). Med oundgänglig försörjning och omsorg avses en inkomstnivå och service som garanterar förutsättningarna för ett människovärdigt liv.

I 19 § 3 mom. i grundlagen förpliktas det allmänna att tillförsäkra var och en tillräckliga social-, hälso- och sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa. Som utgångspunkt när tjänsters tillräcklighet bedöms anses en nivå som ger var och en förutsättningar att leva som fullvärdig medlem i samhället. Lagstiftning som tillgodoser rättigheterna ingår bland annat i speciallagstiftningen om

service för personer med funktionsnedsättning, av vilka den viktigaste är handikappserviceelagen och den kompletterande förordningen (förordning om service och stöd på grund av handikapp (759/1987), nedan handikappserviceförordningen). Avsikten med handikappserviceelagen är att främja jämlikheten för personer med funktionsnedsättning och deras möjligheter till ett likvärdigt liv som alla andra. Tolkningstjänster för personer med funktionsnedsättning har behandlats tidigare i samband med artikel 9.

Den sociala service som personer med funktionsnedsättning behöver ordnas i första hand som en del av det allmänna servicesystemet. Om en person med funktionsnedsättning inte får tillräckliga och för sig lämpliga tjänster eller stödåtgärder med stöd av socialvårdslagen eller någon annan allmän lagstiftning ska dessa tjänster och stödåtgärder ordnas enligt handikappserviceelagen eller lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda. Handikappserviceelagen är primär i förhållande till lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda.

Som det konstaterats i de allmänna motiveringarna har socialvårdslagen reformerats utgående från arbetet i en arbetsgrupp på bred bas. En proposition med förslag till ny socialvårdslag (RP 164/2014 rd) behandlas nu i riksdagen. I anslutning till detta fortsätter även förnyandet av den speciallagstiftning inom socialvården som rör personer med funktionsnedsättning i enlighet med regeringsprogrammet. En arbetsgrupp som tillsatts för att revidera handikapplagstiftningen ska koordinera den nuvarande handikappserviceelagen och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda till en ny speciallag om service för personer med funktionsnedsättning för att säkerställa likvärdig service för olika grupper av personer med funktionsnedsättning. Till uppgiften hör också att utreda övriga behov av att se över speciallagstiftningen som gäller personer med funktionsnedsättning med beaktande av de förändringar som skett i verksamhetsmiljön, de förpliktelser som konventionen ålägger den nationella lagstiftningen, principbeslutet om tryggnad av individuellt boende och tjänster för personer med utvecklingsstörning samt arbe-

tet med reformen av social- och hälsovårdslagstiftningen.

Med handikappad avses i handikappserviceelagen den som på grund av skada eller sjukdom under långa tider har särskilda svårigheter att klara av de funktioner som hör till normal livsföring. Med funktioner som hör till normal livsföring anses boende, arbete, studier, deltagande, rörlighet, utträttande av ärenden och funktioner som har samband med fritid. Gravyt handikapp, alltså en svår funktionsnedsättning, fastställs alltid i relation till varje tjänst.

Rätten till ett självständigt liv och delaktighet i samhället enligt artikeln säkerställs i handikappserviceelagen genom tjänster särskilt för personer med svår funktionsnedsättning som subjektiv rätt till personlig assistans, serviceboende, dagverksamhet samt ersättning för ändringsarbeten i bostaden och för redskap och anordningar som hör till bostaden. De senare behandlas nedan i samband med artikel 26 och 28. Färdtjänsten är viktig när det gäller att trygga ett självständigt liv och delaktighet. Färdtjänsterna behandlas mer ingående i samband med artikel 20 som gäller personlig rörlighet. Även föreskrifterna i handikappserviceelagen om beaktandet av klientens individuella behov av assistans när service och stöd ordnas enligt lagen samt föreskriften om individuell vårdplan framhåller att personens självbestämmanderätt och delaktighet ska beaktas även i fråga om hur servicen ordnas.

Speciellt när det är fråga om tjänster eller stödåtgärder som påverkar hur den personliga friheten, integritetsskyddet och självbestämmanderätten förverkligas ska man i första hand beakta personens egen åsikt om sitt behov av assistans och service och hur servicen ordnas.

Till personlig assistans enligt handikappserviceelagen hör den nödvändiga hjälp som en person med svår funktionsnedsättning har behov av i de dagliga sysslorna, i arbete och studier, i fritidsaktiviteter, i samhällelig verksamhet samt i upprätthållandet av sociala kontakter såväl hemma som utanför hemmet. Servicen är, oberoende av diagnos, avsedd för personer med svår funktionsnedsättning som på grund av funktionsnedsättning eller sjukdom nödvändigt och upprepade gånger

behöver en annan persons hjälp för att klara funktionerna.

Syftet med personlig assistans är att den ska hjälpa en person med svår funktionsnedsättning att göra sina egna val när det gäller de funktioner som avses i lagen. För att personlig assistans ska ordnas förutsätts att personen i fråga har resurser att definiera assistansens innehåll och sättet att ordna den. Högsta förvaltningsdomstolen har i sitt utslag HFD 2011:69 linjerat upp att kravet på resurser inte bör sättas för högt och att till exempel en persons behov av fortlöpande handledning i alla dagliga sysslor inte är ett hinder för beviljande av personlig assistans. Enligt högsta förvaltningsdomstolen är till exempel svårigheter att uttrycka sig inte ett hinder för beviljande av personlig assistans.

Till serviceboende hör enligt handikappservice lagen en bostad och de tjänster i anslutning till boendet som är nödvändiga för de dagliga sysslorna. Sådana tjänster kan vara assistans i funktioner i anslutning till boendet såsom rörlighet, påklädning, intim hygien, kosthåll och städning av bostaden samt den service som behövs för att främja den boendes hälsa, rehabilitering och trivsel.

I lagen föreskrivs inte var och hur serviceboende bör ordnas. Tjänster som har samband med serviceboende kan ordnas i det egna hemmet för en person som hyr eller äger sin bostad. Serviceboende kan även ordnas i olika serviceboendeenheter, exempelvis i servicehus, i grupphem eller som decentraliserat boende där kommunen eller någon annan serviceproducent ordnar tjänsterna hos de boende. Vid valet av sätt att ordna serviceboende måste man som en helhet beakta servicebehovet i vårdplanen och livssituationen för personen med funktionsnedsättning. Klientens egen åsikt om boendet och om ordnandet av service ska ges särskild vikt vid beslut om hur serviceboende ska ordnas.

I ett serviceboende ingår tillräcklig service och stöd samt vid behov även vård och omsorg för att säkerställa att en person med svår funktionsnedsättning klarar sig och bor på ett tryggt sätt. Servicen kan ordnas till exempel med stöd av hemservice, hemvård eller närstående vård eller med personlig assistans enligt handikappservice lagen eller som kombi-

nation av dem. En del personer med svår funktionsnedsättning vilkas funktionsförmåga på många sätt är begränsad behöver också heldygnsvård. I serviceboendet kan även ingå hemsjukvård eller övriga hälso- och sjukvårdstjänster. Serviceboendet ska ordnas som en helhet som motsvarar klientens behov genom att de ovan nämnda service- och stödformerna kombineras. Också teknologi och hjälpmedel samt ändringsarbeten i bostaden kan användas som en del av helheten i serviceboendet.

Högsta förvaltningsdomstolen har i sina utslag HFD 2013:6 och HFD 2013:7 konstaterat att fastän en person behöver assistans och omsorg av andra dygnet runt utesluter detta inte nödvändigtvis personen från ett serviceboende. I dessa fall ansågs personerna inte behöva kontinuerlig institutionsvård eftersom deras vårdbehov inte kontinuerligt eller långvarigt huvudsakligen krävde sjukvårdsutbildning eller annan specialkompetens. Tillräcklig omsorg var möjlig genom åtgärder inom öppna vården.

Ett självständigt liv och delaktighet för personer med funktionsnedsättning kräver tillgänglighet i boendemiljön och dess service. Enligt 53 § i markanvändnings- och byggförordningen (895/1999) ska förvaltnings- och servicebyggnader och sådana affärs- och servicelokaler i annan byggnad som med tanke på jämlikheten ska vara tillgängliga för alla samt byggplatserna för dessa byggnader och lokaler lämpa sig även för personer med nedsatt rörelse- eller funktionsförmåga.

Målet för statens bostadspolitik har länge varit att främja utbudet på bostäder till rimligt pris. Detta mål gäller även personer med funktionsnedsättning och övriga grupper som behöver särskilt stöd. Här behövs det dock i allmänhet en större satsning på boendet från samhällets sida än när det gäller många andra befolkningsgrupper och de stödsystem som staten finansierar har en stor betydelse när det gäller att ordna boendet.

För att förbättra bostadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning och övriga grupper som behöver särskilt stöd beviljas understöd av statsmedel. På detta sätt ökas utbudet av hyresbostäder till skäligt pris som lämpar sig för användningsändamålet. Understöd beviljas tillsammans med statens rän-

testödslån för att bygga, skaffa och grundförbättra hyresbostäder. Genom understöden täcks de extra kostnader i bostäder för specialgrupper som beror på sjukdom, skada, nedsatt funktionsförmåga hos invånarna eller exceptionella lösningar beträffande rum eller utrustning som beror på andra särskilda behov och på detta sätt hålls boendekostnaderna skäliga. Också när det gäller grupper som behöver särskilt stöd i sitt boende är målet att de ska bo på vanliga bostadsområden. Understöd som avses för att förbättra bostadsförhållandena för grupper med särskilda behov beviljas inte för stora byggen eller för byggen på ett institutionsområde. Bostäder för personer från olika grupper med särskilda behov ska inte placeras på samma tomt eller i samma byggnadskomplex. Bostäderna och miljön i den omedelbara närheten ska vara utan hinder och särskild uppmärksamhet ska fästas vid kvaliteten.

Statsrådet fattade den 21 januari 2010 ett principbeslut om program för ordnande av boende och anslutande tjänster för utvecklingsstörda under åren 2010–2015. Målet för programmet är att möjliggöra individuell boende för utvecklingsstörda som flyttar från institutioner och barndomshem samt att stärka deras delaktighet och jämställdhet i gemenskapen och i samhället. Syftet är att minska på institutionsplatserna och möjliggöra flytt från barndomshemmen genom att producera boendelösningar som svarar på utvecklingsstördas behov och önskemål och genom att erbjuda individuella tjänster och stöd.

Statsrådets principbeslut av den 8 november 2012 om trygghet av individuellt boende och tjänster för personer med utvecklingsstörning (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2012:15) fastställer följande skede i boendeprogrammet. Målsättningen i principbeslutet är att fortsätta verkställandet av boendeprogrammet så att ingen med funktionsnedsättning bor på institution efter 2020. Genom principbeslutet förbinder sig regeringen att fortsätta den pågående omstruktureringen av vården av utvecklingsstörda och att utveckla tjänster som möjliggör att även personer med svår funktionsnedsättning kan bo i närmiljön.

I det handikappolitiska programmet förutsetts det att ett handikappolitiskt perspektiv beaktas och att personer med funktionsnedsättning ska representeras vid planering och verkställande av bostadspolitiska program. Avsikten är även att utveckla boendet och individuella boendelösningar för människor med funktionsnedsättning.

Lagen om offentlig upphandling (348/2007, nedan upphandlingslagen) reglerar bland annat kommunernas köptjänster. Tjänster för personer med funktionsnedsättning som huvudsakligen ordnas av offentliga organisationer omfattas av upphandlingslagen. I social- och hälsovårdsministeriets, miljöministeriets och Finlands kommunförbunds gemensamma kommunbrev av den 16 november 2010 konstateras det att oberoende av på vilket sätt kommunen väljer att ordna servicen, antingen i egen regi eller som köptjänst, ska det sociala grundläggande målet för servicen, omsorgen och stödet för personer med funktionsnedsättning vara det primära. Konkurrensutsättningen av tjänster inom social- och hälsovården får inte leda till att servicekedjor splittras, att långvariga klientförhållanden avbryts eller att individuella vårdbehov åsidosätts.

Upphandlingslagen möjliggör bruket av förhandlat förfarande eller direktupphandling i situationer där det med tanke på klientens individuella servicebehov är motiverat under de förutsättningar som nämns i lagen. Direktupphandling kan användas bland annat i fall där det är oskäligt att ändra på de tjänster som behövs för att ordna boendet för en svårt sjuk eller en person med funktionsnedsättning. I sådana situationer kan man för en enskild persons del ingå avtal med samma tjänsteleverantör utan konkurrensutsättning.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 20. Personlig rörlighet. Artikeln säkerställer rätten för personer med funktionsnedsättning till personlig rörlighet med största möjliga oberoende. Konventionsstaterna förbinder sig att vidta effektiva åtgärder för att säkerställa rätten. Sådana är enligt artikeln bland annat åtgärder som underlättar den personliga rörligheten för personer med funktionsnedsättning, inklusive bruk av trafikljus med detektorer och gatuskyltar, för att

nå framkomlighet och tillgänglighet på det sätt och vid den tid de själva väljer samt tillgång till assistans och stöd till skäligt pris.

Assistans och stöd kan fås av såväl människor som djur samt genom hjälpmedelsteknologin. Artikelns förutsätter även bland annat att utbildning i rörelseteknik ska erbjudas personer med funktionsnedsättning och den specialiserade personal som arbetar med dem, samt att tillverkare av hjälpmedel, anordningar och hjälpmedelsteknologi för rörlighet uppmuntras att beakta alla aspekter av förflyttningsbehov för personer med funktionsnedsättning.

Vid tillämpningen av artikeln är olika ofrentliga trafik tjänster i en viktig ställning, men också – och i anknytning till dem – den språkliga tillgängligheten i fråga om rörlighet som har behandlats tidigare i samband med tillgänglighet i artikel 9.

Enligt sjukförsäkringslagen (1224/2004) har en försäkrad rätt att få ersättning för nödvändiga resekostnader som föranleds av sjukdom, graviditet eller förlossning till den del som överskrider självriskan. Ersättning betalas också för nödvändiga kostnader för resor som gjorts på grund av rehabilitering som Folkpensionsanstalten ordnar eller ersätter enligt lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner (566/2005). Kostnaderna för en följeslagares resa ersätts som den försäkrades kostnader om följeslagaren har varit nödvändig på resan.

Resekostnaderna ersätts enligt det belopp som resan skulle ha kostat med anlitan av det förmånligaste till buds stående färd sättet. Med det förmånligaste färd sättet avses i första hand offentlig kollektivtrafik. Resekostnader ersätts dock enligt kostnaderna för specialfordon om den försäkrades sjukdom, handikapp eller trafikförhållandena förutsätter att specialfordon används. Med specialfordon avses bland annat egen bil, taxi, fordon med handikapputrustning det vill säga taxi för personer med funktionsnedsättning, taxi försedd med bår och minibuss.

För att komplettera den tillgängliga kollektivtrafiken, till exempel servicelinjerna, behövs individuella lösningar för färd tjänst för personer med de svåraste funktionsnedsättningarna. Färd tjänsten är en viktig service

som hjälper personer med svår funktionsnedsättning att klara sig självständigt. Genom färd tjänster enligt handikappservice lagen säkerställs skäliga möjligheter till rörlighet för personer med de svåraste funktionsnedsättningarna till samma kostnader som för alla andra.

Kommunen ska ordna skälig färd tjänst jämte följeslagarservice för personer med svår funktionsnedsättning som på grund av sitt handikapp eller sin sjukdom nödvändigt behöver sådan service för att klara de funktioner som hör till normal livsföring. Till färd tjänst jämte därtill ansluten ledsagarservice hör transporter som en sådan person behöver för arbete, studier, utträttande av ärenden, deltagande i samhällslik verksamhet eller rekreation eller av annan sådan orsak och som hör till det dagliga livet. Färd tjänst ska ordnas för personer med svår funktionsnedsättning så, att de förutom de resor som är nödvändiga med tanke på arbete och studier även kan företa minst aderton sådana månatliga enkelresor som hör till det dagliga livet i sin hemkommun eller i en närliggande kommun. Resor för arbete och studier ordnas i den omfattning som behövs.

Kommunen har många möjligheter att ordna tjänsten. När kommunen ordnar till exempel samtransporter ska ändå de individuella behoven att röra sig hos respektive person med svår funktionsnedsättning beaktas och det ska säkerställas att de medel som valts lämpar sig för varje enskild person som är berättigad till servicen.

Om exempelvis samtransporter inte lämpar sig för en person med svår funktionsnedsättning på grund av hinder till följd av skada eller sjukdom och personens behov av färd tjänst ska färd tjänsten ordnas på ett sätt som beaktar de individuella behoven.

I det handikappolitiska programmet har det beslutats att utreda färd tjänsterna för personer med svår funktionsnedsättning i samarbete mellan förvaltningsområdena så att dessa personers rätt till personlig rörlighet tillgodoses.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 21. Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information. Artikelns säkerställer personer med funktionsnedsättning

rätten till yttrandefrihet och åsiktsfrihet inklusive friheten att söka, ta emot och sprida uppgifter och idéer genom de former av kommunikation som de själva väljer. Med former av kommunikation avses de som definieras i artikel 2. När artikeln tillämpas ska man beakta att den förutom olika slag av språklig kommunikation även gäller de metoder som stöder den. Samtidigt ska olika former av kommunikation och de metoder som stöder dem begreppsligt sett hållas åtskilda.

Konventionsstaterna ska vidta de åtgärder som behövs för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning utan dröjsmål och extra kostnader förses med information som är avsedd för allmänheten och att de kan använda de former av kommunikation som de själva väljer så som teckenspråk, punktskrift, kommunikation som stöder och som ersätter tal och andra tillgängliga former av kommunikation i alla offentliga sammanhang. När artikeln tillämpas kan det sålunda anses väsentligt att man i varje enskilt fall använder den kommunikationsform som personen med funktionsnedsättning valt. Dessutom är artikeln speciellt viktig beträffande tillgängligheten till myndighetsinformation. Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt rätten till information är en förutsättning för tryggheten av många andra centrala rättigheter.

Var och en har yttrandefrihet, vilket tryggs i 12 § i grundlagen. Till yttrandefriheten hör rätten att framföra, sprida och ta emot information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta. I lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003) ges närmare bestämmelser om bruket av yttrandefriheten enligt grundlagen i masskommunikation.

Enligt 12 § i grundlagen kan bestämmelser om begränsningar i fråga om bildprogram som är nödvändiga för att skydda barn utfärdas genom lag. Handlingar och upptagningar som innehas av myndigheterna är offentliga, om inte offentligheten av tvingande skäl särskilt har begränsats genom lag. Var och en har rätt att ta del av offentliga handlingar och upptagningar. Enligt lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) är utgångspunkten den att myndighetshandlingar är offentliga, om inte något annat före-

skrivs särskilt i den lagen eller i någon annan lag.

Enligt 26 § i förvaltningslagen ska en myndighet ordna tolkning och översättning i ett ärende som kan inledas av en myndighet, om en part som använder romani eller teckenspråk eller något annat språk inte behärskar det språk, finska eller svenska, som ska användas vid myndigheten, eller om en part på grund av handikapp eller sjukdom inte kan göra sig förstådd. Ärendet kan tolkas eller översättning göras till ett språk som parten kan konstateras förstå tillräckligt väl med hänsyn till ärendets art. För utredning av ett ärende eller för att trygga en parts rättigheter kan myndigheten ordna tolkning och översättning också i andra ärenden än sådana som kan inledas av en myndighet. Riksdagens justitieombudsman konstaterar i sitt utslag av den 25 november 2011 (Dnr 1461/4/10, på finska) att skyldigheten att ordna tolkning och översättning enligt förvaltningslagen kan bli aktuell endast om ärendet är av ett visst slag, det vill säga om det kan inledas på myndighetens initiativ. Den aktuella bestämmelsen i förvaltningslagen omfattar inte som sådan polisens tillståndsförvaltning i ett ärende som kan inledas endast på en parts initiativ. Enligt utslaget är det fråga om ett medvetet val av lagstiftaren, vilket framgår av motiveringarna till bestämmelsen.

I utslaget påpekas det dock att myndigheten även i dessa fall enligt prövning från fall till fall får ge bättre service än vad som förutsätts som minimum i förvaltningslagen. I utslaget noteras det att det finns goda skäl till positiv särbehandling av hörsel- och synskadade också i förvaltningsförfarande. För att den grundläggande rätten till jämlikhet i förvaltningsförfarande ska tillgodoses också i realiteten i fråga om hörsel- och synskadade accentueras myndighetens medverkan på eget initiativ i olika faser av förfarandet. Också förvaltningslagen, som konkretiserar god förvaltning som en tryggad grundläggande rättighet, betonar att uppmärksamhet ska fästas vid behoven hos specialgrupper som uträttar ärenden i förvaltningen och vid klientens faktiska möjlighet att själv klara av att utträta sitt ärende. Myndigheten ska också ordna det praktiska klientarbetet så att det finns behövlig beredskap att upptäcka sådana

särskilda situationer och att sköta dem individuellt.

Artikelns förutsätter att konventionsstaterna uppmanar och uppmanar enskilda leverantörer och medier att ge information och service i en form som är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna ska se till att tillgången på information i alternativ form inte hindras eller begränsas av den privata sektorn.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning ber också i sina anvisningar för periodiska rapporter konventionsstaterna att för massmediernas del rapportera om nivån på deras tillgänglighet samt om antalet offentliga webbplatser som är tillgängliga i enlighet med anvisningarna i standarden WAI (Web Accessibility Initiative) för webbplatser.

Artikelns förutsätter även åtgärder för att bruket av teckenspråk ska erkännas officiellt och för att främja bruket av teckenspråk. Enligt 17 § i grundlagen ska rättigheterna för dem som använder teckenspråk samt dem som på grund av handikapp behöver tolknings- och översättningshjälp tryggas genom lag.

Även andra grundläggande rättigheter överensstämmer med de språkliga rättigheterna. Dessutom ingår i lagstiftningen för olika förvaltningsområden bestämmelser som speciellt rör teckenspråket och rättigheterna för dem som använder teckenspråket.

Finlands dövas förbund rf och Institutet för de inhemska språken publicerade 2010 Språkpolitiskt program för teckenspråken i Finland. Programmet fäster uppmärksamhet vid behoven att utveckla teckenspråken och ger lagstiftare, myndigheter och övriga aktörer talrika rekommendationer till åtgärder. Där föreslås bland annat att det stiftas en separat teckenspråkslag.

Enligt regeringsprogrammet ska de teckenspråkigas rättigheter utvecklas och möjligheten att stifta en teckenspråkslag utredas. En utredning baserad på skrivningen i regeringsprogrammet startades vid justitieministeriet 2012. Utifrån en preliminär kartläggning av Finlands dövas förbund rf utarbetades en förslagspromemoria vid justitieministeriet där alternativ för främjandet av de teckenspråkigas språkliga rättigheter granskades.

Enligt promemorian kan tänkbara arbetsformer vara att förbättra funktionalitet och tillämpning av den nuvarande lagstiftningen, att förbättra den existerande lagstiftningen eller att stifta en separat teckenspråkslag. I förslagspromemorian konstateras det bland annat att stiftandet av en separat lag för teckenspråken kan förordas, för på så sätt försöker man förbättra tillgodoseendet av de teckenspråkigas rättigheter. En teckenspråkslag kan göra de teckenspråkigas rättigheter synligare och öka kännedomen om dem.

De utlåtanden som getts om förslagspromemorian har samlats i ett sammandrag (Betänkanden och utlåtanden 36/2013). Många utlåtanden förordade stiftandet av en separat lag för teckenspråk utöver att den gällande speciallagstiftningen ses över och utvecklas till den del det behövs. På basis av utlåtandena stannade man för att tillsätta en arbetsgrupp med uppdraget att bereda en koncis allmän lag som gäller teckenspråken och dessutom se över den speciallagstiftning som gäller de teckenspråkiga. Också konventionens innehåll beaktades i beredningen.

Liksom konstateras ovan lämnade arbetsgruppen sitt betänkande den 29 juni 2014. Betänkandet innehåller arbetsgruppens förslag till en koncis allmän teckenspråkslag. De materiella bestämmelserna om teckenspråkigas språkliga rättigheter ska fortfarande ingå i lagstiftningen inom olika förvaltningsområden. I betänkandet ingår också arbetsgruppens ställningstagande till utvecklingsbehov i lagstiftningen om teckenspråkiga inom olika förvaltningsområden. Målet är att en teckenspråkslag ska stiftas under denna valperiod.

Artikelns kan anses ha samband med tillgängligheten som säkerställs i artikel 9 i konventionen och säkerställandet av rättskapaciteten i artikel 12.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 22. Respekt för privatlivet. I denna artikel säkerställs personer med funktionsnedsättning rätten till skydd av privatliv, heder och anseende. Enligt artikeln får ingen person med funktionsnedsättning utsättas för ett godtyckligt eller olagligt ingripande i sitt privatliv, familjeliv, hem eller sin korrespondens eller annan typ av kommunikation eller

för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende. Dessutom ska sekretessen för personuppgifter och uppgifter om hälsa och rehabilitering för personer med funktionsnedsättning skyddas.

Artikelns kan anses ha samband med säkerställandet av rättskapaciteten i artikel 12 i konventionen och särskilt i det stöd i beslutsfattande som fastställs där samt med säkerställandet av personlig frihet och säkerhet i artikel 14.

Artikelns har särskild betydelse i anknytning till boende och assistans för personer med funktionsnedsättning och för hur information om personer med funktionsnedsättning ges, förutom till andra även till dem själva.

Väsentligt beträffande rätten i artikeln är att öka medvetenheten hos och att utbilda dem som arbetar med personer med funktionsnedsättning, såsom assistenter.

I Finland tryggar 10 § i grundlagen vars och ens privatliv. Enligt paragrafen är vars och ens privatliv, heder och hemfrid tryggade. Brev- och telefonhemligheten samt hemligheten i fråga om andra förtroliga meddelanden är enligt paragrafen okränkbara.

Enligt lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet är utgångspunkten den att myndighetshandlingar är offentliga, om inte något annat föreskrivs särskilt i den lagen eller i någon annan lag. I 24 § i lagen föreskrivs om sekretessbelagda myndighetshandlingar. Enligt 25 punkten i paragrafen är handlingar som innehåller uppgifter om en klient hos socialvården eller en enskild kund hos arbetsförvaltningen samt de förmåner eller stödåtgärder eller den socialvårdsservice eller den service för arbetsförvaltningens enskilda kunder denne erhållit eller uppgifter om en persons hälsotillstånd eller handikapp, den hälsovård eller rehabilitering som denne har erhållit eller uppgifter om någons sexuella beteende eller inriktning sekretessbelagda, om inte något annat föreskrivs särskilt.

Syftet med personuppgiftslagen (523/1999) är att genomföra de grundläggande fri- och rättigheter som tryggar skydd för privatlivet och den personliga integriteten vid behandling av personuppgifter. Lagen tillämpas på automatisk behandling av personuppgifter och på annan behandling av personuppgifter,

då de utgör eller är avsedda att utgöra ett personregister eller en del av ett sådant. Personuppgiftslagen reglerar de allmänna kraven vid behandlingen av personuppgifter, de förpliktelser som alltid ska följas vid all behandling av personuppgifter, rättigheter i anslutning till behandlingen av registrerade personuppgifter, övervakningssystemet för tillämpningen av lagen samt sanktioner som kan följa vid behandling som strider mot den.

Enligt 11 § i personuppgiftslagen är behandling av känsliga personuppgifter förbjuden. Bland annat personuppgifter som beskriver en persons funktionsnedsättning anses känsliga. I 12 § i personuppgiftslagen anges undantag från förbudet mot behandling av känsliga uppgifter. Enligt paragrafen utgör förbudet inte hinder för att bland annat en verksamhetsenhet inom hälsovården eller en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården behandlar uppgifter som de i denna verksamhet fått om den registrerades hälsotillstånd, sjukdom eller handikapp eller de vårdåtgärder som gäller honom eller andra uppgifter som är nödvändiga för vården av den registrerade eller till exempel att en försäkringsanstalt behandlar uppgifter som anstalten i försäkringsverksamheten fått om den försäkrades och ersättningssökandens hälsotillstånd, sjukdom eller handikapp.

I 4 kap. i patientlagen finns bestämmelser om patienthandlingar, om material i anslutning till vården samt om sekretessen. I 4 § i lagen om integritetsskydd i arbetslivet (759/2004) anges de allmänna förutsättningarna för insamling av arbetstagares personuppgifter och i 5 § för behandling av uppgifter om hälsotillstånd. I lagen om behandling av personuppgifter vid verkställighet av straff (422/2002) föreskrivs det om förande av personregister och annan behandling av personuppgifter som är nödvändiga för skötseln av uppdrag vid verkställighet av straff samt andra uppdrag som ankommer på brottsförklaringsverket, kriminalvårdsväsendet och fängvårdsväsendet. I 3 kap. i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården föreskrivs det om sekretess, tystnadsplikt och om utlämnande av sekretessbelagda uppgifter.

Syftet med lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation (516/2004) är att

trygga konfidentialitet och integritetsskydd vid elektronisk kommunikation samt att främja dataskydd vid sådan kommunikation och utveckling av elektroniska kommunikationstjänster.

I 24 kap. i strafflagen föreskrivs det om brott som gäller kränkning av integritet och frid samt om ärekränkning såsom brott mot hemfrid, olovlig avlyssning och observation, spridande av information som kränker privatlivet och ärekränkning.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 23. Respekt för hem och familj. Artikeln säkerställer lika rätt som för andra för personer med funktionsnedsättning att ingå äktenskap och bilda familj, att fritt bestämma antalet barn samt att behålla sin fertilitet.

Vid genomförandet av artikeln ska det beaktas att personer med funktionsnedsättning har möjlighet förutom till familjeplanering även till fertilitetsbehandling samt till program för adoption och avlösarservice.

Dessutom är det väsentligt att lämna ändamålsenligt stöd till personer med funktionsnedsättning i utövandet av deras vård och fostran av barnen och att stödet säkerställer föräldra-barnrelationen.

Konventionsstaterna ska säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar enbart på grund av barnets eller föräldrarnas funktionsnedsättning. Placering av flickor och pojkar med funktionsnedsättning på anstalt i situationer där föräldrarna inte är i stånd att sköta dem ska undvikas. Därför bestäms det i artikeln att konventionsstaterna ska vidta alla åtgärder för att erbjuda alternativ omsorg inom den utvidgade familjen och, i avsaknad av sådan, placering i familjeliknande miljö i samhället.

Även kommittén för barnets rättigheter har i den allmänna kommentaren nr 7 om den tidiga barndomen konstaterat att ett barn aldrig ska placeras på institution enbart på grundval av en skada (CRC/C/GC/7/Rev. 1).

Personer med funktionsnedsättning har rätt att fritt och utan begränsningar ingå äktenskap och bilda familj. Rätten begränsas av de allmänna hindren mot äktenskap i 2 kap. i äktenskapslagen (234/1929). Personer med funktionsnedsättning kan också registrera

partnerskap så som föreskrivs i lagen om registrerat partnerskap (950/2001).

Enligt 29 § i lagen om förmyndarverksamhet är en intressebevakare inte behörig att på huvudmannens vägnar samtycka till äktenskap eller adoption, erkänna faderskap, godkänna ett erkännande av faderskap, upprätta eller återkalla ett testamente eller företräda huvudmannen i andra sådana ärenden som på ett jämförbart sätt är personliga.

Den nya adoptionslagen (22/2012) trädde i kraft den 1 juli 2012. Enligt 3 § i lagen kan adoption av ett minderårigt barn fastställas, om adoptionen prövas vara till barnets bästa och det har utretts att barnet kommer att få en god vård och uppfostran. Enligt regeringens proposition är i fråga om denna paragraf den omständigheten att adoptionsökanden är handikappad i sig inget hinder för adoption. Sökandens handikapp och den inverkan detta eventuellt har på sökandens förmåga att sörja för en god vård och uppfostran av barnet är bara en omständighet som ska beaktas när beslutet fattas, vid sidan av andra förhållanden som inverkar på saken (RP 47/2011 rd).

Det är också barnets bästa som i första hand ska beaktas då bestämmelserna i artikeln tillämpas. Ställningen för ett barn med funktionsnedsättning och barnets bästa i främsta rummet har behandlats mer ingående i samband med artikel 7.

I 19 § 3 mom. i grundlagen regleras det allmänns plikt att stödja familjerna och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjligheter att trygga barnens välfärd och individuella uppväxt. Bestämmelsen innehåller två viktiga principer. Bestämmelsen innebär i första hand att barnets föräldrar och övriga vårdnadshavare har den primära rätten och skyldigheten att sörja för barnets välfärd och fostran och för det andra att det är det allmänns skyldighet att stödja föräldrarna i deras uppgift som fostrare och i att trygga barnets välfärd.

Enligt barnskyddslagen har barnets föräldrar och andra vårdnadshavare huvudansvaret för och skyldigheten att sörja för barnets välfärd. Enligt 2 § i lagen ska barnets föräldrar och andra vårdnadshavare trygga en harmonisk utveckling och välfärd för barnet enligt lagen angående vårdnad om barn och omgäsningsrätt. Myndigheter som arbetar med

barn och familjer ska för sin del stödja föräldrar och vårdnadshavare i deras uppgift som fostrare.

Enligt den så kallade principen att sträva efter normalitet är utgångspunkten att familjer och barn ska stödjas inom ramen för de tjänster som de själva anser att de behöver och där de för tillfället är klienter. Enligt barnskyddslagen ska barn och familjer i första hand stödjas genom förebyggande barnskyddsåtgärder. Enligt 3 a § i barnskyddslagen avses med förebyggande barnskydd all den service och den verksamhet som stöder barn, unga och familjer när barnet inte är klient inom barnskyddet. Varje serviceform förfogar över olika former av särskilt stöd som är primära i förhållande till barnskyddsservicen. Det att en förälder eller ett barn har en funktionsnedsättning är inte i sig en grund för att familjen ska vara klient inom barnskyddet.

Om det stöd eller det särskilda stöd som erbjuds inom basservicen eller exempelvis inom service som är avsedd för personer med funktionsnedsättning inte räcker till för att trygga barnets utveckling och välfärd ska barnet och familjen hänvisas till barnskyddet. Enligt principen om lindrigast möjliga ingripande ska barn och familjer i första hand ges stöd genom åtgärder inom öppna vården. Behovet av stödåtgärder inom öppna vården bedöms i samarbete mellan socialarbetaren och klienterna så att stödet verkligen motsvarar klienternas behov.

Enligt barnskyddslagen ska det organ som ansvarar för socialvården omhänderta ett barn och ordna barnets vård utom hemmet, om brister i omsorgen om barnet eller andra uppväxtförhållanden hotar att allvarligt äventyra barnets hälsa eller utveckling eller om barnet allvarligt äventyrar sin hälsa eller utveckling. Omhändertagande och vård utom hemmet kan dock tillgripas endast om åtgärderna inom öppna vården inte är lämpliga eller möjliga för en omsorg i enlighet med barnets bästa eller om de har visat sig vara otillräckliga och om vården utom hemmet bedöms motsvara barnets bästa.

Avsikten med att placera ett barn utom hemmet är att trygga barnets välfärd, tillväxt och utveckling. Vid valet av plats för vård utom hemmet bör särskild uppmärksamhet

ägnas åt grunderna för omhändertagandet och barnets behov. Målet är att vården av ett barn utom hemmet i första hand ordnas som familjevård och att anstaltsvård ordnas bara om vården inte med hjälp av tillräckliga stödåtgärder kan ordnas som familjevård eller någon annanstans på ett sätt som motsvarar barnets bästa. Innan ett barn placeras utom hemmet ska utredas vilka möjligheter den förälder hos vilken barnet inte huvudsakligen bor, släktingar eller andra barnet närstående personer har att ta emot barnet eller på annat sätt stödja barnet.

Enligt barnskyddslagen har ett placerat barn rätt att träffa och på annat sätt hålla kontakt med sina föräldrar, syskon och andra närstående personer oberoende av om barnet placerats i familjevård eller på en anstalt. De sociala myndigheterna och de som ordnar vården utom hemmet ska stöda kontakten mellan barnet och de närstående. Syftet med det stöd som ges barnet och föräldrarna under tiden för vård utom hemmet är att familjen ska återförenas.

I 42 § i barnskyddslagen föreskrivs att de delaktiga ska höras vid fall av omhändertagande.

I det handikappolitiska programmet har det för familjelivets del specificerats åtgärder genom vilka man bland annat strävar efter att säkerställa att information ska ges om tjänster och stödåtgärder och instruktioner utfärdas om hur de ska ordnas så att personer med funktionsnedsättning som är i behov av många tjänster inte skiljs från sin familj på grund av behovet av tjänster och så att behovet av tjänster och stödåtgärder inte hindrar personer från att inleda ett parförhållande eller bilda familj. Man strävar också efter att vägledningen om adoption ska fås att svara mot principerna i modern politik gällande personer med funktionsnedsättning.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 24. Utbildning. Artikeln tryggar rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning. För att förverkliga denna rätt utan diskriminering och på lika villkor, ska konventionsstaterna enligt 1 punkten säkerställa ett inkluderande utbildningssystem på alla nivåer och livslångt lärande.

Enligt FN:s högkommissarie för de mänskliga rättigheterna (A/HRC/10/48) förutsätter artikeln speciellt att konventionsstaterna erkänner rätten för personer med funktionsnedsättning till utbildning i ett engagerat utbildningssystem och undanröjer de juridiska hinder som hindrar dem från att delta i det allmänna utbildningssystemet. Detta innebär att såväl indirekta som direkta juridiska hinder ska undanröjas både från inträdesfasen och under utbildningen. Enligt FN:s högkommissarie för de mänskliga rättigheterna bör utbildningen för barn med funktionsnedsättning höra till undervisningsministeriets ansvarsområde. Därför ska lagstiftning där utbildning hör till socialvårdssektorn upphävas.

Dessutom förutsätter artikeln enligt högkommissarien speciellt att stater även formellt skapar standarder för utbildning för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra kan åtnjuta tillgänglig, accepterad och anpassad utbildning. Även om dessa standarder kan genomföras gradvis ska staterna vidta omedelbara åtgärder för att genomföra rättigheten i artikeln så fullständigt som möjligt inom ramen för tillgängliga resurser.

Konventionsstaterna ska enligt punkt 2 säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte utestängs från det allmänna utbildningssystemet på grund av funktionsnedsättning och att personer med funktionsnedsättning har möjlighet till engagerad, högklassig och kostnadsfri utbildning på första och andra stadiet på lika villkor som alla andra i samhället de lever i. Att personer med funktionsnedsättning har tillträde till utbildningssystemet är väsentligt på alla utbildningsnivåer.

Konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning erbjuds skälig anpassning utifrån personliga behov.

Personer med funktionsnedsättning ska få stöd som möjliggör studier på lika villkor. Också effektiva individuella stödåtgärder i miljöer som möjliggör akademisk och social utveckling ska säkerställas. Målet är en fullständig inkludering i utbildningen. Konventionsstaterna ska därför fästa uppmärksamhet vid lagstiftningen och övriga åtgärder genom vilka det bland annat säkerställs att skolor och material är tillgängliga. Utöver fysisk

framkomlighet ska det säkerställas att lärmiljön är obehindrad även avseende språk och kommunikation.

Enligt FN:s högkommissarie för de mänskliga rättigheterna (A/HRC/10/48) ska skyldigheten till skälig anpassning klart föreskrivas i den nationella lagstiftningen och den ska omfatta alla utbildningsanordnare, offentliga och privata.

Enligt punkt 3 förbinder konventionsstaterna sig till att vidta behöriga åtgärder för att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att lära sig praktiska och sociala färdigheter för att underlätta deras fulla och likvärdiga deltagande i utbildning och som samhällsmedlemmar. Inläring av punktskrift, alternativ skrift, teckenspråk, förstorande och alternativa former, medel och format för kommunikation samt rörelse- och orienteringsförmåga, kamratstöd och mentorskap samt främjandet av dövsamhällets språkliga identitet ska underlättas. Utbildning ska ges på de mest ändamålsenliga språken, formerna och medlen för kommunikation för den enskilde och i miljöer som maximerar inläring och social utveckling.

I punkt 4 förpliktas konventionsstaterna att vidta ändamålsenliga åtgärder för att anställa lärare som har tillräckliga kunskaper i teckenspråk och/eller punktskrift, och för att utbilda yrkeskunniga personer och personal som är verksamma på alla utbildningsnivåer.

I punkt 5 fastställs skyldigheten att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång till allmän högre utbildning, yrkesutbildning, vuxenutbildning och livslångt lärande utan diskriminering och på samma villkor som andra. I detta syfte ska konventionsstaterna säkerställa att skälig anpassning erbjuds personer med funktionsnedsättning. Förverkligandet av detta kan bedömas bland annat genom att se på antalet personer med funktionsnedsättning som deltar i utbildning på tredje stadiet samt antalet fördelat på kön och utbildningsområde. Det är viktigt att utbildningsbehoven för personer med funktionsnedsättning identifieras så tidigt som möjligt, vilket också kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning ber om i sina rapporteringsanvisningar.

Kommittén för barnets rättigheter behandlar undervisning för alla i sin allmänna

kommentar nr 9 som gäller rättigheterna för barn med funktionsnedsättning (CRC/C/GC/9).

Var och en har rätt att delta i utbildning utan diskriminering på grund av någon omständighet i anknytning till sin person, såsom en eventuell funktionsnedsättning.

Enligt 5 § i lagen om likabehandling ska den som ordnar utbildning vid behov vidta skäligen åtgärder för att en person med funktionshinder ska få tillträde till utbildning.

Lagstiftningen om grundläggande utbildning (lagen om ändring av lagen om grundläggande utbildning 642/2010) har nyligen ändrats. Ändringarna och de anvisningar som setts över på basis av dem (*Utgångspunkterna för hur undervisning ska ordnas (Utbildningsstyrelsen, grunderna för läroplanen. Föreskrift 29.10.2010), Principerna som styr ordnandet av stöd (Utbildningsstyrelsen, grunderna för läroplanen. Föreskrift 29.10.2010), Stöd i särskilda situationer (Utbildningsstyrelsen, grunderna för läroplanen. Föreskrift 29.10.2010)*) gäller på ett betydande sätt även specialundervisningen och hur den ordnas.

I 16–17 a § i lagen om grundläggande utbildning föreskrivs det om elevernas rättigheter till stödundervisning, specialundervisning, intensifierat stöd och särskilt stöd samt om ordnandet av stödformerna.

Enligt 10 § 1 mom. i lagen om grundläggande utbildning (628/1998) är skolans undervisningsspråk och det språk som används i undervisning som ordnas på annan plats än i skolan antingen finska eller svenska. Undervisningsspråket kan också vara samiska, romani eller teckenspråk. Enligt 10 § 4 mom. kan i en särskild undervisningsgrupp eller skola undervisningen dessutom huvudsakligen eller uteslutande meddelas på något annat språk än de som nämns i 1 mom.

Enligt 12 § 2 mom. kan i modersmålsundervisningen enligt vårdnadshavarens val också undervisas i romani, teckenspråk eller ett annat språk som är elevens modersmål. I 16 § föreskrivs det om stödundervisning och i 16 a § om intensifierat stöd till elever som för sin inläring eller skolgång behöver regelbundet stöd eller flera olika former av stöd samtidigt. I 17 § föreskrivs det om särskilt stöd som består av specialundervisning

och annat stöd som ges enligt lagen om grundläggande utbildning, och i 18 § om särskilda undervisningsarrangemang. Enligt 6 § i gymnasielagen (629/1998) kan undervisningsspråket i gymnasiet även vara teckenspråk. Utbildningsanordnaren beslutar om användningen av annat språk än finska och svenska i undervisningen. Även i gymnasiet kan teckenspråk undervisas som modersmål enligt den studerandes val. Enligt 6 § 1 mom. i lagen om anordnande av studentexamen (672/2005) kan provet i modersmålet vara ett prov som bygger på lärokursen i finska eller svenska som andra språk, om examinanden använder teckenspråk som sitt modersmål eller första språk. Enligt 11 § i lagen om yrkesutbildning (630/1998) kan undervisningsspråket i yrkesutbildningen också vara teckenspråk. Teckenspråk kan undervisas som modersmål enligt den studerandes val. I undervisningsministeriets förordning om yrkesinriktade grundexamina (216/2001) föreskrivs det om grundexamen i teckenspråkshandledning. Enligt 3 § i statsrådets förordning om yrkeshögskolor (352/2003) kan både lägre och högre examen som teckenspråkstolk avläggas i yrkeshögskola.

Behörighetsvillkoren för lärare anges i förordningen om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet (986/1998). I 8 § i förordningen anges behörigheten för lärare som meddelar specialundervisning. Teckenspråk nämns inte separat. Enligt 9 § i förordningen ska en lärare som undervisar i den grundläggande utbildningen eller meddelar förskoleundervisning ha utmärkt förmåga att använda skolans undervisningsspråk i tal och skrift. Om undervisningsspråket är ett annat än skolans undervisningsspråk eller om det är fråga om undervisning som ordnas i en sådan skola som avses i 10 § 4 mom. i lagen om grundläggande utbildning kan undervisningen också meddelas av en person som behärskar det språk som används i undervisningen.

Studerande som till följd av handikapp, sjukdom, försenad utveckling, störningar i känslolivet eller annan orsak är i behov av särskilda undervisnings- eller elevvårdstjänster får enligt 20 § i lagen om yrkesutbildning specialundervisning.

Enligt 38 § i lagen om yrkesutbildning har studerande som får specialundervisning rätt att få sådana biträdestjänster, övriga elevvårdstjänster samt särskilda hjälpmedel vilka är en förutsättning för att de ska kunna delta i undervisningen. Om andra tjänster och stödåtgärder som ordnas för handikappade (exempelvis personlig assistans, tolkning, färdtjänst och följeslagarservice) bestäms särskilt. Enligt 8 § i lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner ordnar och ersätter Folkpensionsanstalten hjälpmedel som yrkesinriktad rehabilitering.

Finansieringssystemet för yrkesutbildningen är en del av finansieringssystemet för undervisnings- och kulturverksamheten. Finansiering för den grundläggande yrkesutbildningen och för yrkesinriktad tilläggsutbildning beviljas enligt lagen och förordningen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet. Finansieringen beviljas direkt till utbildningsanordnarna som beslutar om hur den riktas i organiserandet av utbildningen.

Tillträdet till utbildning för personer med de svåraste funktionsnedsättningarna har klart främjats under de senaste åren genom att ett organisationsnät för specialundervisning har bildats och studieplatserna har ökat. Det har fortfarande, trots ökningarna, i någon mån varit problem med tillträdet till utbildning för personer med de svåraste funktionsnedsättningarna, i synnerhet i huvudstadsregionen. Problemen med tillträde till utbildning beror inte alltid på ett otillräckligt utbildningsutbud. Problemen beror även på otillräcklig stöd-, assistans- och boendeservice samt på attityder.

Universitetens och yrkeshögskolornas verksamhet regleras i universitetslagen (558/2009) och yrkeshögskolelagen (351/2003) där det föreskrivs separat om likställdhet vid antagningen av studerande. Enligt 36 § i universitetslagen och 22 § i yrkeshögskolelagen ska likvärdiga antagningsgrunder tillämpas på de sökande. De sökande kan vid antagningen på grundval av olika utbildningsbakgrund delas in i olika grupper. Då ska likvärdiga antagningsgrunder tillämpas på sökande i samma grupp.

Genom den så kallade SORA-lagstiftningen (lag om ändring av lagen om yrkesutbildning 951/2011), som trädde i kraft vid ingången av 2012 och som gäller indragning och återställande av studierätten, hinder för antagning som studerande, narkotikatest och disciplin, fogades till universitetslagen och yrkeshögskolelagen bland annat bestämmelser om tillgänglighet och om förutsättningar för antagande som studerande. Enligt 27 a § i lagen får en omständighet i anslutning till en sökandes hälsotillstånd eller funktionsförmåga inte vara hinder för antagning som studerande. Som studerande kan dock inte antas den som på grund av hälsotillstånd eller funktionsförmåga inte kan genomföra praktiska uppgifter eller inläring i arbetet i anslutning till studierna, om kraven i 32 § i lagen på säkerhet vid studierna så förutsätter och om detta hinder inte kan undanröjas med rimliga åtgärder. I 32 § i lagen föreskrivs det att när studierna eller utövandet av yrket är förbundna med krav som hänförs till minderårigas säkerhet eller patient- eller kundsäkerheten eller säkerheten i trafiken kan utbildningsanordnaren dra in studierätten enligt 2 punkten i samma paragraf om det är uppenbart att den studerande inte i fråga om hälsotillstånd och funktionsförmåga uppfyller förutsättningarna för antagning som studerande enligt 27 a § 1 mom.

Enligt 37 a § i universitetslagen och 20 a § i yrkeshögskolelagen får en omständighet i anslutning till en sökandes hälsotillstånd eller funktionsförmåga inte vara hinder för antagning som studerande.

I det handikappolitiska programmet har man fäst uppmärksamhet vid att unga med funktionsnedsättning inte alltid har tillträde till utbildning efter grundskolan på lika grunder som sina jämnåriga. Skillnader förekommer både ifråga om utbildningsstadier och om tillträde till olika utbildningsområden. Likaså finns det skillnader mellan olika orter. Svårigheterna är störst för de unga med de allra svåraste formerna av funktionsnedsättningar.

Dessutom har utbildningen för unga med funktionsnedsättning efter grundskolan inriktats på yrkesutbildning. Möjligheterna till fortsatta studier i gymnasium eller högskolor har tills vidare förverkligats i lägre grad,

även om antalet unga med funktionsnedsättning har ökat bland de studerande.

I det handikappolitiska programmet står det också som mål och som riktning för utvecklingen att utbildningsmöjligheterna för barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning ska tillgodoses från förskolan till grundskolan, på andra stadiet och på högre nivå samt livslångt lärande och möjligheterna till all skolgång och utbildning på lika villkor som för andra. Möjligheterna till självständighet och samhällelig delaktighet blir större med hjälp av utbildning.

I det handikappolitiska programmet betonas det att lika möjligheter ska gälla för alla slag av funktionsnedsättning. Det förutsätter att tillgänglighet säkerställs i fråga om skol- och studiebyggnader samt inlärnings- och närmiljöer. Dessutom behövs det tillräckliga anpassningsåtgärder för att underlätta inläring av punktskrift och metoder, sätt och former för kommunikation som stödjer eller ersätter tal, till exempel på så sätt att tillgång till läromaterial i form av punktskrift och på klarspråk säkerställs. Läs- och skrivmetoder, textning samt tillräckliga och individuella tjänster i rätt tid som möjliggjorts genom ny teknik ska utnyttjas. Sådana är bland annat tolknings- och färdtjänster samt stöd och hjälp av ett skolgångsbiträde. Det är även nödvändigt att det i bestämmelserna mer systematiskt än hittills tas hänsyn till behov av flexibilitet i samband med studierna då det gäller unga med funktionsnedsättning. Den praktiska tillämpningen i detta avseende är inte problemfri. Till exempel ska möjligheter till skolidrott beredas för alla elever.

Det handikappolitiska programmet innehåller beträffande utbildningen ett flertal åtgärder som gäller den grundläggande utbildningen och gymnasieundervisningen, yrkesutbildningen, högskoleutbildningen och livslångt lärande. Med åtgärderna strävar man bland annat efter följande: att stärka identifieringen av behov av stödåtgärder inom den grundläggande utbildningen bland annat genom utbildning för undervisningspersonal och annan personal, att förbättra tillgängligheten i inlärningsmiljöerna inom den grundläggande utbildningen, att nödvändiga anpassningsåtgärder genomförs systematiskt, att främja jämlikheten och tillgängligheten

beträffande studiemöjligheter i gymnasie- och yrkesutbildningen, att ge stöd i form av studiehandledning och yrkesvägledning till unga med funktionsnedsättning då de söker sig till utbildning och arbetsliv samt att stöda möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i fortbildning, kompletterande utbildning och omskolning.

Som praktiska problem i anslutning till utbildning för personer med funktionsnedsättning har det bland annat funnits en konflikt mellan vuxenutbildningsförmåner och sjukpension, den praktiska tillämpningen av den så kallade SORA-lagstiftningen, rätten till en studieplats som ingår i samhällsgarantin för unga och den hindrande inverkan detta har på tillträde till ny utbildning för personer som drabbats av funktionsnedsättning som vuxna, urvalet av studerande samt behovet av olika typer av stödformer inom olika grupper av personer med funktionsnedsättning. Att fysiska hinder elimineras är en förutsättning för en inkluderande skola, vilket också i princip är målet i konventionen. Kamratgrupper och kamratstöd, det vill säga att studera och att tillbringa fritid med andra barn med funktionsnedsättning är en väsentlig del av utvecklingen av identiteten och av social inläring. Kamratgrupper möjliggör också bildandet av en språklig identitet och utveckling av de språkliga färdigheterna. Kamratstöd och former av särskilt stöd får dock inte bli isolerande och därmed diskriminerande.

Ett praktiskt problem har också visat sig vara att de teckenspråkiga elevernas behov har uppfattats som ett behov av så kallat särskilt stöd i stället för att ses ur en språk- och kulturgrupps synvinkel. En stor del av dem behöver inte specialundervisning, endast undervisning på teckenspråk. Jyväskylä universitet utbildar teckenspråkiga klass- och ämneslärare. De har dock svårt att få arbete som lärare, eftersom det ofta krävs att teckenspråkiga lärare även har behörighet som specialklasslärare.

Undervisningen för döva och hörselskadade barn och deras deltagande i undervisningen behandlas bland annat i utredningen *”Hei, kato mua! Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä”* som Barnombudsmannen, Finlands Dövas

Förbundet rf och Hörselskadades Barns Föräldraförbundet rf gav ut 2012.

På uppdrag av undervisnings- och kulturministeriet har Utbildningsstyrelsen i samarbete med Finlands dövas förbundet rf gjort en utredning om antalet döva elever och elever som använder teckenspråk samt undervisningsarrangemang. Utredningen blev klar i april 2014 och har samband med regeringsprogrammets skrivning om att tillgodoseendet av de teckenspråkigas språkliga rättigheter ska utvecklas. I utredningen konstaterades vissa problem på genomförandenivå som bör åtgärdas vid utvecklandet av undervisningen och i undervisnings- och kulturministeriets framtida riktlinjer.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 25. Hälsa. Artikeln tryggar rätten för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta bästa möjliga hälsa utan diskriminering på grund av funktionsnedsättningen och säkerställer deras tillgång till hälso- och sjukvårdstjänster. Enligt artikeln anses även rehabilitering höra till hälso- och sjukvårdstjänsterna. Rehabilitering behandlas som helhet i artikel 26.

Enligt artikeln ska konventionsstaterna i detta syfte speciellt för personer med funktionsnedsättning ordna samma utbud, kvalitet och standard avseende kostnadsfri eller subventionerad hälso- och sjukvård och behandlingsprogram som erbjuds andra personer, även när det gäller sexuell och reproduktiv hälsa samt befolkningsbaserade offentliga folkhälsoprogram. Dessutom ska konventionsstaterna ordna hälso- och sjukvårdstjänster som personer med funktionsnedsättning behöver särskilt på grund av sin funktionsnedsättning, inklusive tidig upptäckt och ändamålsenliga insatser, och tjänster som är avsedda att begränsa och förebygga vidare funktionsnedsättning, även för barn och äldre. Hälso- och sjukvårdstjänsterna ska vara könsensitiva. Dessutom ska hälso- och sjukvårdstjänsterna erbjudas så nära personernas egna hemorter som möjligt, även på landsbygden. Konventionsstaterna förbinder sig i artikeln även till att förhindra diskriminerande underlåtenhet att erbjuda hälso- och sjukvård eller mat och dryck på grund av funktionsnedsättning.

Artikeln förutsätter dessutom att konventionsstaterna i ovan nämnda syfte kräver att hälso- och sjukvårdspersonal tillhandahåller vård av samma kvalitet till personer med funktionsnedsättning som till andra, med deras fria och informerade samtycke, genom att bl.a. höja kunskapsnivån om mänskliga rättigheter, värdighet, självständighet och behov för personer med funktionsnedsättning, genom utbildning och utfärdande av etiska normer för offentlig och privat hälso- och sjukvård. Utbildning bör riktas förutom till läkare också till annat yrkesfolk i hälsovårdsbranschen.

Dessutom ska konventionsstaterna förbjuda diskriminering av personer med funktionsnedsättning i fråga om sjukförsäkringar, och livförsäkringar där sådana medges enligt nationell lag, vilka ska erbjudas på ett rättvist och skäligt sätt.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har betonat att parterna ska granska sin lagstiftning för att säkerställa att försäkringsbolag och övriga privata aktörer inte diskriminerar personer med funktionsnedsättning (CRPD7/c/PER/CO/1). Målsättningen är alltså att vid tillämpningen av artikel 25 uppnå reell och inte endast formell jämlikhet för personer med funktionsnedsättning.

I Finland har det allmänna lagstadgad skyldighet att producera hälso- och sjukvårdstjänster, vilket i första hand kommuner och samkommuner svarar för. Lagstiftningen om hälso- och sjukvården fastställer kommunernas skyldighet att ordna de hälso- och sjukvårdstjänster som behövs för kommuninvånarna. I hälso- och sjukvårdslagen anges innehållet för hälso- och sjukvårdens tjänster och verksamhet. Kommunen och samkommunen för sjukvårdsdistriktet ska se till att de tjänster för invånarna som de ansvarar för ordnas och är tillgängliga på lika villkor på deras område. Hälso- och sjukvården ska ordnas nära invånarna om inte en regional koncentrerad av tjänsterna är motiverad för att trygga kvaliteten. Hälso- och sjukvården ska till innehåll och omfattning ordnas enligt vad som krävs för invånarnas välbefinnande, patientsäkerhet, sociala trygghet och hälsotillstånd och för det medicinskt, odontologiskt och hälsovetenskapligt bedömda behov

som kan motiveras utifrån observation av faktorer som påverkar dessa hälsoaspekter.

Bestämmelser om patienters rätt och möjligheter att få hälso- och sjukvård finns i flera olika lagar. De centrala bestämmelserna finns i patientlagen. Dessutom finns det föreskrifter bland annat i hälso- och sjukvårdslagen, mentalvårdslagen, lagen om missbrukarvård och lagen om smittsamma sjukdomar. Det allmänna förbudet mot diskriminering i grundlagen förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning även i hälso- och sjukvården. Också 3 § i patientlagen innehåller ett förbud mot diskriminering. Enligt patientlagen har var och en som varaktigt bor i Finland utan diskriminering och inom gränserna för de resurser som vid respektive tidpunkt står till hälso- och sjukvårdens förfogande rätt till sådan hälso- och sjukvård som hans eller hennes hälsotillstånd förutsätter. De resurser och tjänster som står till hälso- och sjukvårdens förfogande bestäms långt av hälso- och sjukvårdslagen och de förordningar som utfärdats med stöd av den samt av den ovan nämnda övriga lagstiftningen. Patientlagen föreskriver heltäckande om patientens allmänna juridiska ställning, rätt att för egen del besluta om hur tjänster och vård genomförs och om hur hans eller hennes klientuppgifter används. Enligt 4 § i lagen ska patienter bland annat meddelas en tidpunkt när de får vård. Dessutom föreskrivs det i 4 a § om plan för undersökning, vård och medicinsk rehabilitering. Av planen ska framgå hur och enligt vilken tidtabell vården av patienten ordnas. Planen ska utarbetas i samförstånd med patienten. Om patienten inte kan delta i utarbetandet av planen ska det ske i samförstånd med patientens anhöriga eller närstående eller lagliga företrädare. När planen utarbetas ska 5 § i lagen tas i beaktande enligt vilken en patient har rätt att få upplysningar om sitt hälsotillstånd, vårdens och behandlingens betydelse, olika vård- och behandlingsalternativ och deras verkningar samt om andra omständigheter som hänför sig till vården. I patientlagen föreskrivs det dessutom bland annat om patientens självbestämmanderätt samt om minderåriga klienters eller patienters särskilda ställning.

I 6 § i hälso- och sjukvårdslagen nämns finska, svenska och samiska som språk i häl-

so- och sjukvården. För teckenspråkiga ordnas tolkning enligt lagen om tolkningstjänst. I 3 § i patientlagen förutsätts det att patientens modersmål och en kultur som han företräder i mån av möjlighet ska beaktas i vården.

I det handikappolitiska programmet noteras det för hälso- och sjukvårdens del bland annat att svårtillgängliga lokaliteter och svårtillgänglig miljö samt avsaknad av nödvändiga tjänster, till exempel tolkningstjänster eller fel tidpunkt kan utgöra ett hinder för smidighet och säkerhet i användningen av tjänsterna.

Specialkunskap i primärvård som hänför sig till funktionsnedsättning behövs i större utsträckning än i dag för att förbättra och göra användningen av hälso- och sjukvårdstjänster smidigare. Variationer förekommer mellan orterna i fråga om tillgången till tjänster med stöd av speciallagar och i fråga om hur tjänsterna fungerar, och den ojämlikhet som beror på boendeorten och hänför sig till tillgången till hälso- och sjukvårdstjänster gäller även människor med funktionsnedsättning.

Målsättning och utvecklingstrend i det handikappolitiska programmet är att man med hjälp av hälsovårdsåtgärder på ett anmärkningsvärt sätt kan stödja människors självständighet, livskvalitet och kraft att orka i arbetslivet. Alla medborgare, även personer med svår funktionsnedsättning, har rätt till hälso- och sjukvårdstjänster av hög kvalitet, ändamålsenlig vård och kontroll av sitt hälsotillstånd. Programmet betonar bland annat särskilt att en förutsättning för väl fungerande hälso- och sjukvårdstjänster är patientens rätt att bli hörd och rätt att vara med om att fatta beslut om sin egen hälsa eller vård, samt att det är viktigt att en mångsidig tillgänglighet till lokaliteterna för hälsovårdens bas- och specialtjänster säkerställs. Lokalerna ska vara tillgängliga och lämpade även för personer med olika slag av funktionsnedsättning. Också tillgängligheten till exempel till tvättrum och toaletter bör säkerställas.

I fråga om hälso- och sjukvården strävar man genom individuella åtgärder bland annat efter att styra verkställandet av hälso- och sjukvårdslagen så att möjligheterna att få och använda tjänster för personer med olika slag

av funktionsstörning säkerställs inom primärvården, att tillgången till specialkompetens inom hälso- och sjukvården säkerställs när primärvården ordnas och att följa hur reglerna om distribution och betalning fungerar.

Genom informationsstyrning måste man dessutom ytterligare framhålla diskrimineringsförbudet och rätten för personer med funktionsnedsättning till alla tjänster inom hälso- och sjukvården. Medvetenheten och informationen om hälso- och sjukvårdstjänster bör ökas i olika tillgängliga former. Till exempel hälsokampanjer som riktas till den breda allmänheten bör också finnas tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

I 25 kap. 1 § 1 mom. i försäkringsbolagslagen (521/2008) förutsätts det att försäkringsbolagen iakttar lagstiftningen om försäkringsverksamhet samt god försäkringssed. I 6 § i grundlagen föreskrivs det om jämlikhet och förbud mot diskriminering. I 11 kap. 11 § i strafflagen kriminaliseras det att någon i näringsverksamhet, så som vid erbjudande av försäkringstjänster, utan godtagbar orsak försätts i en ojämlig ställning än andra bland annat på grund av funktionsnedsättning. Dessutom är avsikten att vid reformen av lagen om likabehandling som är under arbete utvidga diskrimineringskyddet till att omfatta även utbud av varor och tjänster, såsom försäkringsprodukter.

Lagen om försäkringsavtal (543/1994) gäller frivilliga försäkringar till vilkas natur i princip hör avtalsfrihet. Av principen om avtalsfrihet följer bland annat att en försäkringsgivare inte är skyldig att ingå ett försäkringsavtal med var och en som ansöker om det. Försäkringstjänster får dock inte erbjudas på ett diskriminerande sätt. Olika behandling som grundar sig till exempel på hälsotillstånd, funktionsnedsättning, ålder eller någon annan orsak som rör en person ska ha en godtagbar orsak och särskiljandet ska stå i rätta proportioner. När det gäller frivilliga personförsäkringar kan en kunds funktionsnedsättning lika väl som hälsotillståndet inverka på om en försäkring beviljas. Grunden för förfarandet är den bedömning av den försäkrades risk som hör till försäkringsverksamhet, inte diskriminering. Beslutet att bevilja eller avslå en ansökan om försäkring

ska göras utifrån en medicinsk riskbedömning där även slaget av försäkring som kunden ansökt om inverkar.

Enligt 6 a § i lagen om försäkringsavtal är försäkringsgivaren skyldig att meddela grunden för avslaget om en ansökan om försäkring avslås. Grunden ska vara förenlig med lag och god försäkringssed. Ekonomiuetskottet har i sitt utlåtande (EkUU3/2010 rd) ansett att funktionsnedsättning inte i princip får vara en grund för avslag av en ansökan om försäkring utan att en reell höjd risk i anslutning till en del typer av funktionsnedsättning kan beaktas i allmänhet på ett skäligt sätt i försäkringspremier och försäkringsvillkor. Enligt utskottet ska bedömningen av eventuella risker som orsakas av en funktionsnedsättning baseras på bland annat korrekta och uppdaterade medicinska bevis och på försäkringsmatematiska beräkningar.

Dessutom ska det beaktas att Finansinspektionen övervakar bland annat lagligheten i försäkringsbolagens verksamhet. Om den som ansöker om en försäkring misstänker att han eller hon blivit nekad en försäkring på osakliga grunder som avviker från god försäkringssed kan han eller hon kontakta Finansinspektionen i ärendet. Den sökande kan också föra ärendet till försäkringsnämnden som verkar i samband med Försäkrings- och finansrådgivningen eller till konsumenttvistenämnden. Nämndernas utslag har karaktär av rekommendationer.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 26. *Habilitering och rehabilitering.* Denna artikel definierar åtgärder genom vilka personer med funktionsnedsättning kan uppnå och vidmakthålla största möjliga oberoende, full fysisk, mental och social förmåga samt fullt inkluderande och deltagande i livets alla aspekter. Åtgärderna kan genomföras bland annat med hjälp av kamratstöd.

Därför ska konventionsstaterna enligt punkt 1 i artikeln organisera, förstärka och utsträcka heltäckande habiliterings- och rehabiliteringsstöd och habiliterings- och rehabiliteringsprogram, särskilt på områdena hälsa, sysselsättning, utbildning och social service.

Punkt 1 förutsätter dessutom att dessa tjänster och program sätts in så tidigt som

möjligt och grundas på en tvärvetenskaplig bedömning av vars och ens behov och förståelse, samt att de stöder deltagande och inkluderande i samhället och alla aspekter av det och är frivilliga och tillgängliga för personer med funktionsnedsättning så nära deras egna hemorter som möjligt, även på landsbygden.

Punkt 2 förutsätter att konventionsstaterna ska främja utveckling av grundutbildning och vidareutbildning för specialister och annan personal som är verksamma med habiliterings- och rehabiliteringsstöd.

Dessutom förutsätter punkt 3 att konventionsstaterna ska främja tillgång till, kännedom om och användning av hjälpmedel och teknik som är utformade för personer med funktionsnedsättning och som främjar habilitering och rehabilitering.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har behandlat rätten till rehabilitering i sitt första enskilda klagomål *H.M. mot Sverige* (besvär nr 3/2011). I detta fall hade den ändringssökande sökt bygglov för en simbassäng för vattenterapi. Kommittén konstaterade med hänvisning till artiklarna 25 och 26 att staten genom att neka den ändringssökande bygglov för en simbassäng inte hade beaktat den ändringssökandes speciella behov. Kommittén ansåg därför att de nationella myndigheternas beslut att inte avvisa från markanvändningsplanen och på så sätt neka den ändringssökande bygglov för en simbassäng var orimligt och medförde diskriminerande konsekvenser för den ändringssökandes rätt att få nödvändiga hälsovårdstjänster och rehabilitering i anslutning till hälsan.

Artikeln har utgående från kommitténs utslag samband även med rätten till ett självständigt liv och att delta i samhället vilket tryggas i artikel 19. För att underlätta denna rättighet ska konventionsstaterna säkerställa att personer med funktionsnedsättning har tillgång till olika former av samhällsservice både i hemmet och inom särskilt boende och till annan service, bland annat sådant personligt stöd som är nödvändigt för att stödja boende och deltagande i samhället och för att förhindra isolering. I sitt utslag konstaterade kommittén att nekandet till bygglov berövade ändringssökanden den möjlighet till terapi

som stöder den ändringssökandes liv och deltagande i samhället och därmed kränktes rättigheten enligt artikel 19.

Rehabilitering är bland annat medicinsk, yrkesinriktad och social rehabilitering.

Enligt 29 § i hälso- och sjukvårdslagen ska kommunen ordna *medicinsk rehabilitering* i anslutning till sjukvård av patienter. Medicinsk rehabilitering omfattar 1) rådgivning och handledning som gäller rehabilitering, 2) utredning av patientens funktions- och arbetsförmåga och rehabiliteringsbehov, 3) en rehabiliteringsundersökning, genom vilken patientens rehabiliteringsmöjligheter utreds, 4) terapier som ska förbättra och upprätthålla funktionsförmågan och andra behövliga rehabiliteringsfrämjande åtgärder, 5) hjälpmedelstjänster, 6) anpassningsträning, och 7) rehabiliteringsperioder inom slutna vård eller öppna vård som består av behövliga åtgärder enligt 1–6 punkten. Vårdgarantin gäller även medicinsk rehabilitering.

Kommunen ansvarar för planeringen av patientens medicinska rehabilitering så att rehabiliteringen bildar en funktionell helhet tillsammans med den vård som behövs. Behovet av medicinsk rehabilitering samt rehabiliteringens mål och innehåll ska anges i en individuell, skriftlig rehabiliteringsplan. Kommunen ansvarar dessutom för styrningen och övervakningen av rehabiliteringsservicen och utser vid behov en kontaktperson för patienten.

Kommunen är inte skyldig att ordna ovan avsedd rehabilitering om det med stöd av 9 § i lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner är Folkpensionsanstalten som ska ordna medicinska rehabiliteringen. Kommunen ska emellertid ordna den medicinska rehabilitering som anges i rehabiliteringsplanen när det inte tydligt går att påvisa vem som ansvarar för ordnandet av och kostnaderna för rehabiliteringen.

Enligt 30 § i hälso- och sjukvårdslagen ska kommunen, om en person behöver sådan rehabilitering som inte föreskrivs höra till kommunens uppgifter och som det inte är ändamålsenligt att ordna inom primärvården, se till att personen i fråga ges information om andra rehabiliteringsmöjligheter. Personen ska efter behov hänvisas till sjukvårdsdistrik-

tet, socialvårdsmyndigheterna, myndigheterna inom arbetsförvaltningen, undervisningsmyndigheterna, Folkpensionsanstalten eller någon annan som tillhandahåller dessa tjänster i samarbete med de aktörer som ordnar rehabilitering.

Samordningen av tjänsterna med andra rehabiliteringsgivare fastställs i patientens individuella rehabiliteringsplan. Det föreslås att de strukturer på trepartsbasis för samarbete och samordning inom rehabiliteringen som i enlighet med regeringens strukturpolitiska program regleras i lagen om klientsamarbete inom rehabiliteringen (497/2003) slopas i början av 2015 i enlighet med den regeringsproposition som är under behandling i riksdagen (RP 213/2014 rd). Det nuvarande samarbetet bedrivs allt oftare i nätverk, vilket innebär att de aktörer som ansvarar för klientens rehabiliteringstjänster arbetar tillsammans. Lagstiftning som gäller rehabilitering, såsom hälso- och sjukvårdslagen, lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner samt pensionslagarna ska fortfarande innehålla bestämmelser om samarbete och behövlig handledning kring klientprocesser. I fortsättningen görs bedömningen av långtidsarbetslösa klienters servicebehov och samordningen av tjänster i sektorsövergripande samservicekontor som främjar sysselsättningen. För samarbetet vid dem ansvarar arbets- och näringsbyrån, kommunen och Folkpensionsanstalten.

Folkpensionsanstalten ordnar utgående från lagen medicinsk rehabilitering för personer med svåra funktionsnedsättningar och ersätter rehabiliterande psykoterapi. Vem som är berättigad till medicinsk rehabilitering som Folkpensionsanstalten ordnar fastställs i lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner. Den offentliga hälsovården svarar enligt bestämmelserna i hälso- och sjukvårdslagen för medicinsk rehabilitering av andra än dem som definieras i den ovan nämnda lagen. Folkpensionsanstalten ordnar också rehabilitering enligt prövning.

Den medicinska rehabiliteringen av en gravt handikappad ska enligt 9 § i lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner base-

ra sig på en skriftlig rehabiliteringsplan. Planen upprättas vid den offentliga hälso- och sjukvårdsenhet som svarar för vården av rehabiliteringsklienten i samråd med klienten och enligt behov dennes anhöriga eller någon annan närstående.

Enligt 10 § i lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner ska Folkpensionsanstalten för den som har rätt till rehabilitering ordna perioder av rehabilitering och anpassningsträning som behövs för att trygga eller förbättra hans eller hennes arbets- eller funktionsförmåga. Rehabilitering som ordnas av Folkpensionsanstalten ska vara förenlig med god rehabiliteringspraxis och vara baserad på särskild sakkunskap. Rehabiliteringsperioderna ska vara intensiva, individuellt planerade helheter i slutet vård eller öppen vård.

Avsikten är att medicinsk rehabilitering för gravt handikappade som Folkpensionsanstalten ordnar ska förnyas genom en lag som träder i kraft vid ingången av 2016. Förutsättningarna för beviljande av rehabilitering ska ändras och bindningen till handikappförmåner stryks. Tack vare ändringen ska rehabilitering kunna sättas in i rätt tid och tidigare än vad nu är fallet. Rehabiliteringstjänsterna ska utvecklas så att de bättre motsvarar rehabiliteringsklientens individuella behov. Det föreslås att namnet på rehabiliteringen ändras till krävande medicinsk rehabilitering och att begreppet gravt handikappad samtidigt slopas. De personer som definieras i lagen ska fortfarande ha subjektiv rätt till krävande medicinsk rehabilitering. Till följd av lagändringen förväntas antalet personer som deltar i medicinsk rehabilitering växa.

Om behovet av medicinsk rehabilitering orsakas av ett olycksfall i arbetet, en yrkessjukdom eller en trafikskada hör ansvaret för rehabiliteringskostnaderna till det lagstadgade olycksfallsförsäkringssystemet eller till trafikförsäkringssystemet. Olycks- och trafikförsäkringsanstalterna ersätter kostnader för medicinsk rehabilitering som en del av rehabiliteringen i anslutning till arbets- och funktionsförmågan.

Målet med *yrkesinriktad rehabilitering* är att för personer i arbetsför ålder förbättra arbetsförmågan så att personen kan fortsätta eller komma in i arbetslivet. Målet med yrkes-

inriktad rehabilitering är dessutom att förhindra att en arbetstagare tvingas bli sjukpensionerad eller att åtminstone senarelägga pensioneringen. Syftet kan också vara att rehabilitera en person som redan är sjukpensionerad tillbaka till arbetslivet. Yrkesinriktad rehabilitering är primär i förhållande till sjukpension. Innan ett beslut om sjukpension fattas ska pensionsanstalten försäkra sig om att möjligheterna till rehabilitering har utretts.

Yrkesinriktad rehabilitering för personer i arbetsför ålder ordnas enligt lagen av arbetspensionsanstalterna och Folkpensionsanstalten. Arbetspensionsanstalterna ansvarar för dem som är etablerade i arbetslivet och Folkpensionsanstalten ordnar i första hand rehabilitering för unga och för vuxna som inte är etablerade i arbetslivet. Föreskrifter om rätten till yrkesinriktad rehabilitering finns i 6 § i lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner och i 25 § i lagen om pension för arbetstagare (395/2006). Motsvarande bestämmelser ingår även i lagarna om statens, kommunernas och företagarnas pensioner. Vem som är berättigad till yrkesinriktad rehabilitering bestäms enligt lagen ifråga.

Yrkesinriktad rehabilitering kan till exempel vara arbetsprövning, arbetsträning, utbildning som leder till ett arbete eller ett yrke, eller träning som syftar till att bevara och förbättra arbetsförmågan eller stöd för att påbörja eller fortsätta näringsverksamhet.

Folkpensionsanstalten är inte skyldig att ordna yrkesinriktad rehabilitering om sådan har ordnats enligt arbetspensionslagarna eller enligt bestämmelserna om specialundervisning.

Folkpensionsanstalten har enligt sjukförsäkringslagen skyldighet att utreda en persons behov av rehabilitering senast när sjukdagpenning har betalats ut för mer än 60 dagar.

I fråga om *social rehabilitering* hör till specialomsorger enligt lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda behövlig handledning, rehabilitering och funktionell träning.

Med verksamhet i sysselsättnings syfte för handikappade enligt socialvårdslagen avses anordnande av särskilda rehabiliteringsåtgär-

der och andra stödåtgärder för att främja en persons möjligheter att få arbete. Med arbetsverksamhet för handikappade enligt socialvårdslagen avses verksamhet i syfte att bevara och främja en persons funktionsförmåga. Verksamhet som stöder sysselsättningen av handikappade och arbetsverksamhet för handikappade enligt socialvårdslagen behandlas mer ingående nedan i samband med artikel 27.

Enligt 29 § i hälso- och sjukvårdslagen är *hjälpmedelstjänster* en del av medicinsk rehabilitering i anslutning till sjukvård. Närmare bestämmelser om grunderna för utlämning av hjälpmedel ges i social- och hälsovårdsministeriets förordning om utlämning av hjälpmedel för medicinsk rehabilitering (1363/2011) som trädde i kraft den 1 januari 2012.

Förutsättningen för att få ett hjälpmedel som avses i förordningen är en medicinskt konstaterad sjukdom, skada eller försenad utveckling som orsakar bristande funktionsförmåga. När behovet av hjälpmedel bedöms ska man bland annat beakta hur snabbt sjukdomen framskrider, de krav ett barns utveckling och tillväxt ställer, möjligheten att komma hem från sjukhuset, hot om att tvingas till anstaltsvård och ett tryggt bruk av hjälpmedlet. Rekommendationer om grunderna för utlämning av hjälpmedel har getts i publikationen Enhetliga grunder för icke-brådskande vård 2010 (Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2010:31). Också rekommendationerna God medicinsk praxis innehåller rekommendationer om bruk av hjälpmedel.

Syftet med anordningar, produkter, utrustning, datorprogram och andra lösningar som utlämnas som hjälpmedel för medicinsk rehabilitering är att främja patientens rehabilitering, stödja, upprätthålla eller förbättra patientens funktionsförmåga i det dagliga livet eller förhindra att funktionsförmågan försämras.

Hjälpmedelstjänsterna inom medicinsk rehabilitering är enligt lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården (734/1992) avgiftsfria för klienterna.

Mandatperioden för arbetsgruppen för hjälpmedelstjänster i medicinsk rehabilitering som tillsatts av social- och hälsovårdsmi-

nisteriet var 1.6.2012–31.12.2013. Arbetsgruppen hade till uppgift att utarbeta anvisningar till stöd för förverkligandet av hjälpmedelstjänster inom hälsovården. Anvisningarna publicerades våren 2014 som en elektronisk handbok på Institutet för hälsa och välfärds webbplats. Social- och hälsovårdsministeriet har dessutom startat en utredning om multiprofessionell rehabilitering och som en del av utredningen görs 2015 en helhetsutredning om hjälpmedelstjänster för personer med funktionsnedsättning.

Socialväsendet svarar enligt handikappservicelagen (389/1987) för kostnader för anskaffandet av hjälpmedel som ska installeras permanent i bostaden hos en person med svår funktionsnedsättning. En person med funktionsnedsättning kan också söka stöd hos socialväsendet för anskaffning av redskap, maskiner och anordningar som den handikappade behöver för att kunna röra sig, för kommunikation och för de dagliga funktionerna hemma eller vid fritidsaktiviteter. Av anskaffningskostnaderna ersätts hälften. Anordningarna kan även ges till en sökande utan ersättning.

Socialväsendets hjälpmedelsservice organiseras i allmänhet i samarbete med kommunens hälsovårdsväsende.

Undervisningsväsendet ska ordna med hjälpmedel till skolor och klassrum för de elever som behöver specialundervisning enligt lagen om grundläggande utbildning. Elever med funktionsnedsättning eller elever som behöver annat särskilt stöd har rätt att avgiftsfritt få de särskilda redskap som krävs för att de ska kunna delta i undervisningen. Det kan vara till exempel material och redskap som hör till läromedel och som stöder kommunikation, hissar, ledstänger och ramper som underlättar rörligheten i skolan samt olika skolbänkar och stolar. Bedömning av hjälpmedelsbehovet och valet av hjälpmedel görs i samarbete mellan barn och föräldrar, undervisningspersonal och hjälpmedelsexperter. Hjälpmedelstjänster för skolan söks genom skolhälsovården.

En person som på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning inte klarar av sitt arbete eller sina studier utan dyra och krävande hjälpmedel kan få dem som yrkesinriktad rehabilitering av Folkpensionsanstalten. Såd-

na hjälpmedel är till exempel teknisk specialutrustning såsom läs-tv, punktskrifts- och storskrämar samt datautrustning. Folkpensionsanstalten beviljar hjälpmedel såsom specialstolar och speciallampor också som en del av behovsprövad rehabilitering när arbetsgivaren eller hälsovården inte svarar för kostnaderna.

Med stöd av lagen om rehabilitering som ersätts enligt lagen om olycksfallsförsäkring (625/1991) och lagen om rehabilitering som ersätts enligt trafikförsäkringslagen (626/1991) ersätter försäkringsanstalterna som rehabilitering i anknötning till arbets- och funktionsförmågan kostnaderna för ordination, utprovning, anskaffning och överlättelse av, träning med samt underhåll och förnyande av hjälpmedel som behövs på grund av handikapp som förorsakas av en skada eller sjukdom på grund av ett olycksfall i arbetet eller en trafikolycka.

Som rehabilitering för arbets- och funktionsförmågan ersätts även de kostnader en person med svår funktionsnedsättning har för behövliga och skäliga hjälpmedel och anordningar i sin stadigvarande bostad samt skäliga kostnader för ändringsarbeten i bostaden. Dessutom ersätts bland annat de merkostnader en sådan person har för serviceboende och tolktjänstkostnader för den som har en svår syn-, hörsel- eller talskada.

Till ersättning berättigande kostnader för rehabilitering som avser arbets- och förvärvsförmågan är hjälpmedel och anordningar samt med dem jämförbara konstruktioner som rehabiliteringsklienten behöver för att klara sina arbetsuppgifter trots det handikapp som beror på skadan eller sjukdomen.

Enligt lag om rehabilitering som ersätts enligt lagen om olycksfallsförsäkring ersätts rehabilitering även för den som omfattas av försäkringsskyddet enligt lagen om olycksfall i militärtjänst (1211/1990).

Statskontoret ersätter enligt lagen om skada, ådragen i militärtjänst (404/1948) värnpliklig, i försvarsväsendets tjänst anställd och arbetspliktiga som genom olycksfall i arbetet behöver proteser och andra hjälpmedel som hör till sjukvård.

Folkpensionsanstalten skaffar enligt 8 § 2 mom. i lagen om tolkningstjänst till den som använder sig av distanstolkning sådana pris-

mässigt skäligen redskap och anordningar som behövs vid tolkningen samt svarar för de nödvändiga kostnader som användningen av distansförbindelsen medför.

I det handikappolitiska programmet noteras det beträffande rehabiliteringen bland annat att det genom rehabilitering är möjligt att främja och förstärka självständig aktivitet hos personer med funktionsnedsättning i alla åldersskeden. Den stöder både barns och gamla människors delaktighet, skolgång, studier, tillträde till arbetslivet, kraft att orka med arbetet och självständighet i ekonomiskt hänseende.

Dessutom konstateras det bland annat att det likväl ofta är problematiskt att samordna rehabiliteringssystemen både för tjänsternas användare och för den yrkesutbildade rehabiliteringspersonalen. Oklarheter om tillhandahållande eller finansiering av en rehabiliteringstjänst kan fördröja inledningen av rehabiliteringen. Rehabiliteringen kan även avbrytas då en användare av tjänsten övergår från en verksamhetsenhet till en annan. Rehabiliteringen är sett ur perspektivet av en person med funktionsnedsättning en egen specialiserad sektor inom ramen för de olika tjänste- och socialskyddssystemen. Rehabiliteringsvägen för en person med svår funktionsnedsättning är en kombination av tjänster och förmåner från många olika håll. För att en rehabiliteringsklient ska få de tjänster han eller hon behöver vid rätt tidpunkt och på rätt plats behövs det en kontaktperson eller handledning för rehabilitering.

I det handikappolitiska programmet finns därför som målsättning och utvecklingstrend bland annat att ett flertal åtgärder har inletts i syfte att förbättra den omfattande helhet rehabiliteringen utgör med hjälp av vilka grundstrategin för rehabiliteringen och rehabiliteringstjänsterna konkretiseras, förfaranden och tjänster hos olika instanser preciseras och klientens rätt till tjänster och utkomst under rehabiliteringstiden utreds. Dessutom står det i programmet att utgångspunkten är att rehabiliterings- och hjälpmedlen samt vårdförnödenheterna motsvarar personens individuella behov, att de finns att tillgå och håller hög kvalitet. Hjälpmedlen har en så stor betydelse för en person med funktionsnedsättning att det i fortsättningen utöver

tillgången till hjälpmedel finns ett behov av att säkerställa att klientens rättsskydd tryggas vid omtvistade beslut. Väsentligt är att en person med funktionsnedsättning och vid behov personens närstående är med om att planera och fatta beslut i ärenden som gäller personen själv.

I programmet finns för rehabiliteringens del åtgärder genom vilka man strävar efter att bland annat utveckla ett system för uppföljning av hjälpmedelstjänsterna inom social- och hälsovården samt att systematiskt stärka kunskapsbasen om rehabiliteringens effekter vilket kommer att utnyttjas för skapande av god rehabiliteringspraxis. Dessutom strävar man efter att etablera samarbetet mellan arbetsliv, utbildning och undervisning i genomförandet av yrkesinriktad rehabilitering med hjälp av handledning och personalutbildning för att för klienterna säkerställa flexibla tjänster för yrkesinriktad rehabilitering vid rätt tidpunkt.

Omständigheter kring tillträdet till rehabilitering, såsom åldersgränser, har i arbetet i den arbetsgrupp som utrett åtgärder för en ratificering av konventionen blivit aktuella som sådana rehabiliteringsrelaterade områden som kräver utveckling.

Social- och hälsovårdsministeriet har utgående från en skrivning i regeringsprogrammet påbörjat en beredning av utredningsarbetet om multiprofessionell rehabilitering som förutom helhetsutredningen om hjälpmedelservice för personer med funktionsnedsättning även har andra uppgifter.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 27. Arbete och sysselsättning. Artikel 27 erkänner rätten till arbete för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som för andra. Det innefattar rätten att kunna förtjäna sitt uppehälle genom fritt valt eller antaget arbete på arbetsmarknaden och i en arbetsmiljö som är öppen, som främjar integration och är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Rätten till arbete ska tryggas också för dem som drabbas av funktionsnedsättning under anställning.

Parterna ska trygga och främja denna rätt genom att vidta ändamålsenliga åtgärder, också genom lagstiftningen, i syfte att förbjuda diskriminering på grund av funktions-

nedsättning, skydda rätten för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra till rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor, i synnerhet lika ersättning för arbete av lika värde och säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan utöva sina fackliga rättigheter på samma villkor som andra. Konventionsstaterna ska göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att få faktisk tillgång till arbets- och yrkesvägledning, arbetsförmedling, yrkesutbildning och vidareutbildning som är allmänt tillgängliga, främja möjligheter till anställning och befordran för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden och hjälp med att finna, erhålla, bibehålla och återgå till en anställning. Konventionsstaterna ska även främja möjligheterna till egenföretagande, företagande, utveckling av kooperativ samt till att starta eget företag. För att rättigheterna i artikeln ska genomföras är det viktigt att anställa personer med funktionsnedsättning i den offentliga sektorn samt att främja anställning av personer med funktionsnedsättning inom den privata sektorn. Parterna ska även vidta åtgärder för att säkerställa att skälig anpassning på arbetsplatsen erbjuds personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna ska också främja att personer med funktionsnedsättning tillägnar sig arbetserfarenhet på den öppna arbetsmarknaden samt främja program avseende rehabilitering i yrkeslivet, bibehållande i arbete och återinträde i arbete för personer med funktionsnedsättning.

Dessutom förpliktas parterna att säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte hålls i slaveri eller trældom och att de på samma villkor som andra är skyddade från att utföra tvångsarbete.

Enligt FN:s högkommissarie för de mänskliga rättigheterna (A/HRC/10/48) förutsätter andan i konventionen att all lagstiftning som gäller arbete för personer med funktionsnedsättning ska skydda dem från alla slag av diskriminering, inklusive direkt och indirekt diskriminering på alla områden, former och nivåer av arbete. Förbudet mot diskriminering ska även tillämpas på alla skeden i arbetet samt på olika former av och villkor i arbetet. Nationell lagstiftning ska förplikta till skälig anpassning samt klargöra innehållet i

förpliktelsen och på vilka faktorer anpassningens skälighet bedöms.

Högkommissarien betonar i sin undersökning att i artikel 27.1 förbjuds diskriminering på grund av funktionsnedsättning i alla ärenden som rör alla former av arbete och förbudet begränsas därför inte till diskriminering av enbart personer med funktionsnedsättning. Dessutom konstaterar högkommissarien i undersökningen att omfattningen på det skydd som garanteras i konventionen ska fastställas noggrant i nationell lagstiftning. Dessutom bör lagstiftningen innehålla en allmän bestämmelse som tillåter positiv särbehandling. Som positiv särbehandling i lagstiftningen kan bland annat anses kvoter som fastställts för personer med funktionsnedsättning eller till exempel ekonomiskt stöd till arbetsgivare inklusive skattelättnader, yrkesvägledning och service för placering i arbetet.

Den gällande lagen om likabehandling förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Förbudet ska iakttas bland annat när det gäller villkor för självständig yrkes- eller näringsutövning eller stödjande av näringsverksamhet, anställningskriterier, arbetsförhållanden eller anställningsvillkor, personalutbildning eller avancemang och medlemskap eller medverkan i en arbetstagarorganisation. Med diskriminering avses enligt 6 § i lagen direkt och indirekt diskriminering, trakasserier samt instruktioner eller befallningar att diskriminera. Enligt 5 § ska den som låter utföra ett arbete vid behov vidta skäliga åtgärder för att en person med funktionshinder ska få tillträde till arbete samt för att denne ska klara av sitt arbete och kunna avancera i arbetslivet.

Den gällande lagen om likabehandling förpliktar arbetsgivare att vidta skäliga åtgärder för att en person med funktionshinder ska få tillträde till arbete, för att denne ska klara av sitt arbete och kunna avancera i arbetslivet. Också positiv särbehandling är möjlig. I totalreformen av lagen om likabehandling kommer försummelse av skälig anpassning att räknas som diskriminering.

Finländsk arbetslagstiftning och den lagstiftning som främjar sysselsättning behandlar arbetssökande och arbetstagare med funktionsnedsättning på lika villkor som arbets-

sökanden och arbetstagare utan funktionsnedsättning.

De gällande lagarna tryggar ofta ställningen för arbetstagare med funktionsnedsättning på olika sätt. Att på grund av funktionsnedsättning särbehandla en arbetstagare är diskriminering och alltså förbjudet. Diskrimineringsförbudet tillämpas även vid anställning av arbetstagare. Därför får arbetssökanden inte vid beslut om anställning utan acceptabel orsak sättas i olika ställning till exempel på grund av funktionsnedsättning.

Arbetsavtalslagen förpliktar också arbetsgivare att behandla arbetstagare jämlikt. Diskrimineringsförbudet och kravet på jämlikt bemötande har betydelse vid beslut som gäller arbetstagarna när anställningsförhållandet fortgår, bland annat vid utdelningen av arbetsuppgifter och i arbetstidsmodeller, i fråga om vidareutbildning, vid riktande av förmåner i arbetet (löner, andra förmåner) och avseende avancemang samt arbetstagarnas skyldigheter och påföljder vid försummelse. Diskrimineringsförbudet och kravet på jämlikt bemötande tillämpas också då ett anställningsförhållande avslutas.

Motsvarande föreskrifter finns också i statstjänstemannalagen (750/1994) och i lagen om kommunala tjänsteinnehavare (304/2003).

Bestämmelser om arbetsgivares allmänna skyldigheter finns i 2 kap. i arbetarskyddslagen. Enligt 8 § 1 mom. är arbetsgivaren skyldig att genom nödvändiga åtgärder sörja för arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet. I detta syfte ska arbetsgivaren beakta omständigheter som hänför sig till arbetet, arbetsförhållandena och arbetsmiljön i övrigt samt till arbetstagarens personliga förutsättningar. Funktionsnedsättning är en omständighet som hänför sig till en arbetstages personliga förutsättningar och enligt den ovan nämnda föreskriften i arbetarskyddslagen ska arbetsgivaren beakta detta vid planeringen av arbetet och arbetsmiljön så att en person med funktionsnedsättning kan arbeta tryggt. Dessutom ska arbetsgivaren enligt 10 § när de risker som beror på arbetet utreds och identifieras bland annat beakta arbetstages personliga förutsättningar att arbeta. Vid planeringen av arbetsmiljön ska arbetsgivaren också beakta föreskriften i 12 § 2 mom. i ar-

betarskyddslagen enligt vilken det ska säkerställas att de omständigheter som planeringen gäller kommer att motsvara de krav som ställs i lagen. I arrangemangen ska vid behov beaktas personer med funktionshinder och andra arbetstagare i fråga om vilka utförande av arbetet samt hälsan och säkerheten i arbetet även i övrigt förutsätter särskilda åtgärder. Bestämmelsen i arbetarskyddslagen motsvarar konventionens krav på att skälig anpassning för personer med funktionsnedsättning ska genomföras på arbetsplatsen.

Sysselsättningen av personer med funktionsnedsättning stöds av staten på många olika sätt. Förutom att arbetssökande med funktionsnedsättning är berättigade till samma förmåner och tjänster som andra kan en arbetssökande med funktionsnedsättning – liksom övriga partiellt arbetsföra – ha rätt till särskilda förmåner eller tjänster. Målet med tjänsterna och stöden för personer med funktionsnedsättning är att förbättra förutsättningarna för att de ska få arbete och att de hålls kvar i arbetslivet.

Arbets- och näringsbyrån kan bevilja lönesubvention till en arbetsgivare som anställer en arbetssökande med funktionsnedsättning för att kompensera nedsatt produktivitet i den aktuella uppgiften som beror på den arbetssökandes funktionsnedsättning eller sjukdom. Om arbetssökandens nedsatta produktivitet i uppgiften bedöms vara permanent kan även lönesubventionen vara permanent. Lönesubventionen är ett statligt stöd som beviljas av arbets- och näringsbyrån enligt prövning.

Arbets- och näringsbyrån kan bevilja arbetsgivaren stöd för specialarrangemang på arbetsplatsen om en funktionsnedsättning eller en sjukdom hos den som ska anställas eller är anställd förutsätter nya arbetsredskap eller ändringsarbeten på arbetsplatsen och om anskaffningarna eller ändringsarbetena orsakar kostnader som kan anses betydande med beaktande av arbetsgivarens ekonomiska situation. Stöd för specialarrangemang på arbetsplatsen kan även beviljas för ersättning för hjälp av en annan arbetstagare.

Lagen om sociala företag (1351/2003) trädde i kraft den 1 januari 2004. När lagen stiftades sågs sociala företag som ett sätt att erbjuda bland annat partiellt arbetsföra nya sysselsättningsmöjligheter. Sociala företag

kan beviljas lönesubventioner på annorlunda villkor än övriga företag.

Till kommunens skyldigheter att ordna social service enligt socialvårdslagen hör verksamhet i sysselsättningssyfte för handikappade och arbetsverksamhet för handikappade. Med verksamhet i sysselsättningssyfte för handikappade avses anordnande av särskilda rehabiliteringsåtgärder och andra stödåtgärder för att främja en persons möjligheter att få arbete. Verksamhet i sysselsättningssyfte för handikappade anordnas för personer som på grund av handikapp, sjukdom eller någon annan motsvarande orsak under lång tid har särskilda svårigheter att klara de funktioner som hör till normal livsföring och som utöver arbetsförvaltningens tjänster och åtgärder behöver stödåtgärder för att komma ut på den öppna arbetsmarknaden. Det är även socialvårdens uppgift att se till att klienten ges information om övriga rehabiliteringsmöjligheter och efter behov hänvisas, i samarbete med de instanser som ordnar rehabilitering, till hälso- och sjukvårds-, arbetskrafts- eller undervisningsmyndigheterna, till Folkpensionsanstalten eller till någon annan som tillhandahåller tjänster.

Som ett led i verksamheten i sysselsättningssyfte för handikappade kan ordnas arbete, i vilket arbetstagaren står i anställningsförhållande till serviceproducenten.

Med arbetsverksamhet för handikappade avses verksamhet i syfte att bevara och främja en persons funktionsförmåga. Arbetsverksamhet anordnas för arbetsoförmögna personer som på grund av handikapp inte har förutsättningar att delta i arbete enligt socialvårdslagen och som får sin huvudsakliga försörjning av förmåner som beviljas på grund av sjukdom eller arbetsoförmåga. Den som deltar i arbetsverksamhet för handikappade står inte i ett anställningsförhållande till den som anordnar verksamheten eller till serviceproducenten.

Enligt lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda ska för den som är i behov av specialomsorger i mån av möjlighet ordnas arbetsträning och arbetsterapi samt annan stimulerande verksamhet.

Försöket med arbetsbanker är social- och hälsovårdsministeriets projekt för att utveckla en affärsverksamhetsmodell för arbetsban-

ker och göra den riksomfattande. Genom den utvecklas sätt att sysselsätta partiellt arbetsföra, långtidsarbetslösa och ungdomar utan grundexamen på den öppna arbetsmarknaden. Ett arbetsbanksföretag är ett aktiebolag som idkar näringsverksamhet eller ett andelslag som har affärsverksamhet och anställer partiellt arbetsföra, långtidsarbetslösa och ovan nämnda personer utan grundexamen vilka befinner sig i en svår ställning på arbetsmarknaden i sin egen produktion och i underleverantörsarbete liksom även hyr ut arbetskraft och sysselsätter arbetstagare direkt i ett kundföretag. Arbetsbanksföretagen kartlägger och har som mål att utveckla sina arbetstagares kompetens vid sidan av arbetet.

Målet att utvidga försöket ingår i regeringsprogrammet. Försöket inleddes 2009 och utvidgningsskedet vid ingången av 2012. Målet är att arbetsbanksverksamheten ytterligare ska utvidgas under 2015 och att förutsättningarna för arbetsbanksverksamheten ska tryggas genom lagstiftning för att verksamheten ska kunna fortsätta när försöket upphör i slutet av 2015.

I det handikappolitiska programmet konstateras det avseende arbete bland annat att oberoende av de ekonomiska konjunkturerna har det varit svårare att sysselsätta personer med funktionsnedsättning vid olika åldrar än andra medborgare. Sysselsättningsgraden bland personer med funktionsnedsättning är betydligt lägre än bland deras jämnåriga utan handikapp. Särskilt svårt är det att hitta den första arbetsplatsen och inleda sin arbetskarriär. Faran föreligger att arbetslösheten blir ett bestående tillstånd. Att utelämnas från arbetslivet berövar människor med funktionsnedsättning möjligheten att själva påverka sin levnadsstandard och förstärka sin samhälleliga delaktighet.

Som målsättning och utvecklingstrend i programmet finns bland annat att stödja reformer med hjälp av vilka aktiva möjligheter att söka och få jobb på arbetsmarknaden betonas starkare än framtidslösningar som bygger på social trygghet. Dessutom kan bland annat hinder för sysselsättningen undanröjas och avhjälpas med hjälp av en arbetskraftspolitik som omfattar många områden, söker nya metoder, verkar med målinriktning och vid behov avancerar etappvis. Centrala medel

är individuell yrkesvägledning och yrkesrådgivning, stöd för sysselsättning, effektivare samverkan mellan arbets- och undervisningsförvaltningen och generellt ett aktivt stöd i synnerhet för att en ung person ska bli delaktig av arbetslivet.

Beträffande åtgärder i anslutning till sysselsättning, arbetande och andra arbetsrelaterade begrepp strävar man bland annat efter att utveckla tjänster och lösningar i rekryteringskedet. Avsikten är att finna nya arbetsområden för personer med funktionsnedsättning samt att utreda användningen och behovet av utveckling av det så kallade stödet för specialarrangemang på arbetsplatsen och vid behov förnya den lagstiftningen.

Arbets- och näringsministeriet har 2010 publicerat guiden Funktionshinder kvittar – låt kompetensen avgöra – Guide för arbetsgivare för att anställa en person med funktionsnedsättning eller en partiellt arbetsför person för att öka arbetsgivarnas medvetenhet om förutsättningarna för sysselsättning av personer med funktionsnedsättning, partiellt arbetsföra och handikappade och om de stödformer som finns.

Funktionsnedsättning betyder inte automatiskt nedsatt arbetskapacitet. Medvetenheten om funktionsnedsättning och om personer med funktionsnedsättning bör också ökas för att undanröja stereotypier och fördomar.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 28. Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet. Genom artikeln tryggas rätten till en tillfredsställande levnadsstandard samt till ständigt förbättrade levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning, och till social trygghet utan diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Konventionsstaterna förbinder sig att vidta ändamålsenliga åtgärder för att trygga och främja dessa rättigheter.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard gäller förutom personer med funktionsnedsättning även deras familjer. Med tillfredsställande levnadsstandard avses enligt artikeln bland annat tillräckligt med mat, kläder och en bostad.

Genom åtgärderna för att trygga rätten till social trygghet eftersträvas åter att säkerställa bland annat ändamålsenlig och överkomlig

service, anordningar och annat stöd för behov som är relaterade till funktionsnedsättning, för personer med funktionsnedsättning, särskilt kvinnor och flickor, och för äldre personer med funktionsnedsättning säkerställa tillgång till sociala trygghetsprogram och fattigdomsbekämpningsprogram, för personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga som lever under fattiga förhållanden säkerställa tillgång till stöd från staten med utgifter som är relaterade till funktionsnedsättningen samt för personer med funktionsnedsättning säkerställa tillgång till offentliga bostadsprogram och pensionsförmåner och pensionsprogram.

Vår sociala lagstiftning gör i princip inte åtskillnad mellan personer på grundval av funktionsnedsättning utan samma rättigheter och skyldigheter är lika för alla som omfattas av lagarnas tillämpningsområde. När det gäller ersättningar och förmåner som betalas från vårt system för social trygghet beaktas de personliga egenskaperna och faktorerna för en person med funktionsnedsättning på precis samma sätt som för andra. Beviljandet av förmåner som tryggar försörjningen är inte kopplat till funktionsnedsättning, utan förmånerna beviljas sådana som är i behov av utkomstskydd för arbetslösa när de krav som nämns i lag uppfylls. Personer med funktionsnedsättning har lika rättigheter till dessa förmåner. För att garantera rättsskyddet har en person alltid rätt att genom besvär hos en besvärsinstans söka ändring i försäkringsanstaltens beslut. Då ska besvärsinstansen kontrollera att försäkringsanstalten har följt kraven i lagen när den fattat beslutet.

Den sökande har dock alltid rätt att kontakta försäkringsanstalten och med anledning av en ny utredning i ärendet få sitt ärende prövat på nytt.

Finlands pensionssystem består i huvuddrag av två lagstadgade pensionssystem, arbetspensionssystemet och folkpensionssystemet, som kompletteras av garantipension. Därutöver finns det vissa speciallagar, till exempel vägtrafiklagen, lagen om olycksfallsförsäkring, lagen om skada ådragen i militärtjänst och lagen om olycksfall i militärtjänst, vilka tillsammans garanterar ett pensionsskydd för personer bosatta i Finland vid

ålderdom, arbetsförmåga och familjeförsörjares död.

De egentliga pensionsförmånerna är förutom ålderspension deltidspension, invalidpension, delinvalidpension, änkepension och barnpension. Arbetspension intjänas även för vissa perioder utan lön, däribland moderskaps-, faderskaps- och föräldraledighet, arbetslöshets- och alterneringsledighet, olika rehabiliterings- och sjukdomsperioder samt studietiden.

Då sjukdom leder till arbetsförmåga, tryggas försörjningen först i allmänhet med sjukdagpenning enligt sjukförsäkringslagen (1224/2004). Om sjukdomen blir långvarig, kan personen ansöka om invalidpension. Den som ansöker om invalidpension lyfter i allmänhet sjukdagpenning när ansökan om invalidpension görs. Om sjukdagpenningen betalats ut under maximal tid när pensionsansökan är anhängig, tryggas försörjningen för den som ansöker om invalidpension genom utkomstskyddet för arbetslösa,

Enligt arbetspensionslagarna har en arbetstagare rätt till full invalidpension, om hans eller hennes arbetsförmåga på grund av sjukdom, lyte eller skada uppskattas vara utan avbrott nedsatt med minst tre femtedelar åtminstone ett år, och delinvalidpension, om hans eller hennes arbetsförmåga av ovan nämnt skäl uppskattas vara utan avbrott nedsatt med minst två femtedelar åtminstone ett år. Förutsättningarna för beviljande av sjukpension i folkpensionslagen är i stor utsträckning de samma som i arbetspensionslagarna inom den privata sektorn, men delinvalidpension kan inte beviljas med stöd av folkpensionslagen.

Invalidpension kan beviljas antingen tills vidare eller för viss tid. Invalidpension för viss tid kallas rehabiliteringsstöd. Rehabiliteringsstöd beviljas för att främja den sökandes rehabilitering för så lång tid som den sökande bedöms vara arbetsförmögen. Förutsättningen för beviljande av rehabiliteringsstöd är att en vård- eller rehabiliteringsplan har utarbetats för den sökande eller att beredningen av en sådan pågår. I övrigt tillämpas samma krav som vid ansökan om invalidpension som gäller tills vidare.

Arbetsförmåga beror ofta på en samverkan mellan många olika sjukdomar. Invalid-

pensionsbeslutet bygger på en bedömning av den sökandes helhetssituation. Beviljandet av invalidpension förutsätter dock inte full arbetsförmåga. En nedsatt arbetsförmåga räcker om personen inte med sin återstående arbetsförmåga är kapabel till sådant arbete som skulle trygga en skälig försörjning för honom eller henne.

För att förhindra att de sjukpensionsbeslut som fattas i folkpensionssystemet och invalidpensionsbeslut som fattas i arbetspensionssystemet strider mot varandra används det så kallade förfarandet för förhandsanmälan. I förfarandet för förhandsanmälan meddelar pensionsanstalterna varandra sin ståndpunkt i fråga om pensionsökandes arbetsförmåga innan pensionsbesluten fattas för att pensionsanstalterna ska komma fram till samma slutresultat i bedömningen av pensionsökandens arbetsförmåga.

Innan en pensionsanstalt fattar beslut om invalidpension, ska den vid behov försäkra sig om att den sökandes möjligheter till rehabilitering har utretts. Om ansökan om invalidpension avslås, ska pensionsanstalten i samarbete med inrättningar som ordnar rehabilitering och andra tjänster sörja för att den sökande informeras om rehabiliteringsmöjligheterna och styrs till en sådan rehabilitering som motsvarar hans eller hennes rehabiliteringsbehov eller till andra tjänster.

Förmånerna består enligt lagen om handikappförmåner (570/2007; nedan handikappförmånslagen) av handikappbidrag för personer under 16 år, handikappbidrag för personer över 16 år, vårdbidrag för pensionstagare samt veteran tillägg som en del av vårdbidraget. Även kosterättning betraktas som en handikappförmån. Handikappbidrag och vårdbidrag för pensionstagare har enligt personens behov av stöd graderats i tre nivåer: grundbelopp, förhöjt belopp och högsta belopp.

Handikappbidrag för personer under 16 år är avsett för långvarigt sjuka eller barn med funktionsnedsättning. Villkoret för att bidraget ska beviljas är att vården, omvårdnaden och rehabiliteringen i anslutning till sjukdom, lyte eller skada hos personer under 16 år i minst sex månader innebär större belastning och bundenhet än vad som är vanligt jämfört med friska barn i samma ålder. Handikapp-

bidraget för personer under 16 år har delats in i tre bidragsklasser enligt hur stor belastningen och bundenheten är. Syftet med handikappbidrag för personer under 16 år är alltså att stöda såväl vården som rehabiliteringen av långvarigt sjuka och funktionshindrade barn.

Handikappbidrag för vuxna betalas till sjuka eller funktionshindrade personer över 16 år vars funktionsförmåga är nedsatt åtminstone ett år. Dessutom förutsätts att personens sjukdom eller funktionsnedsättning medför olägenhet, hjälpbehov, behov av handledning och tillsyn eller särskilda kostnader. Handikappbidrag betalas indelat i tre grupper enligt olägenhet, hjälpbehov, behov av handledning och tillsyn eller särskilda kostnader.

Syftet med vårdbidrag för pensionstagare är att stöda långvarigt sjuka eller funktionshindrade pensionstagares förmåga att klara av sitt dagliga liv, upprätthållandet av deras funktionsförmåga, rehabilitering och vård. En person har rätt till vårdbidrag för pensionstagare när hans eller hennes funktionsförmåga kan antas vara nedsatt på grund av sjukdom, lyte eller skada åtminstone ett år utan avbrott och han eller hon får sådan pension som nämns i lagen om handikappförmåner. Dessutom förutsätts att sjukdomen, lytet eller skadan medför hjälpbehov eller behov av handledning och tillsyn eller särskilda kostnader för pensionstagaren. Vårdbidraget för pensionstagare är indelat i tre grupper enligt hjälpbehov, behov av handledning och tillsyn eller särskilda kostnader.

I Finland är den lagstadgade olycksfallsförsäkringen en del av den lagstadgade sociala tryggheten. Syftet med den lagstadgade olycksfallsförsäkringen är att ersätta förluster och skador som arbetstagare eller deras anhöriga har åsamkats genom olycksfall i arbetet och yrkessjukdomar. Den lagstadgade olycksfallsförsäkringen är i Finland primär i förhållande till den övriga socialförsäkringen.

Från den lagstadgade olycksfallsförsäkringen ersätts nödvändiga sjukvårdskostnader och inkomstbortfall (dagpenning eller olycksfallspension) samt vissa andra kostnader och förluster till följd av olycksfall i arbetet och eller yrkessjukdomar. Dessutom er-

sätter försäkringen rehabilitering i anslutning till arbets- och förvärvsförmågan samt arbets- och funktionsförmågan. Om arbetsgivaren inte har någon försäkringsskyldighet eller arbetsgivaren har försummat sin försäkringsskyldighet, sköter Tapaturmavakuutuslaitosten Liitto – Olycksfallsförsäkringsanstaltens Förbund ry ersättningen vid olycksfall i arbetet och yrkessjukdom. Olycksfallsförsäkringen är till karaktären ett orsaksbaserat ersättningssystem där ersättningar beviljas endast till de delar det är fråga om följderna av en skada på grund av olycksfall i arbetet eller en sjukdom. Att den är orsaksbaserad innebär till exempel att olycksfallsförsäkringssystemets ansvar inte täcker kostnader som uppstår för vården av en sjukdom som personen konstaterats ha och som inte beror på ett olycksfall i arbetet.

Trafikförsäkringen ersätter personskador som följer av användningen av motorfordon i trafik samt utomståendes person- och egendomsskador enligt trafikförsäkringslagen (279/1959). Dessa skador ersätts med stöd av ansvar som inte grundar sig på vållande (så kallat strikt ansvar). Detta innebär att ersättningen av skadan inte förutsätter fel eller försummelse av skadevällaren. Betalning av ersättning förutsätter att fordonet har använts i trafik och att det finns ett orsakssamband med skadan.

Ersättningar enligt trafikförsäkringslagen fastställs i regel med tillämpning av skadeståndslagen. Från trafikförsäkringen betalas ersättning bland annat för sjukvård och förlorad arbetsinkomst eller försenad förvärvsinkomst, invalidpension, familjepension, ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men, ersättning för bestående skada eller men samt ersättning för bestående kosmetiskt men. Från trafikförsäkringen ersätts även rehabilitering i anslutning till arbets- och funktionsförmågan samt arbets- och förvärvsförmågan i enlighet med lagen om rehabilitering som ersätts enligt trafikförsäkringslagen.

Ersättningen betalas av trafikförsäkringsbolaget för det fordon som orsakat trafikskadan eller det egna fordonet. Statskontoret betalar skador som orsakas av motorfordon som ägs av staten. En skada som orsakas av ett okänt

fordon eller av ett oförsäkrat fordon behandlas av Trafikförsäkringscentralen.

Utkomststödslagen (lagen om utkomststöd (1412/1997: nedan utkomststödslagen)) är ett ekonomiskt stöd inom socialvården som beviljas i sista hand och vars syfte är att trygga en persons och familjs utkomst och främja möjligheterna att klara sig på egen hand. Med hjälp av utkomststödet tryggas minst den oundgängliga utkomst en person och familj behöver för ett människovärdigt liv.

Syftet med förebyggande utkomststöd är att främja en persons och familjs sociala trygghet och förmåga att klara sig på egen hand samt att förebygga utslagning och långvarigt beroende av utkomststöd.

Rätt till utkomststöd har var och en som är i behov av stöd och inte kan få sin utkomst genom förvärvsarbete, verksamhet som företagare, med hjälp av andra förmåner som tryggar utkomsten, genom andra inkomster eller tillgångar, genom omvårdnad från en sådan persons sida som är försörjningspliktig gentemot honom eller på något annat sätt. Utkomststödet belopp är skillnaden mellan de utgifter och de disponibla inkomster och tillgångar som fastställs enligt utkomststödslagen. Utkomststödet består av en grunddel, övriga grundutgifter, kompletterande utkomststöd samt förebyggande utkomststöd. Då kompletterande utkomststöd beviljas beaktas i behövlig utsträckning särskilda utgifter, som omfattar bland annat utgifter som på grund av en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden anses nödvändiga för tryggande av försörjningen eller främjande av förmågan att klara sig på egen hand. Som särskilda behov eller förhållanden kan enligt lagen om utkomststöd anses till exempel en långvarig eller svår sjukdom.

Regleringen av bostadsbidrag revideras från ingången av 2015. Bostadsbidrag får av statens medel beviljas ett hushåll för att minska boendeutgifterna för en hyres- eller ägarbostad som är belägen i Finland och som ska betraktas som stadigvarande bostad på det sätt som föreskrivs i lagen om allmänt bostadsbidrag (938/2014). Lagen omfattar även personer med funktionsnedsättning.

Bostadsbidrag beviljas direkt med stöd av lag. Den statsrådsförordning om grunderna

för bestämmande av bostadsbidraget som tidigare använts faller bort. Maximibeloppen för godtagbara boendeutgifter baserar sig på regionalt fastställda totala hyresbelopp. Bostadens storlek, yta, hyra per kvadratmeter och ålder har inte längre någon inverkan på bidragets belopp. Bidragsprocenten är fortfarande 80 och självriskan som bestäms enligt inkomsterna ändras alltid i hela landet med 32 % av ändringen av inkomsterna. Då de maximala boendeutgifterna fastställs tas fortfarande särskild hänsyn till handikappade vars behov av utrymme för behövliga hjälpmedel eller för en person som behövs för vården är särskilt stort. Då hushållet omfattar en i lagen om bostadsbidrag avsedd handikappad person, beaktas de godtagbara boendeutgifterna enligt en person mer än vad hushållet egentligen omfattar.

Bostadsbidragssystem för personer med funktionsnedsättning och andra grupper i behov av särskilt stöd beskrivs ovan i samband med artikel 19.

Bestämmelser om bostadsbidrag för pensionstagare utfärdas genom lag (571/2007). Bostadsbidraget för pensionstagare inriktas så ändamålsenligt som möjligt så att det täcker en del av boendekostnaderna. Beloppet av bostadsbidraget till pensionstagare påverkas av personens boendeutgifter, familjeförhållanden samt av så gott som alla pensionstagarens bruttoinkomster och förmögenhet. De maximala boendeutgifter som berättigar till bostadsbidrag för pensionstagare fastställs årligen genom förordning av statsrådet. Som boendeutgifter godkänns pensionstagarens verkliga boendeutgifter, dock högst till det maximibelopp som fastställs i förordningen.

I det handikappolitiska programmet behandlas social trygghet och boende. När det gäller social trygghet konstateras i programmet bland annat att den sociala tryggheten fungerar som garant för välfärd och trygghet då det av olika orsaker inte är möjligt att arbeta. I praktiken är den sociala tryggheten i synnerhet för människor med svår funktionsnedsättning ett mycket centralt stöd för utkomst och samhälleligt deltagande. Den grundläggande försörjningens konstant låga nivå utgör ett hinder för ett fullödigt samhäl-

leligt deltagande för personer med funktionsnedsättning och kroniska sjukdomar.

I programmet konstateras emellertid att en schematisk koordinering av den sociala trygghetens olika delar undergräver möjligheterna att bygga upp ett gott liv och ta egna initiativ. Svårigheterna i samarbetet mellan de olika förvaltningsområden som styr och verkställer social trygghet framstår för klienterna som osammanhängande information om den sociala tryggheten och ställer till mycket besvär och osäkerhet. De till och med försämrar resultaten av användningen av social trygghet.

Det är svårt i praktiken att bland annat få en heltäckande information om förmåner på grund av att den är så splittrad samt att förstå förmånsbesluten och motiveringarna till dem. Lagstiftningen om den sociala tryggheten är omfattande och flera myndigheter är med och verkställer den. Myndigheternas skyldighet att ge råd och motivera är centrala garantier för rättsskyddet.

I det handikappolitiska programmet har som målsättning och utvecklingstrender skrivits in att den sociala trygghetens betydelse då det gäller att möjliggöra delaktighet och likvärdighet för personer med funktionsnedsättning och förebygga utslagning av dem även i fortsättningen är synnerligen stor. Den sociala trygghetens nivå ska vara tillräckligt hög. Då beslut om social trygghet fattas ska utgångspunkten vara personens livssituation och individuella behov. För att det ska kunna säkerställas att den sociala tryggheten fungerar och missförhållanden rättas till ska förenligheten mellan trygghetens olika delar utvecklas.

När det gäller den sociala tryggheten har även åtgärder som ansluter sig bland annat till klientavgifterna inom social- och hälsovården, den s.k. garantipensionslagstiftningen, bostadsbidraget och bestämmelserna om rehabiliteringspenning samt frivilliga liv- och sjukförsäkringar och ansvarsförsäkringar skrivits in i programmet. Syftet med åtgärderna är bland annat att den ekonomiska ställningen ska förbättras för personer som stått utanför arbetslivet hela sitt liv och andra personer med funktionsnedsättning som befinner sig i en svag ekonomisk ställning samt att grunderna för begränsning av olycksrisker

och ersättningsförfaranden justeras så att de inte diskriminerar människor med funktionsnedsättning.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 29. Deltagande i det politiska och offentliga livet. I artikeln förbinder sig konventionsparterna att garantera personer med funktionsnedsättning politiska rättigheter och möjlighet att åtnjuta dem på samma villkor som andra. Konventionsparterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan delta i det politiska och offentliga livet, direkt eller genom fritt valda ombud. Konventionsparterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning har rätt att välja och vara kandidater i val. För detta ska förfarandena, arrangemangen och materialet vid röstningen vara ändamålsenliga, tillgängliga och lätta att förstå och använda. Rätten för personer med funktionsnedsättning att rösta genom sluten omröstning i val och folkomröstningar utan hot, och att vara kandidater i val, ska skyddas. Även rätten för personer med funktionsnedsättning att utföra offentliga funktioner på alla offentliga nivåer ska skyddas. Konventionsparterna ska också främja möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i det politiska och offentliga livet vid behov genom att underlätta användningen av stödjande och ny teknik. Konventionsstaterna ska också garantera att personer med funktionsnedsättning fritt kan uttrycka sin vilja som väljare och i detta syfte, vid behov, på deras begäran tillåta att de assisteras vid röstning.

Konventionsstaterna ska också uppmuntra personer med funktionsnedsättning att delta i offentliga angelägenheter, däribland i enskilda organisationers och sammanslutningars samt politiska partiers verksamhet och förvaltning. Konventionsstaterna ska också främja möjligheterna att bilda och ansluta sig till organisationer för personer med funktionsnedsättning.

Artikel 29 i konventionen har ett nära samband med artikel 3 c, enligt vilken konventionens principer bland annat är ett fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället, och med artikel 4.3, som förpliktar konventionsstaterna att nära samråda med och aktivt involvera personer med funktions-

nedsättning i beslutsprocesser som gäller personer med funktionsnedsättning genom de organisationer som företräder dem.

Artikeln har också ett nära samband med artikel 12, som behandlar jämlikhet inför lagen. Kommittén för mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning har i fallet *Zsolt Bujdosó, Jánosné Ildikó Márkus, Viktória Márton, Sándor Mészáros, Gergely Polk och János Szabó v. Ungern* (överklagande nr 4/2011) konstaterat att automatiskt avlägsnande av de klagande ur röstningsregistret på grund av deras funktionsnedsättning är en överträdelse av artikel 29 i konventionen för sig och tillsammans med artikel 12. Kommittén rekommenderade konventionsstaten att genom lagstiftningsåtgärder och i praktiken säkerställa rätten för personer med funktionsnedsättning att rösta och även i praktiken garantera att röstningsprocessen, röstningslokalen och röstningsmaterialet är lämpligt, tillgängligt och lätt att använda och förstå och vid behov tillåta assistens vid röstningen av en person som personen med funktionsnedsättning själv utsett.

Rätten att delta i det politiska och offentliga livet garanteras även bland annat i artikel 25 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, enligt vilken varje medborgare i konventionsstaten ska ha rätt och möjlighet att utan någon åtskillnad som strider mot det allmänna diskrimineringsförbudet och utan oskäliga inskränkningar delta i skötseln av allmänna angelägenheter, direkt eller genom fritt valda ombud, rösta och bli vald vid periodiska och reella val, som förrättas på grundval av allmän och lika rösträtt och hemlig röstning, varigenom garanteras att väljarnas vilja fritt kommer till uttryck, samt få tillträde på lika villkor till offentlig tjänst i sitt land.

Enligt vallagen får den röstberättigade fritt välja om han eller hon röstar på förhand eller på valdagen. Utgångspunkten anses vara att förhandsröstning och röstning på valdagen ska ordnas så att alla medborgare är i en så likvärdig ställning som möjligt när de väljer röstningssätt.

En hänvisningsbestämmelse om transport av handikappade till röstnings- eller förhandsröstningsstället finns i 190 § i vallagen. Vallagen innehåller också bestämmelser om

rätten för specialgrupper att förhandsrösta i sjukhus, institutioner och hemma.

Förhandsröstning ska enligt 9 § 1 mom. 3 punkten i vallagen ordnas i alla sjukhus och verksamhetsenheter inom socialvården som lämnar vård dygnet runt. Dessutom kan kommunstyrelsen genom sitt beslut bestämma i vilka andra verksamhetsenheter inom socialvården förhandsröstning ska ordnas. Kommunstyrelsen får således med stöd av bestämmelsen i vallagen flexibla möjligheter att bestämma att även andra enheter än sådana som lämnar vård dygnet runt är förhandsröstningsställen i enlighet med behovet från fall till fall.

Enligt 46 § 3 mom. i vallagen får en röstberättigad, vars rörelse- eller funktionsförmåga är så begränsad att han eller hon inte utan oskäliga svårigheter kan ta sig till röstnings- eller förhandsröstningsstället, rösta hemma. Sedan riksdagsvalet 2011 har även en närstående vårdare som bor i samma hushåll rätt att rösta i samband med hemmaröstningen.

I justitieministeriets valanvisningar, som sänds ut i pappersform till alla valmyndigheter, ges allmänna anvisningar för hur röstningen ska ordnas för personer med nedsatt rörelseförmåga och andra rörelsehindrade. Invalidförbundet rf har dessutom gjort upp en granskningslista för tillgängligheten på röstningsstället som bifogats valanvisningarna. Under flera valår har anvisningen också åtföljts av en anvisning om tillgängliga röstningsbåsar från Tröskeln rf. Tillgänglighet uppmärksammas dessutom i den utbildning som justitieministeriet ordnar inför valet.

Allmän valinformation har vid flera val även producerats med punktskrift och ljudlagringsmedier. Till exempel inför riksdagsvalet 2011 och presidentvalet 2012 skrevs allmän information om valet och sammansättningar av kandidatlistor med punktskrift. Ljudinspelningarna har innehållit riksomfattande kandidatuppgifter och dessutom har en synskadad kunnat beställa det egna valdistriktets kandidatförteckning i punktskrift. Produktionen av valrelaterat material som ljudinspelningar och i punktskrift fortsätter även i kommande val.

På webbplatsen vaalit.fi har justitieministeriet ordnat så att det finns videor med allmän

valinformation på teckenspråk (på finska och finlandssvenska).

Den första broschyren på lättläst språk publicerades i början av 1990-talet. Dagens kommunikation på lättläst språk består av en broschyr och en video som kan fås bland annat på webbplatsen vaalit.fi. Broschyren och videon på lättläst språk innehåller basinformation om valet och anvisningar om hur rösträtten används på röstningsstället.

I Finlands lagstiftning begränsas inte möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att rösta, ställa upp som kandidat i val, delta i beslutsfattande, uttrycka sin egen vilja och åsikt eller intressebevakning. Lagstiftningen uppfyller således kraven i artikel 29 i konventionen.

I praktiken kan det dock vara problematiskt att förverkliga dessa rättigheter bland annat när det gäller att bevara valhemligheten och en självständig och tillgänglig röstning. Andra omständigheter som kräver utveckling är att beakta de språkliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning både när det produceras samhällelig information och det görs möjligt för personer med funktionsnedsättning att aktivt delta i det samhälleliga beslutsfattandet.

I det handikappolitiska programmet granskas rätten för personer med funktionsnedsättning att delta i det politiska och offentliga livet i flera åtgärdsplaner. Som omständigheter som kräver utveckling lyfts i programmet fram röstningslokalernas tillgänglighet, utvecklingen av elektronisk röstning som ett sätt att förbättra möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att rösta självständigt, lagstiftning som gäller intressebevakning och intressebevakningspraxis, lagstiftning som gäller självbestämmanderätten, handikapptjänsternas kvalitet och tillgänglighet på lika villkor, verkställandet av personlig assistans samt planering av tjänster i enlighet med lagen om service och stöd på grund av handikapp.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 30. *Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott.* I artikeln erkänns rätten för personer med funktionsnedsättning att på samma villkor som andra delta i kulturlivet, att utveckla och använda

sin kreativa, artistiska och intellektuella förmåga och rätt till stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet och rätt att delta i rekreations- och fritidsverksamhet och idrott. Konventionsstaterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning har tillgång till kulturella produkter, tv, film, teater och annan kulturell verksamhet samt tillträde till platser för kulturella föreställningar eller tjänster, såsom teatrar, museer, biografier, bibliotek och turistservice och sevärdheter.

Kulturella produkter, teater, film och andra tjänster ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Konventionsstaterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få möjlighet att utveckla och använda sin kreativa, artistiska och intellektuella förmåga, inte endast i eget intresse utan även för samhällets berikande.

Enligt artikeln ska konventionsstaterna i enlighet med internationell rätt vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att lagar till skydd för immateriella rättigheter inte utgör ett oskäligt eller diskriminerande hinder för tillgång till kulturella produkter för personer med funktionsnedsättning.

Personer med funktionsnedsättning har i artikeln garanterats rätt på samma villkor som andra till erkännande av och stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur.

I artikeln förutsätts att konventionsstaterna även ska trygga åtgärder genom vilka personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra kan delta i rekreations- och fritidsverksamhet och idrott. Konventionsstaterna ska främja möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i idrottslig verksamhet på alla nivåer och säkerställa att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att organisera, utveckla och delta i idrott och rekreation som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning och att personer med funktionsnedsättning har tillgång till idrottsanläggningar, rekreationsanläggningar och turistanläggningar och till service av personer och organ som ägnar sig åt att organisera sådan verksamhet. Konventionsstaterna ska i synnerhet säkerställa att barn med funktionsnedsättning har lika möj-

ligheter som andra barn att delta i lek, rekreation, fritidsverksamhet och idrott, inklusive inom utbildningssystemet.

Genomförandet av artikeln stöds av handikappserviceagen och handikappserviceförordningen, i vilka föreskrivs om sådana tjänster och sådant stöd som kommunen är skyldig att ordna för personer med svår funktionsnedsättning. Bestämmelser som gäller tillgänglighet finns i markanvändnings- och bygglagen och i Finlands byggbestämmelse-samling.

Enligt 5 § i markanvändnings- och bygglagen är målen för områdesplaneringen att främja möjligheterna att skapa en livsmiljö och omgivning som tillgodoser behoven hos olika befolkningsgrupper, såsom handikappade. I lagens 167 § förutsätts att lederna för gång-, cykel- och mopedtrafik ska hållas fria från hinder och säkra. Tillgängligheten i den byggda miljön och byggande behandlas mera ingående i samband med artikel 9.

Enligt 2 § (902/2009) i idrottslagen (1054/1998) är det staten och kommunerna som ska skapa de allmänna förutsättningarna för idrott. Kommunen ska skapa förutsättningar för kommuninvånarnas idrottsutövning genom att utveckla det lokala och regionala samarbetet samt en hälsofrämjande idrott, genom att stödja medborgarverksamhet, tillhandahålla idrottsanläggningar samt ordna idrottsverksamhet med beaktande även av grupper med särskilda behov.

Undervisnings- och kulturministeriet har finansierat produktionen av en ny upplaga av boken *Esteettömät sisäliikuntatilat* (Tillgängliga lokaler för inomhusmotion). Verket är ett centralt hjälpmedel för informationsstyrningen för kommuner och andra producenter av idrottstjänster för att säkerställa och öka tillgängligheten. I ministeriet görs också en ny version av dokumentet *Liikuntapaikkarakentamisen suunta* (Riktningen för byggande av idrottsanläggningar), där man har för avsikt att ta in mycket konkreta formuleringar.

Undervisnings- och kulturministeriet beviljar årligen prövningsbaserade statsunderstöd för konst och kultur ur tipsvinstmedlen. Ett centralt kriterium för understödet är att främja möjligheterna för medborgarna att på lika villkor vara delaktiga och delta i kultur samt undanröja hindren och göra hindren för del-

tagande lägre. Undervisnings- och kulturministeriet har också främjat konstens och kulturens tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning bland annat genom att inrikta bidragen till handikappsammanslutningars kulturella verksamhet och till att främja tillgängligheten för kultur.

I museer är tillgänglighet ett av de centrala målen. En förbättring av tillgängligheten till lokaliteterna har eftersträvat i mån av möjlighet, men i synnerhet i gamla byggnader kan tillgängligheten inte alltid tillgodoses. De flesta museer erbjuder också hörsel-, syn- och rörelsehjälpmedel. På museets webbsidor finns i allmänhet en tillgänglighetsdel där museets tjänster finns beskrivna. Assisterer till personer med funktionsnedsättning har gratis inträde till flera museer. Undervisnings- och kulturministeriet har gett anvisningar till de konst- och kulturinrättningar det finansierar om främjandet av tillgängligheten och med bidrag från ministeriet har understötts olika utvecklingsprojekt, bland annat för att främja tillgängligheten till museernas samlingar. På webbplatsen för servicen Kultur för alla som understöds av ministeriet har publicerats olika anvisningar och granskningslistor för att främja tillgängligheten.

I 17 § i Finlands upphovsrättslag (404/1961) föreskrivs om inskränkningar i upphovsrätten som gäller tillhandahållandet av verk för personer med funktionsnedsättning. Paragrafen täcker förutom produktion av ljudböcker och exemplar av verk på teckenspråk, även produktion på annat sätt, i synnerhet i digital form, av exemplar av verk för synskadade och andra som på grund av en skada eller sjukdom inte kan använda verken på vanligt sätt. Det är också tillåtet att förmedla exemplar av verk som producerats på detta vis.

I Finlands upphovsrättslag har med skälighet beaktats behoven för personer med funktionsnedsättning att få verken i en sådan form att de kan se, höra, läsa eller på annat sätt upptäcka dem. Nämnda 17 § i upphovsrättslagen, som trädde i kraft 2006, kan anses vara tämligen progressiv jämfört med bestämmelserna i många andra länder.

Om ett verk är lagligt får exemplar av det enligt 17 § i upphovsrättslagen framställas

till exempel i digital form för personer med funktionsnedsättning och sådana exemplar av verket får också förmedlas till personer med funktionsnedsättning via nätet.

I lagen om biblioteket för synskadade (638/1996) föreskrivs om rätten för Celia – Biblioteket för synskadade att ge synskadade och andra klientgrupper, som på grund av skada eller sjukdom inte kan använda vanligt biblioteksmaterial, möjlighet till information, studier och rekreation samt möjlighet att syssla med litteratur och konst. Celia – Biblioteket för synskadade är expert när det gäller att tillhandahålla tillgängliga bibliotekstjänster och producera tillgängligt material. Målet för dess verksamhet är jämlikhet mellan synskadade och andra personer med läshinder i tillgången till litteratur och kunskap.

Teckenspråksbiblioteket är en del av stödet för de dövas kultur. Grundandet av ett teckenspråksbibliotek som ett elektroniskt nätbibliotek godkändes i statsbudgeten för 2013 med ett anslag på 150 000 euro, som beviljades Finlands Dövas Förbund rf på ansökan. Grundandet av biblioteket har inletts våren 2014. Dessutom har undervisnings- och kulturministeriets bidrag för litteratur på lättläst språk sedan 2008 utvidgats så att det även gäller annan tillgänglig litteratur inklusive böcker på teckenspråk. Stödet för inköp av kvalitetslitteratur med liten spridning omfattar även ljud- och teckenspråksböcker.

I det handikappolitiska programmet ingår flera åtgärder inom området för idrottstjänster, konst- och kulturtjänster och bibliotekstjänster.

När det gäller idrottstjänsterna förutsätts att statens genomförande av bestämmelserna i lagen ska förbättras i synnerhet när det gäller styrningen och samarbetet samt att idrottslokaliteters tillgänglighet ska beaktas redan i planeringsskedet. I samband med konst- och kulturtjänster betonas i det handikappolitiska programmets åtgärdsdel att möjligheterna att delta och verka som kulturaktörer tryggas för personer med funktionsnedsättning. Dessutom förutsätts att behoven bland personer med funktionsnedsättning beaktas i utvecklingen av biblioteks- och informationstjänster, inklusive de utmaningar som den nya tekniken för med sig och planeringen av bibliotekslokaler.

I regeringsprogrammet förutsätts att likställighetsprincipen ska följas i all utbildning, vetenskap, kultur, idrott och motion samt i ungdomsarbete. Tjänster ska vara jämlikt och enhetligt tillgängliga för alla. Inom området kultur utvecklar regeringen en kulturpolitik som beaktar kulturell mångfald, där kulturen är tillgänglig för alla medborgare och där delaktigheten i kulturen, genom specialåtgärder, kan förbättras för de grupper som nu inte är delaktiga i den. Regeringen har dessutom förbundit sig att förbättra möjligheterna till vardagsmotion bland annat genom att man utökar tillgängligheten i samband med motionsställen och att främja utveckling av en klubbverksamhet med låg tröskel. I regeringsprogrammet ingår också en förbindelse att trygga verksamhetsförutsättningarna för en etiskt hållbar, jämlik och pluralistisk toppidrott, inklusive handikappidrott.

Problematiska förfaranden vid förverkligandet av de rättigheter som garanteras i artikeln gäller tjänsternas tillgänglighet på grund av fysiska, språkliga och kommunikativa hinder. De särskilda hjälpmedel som personer med funktionsnedsättning behöver är oftast inte tillgängliga och förfarandena i fråga om olika tjänster är inte likadana för personer som behöver en personlig assistent för att kunna delta.

Deltagande av personer med funktionsnedsättning i kultur- och konsttjänster samt produktionen av dessa tjänster ska utvecklas för att både stärka den språkliga och kulturella identiteten för personer med funktionsnedsättning och öka medvetenheten om funktionsnedsättning. Möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att utbilda sig inom yrken på det kulturella området bör utökas liksom även medvetenheten om de möjligheter som står till buds. Bland annat med dessa åtgärder främjas rätten för personer med funktionsnedsättning till erkännande av och stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur, på det sätt som artikeln förpliktar till.

Uppgiften för den arbetsgrupp som undervisnings- och kulturministeriet tillsatt för att arbeta för tillgänglighet inom konst och kultur skulle i samarbete med läroanstalterna i området och arbets- och näringsministeriet

utreda olika sätt att främja möjligheterna till sysselsättning inom området för konst för personer med funktionsnedsättning och personer från kulturella minoriteter. Arbetsgruppens rapport publicerades i april 2014 och innehöll många åtgärdsförslag. Verkställigheten av åtgärdsförslagen bereds som bäst.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 31. *Insamling av statistik och information.* I artikeln föreskrivs om konventionsstaternas insamling av statistik och information. Enligt 1 punkten åtar sig konventionsstaterna att insamla ändamålsenlig information för att genomföra konventionen och då följa lagligen upprättade garantier, innefattande lagstiftning om dataskydd, för att säkerställa sekretess och respekt för privatlivet hos personer med funktionsnedsättning. Dessutom ska internationellt godtagna normer för skydd av de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt de etiska principerna för insamling och användning av statistik iakttas.

Enligt punkt 2 ska information som samlats in i enlighet med konventionen vid behov brytas ned och användas till att bidra till att bedöma konventionsstaternas genomförande av sina åtaganden enligt denna konvention och att identifiera och bemöta de hinder som personer med funktionsnedsättning ställs inför vid utöandet av sina rättigheter.

Konventionsstaterna ska ansvara för att sprida statistiken och säkerställa att den är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning och andra personer.

Statistikcentralen producerar största delen av den officiella statistiken i Finland. I lagen om statistikcentralen (48/1992) ingår bestämmelser om dess uppgifter. I statistiklagen (280/2004) föreskrivs om de förfaringsätt och principer för insamling av uppgifter samt planering och framställning av statistik som ska tillämpas när statliga myndigheter framställer statistik. För insamling, utlämnande, skydd och övrig bearbetning av uppgifter vid statistikframställning tillämpas lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet och personuppgiftslagen, om inte något annat föreskrivs i denna lag eller i någon annan lag.

Bestämmelser om behandlingen av uppgifter som gäller social- och hälsovården för forskning och statistikföring ingår också i lagen om riksomfattande personregister för hälsovården (556/1989) samt lagen om statistikväsendet vid forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården (409/2001). För olika forskningsinstitut föreskrivs även forsknings- och statistikföringsuppgifter i de lagar som gäller dem.

Integritetsskyddet och lagstiftning om integritetsskydd behandlas närmare i samband med artikel 22.

Statistik om funktionsnedsättningar förs av Statistikcentralen och Institutet för hälsa och välfärd, som verkar inom social- och hälsovårdsministeriets förvaltningsområde och som med stöd av kommunernas statistik om ekonomin och verksamheten publicerar årliga uppgifter om antalet servicemottagare och statistik över familje- och anstaltsvård för personer med utvecklingsstörning och deras arbete. Information om efterfrågan på, utbud och behov av tjänster har producerats genom separata utredningar. Separat förs ett missbildningsregister. Synskaderegistret vid Institutet för hälsa och välfärd förs vid De Synskadades Centralförbund rf. Förutom de statistiska myndigheterna för arbets- och näringsministeriet, undervisningsministeriet och Folkpensionsanstalten statistik över verksamheten i sitt eget område. Den tillgängliga statistiken hänför sig bland annat till specialundervisning, funktionshinder, handikappförmåner och rehabilitering.

Arbets- och näringsministeriet för särskilt statistik även över arbetssökande, vars möjlighet att få arbete försvåras av en skada eller sjukdom. Med stöd av statistiken får man i antalsform fram information om arbetssökande, arbetslösa arbetssökande, dels om användningen av tjänsterna, hur länge arbetssökandet pågår, lönesubvention, dels om sysselsättningen på den öppna arbetsmarknaden. Ministeriet för dock i allmänhet inte statistik över personer i arbetslivet eller för register över personer med funktionsnedsättning i annat fall än inom ramen för det kundinformationssystem som upprätthålls vid arbets- och näringsbyrån för ordnandet av offentlig arbetskrafts- och företagsservice. På så vis kan man inte ur statistiken få information om

hur många personer med funktionsnedsättning som arbetar, sysselsättningsgrad eller arbetslöshetsgrad.

Bristerna i statistiken försämrar möjligheterna för planerings- och beslutssystemen i olika förvaltningsområden att ingripa i missförhållanden vad gäller delaktighet och likställdhet.

Det finns ingen exakt information om förekomsten av funktionsnedsättningar i Finlands befolkning. Senast kartlades förekomsten av funktionsnedsättningar i början av 1980-talet. Den kartläggning som gjordes då gav en bild av förekomsten av funktionsnedsättningar på riksnivå. Under de senaste åren har Folkpensionsanstaltens statistiska uppgifter om antalet sjuk-/invalidpensioner och handikappförmåner använts för att beskriva förekomsten av funktionsnedsättningar även på regional och kommunal nivå.

Jämställdheten mellan kvinnor och män med funktionsnedsättning är en sak som undersökts litet, men man har börjat bli medveten om dess betydelse. För närvarande finns det inte tillräckligt med undersökningar till exempel om upplevelsorna av våld bland kvinnor och män med funktionsnedsättning och deras ställning har inte utretts tillräckligt i handlingsprogram som gäller våld mot minoriteter. I programmet för att minska våld mot kvinnor 2010–2015 planeras två undersökningar som gäller personer med funktionsnedsättning: behovet av hjälp bland kvinnor med funktionsnedsättning för att klara av en våldsincident och hur allmänt våld är bland kvinnor med funktionsnedsättning.

Information om hur de mänskliga och grundläggande rättigheterna tillgodoses i praktiken, om levnadsförhållanden och livskvalitet, fås bäst genom att samla in den bland personerna med funktionsnedsättning själva.

Som ett av de främsta målen i det handikappolitiska programmet har ställts att handikappforskningen ska stärkas, kunskapsbasen breddas och mångsidiga och högklassiga metoder utvecklas för genomförandet och uppföljningen av handikappolitiken.

Vid statsvetenskapliga fakulteten vid Helsingfors universitet har inrättats en professur i handikappforskning, vilket innebär ett stort framsteg för handikappforskningen. Organi-

sationer har samlat in en stor summa pengar för att inrätta lärostolen. Professuren är för närvarande dock en donationsprofessur.

För att systematisera forsknings- och statistikinformation har som mål skrivits in i det handikappolitiska programmet att utredningar ska göras om vissa omständigheter kring handikappforskningen, behoven av samt fördelarna och möjligheterna med en direkt användning av klientinformationssystemen, utvecklingen av serviceplanen till ett instrument för informationsinsamlingen och en förbättring av arbetskraftsstatistikens informativa karaktär.

Det krävs inga ändringar i lagstiftningen för att sätta bestämmelsen i kraft.

Artikel 32. Internationellt samarbete. Artikel 32 i konventionen betonar betydelsen av mellanstatligt och internationellt samarbete samt samarbete med det civila samhället, särskilt organisationer av personer med funktionsnedsättning till stöd för ansträngningar på det nationella planet att förverkliga konventionens syfte och mål. Konventionsstaterna åtar sig enligt artikeln att vidta ändamålsenliga och effektiva åtgärder mellan och bland stater och i samarbete med internationella och regionala organisationer och det civila samhället, särskilt organisationer av personer med funktionsnedsättning. Genom dessa åtgärder säkerställs bland annat att personer med funktionsnedsättning involveras som aktiva aktörer i internationellt samarbete, inklusive internationella utvecklingsprogram, och att det internationella samarbetet är tillgängligt för personer med funktionsnedsättning. Genom internationellt samarbete kan man även underlätta och stödja kapacitetsuppbyggnad genom utbyte och delgivning av information och erfarenheter och genom att underlätta forskningssamarbete och tillgång till vetenskaplig och teknisk kunskap. Genom dessa åtgärder kan man enligt artikeln även erbjuda teknisk och ekonomisk hjälp, bland annat genom att underlätta tillgång till och att dela med sig av tillgänglig och stödjande teknik.

I Finlands utvecklingspolitiska åtgärdsprogram 2012–2016 som godkänts genom statsrådets principbeslut av den 16 februari 2012 betonas att perspektivet för utvecklingspolitiken ska vara grundat på de mänskliga rät-

tigheterna. Detta inbegriper såväl medborgerliga som politiska rättigheter och friheter såsom ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. I det utvecklingspolitiska åtgärdsprogrammet betonas i synnerhet bland annat rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vars starka ställning framträder även genom den icke-diskriminering som är ett genomgående tema i programmet.

I enlighet med det utvecklingspolitiska programmet har Finland som medlem i det internationella givarsamfundet och tillsammans med partnerländerna åtagit sig att förbättra utvecklingsarbetets kvalitet. Parisdeklarationen om ett effektivt utvecklingssamarbete från 2005, handlingsprogrammet i Accra från 2008 och slutdokumentet från Busan från 2011 innehåller de gemensamma principerna och metoderna för internationell utvecklingspolitik och utvecklingssamarbete.

De genomgående teman och mål som ställts i det utvecklingspolitiska programmet främjas genom att de integreras i all utvecklingspolitik och allt utvecklingssamarbete. Målet är främja detta genom integrering, dvs. genom att på alla nivåer ta in temana och målen i politiken, målen, projekten och planeringen, genomförandet, uppföljningen och bedömningen av verksamheten samt genom att komplettera detta med hjälp av olika riktade insatser eller projekt, om inte tillräckliga effekter kan uppnås enbart genom integrering. Målet är att de genomgående temana även ska föras in i den politiska dialogen, landsförhandlingar, multilateralt och EU-samarbete samt kommunikation.

Det viktigaste stödet som utvecklingssamarbetet i Finland ger handikappprojekt kanaliseras via finländska handikapporganisationer. Utrikesministeriet beviljar av utvecklingssamarbetsanslagen understöd åt Handikapporganisationernas Utvecklingssamarbetsförening – FIDIDA rf och stiftelsen för utvecklingssamarbete Abilis. Den i princip största kanalen i multilateral verksamhet när det gäller projekt och finansiering är FN-organisationernas gemensamma partnerskapsprogram för att främja rättigheterna hos personer med funktionsnedsättning UN-PRPD.

Flera finländska handikapporganisationer är verksamma i det internationella samarbetet

inom handikappolitiken och de har utvecklingssamarbetsprojekt i synnerhet med handikapporganisationer i Central- och Östafrika, Latinamerika, Asien och Östeuropa. Även flera läroanstalter har internationellt handikappolitiskt samarbete på Finlands närområden och i många utvecklingsländer.

Trots handikapporganisationernas centrala roll, hör den primära rollen när det gäller att skydda, främja och garantera rättigheterna för personer med funktionsnedsättning till regeringarna. Förpliktelserna i det internationella samarbetet är bindande för Finland som avtalspart.

Utvecklingsområden som aktualiserats i det internationella samarbetet är resurserna i det internationella samarbetet och utvecklingssamarbetet samt möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta och att involvera dem i skötseln av såväl projekt som gäller personer med funktionsnedsättning som allmänna internationella ärenden. Specialbehoven bland personer med funktionsnedsättning ska beaktas redan vid beredningen av projektverksamhet.

Artikel 33. Nationellt genomförande och övervakning. Enligt punkt 1 ska konventionsstaterna i enlighet med sina förvaltningsssystem utse en eller flera kontaktpunkter inom regeringen för frågor som gäller genomförandet av konventionen.

Kontaktpunkten ska svara för genomförandet av konventionen, såsom anknytande lagberedning, genomförandet av olika utredningar samt information i anknytning till konventionen, insamling av information och användning av statistik. Kontaktpunkten ska dessutom vara en samordningsmekanism i ärenden som är relaterade till konventionen mellan många olika instanser, inklusive i statsförvaltningen samt främja integreringen av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i samhället. Kontaktpunkten ska också sörja för periodisk rapportering enligt artikel 35 i konventionen till kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Kontaktpunkter ska enligt propositionen vara utrikesministeriet och social- och hälsovårdsministeriet. En representant för handikapporganisationen som utsetts i samord-

ningsmekanismen ska delta i kontaktpunktens verksamhet.

Konventionsstationerna ska enligt artikeln även överväga att inrätta eller utse en samordningsmekanism inom regeringen för att underlätta åtgärder i anslutning till genomförandet av konventionen bland annat genom att ta fram utredningsbehov och nödvändiga utvecklingsområden. Det är viktigt att trygga möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i samordningsmekanismens verksamhet.

Att inrätta en samordningsmekanism enligt artikel 33.1 i konventionen är viktigt för att genomförandet av konventionen ska underlättas och samarbetet öka. För närvarande är det riksomfattande handikapprådet samarbetsorgan för myndigheterna och personer med funktionsnedsättning, deras anhöriga och handikapporganisationer i ärenden som gäller planering, utvecklande och genomförande av samhällspolitiken och påverkar levnadsförhållandena och välbefinnandet för personer med funktionsnedsättning. I propositionen föreslås att uppgifter i en samordningsmekanism enligt konventionen anvisas till ett nytt organ som ska inrättas i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet och ska ersätta det nuvarande riksomfattande handikapprådet som verkar i anslutning till ministeriet. I det nya samordningsorganet föreslås utöver de instanser som deltar i det nuvarande handikapprådets arbete också t.ex. representanter för justitieministeriet, utrikesministeriet, arbetsmarknadsorganisationerna, Handikappforum och VIKE – Människorättscentret för personer med funktionshinder. Att inrätta en samordningsmekanism i stället för det nuvarande riksomfattande handikapprådet är motiverat med hänsyn till rådets nuvarande roll som samarbetsorgan för myndigheter och organisationer samt dess koppling till social- och hälsovårdsministeriet.

Avsikten är att särskilda bestämmelser om inrättandet av en samordningsmekanism ska utfärdas genom förordning av statsrådet.

Enligt artikel 33.2 ska konventionsstaterna, i enlighet med sitt rättssystem och sitt förvaltningsystem, bibehålla, förstärka, utse eller inom konventionsstaten upprätta en mekanism, inklusive en eller flera oberoende

mekanismer för att främja, skydda och övervaka genomförandet av konventionen. Vid utseendet av sådana mekanismer ska konventionsstaterna beakta de principer som hänför sig till den ställning och funktion som de nationella institutionerna för skydd och främjande av de mänskliga rättigheterna har, dvs. de så kallade Parisprinciperna. Enligt Parisprinciperna ska nationella människorättsinstitutioner inrättas genom att det på lag- eller grundlagsnivå utfärdas bestämmelser om deras uppgifter, sammansättning och befogenheter. Institutionen ska ha en självständig och oberoende ställning, såväl formellt som ekonomiskt och administrativt. Särskild uppmärksamhet ska alltså fästas vid att de instanser som utsetts till uppgiften är oberoende och självständiga. Finlands nationella människorättsinstitution, som består av riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess människorättsdelegation, har inrättats för att följa Parisprinciperna.

Med främjandet av de mänskliga rättigheterna avses aktiv verksamhet med sikte på framtiden, som t.ex. vägledning, rådgivning, utbildning och spridandet av information om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Med skydd av personer med funktionsnedsättning avses statens direkta eller indirekta skyldighet att skydda mot eventuella kränkningar av rättigheterna i konventionen för staten och dess aktörer samt även icke-statliga aktörer. Uppföljningen kan för sin del anses gälla hur konventionsskyldigheterna fullgörs i praktiken.

Riksdagens justitieombudsman ska övervaka att domstolar och andra myndigheter samt tjänstemän, offentligt anställda och andra som sköter offentliga uppdrag följer lag och fullgör sina skyldigheter. Vid utövningen av sitt ämbete ska justitieombudsmannen enligt 109 § i grundlagen övervaka att de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Riksdagens justitieombudsman övervakar att de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna tillgodoses när ombudsmannen undersöker klagomål, gör inspektioner och undersöker missförhållanden på eget initiativ. Justitieombudsmannen har med stöd av 111 § 1 mom. i grundlagen rätt att av myndigheterna och av andra

som sköter offentliga uppdrag få de upplysningar som de behöver för sin laglighetskontroll. Enligt lagen om riksdagens justitieombudsman kan riksdagens justitieombudsman, om det finns orsak, delge en övervakad sin uppfattning om det förfarande som lagen kräver eller uppmärksamma den övervakade på de krav som god förvaltningssed ställer eller på synpunkter som främjar tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna. Justitieombudsmannen kan enligt 110 § i grundlagen utföra åtal eller förordna att åtal ska väckas också i andra ärenden som omfattas av deras laglighetskontroll. När riksdagens justitieombudsman övervakar internationella överenskommelser främjar ombudsmannen även de mänskliga rättigheterna.

Riksdagens justitieombudsman är det nationella besöksorgan som avses i artikel 3 i det fakultativa protokollet till konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling. Justitieombudsmannen kan vid utförandet av detta uppdrag anlita sakkunniga som har relevant sakkunskap med tanke på det nationella besöksorganets inspektionsuppdrag.

Eftersom riksdagens justitieombudsman är en del av den nationella människorättsinstitutionen, som har inrättats för att följa Parisprinciperna, är det naturligt att justitieombudsmannen inom ramen för sina befogenheter är en av de institutioner som avses i artikel 33.2. Detta hindrar dock inte statsrådets justitiekansler att i enlighet med sin behörighet övervaka att de rättigheter för personer med funktionsnedsättning som trätt i kraft i konventionen tillgodoses. Statsrådets justitiekanslers uppgifter, om vilka föreskrivs i 108 § i grundlagen, sammanfaller i huvudsak med justitieombudsmannens uppgifter. Bestämmelser om fördelningen av uppgifter mellan justitiekanslern och riksdagens justitieombudsman föreskrivs i lag (lagen om fördelningen av åligganden mellan justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman 1224/1990). Justitiekanslern behandlar i allmänhet inte klagomål eller ärenden som gäller frihetsberövande eller inrättningar i vilka någon har intagits mot sin vilja.

Människorättscentret verkar som ett självständigt och oavhängigt organ. Människo-

rättscentret ska främja information, fostran, utbildning och forskning samt samarbete som gäller de grundläggande och mänskliga rättigheterna, utarbeta rapporter om hur de grundläggande och mänskliga rättigheterna tillgodoses, ta initiativ och ge utlåtanden för att främja och tillgodose de grundläggande och mänskliga rättigheterna, delta i europeiskt och internationellt samarbete i anslutning till främjandet och tryggheten av grundläggande och mänskliga rättigheter samt sörja för andra motsvarande uppgifter i anslutning till främjandet och tillgodoseendet av de grundläggande och mänskliga rättigheterna.

Människorättscentret har en människorättsdelegation som ska behandla vittsyftande och principiellt viktiga frågor som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, årligen godkänna Människorättscentrets verksamhetsplan och verksamhetsberättelse, samt verka som nationellt samarbetsorgan för aktörerna inom området för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. För organiseringen av sin verksamhet kan delegationen ha arbetsutskott och sektioner. Riksdagens justitieombudsman tillsätter delegationen för fyra år i sänder.

De högsta laglighetsövervakarna, de särskilda ombudsmännen och en representant för Sametinget är permanenta medlemmar i delegationen. Medlemmar i människorättsdelegationen är dessutom experter i sin personliga egenskap föreslagna av instanser som deltar i främjandet och tryggheten av det civila samhället, de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

Uppgifterna enligt artikel 33.2 i konventionen passar in i riksdagens justitieombudsmans och Människorättscentrets uppgifter. I regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman och lagen om justitiekanslern i statsrådet (RP 205/2010 rd) ansågs uppgifter enligt artikel 33.2 passa in i Människorättscentrets omfattande arbetsbeskrivning. Varken riksdagens justitieombudsman eller Människorättscentret kan dock självständigt åta sig uppgifter. Det skulle vara motiverat att helt anvisa uppgifterna till en nationell människorättsinstitution med beaktande även av artikel 33.3, enligt vilken det civila sam-

hället och särskilt personer med funktionsnedsättning och de organisationer som representerar dem ska involveras i och fullt ut medverka i övervakningsförfarandet. Detta kunde förverkligas genom att en separat sektion för personer med funktionsnedsättning inrättas under människorättsdelegationen på det sätt som anges nedan i anslutning till artikel 33.3. Genom människorättsdelegationen skulle man också säkerställa ett samarbete med den nya jämställdhetsombudsman som föreslås i regeringens proposition med förslag till diskrimineringslag och vissa lagar som har samband med den (RP 19/2014 rd), liksom konstateras nedan i samband med punkt 3. Avsikten är att uppgifter enligt artikel 33.2 anvisas Finlands nationella människorättsinstitution, som består av riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess människorättsdelegation.

Enligt artikel 33.3 ska hela det civila samhället och särskilt personer med funktionsnedsättning och de organisationer som representerar dem involveras i och fullt ut medverka i övervakningsförfarandet.

Människorättscentret och människorättsdelegationen involverar personer med funktionsnedsättning och de organisationer som representerar dem till exempel inom ramen för en sektion för funktionsnedsättningar under delegationen. Riksdagens justitieombudsman och Människorättscentret involverar personer med funktionsnedsättning och de organisationer som representerar dem på det sätt som avses i artikel 33.3 bland annat genom att höra dem. Dessutom möjliggör riksdagens justitieombudsman deras deltagande som sakkunniga i inspektioner på det sätt som föreskrivs i 1 a kap. 11 g § i lagen om riksdagens justitieombudsman

I regeringens proposition till riksdagen med förslag till likabehandlingslag och vissa lagar som har samband med den, som gäller den aktuella revideringen av lagstiftningen om likabehandling (RP 19/2014 rd), föreslås att den nuvarande tjänsten som minoritetsombudsman ersätts med en tjänst som diskrimineringsombudsman och att ombudsmannens befogenheter utvidgas till att gälla all slags diskriminering som avses i likabehandlingslagen, såsom diskriminering på grundval av funktionsnedsättning. Diskrimi-

neringsombudsmannens uppgift skulle vara att övervaka hur likabehandlingslagen iakttas och förebygga diskriminering. Den blivande diskrimineringsombudsmannen torde komma att höra till människorättsdelegationen på samma sätt som den nuvarande minoritetsombudsmannen. På så vis kan samarbetet mellan diskrimineringsombudsmannen och människorättsinstitutionen tryggas.

Efterlevnaden av lagen om arbetsavtal och likabehandlingslagen i arbetsavtalsförhållanden och offentligt anställningar övervakas av arbetarskyddsmyndigheterna. Övervakningen gäller diskriminering på grundval av alla förbjudna diskrimineringsgrunder.

I arbetarskyddsärenden övervakar dessutom riksdagens justitieombudsman om ansvarsområdet för arbetarskydd vid regionförvaltningsverket har behandlat och avgjort ett arbetarskyddsärende inom ramen för sin behörighet och prövningsrätt. Genom detta kommer även påståenden om diskriminering som gäller en privat arbetsgivare omedelbart till kännedom om det hävdas i klagomålen att regionförvaltningsverket, som övervakar likabehandlingslagen, har gått lagstridigt till väga i sin övervakningsuppgift. När det gäller arbetslivet kan justitieombudsmannen också som eget initiativ ta arbetarskyddsövervakning som utförts av ansvarsområdet för arbetarskydd vid regionförvaltningsverket till prövning.

Artikel 34. Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Artikeln innehåller bestämmelser om kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (nedan "kommittén"), som ska övervaka verkställigheten av konventionen. Kommittén upprättades när konventionen trädde i kraft. För närvarande har kommittén 18 medlemmar.

I artikeln föreskrivs om förutsättningarna för valet av medlemmar till kommittén. Vid valet av medlemmar till kommittén ska iaktas en rättvis geografisk fördelning, att olika former av civilisation och de huvudsakliga rättssystemen är företrädade, en balanserad fördelning mellan könen samt deltagande av experter med funktionsnedsättning. När konventionsstaterna utser sina kandidater ska de dessutom beakta artikel 4.3. i konventionen, enligt vilken konventionsstaterna ska ha ett

nära samarbete med personer med funktionsnedsättning och aktivt involvera dem i beslutsprocesser som berör personer med funktionsnedsättning.

Kommitténs medlemmar ska väljas genom hemlig omröstning och ska väljas för en tid av fyra år. Samma medlem ska kunna omväljas endast en gång. De som väljs till kommittén ska vara de kandidater som får det största antalet röster och en absolut majoritet av rösterna för ombud för närvarande och röstande konventionsstater.

Artikel 35. Konventionsstaternas rapporter. Artikeln innehåller bestämmelser om tidsbunden rapportering. Varje konventionsstat ska avge en rapport om de åtgärder som den har vidtagit för att fullgöra sina skyldigheter inom två år efter denna konventions ikraftträdande för konventionsstaten i fråga. Därefter ska konventionsstaterna avge rapporter minst vart fjärde år och vidare när kommittén begär det. Kommittén ska besluta om riktlinjer för rapporternas innehåll.

Vid utformningen av rapporterna ska konventionsstaterna använda ett öppet och tydligt förfarande och på lämpligt sätt beakta bestämmelsen i artikel 4.3 i denna konvention, enligt vilken de ska ha ett nära samarbete med personer med funktionsnedsättning och aktivt involvera dem i beslutsprocesser som berör personer med funktionsnedsättning.

Artikel 36. Granskning av rapporter. I artikeln föreskrivs om granskningen av de tidsbundna rapporterna. Kommittén ska granska varje rapport och lämna förslag och allmänna rekommendationer om rapporten till den berörda konventionsstaten. Kommittén får begära ytterligare information från konventionsstaterna som gäller tillämpningen av denna konvention.

Om en konventionsstat är avsevärt försenad med att avge sin rapport, får kommittén påminna konventionsstaten om nödvändigheten av att pröva tillämpningen av denna konvention i den konventionsstaten. Om konventionsstaten efter uppmaningen svarar genom att avge rapporten inom tre månader, granskas rapporten normalt. FN:s generalsekretäre ska göra rapporterna tillgängliga för alla konventionsstaterna och konventionsstaterna

ska göra sina rapporter allmänt tillgängliga för allmänheten i sina egna länder.

Rapporter från konventionsstaterna kan även enligt behov överlämnas till FN:s fackorgan eller andra berörda organ.

Artikel 37. Samarbete mellan konventionsstaterna och kommittén. Artikeln förutsätter att konventionsstaterna ska samarbeta med kommittén och stödja dess medlemmar i utövandet av deras mandat. Kommittén ska härvid beakta hur man bäst kan förbättra de nationella möjligheterna att tillämpa denna konvention.

Artikel 38. Kommitténs förhållande till andra organ. Enligt artikeln ska FN:s fackorgan och andra FN-organ ha rätt att vara företrädare vid granskningen av tillämpningen av denna konvention. Kommittén får även begära expertråd från fackorganen och andra organ och uppmana dem att avge rapport om tillämpningen av konventionen. Fackorgan och andra FN-organ får agera och vara företrädare endast inom ramen för sina respektive mandat.

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning får enligt artikeln även höra andra behöriga organ som upprättats genom internationella fördrag om mänskliga rättigheter för att trygga förenlighet mellan deras riktlinjer för rapportering, förslag och allmänna rekommendationer och för att undvika dubblering och överlappning i utförandet av deras uppgifter.

Artikel 39. Kommitténs rapport. Kommittén ska vartannat år rapportera till FN:s generalförsamling och till Ekonomiska och sociala rådet (ECOSOC) om sin verksamhet. Kommittén får också lämna förslag och allmänna rekommendationer. Sådana förslag och rekommendationer ska ingå i kommitténs rapport tillsammans med eventuella kommentarer från konventionsstaterna.

Artikel 40. Konventionsstatskonferensen. Konventionsstaterna ska mötas regelbundet i en konventionsstatskonferens för att behandla frågor som gäller tillämpningen av konventionen.

Artikel 41. Depositarie. FN:s generalsekretäre ska vara depositarie för denna konvention.

Artikel 42. Undertecknande. Enligt artikeln är konventionen öppen för underteck-

nande av alla stater och av organisationer för regional integration. Konventionen är den första människorättskonventionen som låter såväl stater som även organisationer för regional integration ansluta sig till den.

Artikel 43. Samtycke till att vara bunden. Som samtycke till att vara bunden ska de stater som har undertecknat den ratificera konventionen och de organisationer för regional integration som har undertecknat den formellt bekräfta den.

Artikel 44. Organisationer för regional integration. I artikeln definieras organisation för regional integration. Hänvisningar i konventionen till "konventionsstaterna" ska också gälla sådana organisationer. I antalet ratifikations-, anslutnings- eller godtagandeinstrument som är förutsättningen för att konventionen ska träda i kraft eller ändras beaktas inte instrument som deponerats av organisationer för regional integration. Organisationer för regional integration kan inom gränserna för sin behörighet utöva sin rösträtt i konventionsstatskonferensen. Organisationen får dock inte utöva sin rösträtt om någon av dess medlemsstater utövar sin rösträtt och omvänt.

EU är en sådan organisation för regional integration som avses i denna artikel.

Artikel 45. I kraftträdande. I artikeln föreskrivs att konventionen träder i kraft den trettonde dagen efter deponeringen av det tjugonde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet. För varje stat eller organisation för regional integration träder konventionen i kraft den trettonde dagen efter deponeringen av dess instrument.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trädde internationellt i kraft den 3 maj 2008.

Artikel 46. Reservationer. I artikeln förbjuds reservationer som är oförenliga med konventionens ändamål och syfte.

Finland har för avsikt att ratificera konventionen utan reservationer.

Artikel 47. Ändringar. Artikeln innehåller bestämmelser om ändringar av konventionen. Ändringar ska endast vara bindande för de konventionsparter som har godtagit dem.

Artikel 48. Frånträdande. Enligt artikeln får en konventionsstat när som helst genom en skriftlig underrättelse till FN:s generalsek-

reterare frånträda denna konvention. Frånträddet träder i kraft ett år efter generalsekretärens mottagande av underrättelsen.

Artikel 49. Tillgängligt format. Enligt artikeln ska texten till konventionen göras tillgänglig i åtkomliga format.

Artikel 50. Giltiga texter.

FN:s officiella språk är lika giltiga i konventionen.

2 Det fakultativa protokollets innehåll och dess förhållande till lagstiftningen i Finland

Artikel 1. Genom artikeln ges kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (nedan "kommittén") behörighet att ta emot och pröva framställningar mot en protokollspart.

Framställningar får göras av enskilda individer eller grupper av enskilda individer som lyder under en protokollsparts jurisdiktion och som hävdar att de har blivit utsatta för en kränkning från protokollspartens sida av bestämmelserna i konventionen.

Artikel 2. I artikeln föreskrivs om förutläggningarna för att en framställning ska tas till prövning. Där anges i vilka fall kommittén ska avvisa en framställning.

Kommittén avvisar enligt artikel 2 a en framställning, som gjorts anonymt. En framställning avvisas också, om framställningsrätten har missbrukats eller framställningen inte är förenlig med konventionens bestämmelser (artikel 2 b).

En framställning avvisas enligt artikel 2 c, om kommittén redan har prövat saken eller den har varit eller är föremål för internationell prövning eller avgörande i annan form. Detta kan innebära till exempel att samma sak prövas i ett annat av FN:s övervakningsorgan eller till exempel i Europeiska människorättsdomstolen eller Europeiska kommittén för sociala rättigheter.

Kravet i artikel 2 d på användningen av nationella rättsmedel är en allmän princip för framställningar om de mänskliga rättigheterna som ingår bland annat i den europeiska människorättskonventionen samt de fakultativa protokollen om enskilda klagomål till internationella konventionen om medborgerli-

ga och politiska rättigheter internationella och internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Kravet betyder att endast såkallade effektiva rättsmedel ska tillämpas. Normalt innebär detta för Finlands del att det ordinarie sättet att söka ändring ska fullföljas. Avsteg från kravet kan göras om tillämpningen av inhemska rättsmedel oskäligt har dragit ut på tiden eller sannolikt inte ger ett effektivt rättsskydd.

En framställning får enligt artikel 2 e inte heller tas till prövning om den är uppenbart grundad eller inte tillräckligt grundad.

I artikel 2 f avgränsas tidsperspektivet för de omständigheter som framställningen avser. Omständigheterna bör ha inträffat efter det att protokollet trädde i kraft för den berörda protokollsparten. I annat fall ska dessa omständigheter ha fortsatt att råda även efter protokollets ikraftträdande.

Artikel 3. I artikeln föreskrivs om framställningar till protokollsparterna. Om inte kommittén beslutar att avvisa en framställning, ska den underrätta den berörda protokollsparten om alla framställningar. Informationen om framställningar är konfidentiell. Protokollsparten ska inom sex månader skriftligen lämna kommittén förklaringar eller uttalanden samt uppgift om de eventuella åtgärder som den har vidtagit.

Artikel 4. I artikeln föreskrivs om interimistiska åtgärder. Enligt artikel 4.1 får kommittén begära att den berörda protokollsparten prövar om den ska vidta interimistiska åtgärder. Protokollsparten ska skyndsamt pröva en sådan begäran. Syftet med interimistiska åtgärder är att undvika att det uppstår skada som inte kan avhjälpas för den eller dem som har utsatts för den påstådda kränkningen. Kommittén får begära interimistiska åtgärder när som helst efter mottagandet av en framställning och före beslut i sakfrågan.

Enligt artikel 4.2 innebär kommitténs begäran inte att den har tagit ställning i frågan om framställningen kan tas upp till prövning eller hur den ska bedömas i sak.

Enligt den allmänna internationella rättsliga principen leder en framställning till ett internationellt prövningsorgan inte automatiskt till uppskov eller annat avbrott i verkställig-

heten av ett inhemskt beslut. Den tid som går åt till behandlingen av framställningen kan i vissa fall dock göra en kränkning av de mänskliga rättigheterna oåterkallelig så att den skada som kränkningen leder till inte i efterskott kan gottgöras eller ersättas. Med avseende på sådana fall har internationella prövningsorgan för de mänskliga rättigheterna getts en möjlighet att på den klagandes begäran besluta om interimistiska åtgärder. Till exempel för Europeiska människorättsdomstolens del ingår en bestämmelse i domstolens arbetsordning (regel 39). Innehållet i interimistiska åtgärder har inte exakt definierats utan det beror på det ärende som är föremål för framställning.

Artikel 5. Enligt artikeln ska kommittén pröva framställningar inom stängda dörrar. Efter avslutad prövning av en framställning ska kommittén framföra sina eventuella förslag och rekommendationer till parterna.

I motsats till exempel till Europadomstolens domar är kommitténs förslag och rekommendationer inte internationellt rättsligt bindande.

Artikel 6. I artikeln föreskrivs om kommitténs möjlighet att utföra ett prövningsförfarande. Om kommittén tar emot tillförlitlig information som utvisar allvarliga eller systematiska kränkningar från en protokollsparts sida av rättigheter som anges i konventionen, ska kommittén pröva informationen. Kommittén ber protokollsparten att samarbeta vid prövningen och framföra kommentarer om informationen. Prövningen genomförs konfidentiellt. I alla skeden av prövningen ska samarbete med protokollsparten eftersträvas.

Kommittén får utse en eller flera av sina medlemmar att genomföra en undersökning och att brådska rapportera till kommittén. När det är befogat och med protokollspartens samtycke, får undersökningen även innefatta ett besök i protokollspartens territorium.

Kommittén ska överlämna resultaten av en sådan undersökning tillsammans med sina eventuella kommentarer och rekommendationer till den berörda protokollsparten. Den berörda protokollsparten ska inom sex månader lämna sina kommentarer till kommittén.

Artikel 7. Kommittén får vid behov efter utgången av den tid om sex månader som avses i artikel 6 uppmana den berörda proto-

kollsparten att informera den om de åtgärder som vidtagits som reaktion på undersökningen, och även begära att den berörda protokollsparten tar med dessa uppgifter i sin tidsbundna rapport.

Artikel 8. Varje protokollspart får vid undertecknandet, ratifikationen eller anslutningen till detta protokoll förklara att den inte erkänner kommitténs behörighet enligt artiklarna 6 och 7.

Artikel 9. FN:s generalsekreterare ska vara depositarie för protokollet.

Artikel 10. Protokollet kan undertecknas av alla stater och av organisationer för regional integration som undertecknat konventionen.

Artikel 11. Protokollet ska ratificeras av de stater som har ratificerat eller anslutit sig till konventionen. Det ska formellt bekräftas av de organisationer för regional integration som formellt har bekräftat eller som har anslutit sig till konventionen.

Artikel 12. I artikeln definieras organisation för regional integration. Hänvisningar i protokollet till "protokollspart" ska också gälla sådana organisationer.

I antalet ratifikations-, anslutnings- eller godtagandeinstrument som är förutsättningen för att protokollet ska träda i kraft eller ändras beaktas inte instrument som deponerats av organisationer för regional integration. Organisationer för regional integration kan inom gränserna för sin behörighet utöva sin rösträtt i konventionsstatskonferensen. Organisationen får dock inte utöva sin rösträtt om någon av dess medlemsstater utövar sin rösträtt och omvänt.

Bland annat EU är en sådan organisation för regional integration som avses i denna artikel.

Artikel 13. Protokollet träder i kraft den trettionde dagen efter deponeringen av det tionde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet.

Fakultativa protokollet till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trädde internationellt i kraft den 3 maj 2008.

För varje stat eller organisation för regional integration som ratificerar, formellt bekräftar eller ansluter sig till detta protokoll efter deponeringen av det tionde ratifikations- eller

anslutningsinstrumentet, träder protokollet i kraft den trettionde dagen efter deponeringen av instrumentet.

Artikel 14. I artikeln förbjuds reservationer som är oförenliga med detta protokolls ändamål och syfte.

Finland har för avsikt att ratificera protokollet utan reservationer.

Artikel 15. Artikeln innehåller bestämmelser om ändring av protokollet. Ändringarna är enligt artikeln bindande endast för de protokollsparter som har godkänt dem.

Artikel 16. En protokollspart får när som helst säga upp detta protokoll genom en skriftlig underrättelse till FN:s generalsekreterare. Uppsägningen träder i kraft ett år efter generalsekreterarens mottagande av meddelandet.

Artikel 17. Enligt artikeln ska texten i protokollet göras åtkomlig i tillgängliga format.

Artikel 18. FN:s officiella språk är lika giltiga i protokollet.

3 Lagförslag

3.1 Lag om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll

1 §. Paragrafen innehåller den sedvanliga blankettlagsbestämmelsen genom vilken de bestämmelser i konventionen och dess fakultativa protokoll som hör till området för lagstiftningen sätts i kraft. De bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen och protokollet refereras nedan i

avsnittet om behovet av riksdagens samtycke och behandlingsordning.

2 §. Enligt paragrafen utfärdas bestämmelser om sättande i kraft av de övriga bestämmelserna i konventionen och i dess fakultativa protokoll än dem som hör till området för lagstiftningen genom förordning av statsrådet. Lagen avses träda i kraft samtidigt som konventionen och protokollet träder i kraft för Finlands vidkommande. För Finland träder konventionen och protokollet i kraft den trettionde dagen efter deponeringen av ratifikationsinstrumenten.

3.2 Lag om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman

19 f §. *Främjande, skydd och övervakning av genomförandet av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.*

Till lagen om riksdagens justitieombudsman föreslås bli fogat en ny 19 f § om uppgifter i anslutning till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

I paragrafen föreslås bestämmelser om riksdagens justitieombudsmans, Människorättscentrets och dess människorättsdelegations verksamhet som ett system i enlighet med artikel 33.2 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som i konventionen kallas mekanism och som ska främja, skydda och övervaka genomförandet av konventionen.

I artikel 33.2 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning åläggs konventionsparterna en skyldighet att utse en mekanism, som består av en eller flera oberoende mekanismer och med hjälp av vilken genomförandet av konventionen främjas, skyddas och övervakas. När konventionsstaterna utser en sådan mekanism ska de beakta de så kallade Parisprinciperna.

Finlands nationella människorättsinstitution, som består av riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess delegation, har grundats för att uppfylla det som förutsätts i nämnda principer.

Riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess delegation sköter uppgifter enligt artikel 33.2 i konventionen med

stöd av de befogenheter som tidigare anvisats dem.

4 Ikraftträdande

Konventionen och dess fakultativa tilläggsprotokoll trädde internationellt i kraft den 3 maj 2008. När det gäller stater som senare förbinder sig till konventionen och det fakultativa protokollet träder konventionen och det fakultativa protokollet i kraft den trettionde dagen efter deponeringen av ratifikations- eller anslutningsinstrumentet hos FN:s generalsekreterare.

Den ikraftträdandelag och lag om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman som ingår i propositionen föreslås träda i kraft vid en tidpunkt som bestäms genom förordning av statsrådet samtidigt som konventionen och dess fakultativa protokoll träder i kraft för Finlands vidkommande.

I 59 § i självstyrelselagen för Åland (1144/1991) ingår bestämmelser om ikraftträdande av internationella förpliktelser i landskapet Åland. Om en bestämmelse i ett fördrag enligt 18 § i självstyrelselagen gäller ett ärende som faller inom landskapets behörighet, eller om en bestämmelse står i strid med självstyrelselagen, ska lagtinget för att bestämmelsen ska bli gällande i landskapet ge sitt bifall till den författning genom vilken bestämmelsen sätts i kraft. Konventionen innehåller bestämmelser som enligt 18 § i självstyrelselagen för Åland hör till landskapets lagstiftningsbehörighet, såsom bestämmelser om hälso- och sjukvård, socialvård, undervisning, kultur, idrott, ungdomsarbete, främjande av sysselsättningen och statistik om förhållandena i landskapet. Sålunda ska Ålands lagting i enlighet med 59 § 1 mom. i självstyrelselagen ge sitt bifall till den konvention och det protokoll som ingår i regeringens proposition för att bestämmelserna ska bli gällande även i landskapet Åland.

5 Behovet av riksdagens samtycke och behandlingsordning

5.1 Behovet av riksdagens samtycke

Enligt 94 § 1 mom. i grundlagen godkänner riksdagen bland annat fördrag och andra internationella förpliktelser som innehåller sådana bestämmelser som hör till området för lagstiftningen eller annars har avsevärd betydelse, eller som enligt grundlagen av någon annan anledning kräver riksdagens godkännande. Riksdagens godkännande krävs också för uppsägning av en sådan förpliktelse.

En konvention är ett så kallat blandat avtal, där en del av bestämmelserna omfattas av Europeiska unionens behörighet och en del av medlemsstaternas behörighet. Enligt artikel 42 i konventionen är konventionen öppen för undertecknande även av organisationer för regional integration. I artikel 10 i det fakultativa protokollet konstateras likaså att en organisation för regional integration kan underteckna det fakultativa protokollet. Europeiska unionen är en sådan organisation för regional integration som avses i konventionen och dess fakultativa protokoll. Europeiska unionen har undertecknat konventionen och fattat beslut om att ansluta sig till den. Konventionen trädde för Europeiska unionens del i kraft den 22 januari 2011. Unionen har inte anslutit sig till det fakultativa protokollet.

Konventionen föreläggs riksdagen för godkännande till de delar den omfattas av Finlands behörighet. Mekanismen för enskilda framställningar och prövningsförfarandet i det fakultativa protokollet blir tillämpliga endast i fråga om sådana brott mot avtalsförpliktelserna i konventionen som omfattas av Finlands behörighet.

Medlemsstaterna har inte behörighet i fråga om bestämmelser som gäller frågor som omfattas av Europeiska unionens exklusiva behörighet. Riksdagens godkännande gäller enligt vedertagen praxis inte dessa delar i konventionen (t.ex. GrUU 31/2001 rd, GrUU 16/2004 rd och GrUU 24/2004 rd). Grundlagsutskottet har ansett det viktigt att regeringspropositioner om fördrag som involverar delad behörighet måste beredas med tillbörlig hänsyn till behörighetsfördelningen. Av propositionerna ska framgå till vilka delar fördragen ingår i medlemsstaternas behörighet (se t.ex. GrUU 6/2001 rd, GrUU 31/2001 rd och GrUU 6/2005 rd).

Europeiska unionen har gett en förklaring om unionens behörighet med avseende på de

frågor som täcks av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Förklaringen ingår som bilaga i rådets beslut om ingående från Europeiska gemenskapens sida av Förenta nationernas konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2010/48/EG). Vid tidpunkten för när förklaringen avläggs har unionen exklusiv behörighet när det gäller det statliga stödets förenlighet med den gemensamma marknaden och gemensamma tulltaxan. Enligt förklaringen utövar unionen delad behörighet med medlemsstaterna när det gäller åtgärder mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning, fri rörlighet för varor, personer, tjänster och kapital, jordbruk, transport på järnväg, väg och vattenvägar samt luftfart, beskattning, den inre marknaden, lika lön för kvinnliga och manliga arbetstagare, politiken för det transeuropeiska nätet samt statistik. Europeiska unionen har exklusiv behörighet att ingå denna konvention när det gäller dessa frågor, men bara i den mån som bestämmelserna i konventionen eller de rättsliga instrument som antagits för tillämpningen av dessa påverkar regler som tidigare har fastställts av Europeiska gemenskapen. När det finns gemenskapsregler, men dessa inte påverkas, särskilt med avseende på minimiregler för gemenskapen, har medlemsstaterna behörighet, utan att det påverkar gemenskapens behörighet inom området. I andra fall är medlemsstaterna behöriga. En förteckning över tillämpliga gemenskapsrättsakter framgår av tillägget till förklaringen. Rättsakterna gäller bland annat tillgänglighet, självständigt boende och social integration, arbete och sysselsättning, rörlighet för personer, tillgång till information, statistik- och datainsamling samt internationellt samarbete. Omfattningen av unionens behörighet som följer av dessa rättsakter ska bedömas i förhållande till de detaljerade bestämmelserna för varje åtgärd, särskilt i vilken utsträckning dessa bestämmelser avser fastställandet av gemensamma regler. Detta kan betraktas som utgångspunkten för en bedömning av vilka bestämmelser som fortfarande omfattas av Finlands behörighet. Till de delar bestämmelserna omfattas av Finlands behörighet och de innehåller bestämmelser som förutsätter riksdagens samtycke, ska riksdagens samtycke till dem in-

hämtas innan konventionen kan genomföras i Finland.

Enligt riksdagens grundlagsutskott täcker riksdagens godkännandebehörighet enligt 94 § 1 mom. i grundlagen alla bestämmelser om internationella förpliktelser som i materiellt hänseende hör till området för lagstiftningen. En bestämmelse i ett fördrag eller någon annan internationell förpliktelse ska enligt grundlagsutskottets ståndpunkt anses höra till området för lagstiftningen, 1) om bestämmelsen gäller utövande eller inskränkning av en grundläggande fri- eller rättighet som tryggas i grundlagen, 2) om bestämmelsen i övrigt gäller grunderna för individens rättigheter eller skyldigheter, 3) om det enligt grundlagen ska föreskrivas i lag om den fråga som bestämmelsen gäller, 4) om det finns gällande bestämmelser i lag om den sak som bestämmelsen gäller, eller 5) om det enligt rådande uppfattning i Finland ska föreskrivas om frågan i lag. Enligt grundlagsutskottet hör en bestämmelse i en internationell förpliktelse på dessa grunder till området för lagstiftningen oberoende av om den står i strid med eller harmonierar med en bestämmelse som utfärdats genom lag i Finland (GrUU 11/2000 rd, 12/2000 rd, 31/2001 rd och 38/2001 rd).

Konventionen och dess fakultativa protokoll gäller grunderna för individens rättigheter och skyldigheter. Det aktuella internationella fördraget är till sin karaktär en mänskorskorätskonvention och därför behövs en ikraftträdandebestämmelse på lagnivå för att sätta i kraft de materiella bestämmelser om mänskliga rättigheter som finns i det.

Konventionen och dess fakultativa protokoll innehåller många bestämmelser som hör till området för lagstiftningen, om vilka det enligt antingen bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna i grundlagen eller en annan uttrycklig bestämmelse i grundlagen ska föreskrivas genom lag, och som gäller reglering som påverkar enskildas rättsliga ställning och som ska genomföras på lagnivå. Dessutom finns det materiella lagbestämmelser om flera av de frågor som bestämmelserna i konventionen avser.

I artikel 1 i konventionen föreskrivs om respekten för likställdheten för personer med funktionsnedsättning och deras inneboende värde. Artikel 1 har särskild anknytning till

jämlikheten i 6 § och rätten till liv, personlig frihet och integritet i 7 § i grundlagen. I artikeln föreskrivs också om begreppet funktionsnedsättning, vilket bestämmer innehållet i och tillämpningen av de övriga artiklar i konventionen vars bestämmelser hör till området för lagstiftningen (GrUU 11 och 12/2000 rd).

Definitionerna i artikel 2 i konventionen bestämmer innehållet i och tillämpningen av övriga sådana artiklar i konventionen vars bestämmelser hör till området för lagstiftningen (GrUU 11 och 12/2000 rd).

I artikel 5 i konventionen föreskrivs om jämlikhet och icke-diskriminering. Det är fråga om jämlikhet som garanteras i grundlagen. Av betydelse med avseende på artikeln är bland annat jämställdhetslagen och lagen om likabehandling.

I artikel 6 i konventionen föreskrivs om rättigheter för kvinnor med funktionsnedsättning. Artikel 6 gäller bland annat strafflagen och jämställdhetslagen.

Artikel 7 som gäller barn med funktionsnedsättning har särskilt samband med bland annat barnskyddslagen och ungdomslagen i fråga om bestämmelsen i 6 § i grundlagen om att barn ska bemötas som jämlika individer och ska ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva.

I artikel 9 i konventionen föreskrivs om tillgänglighet. Artikel 9 har anknytning till 17 § 3 mom. i grundlagen och bland annat markanvändnings- och bygglagen, kollektivtrafiklagen, lagen om taxitrafik, lagen om tolkningstjänst och handikappservicelagen.

I artikel 10 i konventionen föreskrivs om rätten till liv. Rätten till liv tryggas i 7 § i grundlagen. Av betydelse med avseende på artikeln är också bland annat patientlagen, hälso- och sjukvårdslagen och lagen om avbrytande av havandeskap.

Risksituationer och humanitära nödlägen, om vilka det ingår bestämmelser i artikel 11, regleras bland annat i beredskapslagen, lagen om försvarsmakten, lagen om militär krishantering, lagen om konsulära tjänster, räddningslagen, hälsoskyddslagen och lagen om varningsmeddelanden.

I artikel 12 i konventionen föreskrivs om likhet inför lagen. Viktiga lagar med avseende

de på artikeln är i synnerhet lagen om förmyndarverksamhet, lagen om intressebevakningsfullmakt, förvaltningslagen, handikappservice lagen, patientlagen och ärvdabalken.

Central lagstiftning med avseende på artikel 13 som gäller tillgång till rättssystemet finns bland annat i rättegångsbalken, lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar, förvaltningsprocesslagen, lagen om rättegång i brottmål och förundersökningslagen.

Bestämmelser om frihet och personlig säkerhet enligt artikel 14 i konventionen ingår i bland annat grundlagen och strafflagen.

I artikel 15 i konventionen ingår förbud mot tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, vilket regleras ibland annat grundlagen och strafflagen. Central med avseende på artikeln är även bland annat lagen om medicinsk forskning.

I artikel 16 i konventionen garanteras frihet från utnyttjande, våld eller övergrepp, om vilket föreskrivs särskilt i strafflagen.

I artikel 17 i konventionen tryggas rätten för personer med funktionsnedsättning till fysisk och psykisk integritet på samma villkor som för andra. I 7 § i grundlagen tryggas allas rätt till skydd för personlig integritet. Enligt 10 § i grundlagen har var och en även rätt till skydd för privatlivet. Reglering som gäller artikeln ingår även bland annat i strafflagen.

I artikel 18 i konventionen föreskrivs om rätt till fri rörlighet och till medborgarskap. Central reglering om detta ingår ibland annat grundlagen, utlänningslagen, lagen om hemkommun, medborgarskapslagen och namn lagen.

Rätten för personer med funktionsnedsättning att leva självständigt och delta i samhället tryggas i artikel 19 i konventionen. Reglering om dessa rättigheter ingår förutom i grundlagen särskilt i speciallagstiftning om service för personer med funktionsnedsättning, såsom handikappservice lagen. Även bland annat lagen om räntestöd för hyresbostadslån och bostadsrättshuslån (604/2001) och lagen om understöd för förbättring av bostadsförhållandena för grupper med särskilda behov (1281/2004) innehåller central reglering med avseende på artikeln.

I artikel 20 i konventionen föreskrivs om personlig rörlighet, som regleras i bland annat handikapplagen och sjukförsäkringslagen.

I artikel 21 i konventionen föreskrivs om yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information. Reglering om detta ingår ibland annat grundlagen och förvaltningslagen.

I artikel 22 föreskrivs om respekt för privatlivet. Skyddet för privatlivet är tryggt i grundlagen. Även bland annat lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, personuppgiftslagen, patientlagen, lagen om integritetsskydd i arbetslivet, lagen om behandling av personuppgifter vid verkställighet av straff, lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården, lagen om data skydd vid elektronisk kommunikation och strafflagen innehåller central reglering med avseende på artikeln.

I artikel 23 föreskrivs om respekt för hem och familj. Relevant lagstiftning med avseende på artikeln finns i synnerhet i äktenskapslagen, lagen om förmyndarverksamhet, adoptionslagen och barnskyddslagen.

I artikel 24 i konventionen föreskrivs om utbildning. Relevant lagstiftning med avseende på artikeln finns i synnerhet i lagen om grundläggande utbildning, gymnasielagen, lagen om anordnande av studentexamen, lagen om yrkesutbildning, universitetslagen och yrkeshögskolelagen.

I artikel 25 i konventionen tryggas rätten för personer med funktionsnedsättning till hälsa, vilket regleras bland annat i hälso- och sjukvårdslagen och i patientlagen. Relevant med avseende på artikeln är också bland annat försäkringsbolagslagen och lagen om försäkringsavtal.

I artikel 26 i konventionen föreskrivs om habilitering och rehabilitering, som regleras i synnerhet i hälso- och sjukvårdslagen, lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner, lagen om klientsamarbete inom rehabiliteringen, lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården, lagen om service och stöd på grund av handikapp, lagen om grundläggande utbildning, lagen om olycksfallsförsäkring, lagen om rehabilitering som ersätts enligt lagen om olycksfallsförsäkring,

lagen om rehabilitering som ersätts enligt trafikförsäkringslagen, lagen om olycksfall i militärtjänst, lagen om skada, ådragen i militärtjänst och lagen om tolkningstjänst för handikappade personer.

I artikel 27 i konventionen föreskrivs om arbete och sysselsättning, som regleras i synnerhet i lagen om likabehandling, arbetsavtalslagen, arbetarskyddslagen, lagen om sociala företag och socialvårdslagen.

I artikel 28 föreskrivs om levnadsstandard och social trygghet. Relevant lagstiftning som gäller artikeln finns i sjukförsäkringslagen, pensionslagarna, lagen om handikappförmåner, lagen om olycksfallsförsäkring, trafikförsäkringslagen, utkomststödslagen och lagen om bostadsbidrag.

I artikel 29 i konventionen föreskrivs om deltagande i det politiska och offentliga livet, vilket regleras bland annat i vallagen.

I artikel 30 i konventionen föreskrivs om deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott. Reglering som gäller artikeln ingår bland annat i handikappservicelagen, markanvändnings- och bygglagen, idrottslagen och upphovsrättslagen.

I artikel 31 i konventionen föreskrivs om insamling av statistik och information. Saken regleras bland annat i lagen om statistikcentralen, statistiklagen, lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, personuppgiftslagen, lagen om riksfattande personregister för hälsovården samt lagen om statistiskväsendet vid forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården.

I artikel 33 i konventionen föreskrivs om nationellt genomförande och övervakning. Avsikten är att uppgifter enligt artikel 33.2 ska anvisas riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess delegation. Bestämmelser om detta föreslås bli utfärdade i lagen om riksdagens justitieombudsman.

Artiklarna 34–37 i konventionen innehåller bestämmelser om det internationella uppföljningssystemet för konventionen. Sådana övernationella övervakningssystem berör staternas suveränitet och omfattas således av området för lagstiftningen. Eftersom de ändå är arrangemang som betraktas som normala i ett sådant internationellt samarbete som Finland deltar i enligt 1 § 3 mom. i grundlagen i syfte att säkerställa fred och mänskliga rät-

tigheter strider en sådan övervakningsbehörighet inte mot statens suveränitet (GrUU 11/2000 rd, 12/2000 rd och GrUU 19/2000 rd).

Bestämmelserna om framställningar från eller för enskilda individer i artikel 1–2 i det fakultativa protokollet påverkar individens rättsliga ställning så att regleringen av rätten till sådana framställningar i Finland omfattas av området för lagstiftning.

Enligt artikel 3 i det fakultativa protokollet ska kommittén konfidentiellt underrätta den berörda protokollsparten om alla framställningar. Enligt 12 § 2 mom. i grundlagen är handlingar och upptagningar som innehas av myndigheterna offentliga, om inte offentligheten av tvingande skäl särskilt har begränsats genom lag. Bestämmelser om offentlighet för handlingar som innehas av myndigheterna ingår i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Bestämmelsen omfattas sålunda av området för lagstiftning.

Bestämmelsen om interimistiska åtgärder i artikel 4 i det fakultativa protokollet förutsätter riksdagens godkännande därför att den är av betydelse med tanke på statens suveränitet.

I artikel 6 i det fakultativa protokollet föreskrivs om kommitténs prövningsförfarande. I förfarandet kan kommittén uppmana en protokollspart att samarbeta vid prövning av informationen och i detta syfte framföra kommentarer om informationen i fråga. Kommittén får utse en eller flera av sina medlemmar att genomföra en undersökning och att brådskande rapportera till kommittén. När det är befogat och med protokollspartens samtycke, får undersökningen innefatta ett besök i protokollspartens territorium. Medlemmarnas prövningsverksamhet ska anses gälla utövandet av offentlig makt på Finlands territorium. Prövningsförfarandet bedöms i avsnittet om behandlingsordningen nedan utifrån bestämmelserna i grundlagen om statens suveränitet. Bestämmelserna om prövning är inte problematiska med avseende på regleringen om suveränitet i grundlagen. Bestämmelserna i artikeln är emellertid av betydelse för suveräniteten och omfattas därför av området för lagstiftningen.

Konventionen och dess fakultativa protokoll innehåller sålunda bestämmelser som på

ovan nämnda grunder enligt grundlagsutskottets utlåtandepraxis kan anses omfattas av området för lagstiftning.

5.2 Behandlingsordning

Enligt 1 § 1 mom. i grundlagen är Finland en suverän republik. Enligt 1 § 3 mom. i grundlagen deltar Finland i internationellt samarbete i syfte att säkerställa fred och mänskliga rättigheter samt i syfte att utveckla samhället. Enligt förarbetena till grundlagen är denna bestämmelse av betydelse vid bedömning av när en internationell förpliktelse strider mot grundlagens bestämmelser om suveränitet (RP 1/1998 rd). Grundlagsutskottet har utifrån förarbetena till grundlagen ansett det motiverat att utgå från att sådana internationella förpliktelser som är sedvanliga i det moderna samhället och som påverkar statens suveränitet endast i viss mån, inte som sådana strider mot grundlagens bestämmelser om suveränitet (GRUU 11/2000 rd, GrUU 12/2000 rd och GrUU 19/2919 rd).

När det är befogat och med protokollspartens samtycke får kommitténs prövning som avses i artikel 6 i det fakultativa protokollet innefatta ett besök i protokollspartens territorium. Prövningen genomförs konfidentiellt och protokollspartens medverkan ska begäras i alla skeden av förfarandet. Protokollet innehåller inga bestämmelser om kommitténs särskilda befogenheter inom protokollspartens territorium eller rätt att få tillträde till vissa lokaler. Det innehåller inte heller bestämmelser som skulle utgöra ett hinder för en representant för protokollsparten att vara närvarande vid kommitténs prövning. När

kommittén skaffar uppgifter ber den protokollsparten om samarbete för att skaffa dem.

Kommitténs prövningsförfarande har mycket vägande grunder för skyddet av de grundläggande friheterna och de mänskliga rättigheterna. Enligt regeringens uppfattning skulle prövningsförfarandet i sin helhet enligt en helhetsbedömning endast i viss mån påverka statens suveränitet. Bestämmelserna om detta strider inte mot grundlagens bestämmelser om Finlands suveränitet.

På grundval av det ovanstående innehåller varken konventionen eller dess fakultativa protokoll bestämmelser som gäller grundlagen på det sätt som avses i 94 § 2 mom. eller 95 § 2 mom. i grundlagen. Enligt regeringens uppfattning kan konventionen och dessa fakultativa protokoll godkännas med enkel majoritet och förslaget till lag om sättande i kraft av dem godkännas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av ovanstående och i enlighet med 94 § i grundlagen föreslås att

riksdagen godkänner den i New York den 13 december 2006 ingångna konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning till den del den hör till Finlands behörighet, och det fakultativa protokollet till konventionen.

Med stöd av vad som anförts ovan och eftersom konventionen och dess fakultativa protokoll innehåller bestämmelser som hör till området för lagstiftningen föreläggs riksdagen samtidigt följande lagförslag:

*Lagförslag***1.****Lag**

om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

De bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i den i New York den 13 december 2006 ingångna konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll gäller som lag sådana Finland har förbundit sig till dem.

2 §

Om sättande i kraft av de övriga bestämmelserna i konventionen och dess fakultativa protokoll och om ikraftträdandet av denna lag bestäms genom förordning av statsrådet.

2.

Lag**om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till lagen om riksdagens justitieombudsman (197/2002) en ny 19 f § som följer:

3 a kap.

Människorättscentret

19 f §

Riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess människorättsdelegation
sörjer för uppgifter enligt artikel 33.2 i den i
New York den 13 december 2006 ingångna
konventionen om rättigheter för personer
med funktionsnedsättning.

*Främjande, skydd och övervakning av ge-
nomförandet av konventionen om rättigheter
för personer med funktionsnedsättning*

Denna lag träder i kraft vid en tidpunkt
som bestäms genom förordning av statsrådet.

Helsingfors den 4 december 2014

Statsminister

ALEXANDER STUBB

Lagstiftningsråd *Arto Kosonen*

*Fördragstext*KONVENTION OM RÄTTIGHETER FÖR
PERSONER MED FUNKTIONSNED-
SÄTTNING*Preamble*

KONVENTIONSSTATERNA

a) åberopar principerna i Förenta nationernas stadga, som erkänner det inneboende värdet och värdigheten hos alla människor och deras lika och obestridliga rättigheter som grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen,

b) erkänner att Förenta nationerna i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och i de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter har förklarat och enats om att var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som anges i dem utan åtskillnad av något slag,

c) bekräftar åter att mänskliga rättigheter och grundläggande friheter är universella, odelbara och inbördes beroende av och relaterade till varandra samt bekräftar behovet av att garantera att personer med funktionsnedsättning får åtnjuta dem utan diskriminering,

d) åberopar internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, konventionen om barnets rättigheter samt internationella konventionen om skydd för rättigheterna för alla migrerande arbetare och deras familjemedlemmar,

e) erkänner att "funktionsnedsättning" och "funktionshinder" är begrepp under utveckling och att funktionshinder härrör från samspel mellan personer med funktionsnedsättningar och hinder som är betingade av attity-

CONVENTION ON THE RIGHTS OF PER-
SONS WITH DISABILITIES*Preamble*

The States Parties to the present Convention,

(a) Recalling the principles proclaimed in the Charter of the United Nations which recognize the inherent dignity and worth and the equal and inalienable rights of all members of the human family as the foundation of freedom, justice and peace in the world,

(b) Recognizing that the United Nations, in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenants on Human Rights, has proclaimed and agreed that everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth therein, without distinction of any kind,

(c) Reaffirming the universality, indivisibility, interdependence and interrelatedness of all human rights and fundamental freedoms and the need for persons with disabilities to be guaranteed their full enjoyment without discrimination,

(d) Recalling the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the Convention on the Rights of the Child, and the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families,

(e) Recognizing that disability is an evolving concept and that disability results from the interaction between persons with impairments and attitudinal and environmental barriers that hinders their full and effective par-

der och miljön, vilka motverkar deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra,

f) erkänner betydelsen av principerna och riktlinjerna i världsaktionsprogrammet för personer med funktionshinder och i Förenta nationernas standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet att påverka främjande, utformning och utvärdering av riktlinjer, planer, program och åtgärder på nationell, regional och internationell nivå för att ytterligare likställa möjligheterna för personer med funktionsnedsättning,

g) betonar betydelsen av att integrera frågor om funktionshinder som en väsentlig del i relevanta strategier för hållbar utveckling,

h) erkänner även att diskriminering av en person på grund av funktionsnedsättning är en kränkning av det inneboende värdet och värdigheten hos varje människa,

i) erkänner vidare mångfalden hos personer med funktionsnedsättning,

j) erkänner behovet av att främja och skydda de mänskliga rättigheterna för alla personer med funktionsnedsättning, inklusive för dem som behöver mer omfattande stöd,

k) ser med oro att personer med funktionsnedsättning, trots dessa olika instrument och åtaganden, fortsätter att möta hinder för sitt deltagande som likvärdiga samhällsmedlemmar och kränkningar av sina mänskliga rättigheter i alla delar av världen,

l) erkänner betydelsen av internationellt samarbete för att förbättra levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättning i alla länder, särskilt i utvecklingsländerna,

m) erkänner de värdefulla nuvarande och kommande bidrag som personer med funktionsnedsättning lämnar till den allmänna välfärden och mångfalden i sina samhällen, och att främjandet av fullt åtnjutande för personer med funktionsnedsättning av deras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och deras fulla deltagande kommer att resultera i deras starkare känsla av samhörighet och i betydande framsteg för den mänskliga, sociala och ekonomiska utvecklingen av samhället och för fattigdomsbekämpningen,

n) erkänner betydelsen av individuellt

deltagande i samhället på lika villkor som andra, deltagande i samhället på lika villkor som andra, deltagande i samhället på lika villkor som andra, deltagande i samhället på lika villkor som andra,

(f) Recognizing the importance of the principles and policy guidelines contained in the World Programme of Action concerning Disabled Persons and in the Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities in influencing the promotion, formulation and evaluation of the policies, plans, programmes and actions at the national, regional and international levels to further equalize opportunities for persons with disabilities,

(g) Emphasizing the importance of mainstreaming disability issues as an integral part of relevant strategies of sustainable development,

(h) Recognizing also that discrimination against any person on the basis of disability is a violation of the inherent dignity and worth of the human person,

(i) Recognizing further the diversity of persons with disabilities,

(j) Recognizing the need to promote and protect the human rights of all persons with disabilities, including those who require more intensive support,

(k) Concerned that, despite these various instruments and undertakings, persons with disabilities continue to face barriers in their participation as equal members of society and violations of their human rights in all parts of the world,

(l) Recognizing the importance of international cooperation for improving the living conditions of persons with disabilities in every country, particularly in developing countries,

(m) Recognizing the valued existing and potential contributions made by persons with disabilities to the overall well-being and diversity of their communities, and that the promotion of the full enjoyment by persons with disabilities of their human rights and fundamental freedoms and of full participation by persons with disabilities will result in their enhanced sense of belonging and in significant advances in the human, social and economic development of society and the eradication of poverty,

(n) Recognizing the importance for persons

självbestämmande och oberoende för personer med funktionsnedsättning, däribland friheten att göra egna val,

o) anser att personer med funktionsnedsättning bör ha möjlighet att aktivt medverka i beslutsfattande om riktlinjer och program, däribland sådana som direkt berör dem,

p) ser med oro på de svåra förhållanden som möter personer med funktionsnedsättning som är utsatta för flerfaldiga eller grava former av diskriminering på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell, etnisk, ursprunglig eller social härkomst, egendom, börd, ålder eller ställning i övrigt,

q) erkänner att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning ofta är utsatta för en större risk, både inom och utom hemmet, för våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande,

r) erkänner att barn med funktionsnedsättning fullt ut ska åtnjuta alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på samma villkor som andra barn och erinrar om de åtaganden som de stater som är parter i konventionen om barnets rättigheter har gjort i detta syfte,

s) betonar nödvändigheten av att införliva ett jämställdhetsperspektiv i alla strävanden att främja fullt åtnjutande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för personer med funktionsnedsättning,

t) framhäver att flertalet personer med funktionsnedsättning lever under fattiga förhållanden och erkänner i detta hänseende det avgörande behovet av att ta itu med fattigdomens ogynnsamma konsekvenser för personer med funktionsnedsättning,

u) beaktar att förhållanden avseende fred och säkerhet grundade på full respekt för syftena och principerna i Förenta nationernas stadga och respekt för tillämpliga instrument för mänskliga rättigheter är oundgängliga för ett fullständigt skydd för personer med funktionsnedsättning, särskilt under väpnad konflikt och vid utländsk ockupation,

v) erkänner betydelsen av tillgång för personer med funktionsnedsättning till den fysiska, sociala, ekonomiska och kulturella miljön samt till vård och omsorg och utbildning lik-

with disabilities of their individual autonomy and independence, including the freedom to make their own choices,

(o) Considering that persons with disabilities should have the opportunity to be actively involved in decision-making processes about policies and programmes, including those directly concerning them,

(p) Concerned about the difficult conditions faced by persons with disabilities who are subject to multiple or aggravated forms of discrimination on the basis of race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic, indigenous or social origin, property, birth, age or other status,

(q) Recognizing that women and girls with disabilities are often at greater risk, both within and outside the home, of violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation,

(r) Recognizing that children with disabilities should have full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms on an equal basis with other children, and recalling obligations to that end undertaken by States Parties to the Convention on the Rights of the Child,

(s) Emphasizing the need to incorporate a gender perspective in all efforts to promote the full enjoyment of human rights and fundamental freedoms by persons with disabilities,

(t) Highlighting the fact that the majority of persons with disabilities live in conditions of poverty, and in this regard recognizing the critical need to address the negative impact of poverty on persons with disabilities,

(u) Bearing in mind that conditions of peace and security based on full respect for the purposes and principles contained in the Charter of the United Nations and observance of applicable human rights instruments are indispensable for the full protection of persons with disabilities, in particular during armed conflicts and foreign occupation,

(v) Recognizing the importance of accessibility to the physical, social, economic and cultural environment, to health and education and to information and communication, in

som till information och kommunikation för fullt åtnjutande av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter,

w) beaktar att den enskilde, som har skyldigheter mot andra personer och mot det samhälle som han eller hon tillhör, är skyldig att sträva efter att främja och iaktta de rättigheter som erkänns i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter samt den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter,

x) är övertygade om att familjen är samhällets naturliga och grundläggande enhet och är berättigad till samhällets och statens skydd och att personer med funktionsnedsättning och deras familjemedlemmar bör få nödvändigt skydd och stöd för att göra det möjligt för deras familjer att bidra till ett fullt och rättvist åtnjutande av rättigheter för personer med funktionsnedsättning, samt,

y) är övertygade om att en heltäckande och integrerad internationell konvention om främjande och skydd av rättigheter och värdighet för personer med funktionsnedsättning kommer att bidra väsentligt till att avhjälpa funktionshindrade personers ogynnsamma sociala utgångsläge och främja deras deltagande på de samhällsliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella områdena under lika förutsättningar, både i utvecklingsländerna och i de utvecklade länderna, och

HAR KOMMIT ÖVERENS OM FÖLJANDE:

Artikel 1

Syfte

Denna konventions syfte är att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning och att främja respekten för deras inneboende värde.

Personer med funktionsnedsättning innefattar bl.a. personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som

enabling persons with disabilities to fully enjoy all human rights and fundamental freedoms,

(w) Realizing that the individual, having duties to other individuals and to the community to which he or she belongs, is under a responsibility to strive for the promotion and observance of the rights recognized in the International Bill of Human Rights,

(x) Convinced that the family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State, and that persons with disabilities and their family members should receive the necessary protection and assistance to enable families to contribute towards the full and equal enjoyment of the rights of persons with disabilities,

(y) Convinced that a comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities will make a significant contribution to redressing the profound social disadvantage of persons with disabilities and promote their participation in the civil, political, economic, social and cultural spheres with equal opportunities, in both developing and developed countries,

Have agreed as follows:

Article 1

Purpose

The purpose of the present Convention is to promote, protect and ensure the full and equal enjoyment of all human rights and fundamental freedoms by all persons with disabilities, and to promote respect for their inherent dignity.

Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various barriers may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others.

andra.

Artikel 2

Definitioner

I denna konvention gäller följande definitioner:

Kommunikation innefattar bl.a. språk, textning, punktskrift, taktil kommunikation, storstil, tillgängliga multimedier, kompletterande och alternativa former, medel och format för kommunikation baserade på textstöd, uppläst text, lättläst språk och mänskligt tal, samt tillgänglig informations- och kommunikationsteknik (IT).

Språk innefattar bl.a. talade och tecknade språk och andra former av icke talade språk.

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning betyder varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av funktionsnedsättning som har till syfte eller verkan att inskränka eller omintetgöra erkännande, åtnjutande eller utövande på samma villkor som andra av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och civila området eller på andra områden. Det omfattar alla former av diskriminering, inklusive underlåtenhet att göra skäligen anpassning.

Skäligen anpassning betyder nödvändiga och ändamålsenliga ändringar och anpassningar, som inte innebär en oproportionerlig eller omotiverad börda när så behövs i ett enskilt fall för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra kan åtnjuta eller utöva alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Design för alla betyder sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning. ”Design för alla” ska inte utesluta hjälpmedel för enskilda grupper av personer med funktionsnedsättning där så behövs.

Article 2

Definitions

For the purposes of the present Convention:

“Communication” includes languages, display of text, Braille, tactile communication, large print, accessible multimedia as well as written, audio, plain-language, human-reader and augmentative and alternative modes, means and formats of communication, including accessible information and communication technology;

“Language” includes spoken and signed languages and other forms of non spoken languages;

“Discrimination on the basis of disability” means any distinction, exclusion or restriction on the basis of disability which has the purpose or effect of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise, on an equal basis with others, of all human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field. It includes all forms of discrimination, including denial of reasonable accommodation;

“Reasonable accommodation” means necessary and appropriate modification and adjustments not imposing a disproportionate or undue burden, where needed in a particular case, to ensure to persons with disabilities the enjoyment or exercise on an equal basis with others of all human rights and fundamental freedoms;

“Universal design” means the design of products, environments, programmes and services to be usable by all people, to the greatest extent possible, without the need for adaptation or specialized design. Universal design” shall not exclude assistive devices for particular groups of persons with disabilities where this is needed.

Artikel 3

Allmänna principer

Denna konventions principer är följande:

- a) Respekt för inneboende värde, individuellt självbestämmande, innefattande frihet att göra egna val samt enskilda personers oberoende.
- b) Icke-diskriminering.
- c) Fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället.
- d) Respekt för olikheter och acceptering av personer med funktionsnedsättning som en del av den mänskliga mångfalden och mänskligheten.
- e) Lika möjligheter.
- f) Tillgänglighet.
- g) Jämställdhet mellan kvinnor och män.
- h) Respekt för utvecklingsmöjligheterna hos barn med funktionsnedsättning och respekt för deras rätt att bevara sin identitet.

Artikel 4

Allmänna åtaganden

1. Konventionsstaterna åtar sig att säkerställa och främja fullt förverkligande av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning utan diskriminering av något slag på grund av funktionsnedsättning. I detta syfte åtar sig konventionsstaterna att

- a) vidta alla ändamålsenliga lagstiftningsåtgärder, administrativa och andra åtgärder för att uppfylla de rättigheter som erkänns i denna konvention,
- b) vidta alla ändamålsenliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att ändra eller avskaffa gällande lagar, bestämmelser, sedvänjor och bruk som är diskriminerande mot personer med funktionsnedsättning,
- c) ta hänsyn till skyddet för och främjandet av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning i alla riktlinjer och program,
- d) avhålla sig från varje handling eller förfarande som är oförenliga med denna konvention och att säkerställa att myndigheter och offentliga institutioner handlar i enlighet med

Article 3

General principles

The principles of the present Convention shall be:

- (a) Respect for inherent dignity, individual autonomy including the freedom to make one's own choices, and independence of persons;
- (b) Non-discrimination;
- (c) Full and effective participation and inclusion in society;
- (d) Respect for difference and acceptance of persons with disabilities as part of human diversity and humanity;
- (e) Equality of opportunity;
- (f) Accessibility;
- (g) Equality between men and women;
- (h) Respect for the evolving capacities of children with disabilities and respect for the right of children with disabilities to preserve their identities.

Article 4

General obligations

1. States Parties undertake to ensure and promote the full realization of all human rights and fundamental freedoms for all persons with disabilities without discrimination of any kind on the basis of disability. To this end, States Parties undertake:

- (a) To adopt all appropriate legislative, administrative and other measures for the implementation of the rights recognized in the present Convention;
- (b) To take all appropriate measures, including legislation, to modify or abolish existing laws, regulations, customs and practices that constitute discrimination against persons with disabilities;
- (c) To take into account the protection and promotion of the human rights of persons with disabilities in all policies and programmes;
- (d) To refrain from engaging in any act or practice that is inconsistent with the present Convention and to ensure that public authorities and institutions act in conformity with the

konventionen,

e) vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att avskaffa diskriminering på grund av funktionsnedsättning från alla personers, organisationers och enskilda företags sida,

f) genomföra eller främja forskning och utveckling av universellt utformade produkter, tjänster, utrustning och anläggningar ("design för alla") enligt definitionerna i artikel 2 i denna konvention, som skulle fordra minsta möjliga anpassning och lägsta kostnad för att tillmötesgå de särskilda behoven hos en person med funktionsnedsättning, att främja tillgängligheten till och användningen av dem samt att främja design för alla vid utveckling av standarder och riktlinjer,

g) genomföra eller främja forskning och utveckling av och främja tillgång till och användning av ny teknik, innefattande informations- och kommunikationsteknik, samt hjälpmedel som är lämpliga för personer med funktionsnedsättning, med prioritering av teknik till överkomligt pris,

h) lämna tillgänglig information till personer med funktionsnedsättning om hjälpmedel, innefattande ny teknik och andra former av stöd, service och tjänster,

i) främja utbildning om de rättigheter som erkänns i denna konvention för specialister och personal som arbetar med personer med funktionsnedsättning, så att de bättre ska kunna ge det stöd och den service som dessa rättigheter garanterar.

2. Med avseende på ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter åtar sig varje konventionsstat att vidta åtgärder och till fullo utnyttja sina tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete, för att trygga att rättigheterna gradvis förverkligas i sin helhet, utan att det ska inkräkta på de åtaganden i denna konvention som är omedelbart tillämpliga enligt internationell rätt.

3. I utformning och genomförande av lagstiftning och riktlinjer för att genomföra denna konvention och i andra beslutsfattande processer angående frågor som berör personer med funktionsnedsättning ska konventionsstaterna nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning, inklu-

present Convention;

(e) To take all appropriate measures to eliminate discrimination on the basis of disability by any person, organization or private enterprise;

(f) To undertake or promote research and development of universally designed goods, services, equipment and facilities, as defined in article 2 of the present Convention, which should require the minimum possible adaptation and the least cost to meet the specific needs of a person with disabilities, to promote their availability and use, and to promote universal design in the development of standards and guidelines;

(g) To undertake or promote research and development of, and to promote the availability and use of new technologies, including information and communications technologies, mobility aids, devices and assistive technologies, suitable for persons with disabilities, giving priority to technologies at an affordable cost;

(h) To provide accessible information to persons with disabilities about mobility aids, devices and assistive technologies, including new technologies, as well as other forms of assistance, support services and facilities;

(i) To promote the training of professionals and staff working with persons with disabilities in the rights recognized in the present Convention so as to better provide the assistance and services guaranteed by those rights.

2. With regard to economic, social and cultural rights, each State Party undertakes to take measures to the maximum of its available resources and, where needed, within the framework of international cooperation, with a view to achieving progressively the full realization of these rights, without prejudice to those obligations contained in the present Convention that are immediately applicable according to international law.

3. In the development and implementation of legislation and policies to implement the present Convention, and in other decision-making processes concerning issues relating to persons with disabilities, States Parties shall closely consult with and actively involve persons with disabilities, including

sive barn med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem.

4. Ingenting i denna konvention ska inkräkta på bestämmelser som bättre främjar förverkligandet av rättigheter som tillkommer personer med funktionsnedsättning och som kan ingå i en konventionsstats lagstiftning eller i internationell rätt som den staten är bunden av. Det ska inte förekomma någon inskränkning i eller något undantag från de mänskliga rättigheter eller grundläggande friheter som erkänns eller gäller i någon konventionsstat enligt lag, fördrag, bestämmelse eller sedvänja under förevändning att denna konvention inte erkänner sådana rättigheter eller friheter eller att den erkänner dem i mindre utsträckning.

5. Bestämmelserna i denna konvention ska omfatta alla delar av federala stater utan inskränkning eller undantag.

Artikel 5

Jämlikhet och icke-diskriminering

1. Konventionsstaterna erkänner att alla människor är lika inför och enligt lagen och utan någon diskriminering berättigade till lika skydd och lika förmåner enligt lagen.

2. Konventionsstaterna ska förbjuda all diskriminering på grund av funktionsnedsättning och garantera personer med funktionsnedsättning lika och effektivt rättsligt skydd mot diskriminering på alla grunder.

3. För att främja jämlikhet och avskaffa diskriminering ska konventionsstaterna vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att skälig anpassning tillhandahålls.

4. Särskilda åtgärder som är nödvändiga för att påskynda eller uppnå faktisk jämlikhet för personer med funktionsnedsättning ska inte betraktas som diskriminering enligt denna konvention.

Artikel 6

Kvinnor med funktionsnedsättning

1. Konventionsstaterna erkänner att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning är utsatta för flerfaldig diskriminering och ska därför vidta åtgärder för att säkerställa att de fullt

children with disabilities, through their representative organizations.

4. Nothing in the present Convention shall affect any provisions which are more conducive to the realization of the rights of persons with disabilities and which may be contained in the law of a State Party or international law in force for that State. There shall be no restriction upon or derogation from any of the human rights and fundamental freedoms recognized or existing in any State Party to the pre-sent Convention pursuant to law, conventions, regulation or custom on the pretext that the present Convention does not recognize such rights or freedoms or that it recognizes them to a lesser extent.

5. The provisions of the present Convention shall extend to all parts of federal States without any limitations or exceptions.

Article 5

Equality and non-discrimination

1. States Parties recognize that all persons are equal before and under the law and are entitled without any discrimination to the equal protection and equal benefit of the law.

2. States Parties shall prohibit all discrimination on the basis of disability and guarantee to persons with disabilities equal and effective legal protection against discrimination on all grounds.

3. In order to promote equality and eliminate discrimination, States Parties shall take all appropriate steps to ensure that reasonable accommodation is provided.

4. Specific measures which are necessary to accelerate or achieve de facto equality of persons with disabilities shall not be considered discrimination under the terms of the present Convention.

Article 6

Women with disabilities

1. States Parties recognize that women and girls with disabilities are subject to multiple discrimination, and in this regard shall take measures to ensure the full and equal enjoy-

och likaberättigat åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

2. Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att kvinnors utvecklingsmöjligheter tas till vara, att deras ställning i samhället främjas och att de får ökat inflytande i syfte att garantera att de kan utöva och åtnjuta de mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som anges i denna konvention.

Artikel 7

Barn med funktionsnedsättning

1. Konventionsstaterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn.

2. I alla åtgärder som rör barn med funktionsnedsättning ska barnets bästa komma i främsta rummet.

3. Konventionsstaterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på samma villkor som för andra barn, och att de för att utöva denna rättighet erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder.

Artikel 8

Bättre kunskaper om situationen för personer med funktionsnedsättning

1. Konventionsstaterna åtar sig att vidta omedelbara, effektiva och ändamålsenliga åtgärder

a) för att förbättra kunskaperna i hela samhället, även på familjenivå, om personer med funktionsnedsättning och för att främja respekten för deras rättigheter och värdighet,

b) för att bekämpa stereotypa uppfattningar, fördomar och skadliga sedvänjor med avseende på personer med funktionsnedsättning, inklusive sådana som grundas på kön och ålder, inom alla livets områden, samt

ment by them of all human rights and fundamental freedoms.

2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure the full development, advancement and empowerment of women, for the purpose of guaranteeing them the exercise and enjoyment of the human rights and fundamental freedoms set out in the present Convention.

Article 7

Children with disabilities

1. States Parties shall take all necessary measures to ensure the full enjoyment by children with disabilities of all human rights and fundamental freedoms on an equal basis with other children.

2. In all actions concerning children with disabilities, the best interests of the child shall be a primary consideration.

3. States Parties shall ensure that children with disabilities have the right to express their views freely on all matters affecting them, their views being given due weight in accordance with their age and maturity, on an equal basis with other children, and to be provided with disability and age-appropriate assistance to realize that right.

Article 8

Awareness-raising

1. States Parties undertake to adopt immediate, effective and appropriate measures:

(a) To raise awareness throughout society, including at the family level, regarding persons with disabilities, and to foster respect for the rights and dignity of persons with disabilities;

(b) To combat stereotypes, prejudices and harmful practices relating to persons with disabilities, including those based on sex and age, in all areas of life;

c) för att förbättra kunskaperna om kapaciteten hos personer med funktionsnedsättning och vad dessa personer kan tillföra.

2. Åtgärder i detta syfte innefattar följande:

a) att initiera och genomföra verkningfulla kampanjer för att förbättra allmänhetens kunskaper

i) om att hysa en mottaglig inställning till rättigheterna för personer med funktionsnedsättning,

ii) om att främja en positiv inställning till och en större social medvetenhet om personer med funktionsnedsättning, samt

iii) att främja erkännande av färdigheter, meriter och förmågor hos personer med funktionsnedsättning samt av deras bidrag på arbetsplatserna och på arbetsmarknaden.

b) att på alla nivåer i undervisningssystemet, inklusive hos alla barn från tidig ålder, uppmuntra en inställning präglad av respekt för rättigheterna för personer med funktionsnedsättning,

c) att uppmuntra alla massmedier att framställa personer med funktionsnedsättning på ett sätt som är förenligt med denna konventions syfte,

d) att främja utbildningsprogram som ökar medvetenheten om personer med funktionsnedsättning och rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Artikel 9

Tillgänglighet

1. För att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att leva oberoende och att fullt ut delta på alla livets områden, ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på samma villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter, till information och kommunikation, innefattande informations- och kommunikationsteknik (IT) och -system samt till andra anläggningar och tjänster som är tillgängliga för eller erbjuds allmänheten både i städerna och på landsbygden. Dessa åtgärder, som ska innefatta identifiering och undanröjande av hinder och barriärer mot tillgänglighet, ska bl.a. gälla

a) byggnader, vägar, transportmedel och

(c) To promote awareness of the capabilities and contributions of persons with disabilities.

2. Measures to this end include:

(a) Initiating and maintaining effective public awareness campaigns designed:

(i) To nurture receptiveness to the rights of persons with disabilities;

(ii) To promote positive perceptions and greater social awareness towards persons with disabilities;

(iii) To promote recognition of the skills, merits and abilities of persons with disabilities, and of their contributions to the workplace and the labour market;

(b) Fostering at all levels of the education system, including in all children from an early age, an attitude of respect for the rights of persons with disabilities;

(c) Encouraging all organs of the media to portray persons with disabilities in a manner consistent with the purpose of the present Convention;

(d) Promoting awareness-training programmes regarding persons with disabilities and the rights of persons with disabilities

Article 9

Accessibility

1. To enable persons with disabilities to live independently and participate fully in all aspects of life, States Parties shall take appropriate measures to ensure to persons with disabilities access, on an equal basis with others, to the physical environment, to transportation, to information and communications, including information and communications technologies and systems, and to other facilities and services open or provided to the public, both in urban and in rural areas. These measures, which shall include the identification and elimination of obstacles and barriers to accessibility, shall apply to, inter alia:

(a) Buildings, roads, transportation and oth-

andra inom- och utomhusanläggningar, däribland skolor, bostäder, vårdinrättningar och arbetsplatser, samt

b) information, kommunikation och andra tjänster, inklusive elektroniska tjänster och räddningstjänster.

2. Konventionsstaterna ska även vidta ändamålsenliga åtgärder för att

a) utveckla, utfärda och övervaka tillämpning av minimistandarder och riktlinjer för tillgänglighet till anläggningar och service som är öppna för eller erbjuds allmänheten,

b) säkerställa att enskilda enheter som erbjuder anläggningar och service dit allmänheten äger tillträde beaktar alla aspekter av tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning,

c) erbjuda intressenter utbildning i frågor som gäller tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning,

d) utrusta byggnader och andra anläggningar dit allmänheten äger tillträde med anvisningar i punktskrift och i lättläst och lättbegriplig form,

e) erbjuda former av assistans och annan personlig service, däribland ledsagare, lektörer och utbildade teckenspråkstolkare, för att underlätta tillgänglighet till byggnader och andra anläggningar som är öppna för allmänheten,

f) främja andra ändamålsenliga former av hjälp och stöd till personer med funktionsnedsättning för att säkerställa deras tillgång till information,

g) främja tillgång för personer med funktionsnedsättning till ny informations- och kommunikationsteknik och nya sådana system, däribland Internet, samt

h) främja utformning, utveckling, tillverkning och distribution av tillgänglig informations- och kommunikationsteknik och -system på ett tidigt stadium så att de blir tillgängliga till lägsta möjliga kostnad.

er indoor and outdoor facilities, including schools, housing, medical facilities and workplaces;

(b) Information, communications and other services, including electronic services and emergency services.

2. States Parties shall also take appropriate measures:

(a) To develop, promulgate and monitor the implementation of minimum standards and guidelines for the accessibility of facilities and services open or provided to the public;

(b) To ensure that private entities that offer facilities and services which are open or provided to the public take into account all aspects of accessibility for persons with disabilities;

(c) To provide training for stakeholders on accessibility issues facing persons with disabilities;

(d) To provide in buildings and other facilities open to the public signage in Braille and in easy to read and understand forms;

(e) To provide forms of live assistance and intermediaries, including guides, readers and professional sign language interpreters, to facilitate accessibility to buildings and other facilities open to the public;

(f) To promote other appropriate forms of assistance and support to persons with disabilities to ensure their access to information;

(g) To promote access for persons with disabilities to new information and communications technologies and systems, including the Internet;

(h) To promote the design, development, production and distribution of accessible information and communications technologies and systems at an early stage, so that these technologies and systems become accessible at minimum cost.

Artikel 10

Rätten till liv

Konventionsstaterna bekräftar åter att varje människa har en inneboende rätt till livet och ska vidta alla åtgärder som behövs för att sä-

Article 10

Right to life

States Parties reaffirm that every human being has the inherent right to life and shall take all necessary measures to ensure its effective

kerställa att personer med funktionsnedsättning verkligen får åtnjuta denna rätt på samma villkor som andra.

enjoyment by persons with disabilities on an equal basis with others.

Artikel 11

Article 11

Risksituationer och humanitära nödlägen

Situations of risk and humanitarian emergencies

Konventionsstaterna ska, i enlighet med sina åtaganden enligt internationell rätt, innefattande den internationella humanitära rätten och de mänskliga rättigheterna, vidta alla åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa skydd och säkerhet för personer med funktionsnedsättning som är i risksituationer, däribland väpnad konflikt, humanitära nödlägen och naturkatastrofer.

States Parties shall take, in accordance with their obligations under international law, including international humanitarian law and international human rights law, all necessary measures to ensure the protection and safety of persons with disabilities in situations of risk, including situations of armed conflict, humanitarian emergencies and the occurrence of natural disasters.

Artikel 12

Article 12

Likhet inför lagen

Equal recognition before the law

1. Konventionsstaterna bekräftar åter att personer med funktionsnedsättning har rätt att i alla sammanhang bli erkända som personer i lagens mening.

1. States Parties reaffirm that persons with disabilities have the right to recognition everywhere as persons before the law.

2. Konventionsstaterna ska erkänna att personer med funktionsnedsättning åtnjuter rättskapacitet på samma villkor som andra i alla hänseenden.

2. States Parties shall recognize that persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all aspects of life.

3. Konventionsstaterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att erbjuda personer med funktionsnedsättning tillgång till det stöd de kan behöva för att utöva sin rättskapacitet.

3. States Parties shall take appropriate measures to provide access by persons with disabilities to the support they may require in exercising their legal capacity.

4. Konventionsstaterna ska i fråga om alla åtgärder som hänför sig till utövandet av rättskapacitet säkerställa att det i enlighet med den internationella lagstiftningen om mänskliga rättigheter finns ändamålsenliga och effektiva garantier om skydd mot missbruk. Sådana garantier ska säkerställa att åtgärder som hänför sig till utövandet av rättskapacitet respekterar personens rättigheter, önskemål och preferenser, är fria från motstridiga intressen och otillbörlig inverkan, är proportionella och anpassade till personens förhållanden, sätts in under kortast möjliga tid samt är föremål för regelbunden översyn av en behörig, oberoende och opartisk myndighet eller ett rättsligt organ. Garantierna ska stå i proportion till den grad sådana åtgärder

4. States Parties shall ensure that all measures that relate to the exercise of legal capacity provide for appropriate and effective safeguards to prevent abuse in accordance with international human rights law. Such safeguards shall ensure that measures relating to the exercise of legal capacity respect the rights, will and preferences of the person, are free of conflict of interest and undue influence, are proportional and tailored to the person's circumstances, apply for the shortest time possible and are subject to regular review by a competent, independent and impartial authority or judicial body. The safeguards shall be proportional to the degree to which such measures affect the person's rights and interests.

inverkar på personens rättigheter och intressen.

5. Med förbehåll för bestämmelserna i denna artikel, ska konventionsstaterna vidta alla ändamålsenliga och effektiva åtgärder för att säkerställa lika rätt för personer med funktionsnedsättning att äga eller arva egendom, ha kontrollen över sina egna ekonomiska angelägenheter och ha lika tillgång till banklån, hypotekslån och andra former av finansiella krediter och ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte godtyckligt berövas sin egendom.

Artikel 13

Tillgång till rättssystemet

1. Konventionsstaterna ska säkerställa effektiv tillgång till rättssystemet för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som för andra, däribland genom att erbjuda dem processuella och åldersrelaterade anpassningar för att underlätta en verksam roll för dem som direkta och indirekta deltagare, inklusive som vittnen, i alla rättsliga förfaranden, inklusive utredningar och andra förberedande skeden.

2. För att medverka till att säkerställa effektiv tillgång till rättssystemet för personer med funktionsnedsättning, ska konventionsstaterna främja ändamålsenlig utbildning för dem som arbetar inom rättsväsendet, inklusive polisiär personal och fängelsepersonal.

Artikel 14

Frihet och personlig säkerhet

1. Konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra

a) åtnjuter rätt till frihet och personlig säkerhet,

b) inte berövas sin frihet olagligen eller godtyckligt och att varje frihetsberövande sker i enlighet med lagen samt att förekomst av funktionsnedsättning inte i något fall ska rättfärdiga frihetsberövande.

2. Konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning, om de berövas sin frihet genom något förfarande, är

5. Subject to the provisions of this article, States Parties shall take all appropriate and effective measures to ensure the equal right of persons with disabilities to own or inherit property, to control their own financial affairs and to have equal access to bank loans, mortgages and other forms of financial credit, and shall ensure that persons with disabilities are not arbitrarily deprived of their property.

Article 13

Access to justice

1. States Parties shall ensure effective access to justice for persons with disabilities on an equal basis with others, including through the provision of procedural and age-appropriate accommodations, in order to facilitate their effective role as direct and indirect participants, including as witnesses, in all legal proceedings, including at investigative and other preliminary stages.

2. In order to help to ensure effective access to justice for persons with disabilities, States Parties shall promote appropriate training for those working in the field of administration of justice, including police and prison staff.

Article 14

Liberty and security of person

1. States Parties shall ensure that persons with disabilities, on an equal basis with others:

(a) Enjoy the right to liberty and security of person;

(b) Are not deprived of their liberty unlawfully or arbitrarily, and that any deprivation of liberty is in conformity with the law, and that the existence of a disability shall in no case justify a deprivation of liberty.

2. States Parties shall ensure that if persons with disabilities are deprived of their liberty through any process, they are, on an equal ba-

på samma villkor som andra berättigade till garantier i enlighet med de mänskliga rättigheterna och ska behandlas i enlighet med syftena och principerna i denna konvention, däribland genom erbjudande av skälig anpassning.

Artikel 15

Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

1. Ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Särskilt får ingen utan sitt fria samtycke utsättas för medicinska eller vetenskapliga experiment.

2. Konventionsstaterna ska vidta alla effektiva lagstiftnings-, administrativa, rättsliga och andra åtgärder för att förhindra att personer med funktionsnedsättning, lika litet som andra personer, utsätts för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 16

Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

1. Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga lagstiftnings-, administrativa, sociala, utbildnings- och andra åtgärder för att skydda personer med funktionsnedsättning, såväl inom som utom hemmet, mot alla former av utnyttjande, våld och övergrepp, varvid det även ska tas hänsyn till om det är könsrelaterat.

2. Konventionsstaterna ska även vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att förhindra alla former av utnyttjande, våld och övergrepp bl.a. genom att säkerställa ändamålsenliga former av könsanpassad och åldersanpassad assistans och stöd till personer med funktionsnedsättning och deras familjemedlemmar och vårdare, inklusive genom att tillhandahålla information och utbildning om hur man undviker, känner igen och rapporterar förekomst av utnyttjande, våld eller övergrepp. Konventionsstaterna ska säkerställa att skyddet tar hänsyn till aspekter som rör ålder, kön

sis with others, entitled to guarantees in accordance with international human rights law and shall be treated in compliance with the objectives and principles of the present Convention, including by provision of reasonable accommodation.

Article 15

Freedom from torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment

1. No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. In particular, no one shall be subjected without his or her free consent to medical or scientific experimentation.

2. States Parties shall take all effective legislative, administrative, judicial or other measures to prevent persons with disabilities, on an equal basis with others, from being subjected to torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

Article 16

Freedom from exploitation, violence and abuse

1. States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social, educational and other measures to protect persons with disabilities, both within and outside the home, from all forms of exploitation, violence and abuse, including their gender-based aspects.

2. States Parties shall also take all appropriate measures to prevent all forms of exploitation, violence and abuse by ensuring, inter alia, appropriate forms of gender- and age-sensitive assistance and support for persons with disabilities and their families and caregivers, including through the provision of information and education on how to avoid, recognize and report instances of exploitation, violence and abuse. States Parties shall ensure that protection services are age-, gender- and disability-sensitive.

och funktionsnedsättning.

3. För att förhindra alla former av utnyttjande, våld och övergrepp ska konventionsstaterna säkerställa att alla anläggningar och program som är avsedda för personer med funktionsnedsättning effektivt övervakas av självständiga myndigheter.

4. Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att främja fysisk, kognitiv och psykologisk återhämtning, rehabilitering och social återanpassning för personer med funktionsnedsättning som blir utsatta för någon form av utnyttjande, våld eller övergrepp, däribland genom att tillhandahålla skydd. Återhämtningen och återanpassningen ska ske i en omgivning som främjar personernas hälsa, välfärd, självaktning, värdighet och självständighet och tar hänsyn till de behov som betingas av kön och ålder.

5. Konventionsstaterna ska införa effektiv lagstiftning och ändamålsenliga riktlinjer, bl.a. lagstiftning och riktlinjer som är inriktade på kvinnor och barn, för att säkerställa att fall av utnyttjande, våld och övergrepp mot personer med funktionsnedsättning identifieras, utreds och, i förekommande fall, lagförs.

Artikel 17

Skydd för den personliga integriteten

Alla personer med funktionsnedsättning har rätt till respekt för sin fysiska och psykiska integritet på samma villkor som andra.

Artikel 18

Rätt till fri rörlighet och till medborgarskap

1. Konventionsstaterna ska erkänna rätten för personer med funktionsnedsättning till fri rörlighet, frihet att välja bosättningsort och till medborgarskap på samma villkor som andra, bl.a. genom att säkerställa att personer med funktionsnedsättning

a) har rätt att förvärva och ändra medborgarskap och att inte fråntas detta godtyckligt eller på grund av funktionsnedsättning,

b) på grund av funktionsnedsättning inte berövas sin rätt att erhålla, äga eller använda dokumentation om sitt medborgarskap eller

3. In order to prevent the occurrence of all forms of exploitation, violence and abuse, States Parties shall ensure that all facilities and programmes designed to serve persons with disabilities are effectively monitored by independent authorities.

4. States Parties shall take all appropriate measures to promote the physical, cognitive and psychological recovery, rehabilitation and social reintegration of persons with disabilities who become victims of any form of exploitation, violence or abuse, including through the provision of protection services. Such recovery and reintegration shall take place in an environment that fosters the health, welfare, self-respect, dignity and autonomy of the person and takes into account gender- and age-specific needs.

5. States Parties shall put in place effective legislation and policies, including women- and child-focused legislation and policies, to ensure that instances of exploitation, violence and abuse against persons with disabilities are identified, investigated and, where appropriate, prosecuted.

Article 17

Protecting the integrity of the person

Every person with disabilities has a right to respect for his or her physical and mental integrity on an equal basis with others.

Article 18

Liberty of movement and nationality

1. States Parties shall recognize the rights of persons with disabilities to liberty of movement, to freedom to choose their residence and to a nationality, on an equal basis with others, including by ensuring that persons with disabilities:

(a) Have the right to acquire and change a nationality and are not deprived of their nationality arbitrarily or on the basis of disability;

(b) Are not deprived, on the basis of disability, of their ability to obtain, possess and

annan identitetsdokumentation eller sin rätt att utnyttja de gällande förfarandena, exempelvis immigrationsförfaranden, som kan behövas för att underlätta utövande av rätten till fri rörlighet,

c) har frihet att lämna vilket land som helst, även sitt eget, samt

d) inte godtyckligt eller på grund av funktionsnedsättning berövas rätten att resa in i sitt eget land.

2. Barn med funktionsnedsättning ska omedelbart registreras efter födelsen och ska ha rätt från födelsen till ett namn, rätt att förvärva ett medborgarskap och, så långt det är möjligt, rätt att få vetskap om sina föräldrar och att bli omvårdade av dem.

Artikel 19

Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Konventionsstaterna erkänner lika rätt för alla personer med funktionsnedsättning att leva i samhället med lika valmöjligheter som andra personer och ska vidta effektiva och ändamålsenliga åtgärder för att underlätta att personer med funktionsnedsättning fullt åtnjuter denna rätt och deras fulla inkludering och deltagande i samhället, bl.a. genom att säkerställa att

a) personer med funktionsnedsättning har möjlighet att välja sin bosättningsort och var och med vem de vill leva på samma villkor som andra och inte är tvungna att bo i särskilda boendeformer,

b) personer med funktionsnedsättning har tillgång till olika former av samhällsservice både i hemmet och inom särskilt boende och till annan service, bl.a. sådant personligt stöd som är nödvändigt för att stödja boende och deltagande i samhället och för att förhindra isolering och avskildhet från samhället, samt

c) samhällsservice och anläggningar avsedda för allmänheten är tillgängliga på lika villkor för personer med funktionsnedsättning och svarar mot deras behov.

utilize documentation of their nationality or other documentation of identification, or to utilize relevant processes such as immigration proceedings, that may be needed to facilitate exercise of the right to liberty of movement;

(c) Are free to leave any country, including their own;

(d) Are not deprived, arbitrarily or on the basis of disability, of the right to enter their own country.

2. Children with disabilities shall be registered immediately after birth and shall have the right from birth to a name, the right to acquire a nationality and, as far as possible, the right to know and be cared for by their parents.

Article 19

Living independently and being included in the community

States Parties to the present Convention recognize the equal right of all persons with disabilities to live in the community, with choices equal to others, and shall take effective and appropriate measures to facilitate full enjoyment by persons with disabilities of this right and their full inclusion and participation in the community, including by ensuring that:

(a) Persons with disabilities have the opportunity to choose their place of residence and where and with whom they live on an equal basis with others and are not obliged to live in a particular living arrangement;

(b) Persons with disabilities have access to a range of in-home, residential and other community support services, including personal assistance necessary to support living and inclusion in the community, and to prevent isolation or segregation from the community;

(c) Community services and facilities for the general population are available on an equal basis to persons with disabilities and are responsive to their needs.

Artikel 20

Personlig rörlighet

Konventionsstaterna ska vidta effektiva åtgärder för att säkerställa personlig rörlighet med största möjliga oberoende för personer med funktionsnedsättning, bl.a. genom att

a) underlätta personlig rörlighet för personer med funktionsnedsättning på det sätt och vid den tid de själva väljer och till överkomlig kostnad,

b) underlätta tillgång för personer med funktionsnedsättning till hjälpmedel och andra former av assistans och annan personlig service av god kvalitet, inklusive genom att göra dem åtkomliga till rimlig kostnad,

c) erbjuda personer med funktionsnedsättning och berörd personal utbildning i rörelseteknik, samt

d) uppmantra tillverkare av hjälpmedel att beakta alla aspekter av förflyttningsbehov för personer med funktionsnedsättning.

Article 20

Personal mobility

States Parties shall take effective measures to ensure personal mobility with the greatest possible independence for persons with disabilities, including by:

(a) Facilitating the personal mobility of persons with disabilities in the manner and at the time of their choice, and at affordable cost;

(b) Facilitating access by persons with disabilities to quality mobility aids, devices, assistive technologies and forms of live assistance and intermediaries, including by making them available at affordable cost;

(c) Providing training in mobility skills to persons with disabilities and to specialist staff working with persons with disabilities;

(d) Encouraging entities that produce mobility aids, devices and assistive technologies to take into account all aspects of mobility for persons with disabilities

Artikel 21

Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan utöva yttrandefriheten och åsiktsfriheten, inklusive friheten att söka, ta emot och sprida uppgifter och idéer på lika villkor som andra och genom alla former av kommunikation som de själva väljer enligt definitionen i artikel 2, däribland genom att

a) utan dröjsmål och extra kostnader förse personer med funktionsnedsättning med information som är avsedd för allmänheten i tillgängligt format och teknologi anpassad för olika funktionshinder,

b) godta och underlätta användning i offentliga sammanhang av teckenspråk, punktskrift, förstörande och alternativ kommunikation och alla andra tillgängliga medel, former och format för kommunikation som personer med funktionsnedsättning själva valt,

c) uppmana enskilda leverantörer av tjänster till allmänheten, däribland genom Internet,

Article 21

Freedom of expression and opinion, and access to information

States Parties shall take all appropriate measures to ensure that persons with disabilities can exercise the right to freedom of expression and opinion, including the freedom to seek, receive and impart information and ideas on an equal basis with others and through all forms of communication of their choice, as defined in article 2 of the present Convention, including by:

(a) Providing information intended for the general public to persons with disabilities in accessible formats and technologies appropriate to different kinds of disabilities in a timely manner and without additional cost;

(b) Accepting and facilitating the use of sign languages, Braille, augmentative and alternative communication, and all other accessible means, modes and formats of communication of their choice by persons with disabilities in official interactions;

(c) Urging private entities that provide services to the general public, including through

att erbjuda information och service i tillgängliga och användbara format för personer med funktionsnedsättning,

d) uppmuntra massmedierna, däribland leverantörer av information genom Internet, att göra sina tjänster tillgängliga för personer med funktionsnedsättning, samt

e) erkänna och främja användning av teckenspråk.

Artikel 22

Respekt för privatlivet

1. Ingen person med funktionsnedsättning, utan avseende på bostadsort eller boendeförhållanden, får utsättas för ett godtyckligt eller olagligt ingripande i sitt privatliv, familjeliv, hem eller sin korrespondens eller annan typ av kommunikation eller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende. Personer med funktionsnedsättning har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

2. Konventionsstaterna ska skydda sekretessen för personuppgifter och uppgifter om hälsa och rehabilitering för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som för andra.

Artikel 23

Respekt för hem och familj

1. Konventionsstaterna ska vidta effektiva och ändamålsenliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av personer med funktionsnedsättning i alla frågor som gäller äktenskap, familj, föräldraskap och personliga förbindelser på samma villkor som för andra för att säkerställa att

a) rätten erkänns för alla personer med funktionsnedsättning i giftasvuxen ålder att ingå äktenskap och bilda familj på grundval av de blivande makarnas fria och fulla samtycke,

b) rätten erkänns för personer med funktionsnedsättning att fritt och under ansvar bestämma antalet barn och tidrymden mellan havandeskapen och att ha tillgång till åldersanpassad information, preventivmedel och familjeplanering samt tillhandahållande av de medel som behövs för att de ska kunna utöva

the Internet, to provide information and services in accessible and usable formats for persons with disabilities;

(d) Encouraging the mass media, including providers of information through the Internet, to make their services accessible to persons with disabilities;

(e) Recognizing and promoting the use of sign languages.

Article 22

Respect for privacy

1. No person with disabilities, regardless of place of residence or living arrangements, shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his or her privacy, family, home or correspondence or other types of communication or to unlawful attacks on his or her honour and reputation. Persons with disabilities have the right to the protection of the law against such interference or attacks.

2. States Parties shall protect the privacy of personal, health and rehabilitation information of persons with disabilities on an equal basis with others.

Article 23

Respect for home and the family

1. States Parties shall take effective and appropriate measures to eliminate discrimination against persons with disabilities in all matters relating to marriage, family, parenthood and relationships, on an equal basis with others, so as to ensure that:

(a) The right of all persons with disabilities who are of marriageable age to marry and to found a family on the basis of free and full consent of the intending spouses is recognized;

(b) The rights of persons with disabilities to decide freely and responsibly on the number and spacing of their children and to have access to age-appropriate information, reproductive and family planning education are recognized, and the means necessary to enable them to exercise these rights are pro-

denna rätt,

c) personer med funktionsnedsättning, även barn, får behålla sin fertilitet på samma villkor som andra.

2. Konventionsstaterna ska säkerställa personer med funktionsnedsättning rättigheter och skyldigheter när det gäller förmynderskap eller godmanskap för barn, vårdnad om barn och adoption eller liknande, om sådana begrepp förekommer i nationell lag, varvid dock barnets bästa alltid främst ska beaktas. Konventionsstaterna ska lämna ändamålsenligt stöd till personer med funktionsnedsättning i utövandet av deras ansvar för barnens fostran.

3. Konventionsstaterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning har lika rättigheter i familjelivet. För att förverkliga dessa rättigheter och för att förhindra att barn med funktionsnedsättning göms undan, överges, försummas och avskiljs, ska konventionsstaterna åta sig att lämna tidig och allsidig information, service och stöd till barn med funktionsnedsättning och till deras familjer.

4. Konventionsstaterna ska säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja, utom i de fall då behöriga myndigheter, som är underställda rättslig överprövning i enlighet med tillämplig lag och tillämpliga förfaranden, finner att sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa. Ett barn ska inte i något fall skiljas från sina föräldrar på grund av barnets eller den ena eller båda föräldrarnas funktionsnedsättning.

5. Konventionsstaterna ska, om de närmast anhöriga inte är i stånd att ta hand om ett barn med funktionsnedsättning, vidta alla åtgärder för att erbjuda alternativ omsorg inom den utvidgade familjen och, i avsaknad av sådan, placering i familjeliknande miljö i samhället.

Artikel 24

Utbildning

1. Konventionsstaterna erkänner rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning. För att förverkliga denna rätt utan diskriminering och på lika villkor, ska konventionsstaterna säkerställa ett inkluderande utbildningssystem på alla nivåer och livslångt

vided;

(c) Persons with disabilities, including children, retain their fertility on an equal basis with others.

2. States Parties shall ensure the rights and responsibilities of persons with disabilities, with regard to guardianship, wardship, trusteeship, adoption of children or similar institutions, where these concepts exist in national legislation; in all cases the best interests of the child shall be paramount. States Parties shall render appropriate assistance to persons with disabilities in the performance of their child-rearing responsibilities.

3. States Parties shall ensure that children with disabilities have equal rights with respect to family life. With a view to realizing these rights, and to prevent concealment, abandonment, neglect and segregation of children with disabilities, States Parties shall undertake to provide early and comprehensive information, services and support to children with disabilities and their families.

4. States Parties shall ensure that a child shall not be separated from his or her parents against their will, except when competent authorities subject to judicial review determine, in accordance with applicable law and procedures, that such separation is necessary for the best interests of the child. In no case shall a child be separated from parents on the basis of a disability of either the child or one or both of the parents.

5. States Parties shall, where the immediate family is unable to care for a child with disabilities, undertake every effort to provide alternative care within the wider family, and failing that, within the community in a family setting.

Article 24

Education

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to education. With a view to realizing this right without discrimination and on the basis of equal opportunity, States Parties shall ensure an inclusive educa-

lärande inriktat på

a) full utveckling av den mänskliga potentialen och känslan av värdighet och egenvärde samt förstärkning av respekten för de mänskliga rättigheterna, de grundläggande friheterna och den mänskliga mångfalden,

b) utveckling av personligheten, begåvningen och kreativiteten hos personer med funktionsnedsättning samt av deras mentala och fysiska färdigheter till deras fulla potential, samt

c) att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att effektivt delta i ett fritt samhälle.

2. För att förverkliga denna rätt, ska konventionsstaterna säkerställa att

a) personer med funktionsnedsättning inte uteslås från det allmänna utbildningssystemet på grund av funktionsnedsättning och att barn med funktionsnedsättning inte uteslås från kostnadsfri obligatorisk grundutbildning eller från undervisning som följer efter grundutbildning, på grund av funktionsnedsättning,

b) personer med funktionsnedsättning, på samma villkor som andra, får tillgång till en integrerad och kostnadsfri grundutbildning av kvalitet och till undervisning som följer efter grundutbildning på sina hemorter,

c) skälig anpassning erbjuds utifrån personliga behov,

d) personer med funktionsnedsättning ges nödvändigt stöd inom det allmänna utbildningssystemet för att underlätta deras ändamålsenliga utbildning, samt

e) ändamålsenliga individanpassade stödåtgärder erbjuds i miljöer som erbjuder största möjliga akademiska och sociala utveckling som är förenlig med målet fullständig inkludering.

3. Konventionsstaterna ska göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att lära sig praktiska och sociala färdigheter för att underlätta deras fulla och likvärdiga deltagande i utbildning och som samhällsmedlemmar. I detta syfte ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder, bl.a. för att

a) underlätta inlärning av punktskrift, alternativ skrift, förstorande och alternativa former, medel och format för kommunikation samt rörelse- och orienteringsförmågan och underlätta kamratstöd och mentorskap,

tion system at all levels and lifelong learning directed to:

(a) The full development of human potential and sense of dignity and self-worth, and the strengthening of respect for human rights, fundamental freedoms and human diversity;

(b) The development by persons with disabilities of their personality, talents and creativity, as well as their mental and physical abilities, to their fullest potential;

(c) Enabling persons with disabilities to participate effectively in a free society.

2. In realizing this right, States Parties shall ensure that:

(a) Persons with disabilities are not excluded from the general education system on the basis of disability, and that children with disabilities are not excluded from free and compulsory primary education, or from secondary education, on the basis of disability;

(b) Persons with disabilities can access an inclusive, quality and free primary education and secondary education on an equal basis with others in the communities in which they live;

(c) Reasonable accommodation of the individual's requirements is provided;

(d) Persons with disabilities receive the support required, within the general education system, to facilitate their effective education;

(e) Effective individualized support measures are provided in environments that maximize academic and social development, consistent with the goal of full inclusion.

3. States Parties shall enable persons with disabilities to learn life and social development skills to facilitate their full and equal participation in education and as members of the community. To this end, States Parties shall take appropriate measures, including:

(a) Facilitating the learning of Braille, alternative script, augmentative and alternative modes, means and formats of communication and orientation and mobility skills, and facili-

b) underlätta inläring av teckenspråk och främja dövsamhällets språkliga identitet, samt

c) säkerställa att utbildning av personer, särskilt av barn, med synskada eller dövblindhet eller som är döva eller hörselskadede, ges på de mest ändamålsenliga språken, formerna och medlen för kommunikation för den enskilde och i miljöer som maximerar akademisk och social utveckling.

4. För att säkerställa förverkligandet av denna rättighet ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att anställa lärare, även lärare med funktionsnedsättning, som är kunniga i teckenspråk och/eller punktskrift, och för att utbilda yrkeskunniga personer och personal som är verksamma på alla utbildningsnivåer. Denna utbildning ska omfatta kunskap om funktionshinder och användning av lämpliga förstorande och alternativa former, medel och format för kommunikation, utbildningstekniker och material för att stödja personer med funktionsnedsättning.

5. Konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång till allmän högre utbildning, yrkesutbildning, vuxenutbildning och livslångt lärande utan diskriminering och på samma villkor som andra. I detta syfte ska konventionsstaterna säkerställa att skälig anpassning erbjuds personer med funktionsnedsättning.

Artikel 25

Hälsa

Konventionsstaterna erkänner att personer med funktionsnedsättning har rätt att åtnjuta bästa möjliga hälsa och utan diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa tillgång till hälso- och sjukvårdstjänster för personer med funktionsnedsättning med beaktande av jämställdhetsperspektivet, däribland hälsorelaterad rehabilitering. Konventionsstaterna ska särskilt

a) erbjuda personer med funktionsnedsättning samma utbud, kvalitet och standard avseende kostnadsfri eller subventionerad hälso- och sjukvård och behandlingsprogram som erbjuds andra personer, även när det gäller sexuell och reproduktiv hälsa samt be-

tating peer support and mentoring;

(b) Facilitating the learning of sign language and the promotion of the linguistic identity of the deaf community;

(c) Ensuring that the education of persons, and in particular children, who are blind, deaf or deafblind, is delivered in the most appropriate languages and modes and means of communication for the individual, and in environments which maximize academic and social development.

4. In order to help ensure the realization of this right, States Parties shall take appropriate measures to employ teachers, including teachers with disabilities, who are qualified in sign language and/or Braille, and to train professionals and staff who work at all levels of education. Such training shall incorporate disability awareness and the use of appropriate augmentative and alternative modes, means and formats of communication, educational techniques and materials to support persons with disabilities.

5. States Parties shall ensure that persons with disabilities are able to access general tertiary education, vocational training, adult education and lifelong learning without discrimination and on an equal basis with others. To this end, States Parties shall ensure that reasonable accommodation is provided to persons with disabilities.

Article 25

Health

States Parties recognize that persons with disabilities have the right to the enjoyment of the highest attainable standard of health without discrimination on the basis of disability. States Parties shall take all appropriate measures to ensure access for persons with disabilities to health services that are gender-sensitive, including health-related rehabilitation. In particular, States Parties shall:

(a) Provide persons with disabilities with the same range, quality and standard of free or affordable health care and programmes as provided to other persons, including in the area of sexual and reproductive health and pop-

folkningsbaserade offentliga folkhälsoprogram,

b) erbjuda sådana hälso- och sjukvårdstjänster som personer med funktionsnedsättning behöver särskilt på grund av sin funktionsnedsättning, inklusive tidig upptäckt och ändamålsenliga insatser, och tjänster som är avsedda att begränsa och förebygga vidare funktionsnedsättning, även för barn och äldre.

c) erbjuda dessa hälso- och sjukvårdstjänster så nära personernas egna hemorter som möjligt, även på landsbygden;

d) kräva att hälso- och sjukvårdspersonal tillhandahåller vård av samma kvalitet till personer med funktionsnedsättning som till andra, med deras fria och informerade samtycke, genom att bl.a. höja kunskapsnivån om mänskliga rättigheter, värdighet, självständighet och behov för personer med funktionsnedsättning, genom utbildning och utfärdande av etiska normer för offentlig och privat hälso- och sjukvård,

e) förbjuda diskriminering av personer med funktionsnedsättning i fråga om sjukförsäkringar, och livförsäkringar där sådana medges enligt nationell lag, vilka ska erbjudas på ett rättvist och skäligt sätt, samt

f) förhindra diskriminerande underlåtenhet att erbjuda hälso- och sjukvård eller mat och dryck på grund av funktionsnedsättning.

Artikel 26

Habilitering och rehabilitering

1. Konventionsstaterna ska vidta effektiva och ändamålsenliga åtgärder, bl.a. genom kamratstöd, för att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att uppnå och vidmakthålla största möjliga oberoende, full fysisk, mental, social och yrkesmässig förmåga samt fullt inkluderande och deltagande i livets alla aspekter. I det syftet ska konventionsstaterna organisera, förstärka och utsträcka heltäckande habiliterings- och rehabiliteringsstöd och habiliterings- och rehabiliteringsprogram, särskilt på områdena hälsa, sysselsättning, utbildning och social service på så sätt att dessa tjänster och program

a) sätts in så tidigt som möjligt och grundas på en tvärvetenskaplig bedömning av vars och ens behov och förmåga, samt

ulation-based public health programmes;

(b) Provide those health services needed by persons with disabilities specifically because of their disabilities, including early identification and intervention as appropriate, and services designed to minimize and prevent further disabilities, including among children and older persons;

(c) Provide these health services as close as possible to people's own communities, including in rural areas;

(d) Require health professionals to provide care of the same quality to persons with disabilities as to others, including on the basis of free and informed consent by, inter alia, raising awareness of the human rights, dignity, autonomy and needs of persons with disabilities through training and the promulgation of ethical standards for public and private health care;

(e) Prohibit discrimination against persons with disabilities in the provision of health insurance, and life insurance where such insurance is permitted by national law, which shall be provided in a fair and reasonable manner;

(f) Prevent discriminatory denial of health care or health services or food and fluids on the basis of disability

Article 26

Habilitation and rehabilitation

1. States Parties shall take effective and appropriate measures, including through peer support, to enable persons with disabilities to attain and maintain maximum independence, full physical, mental, social and vocational ability, and full inclusion and participation in all aspects of life. To that end, States Parties shall organize, strengthen and extend comprehensive habilitation and rehabilitation services and programmes, particularly in the areas of health, employment, education and social services, in such a way that these services and programmes:

(a) Begin at the earliest possible stage, and are based on the multidisciplinary assessment

b) stöder deltagande och inkluderande i samhället och alla aspekter av det och är frivilliga och tillgängliga för personer med funktionsnedsättning så nära deras egna hemorter som möjligt, även på landsbygden.

2. Konventionsstaterna ska främja utveckling av grundutbildning och vidareutbildning för specialister och annan personal som är verksamma med habiliterings- och rehabiliteringsstöd.

3. Konventionsstaterna ska främja tillgång till, kännedom om och användning av hjälpmedel och teknik som är utformade för personer med funktionsnedsättning och som främjar habilitering och rehabilitering.

Artikel 27

Arbete och sysselsättning

1. Konventionsstaterna erkänner rätten till arbete för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som för andra. Det innefattar rätten att kunna förtjäna sitt uppehälle genom fritt valt eller antaget arbete på arbetsmarknaden och i en arbetsmiljö som är öppen, som främjar integration och är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna ska skydda och främja förverkligande av rätten till arbete, även för personer som förvärvat funktionsnedsättning under anställning, genom att vidta ändamålsenliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att bl.a.

a) förbjuda diskriminering på grund av funktionsnedsättning med avseende på alla frågor som gäller alla former av yrkesverksamhet, inklusive rekryteringsvillkor, anställning och sysselsättning, bibehållande av anställning, befordran samt en säker och hälsosam arbetsmiljö,

b) skydda rätten för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra till rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor, inklusive lika möjligheter och lika ersättning för arbete av lika värde och till trygga och sunda arbetsförhållanden, inklusive skydd mot trakasserier, och prövning av klagomål,

c) säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan utöva sina arbetsrättsliga och fackliga rättigheter på samma villkor som

of individual needs and strengths;

(b) Support participation and inclusion in the community and all aspects of society, are voluntary, and are available to persons with disabilities as close as possible to their own communities, including in rural areas.

2. States Parties shall promote the development of initial and continuing training for professionals and staff working in habilitation and rehabilitation services.

3. States Parties shall promote the availability, knowledge and use of assistive devices and technologies, designed for persons with disabilities, as they relate to habilitation and rehabilitation.

Article 27

Work and employment

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to work, on an equal basis with others; this includes the right to the opportunity to gain a living by work freely chosen or accepted in a labour market and work environment that is open, inclusive and accessible to persons with disabilities. States Parties shall safeguard and promote the realization of the right to work, including for those who acquire a disability during the course of employment, by taking appropriate steps, including through legislation, to, inter alia:

(a) Prohibit discrimination on the basis of disability with regard to all matters concerning all forms of employment, including conditions of recruitment, hiring and employment, continuance of employment, career advancement and safe and healthy working conditions;

(b) Protect the rights of persons with disabilities, on an equal basis with others, to just and favourable conditions of work, including equal opportunities and equal remuneration for work of equal value, safe and healthy working conditions, including protection from harassment, and the redress of grievances;

(c) Ensure that persons with disabilities are able to exercise their labour and trade union

andra,

d) göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att få faktisk tillgång till arbets- och yrkesvägledning, arbetsförmedling, yrkesutbildning och vidareutbildning som är allmänt tillgängliga,

e) främja möjligheter till anställning och befordran för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden och hjälp med att finna, erhålla, bibehålla och återgå till en anställning,

f) främja möjligheterna till egenföretagande, företagande, utveckling av kooperativ samt till att starta eget företag,

g) anställa personer med funktionsnedsättning i den offentliga sektorn,

h) främja anställning av personer med funktionsnedsättning inom den privata sektorn genom ändamålsenliga riktlinjer och åtgärder, vilka kan omfatta program för positiv särbehandling, stimulansåtgärder och andra åtgärder,

i) säkerställa att skälig anpassning på arbetsplatsen erbjuds personer med funktionsnedsättning,

j) främja att personer med funktionsnedsättning tillägnar sig arbetserfarenhet på den öppna arbetsmarknaden,

k) främja program avseende rehabilitering i yrkeslivet, bibehållande i arbete och återinträde i arbete för personer med funktionsnedsättning.

2. Konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning inte hålls i slaveri eller trældom och att de på samma villkor som andra är skyddade från att utföra tvångsarbete eller annat påtvingat arbete.

Artikel 28

Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för personer med funktionsnedsättning till en tillfredsställande levnadsstandard för sig och sin familj, däribland tillräckligt med mat, kläder och en lämplig bostad samt till ständigt förbättrade levnadsvillkor, och ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att trygga och främja att denna rätt förverkligas utan diskriminering

rights on an equal basis with others;

(d) Enable persons with disabilities to have effective access to general technical and vocational guidance programmes, placement services and vocational and continuing training;

(e) Promote employment opportunities and career advancement for persons with disabilities in the labour market, as well as assistance in finding, obtaining, maintaining and returning to employment;

(f) Promote opportunities for self-employment, entrepreneurship, the development of cooperatives and starting one's own business;

(g) Employ persons with disabilities in the public sector;

(h) Promote the employment of persons with disabilities in the private sector through appropriate policies and measures, which may include affirmative action programmes, incentives and other measures;

(i) Ensure that reasonable accommodation is provided to persons with disabilities in the workplace;

(j) Promote the acquisition by persons with disabilities of work experience in the open labour market;

(k) Promote vocational and professional rehabilitation, job retention and return-to-work programmes for persons with disabilities.

2. States Parties shall ensure that persons with disabilities are not held in slavery or in servitude, and are protected, on an equal basis with others, from forced or compulsory labour

Article 28

Adequate standard of living and social protection

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to an adequate standard of living for themselves and their families, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions, and shall take appropriate steps to safeguard and promote the realization

på grund av funktionsnedsättning.

2. Konventionsstaterna erkänner rätten för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta social trygghet utan diskriminering på grund av funktionsnedsättning och ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att trygga och främja att denna rätt förverkligas, däribland genom att

a) för personer med funktionsnedsättning säkerställa lika tillgång till rent vatten och säkerställa tillgång till ändamålsenlig och överkomlig service, anordningar och annat stöd för behov som är relaterade till funktionsnedsättning,

b) för personer med funktionsnedsättning, särskilt kvinnor och flickor, och för äldre personer med funktionsnedsättning säkerställa tillgång till sociala trygghetsprogram och fattigdomsbekämpningsprogram,

c) för personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga som lever under fattiga förhållanden säkerställa tillgång till stöd från staten med utgifter som är relaterade till funktionsnedsättningen, däribland för adekvat utbildning, rådgivning, ekonomiskt stöd och avlastningsvård,

d) för personer med funktionsnedsättning säkerställa tillgång till offentliga bostadsprogram,

e) för personer med funktionsnedsättning säkerställa lika tillgång till pensionsförmåner och pensionsprogram.

Artikel 29

Deltagande i det politiska och offentliga livet

Konventionsstaterna ska garantera personer med funktionsnedsättning politiska rättigheter och möjlighet att åtnjuta dem på samma villkor som andra och förpliktiga sig att

a) säkerställa att personer med funktionsnedsättning effektivt och fullständigt kan delta i det politiska och offentliga livet på samma villkor som andra, direkt eller genom fritt valda ombud, däribland rättighet och möjlighet för personer med funktionsnedsättning att rösta och att bli valda, bl.a. genom att

i) säkerställa att valprocedurer, anordningar och material är ändamålsenliga, tillgängliga och lätta att förstå och att använda,

of this right without discrimination on the basis of disability.

2. States Parties recognize the right of persons with disabilities to social protection and to the enjoyment of that right without discrimination on the basis of disability, and shall take appropriate steps to safeguard and promote the realization of this right, including measures:

(a) To ensure equal access by persons with disabilities to clean water services, and to ensure access to appropriate and affordable services, devices and other assistance for disability-related needs;

(b) To ensure access by persons with disabilities, in particular women and girls with disabilities and older persons with disabilities, to social protection programmes and poverty reduction programmes;

(c) To ensure access by persons with disabilities and their families living in situations of poverty to assistance from the State with disability-related expenses, including adequate training, counselling, financial assistance and respite care;

(d) To ensure access by persons with disabilities to public housing programmes;

(e) To ensure equal access by persons with disabilities to retirement benefits and programmes.

Article 29

Participation in political and public life

States Parties shall guarantee to persons with disabilities political rights and the opportunity to enjoy them on an equal basis with others, and shall undertake:

(a) To ensure that persons with disabilities can effectively and fully participate in political and public life on an equal basis with others, directly or through freely chosen representatives, including the right and opportunity for persons with disabilities to vote and be elected, inter alia, by:

(i) Ensuring that voting procedures, facilities and materials are appropriate, accessible

ii) skydda rätten för personer med funktionsnedsättning att rösta genom hemlig röstning i val och folkomröstningar utan hot, och att vara kandidater i val, att faktiskt inneha ämbeten samt att utföra alla offentliga funktioner på alla offentliga nivåer, med underlåtande av att stödjande och ny teknik användas där så är tillämpligt,

iii) garantera att personer med funktionsnedsättning fritt kan uttrycka sin vilja som väljare och i detta syfte, vid behov, på deras begäran tillåta att de vid röstning assisteras av en av dem fritt vald person,

b) aktivt främja en miljö där personer med funktionsnedsättning effektivt och fullständigt kan delta i skötseln av offentliga angelägenheter, utan diskriminering och på samma villkor som andra, samt uppmuntra deras deltagande i offentliga angelägenheter, däribland genom

i) att delta i enskilda organisationer och sammanslutningar som är verksamma i landets offentliga och politiska liv och i politiska partiers verksamhet och förvaltning, samt

ii) att bilda och ansluta sig till organisationer av personer med funktionsnedsättning som företräder personer med funktionsnedsättning på internationell, nationell, regional och lokal nivå.

Artikel 30

Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för personer med funktionsnedsättning att på samma villkor som andra delta i kulturlivet och ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning

a) bereds tillgång till kulturella produkter i tillgänglig form,

b) bereds tillgång till tv-program, film, teater och annan kulturell verksamhet i tillgänglig form, samt

c) bereds tillträde till platser för kulturella föreställningar eller tjänster, såsom teatrar, museer, biografier, bibliotek och turistservice och så långt som möjligt till minnesmärken och platser av nationell kulturell betydelse.

and easy to understand and use;

(ii) Protecting the right of persons with disabilities to vote by secret ballot in elections and public referendums without intimidation, and to stand for elections, to effectively hold office and perform all public functions at all levels of government, facilitating the use of assistive and new technologies where appropriate;

(iii) Guaranteeing the free expression of the will of persons with disabilities as electors and to this end, where necessary, at their request, allowing assistance in voting by a person of their own choice;

(b) To promote actively an environment in which persons with disabilities can effectively and fully participate in the conduct of public affairs, without discrimination and on an equal basis with others, and encourage their participation in public affairs, including:

(i) Participation in non-governmental organizations and associations concerned with the public and political life of the country, and in the activities and administration of political parties;

(ii) Forming and joining organizations of persons with disabilities to represent persons with disabilities at international, national, regional and local levels.

Article 30

Participation in cultural life, recreation, leisure and sport

1. States Parties recognize the right of persons with disabilities to take part on an equal basis with others in cultural life, and shall take all appropriate measures to ensure that persons with disabilities:

(a) Enjoy access to cultural materials in accessible formats;

(b) Enjoy access to television programmes, films, theatre and other cultural activities, in accessible formats;

(c) Enjoy access to places for cultural performances or services, such as theatres, museums, cinemas, libraries and tourism services, and, as far as possible, enjoy access to monuments and sites of national cultural im-

2. Konventionsstaterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få möjlighet att utveckla och använda sin kreativa, artistiska och intellektuella förmåga, inte endast i eget intresse utan även för samhällets berikande.

3. Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder i enlighet med internationell rätt för att säkerställa att lagar till skydd för immateriella rättigheter inte utgör ett oskäligt eller diskriminerande hinder för tillgång till kulturella produkter för personer med funktionsnedsättning.

4. Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt på samma villkor som andra till erkännande av och stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur.

5. För att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att på samma villkor som andra delta i rekreations- och fritidsverksamhet och idrott, ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att

a) uppmuntra och främja deltagande i största möjliga utsträckning av personer med funktionsnedsättning i allmänt tillgänglig idrottslig verksamhet på alla nivåer,

b) säkerställa att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att organisera, utveckla och delta i idrott och rekreation som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning och i detta syfte uppmuntra erbjudande av ändamålsenlig instruktion, utbildning och resurser på samma villkor som andra,

c) säkerställa att personer med funktionsnedsättning har tillgång till idrottsanläggningar, rekreationsanläggningar och turistanläggningar,

d) säkerställa att barn med funktionsnedsättning har lika möjligheter som andra barn att delta i lek, rekreation, fritidsverksamhet och idrott, inklusive inom utbildningssystemet, samt

e) säkerställa att personer med funktionsnedsättning har tillgång till service av personer och organ som ägnar sig åt att organisera rekreationsverksamhet, turism, fritidsverksamhet och idrott.

portance.

2. States Parties shall take appropriate measures to enable persons with disabilities to have the opportunity to develop and utilize their creative, artistic and intellectual potential, not only for their own benefit, but also for the enrichment of society.

3. States Parties shall take all appropriate steps, in accordance with international law, to ensure that laws protecting intellectual property rights do not constitute an unreasonable or discriminatory barrier to access by persons with disabilities to cultural materials.

4. Persons with disabilities shall be entitled, on an equal basis with others, to recognition and support of their specific cultural and linguistic identity, including sign languages and deaf culture.

5. With a view to enabling persons with disabilities to participate on an equal basis with others in recreational, leisure and sporting activities, States Parties shall take appropriate measures:

(a) To encourage and promote the participation, to the fullest extent possible, of persons with disabilities in mainstream sporting activities at all levels;

(b) To ensure that persons with disabilities have an opportunity to organize, develop and participate in disability-specific sporting and recreational activities and, to this end, encourage the provision, on an equal basis with others, of appropriate instruction, training and resources;

(c) To ensure that persons with disabilities have access to sporting, recreational and tourism venues;

(d) To ensure that children with disabilities have equal access with other children to participation in play, recreation and leisure and sporting activities, including those activities in the school system;

(e) To ensure that persons with disabilities have access to services from those involved in the organization of recreational, tourism, leisure and sporting activities.

Artikel 31

Insamling av statistik och information

1. Konventionsstaterna åtar sig att insamla ändamålsenlig information, däribland statistik och forskningsrön, som gör det möjligt att utforma och genomföra riktlinjer som ger verkan åt denna konvention. Insamlingen och bevarandet av denna information ska

a) följa lagligen upprättade garantier, innefattande lagstiftning om dataskydd, för att säkerställa sekretess och respekt för privatlivet hos personer med funktionsnedsättning, samt

b) överensstämja med internationellt godtagna normer för skydd av de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt de etiska principerna för insamling och användning av statistik.

2. Information som insamlats i enlighet med denna artikel ska brytas ned på ändamålsenligt sätt och användas till att bidra till att bedöma konventionsstaternas genomförande av sina åtaganden enligt denna konvention och att identifiera och bemöta de hinder som personer med funktionsnedsättning ställs inför vid utövandet av sina rättigheter.

3. Konventionsstaterna ska ansvara för att sprida statistiken och säkerställa att den är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning och andra personer.

Artikel 32

Internationellt samarbete

1. Konventionsstaterna erkänner betydelsen av internationellt samarbete och dess främjande till stöd för ansträngningar på det nationella planet att förverkliga denna konventions syfte och mål och ska vidta ändamålsenliga och effektiva åtgärder i detta hänseende mellan och bland stater och, i tillämpliga fall, i samarbete med berörda internationella och regionala organisationer och det civila samhället, särskilt organisationer av personer med funktionsnedsättning. Dessa åtgärder kan bl.a. innebära att

a) säkerställa att internationellt samarbete, inklusive internationella utvecklingsprogram, omfattar och är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning,

Article 31

Statistics and data collection

1. States Parties undertake to collect appropriate information, including statistical and re-search data, to enable them to formulate and implement policies to give effect to the present Convention. The process of collecting and maintaining this information shall:

(a) Comply with legally established safeguards, including legislation on data protection, to ensure confidentiality and respect for the privacy of persons with disabilities;

(b) Comply with internationally accepted norms to protect human rights and fundamental freedoms and ethical principles in the collection and use of statistics.

2. The information collected in accordance with this article shall be disaggregated, as appropriate, and used to help assess the implementation of States Parties' obligations under the present Convention and to identify and address the barriers faced by persons with disabilities in exercising their rights.

3. States Parties shall assume responsibility for the dissemination of these statistics and ensure their accessibility to persons with disabilities and others.

Article 32

International cooperation

1. States Parties recognize the importance of international cooperation and its promotion, in support of national efforts for the realization of the purpose and objectives of the present Convention, and will undertake appropriate and effective measures in this regard, between and among States and, as appropriate, in partnership with relevant international and regional organizations and civil society, in particular organizations of persons with disabilities. Such measures could include, inter alia:

(a) Ensuring that international cooperation, including international development programmes, is inclusive of and accessible to

b) underlätta och stödja kapacitetsuppbyggnad, bl.a. genom utbyte och delgivning av information, erfarenheter, utbildningsprogram och goda exempel,

c) underlätta samarbete i fråga om forskning och tillgång till vetenskaplig och teknisk kunskap, och

d) erbjuda ändamålsenlig teknisk och ekonomisk hjälp, bl.a. genom att underlätta tillgång till och att dela med sig av tillgänglig och stödjande teknik och genom teknologioverföring.

2. Bestämmelserna i denna artikel ska inte inverka på varje konventionsstats skyldighet att uppfylla sina åtaganden enligt konventionen.

Artikel 33

Nationellt genomförande och övervakning

1. Konventionsstaterna ska i enlighet med sina förvaltningssystem utse en eller flera kontaktpunkter inom regeringen för frågor som gäller genomförandet av denna konvention och ska på lämpligt sätt överväga att inrätta eller utse en samordningsmekanism inom regeringen för att underlätta därtill relaterad verksamhet inom olika sektorer och på olika plan.

2. Konventionsstaterna ska, i enlighet med sitt rättssystem och sitt förvaltningssystem, bibehålla, förstärka, utse eller inom konventionsstaten upprätta en struktur som består av en eller flera oberoende mekanismer, beroende på vad som befinner sig ändamålsenligt, för att främja, skydda och övervaka genomförandet av denna konvention. Vid utseendet eller upprättandet av sådana mekanismer ska konventionsstaterna beakta de principer som hänförs till den ställning och funktion som de nationella institutionerna för skydd och främjande av de mänskliga rättigheterna har.

3. Det civila samhället, särskilt personer med funktionsnedsättning och de organisationer som representerar dem, ska involveras i och fullt ut medverka i övervakningsförfarandet.

persons with disabilities;

(b) Facilitating and supporting capacity-building, including through the exchange and sharing of information, experiences, training programmes and best practices;

(c) Facilitating cooperation in research and access to scientific and technical knowledge;

(d) Providing, as appropriate, technical and economic assistance, including by facilitating access to and sharing of accessible and assistive technologies, and through the transfer of technologies.

2. The provisions of this article are without prejudice to the obligations of each State Party to fulfil its obligations under the present Convention.

Article 33

National implementation and monitoring

1. States Parties, in accordance with their system of organization, shall designate one or more focal points within government for matters relating to the implementation of the present Convention, and shall give due consideration to the establishment or designation of a coordination mechanism within government to facilitate related action in different sectors and at different levels.

2. States Parties shall, in accordance with their legal and administrative systems, maintain, strengthen, designate or establish within the State Party, a framework, including one or more independent mechanisms, as appropriate, to promote, protect and monitor implementation of the present Convention. When designating or establishing such a mechanism, States Parties shall take into account the principles relating to the status and functioning of national institutions for protection and promotion of human rights.

3. Civil society, in particular persons with disabilities and their representative organizations, shall be involved and participate fully in the monitoring process.

Artikel 34

Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

1. En kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (nedan kallad kommittén) ska upprättas. Den ska utföra sitt uppdrag i enlighet med följande.

2. Vid denna konventions ikraftträdande ska kommittén bestå av tolv experter. Efter ytterligare 60 ratifikationer eller anslutningar till konventionen, ska kommittén utökas med sex medlemmar och uppnå ett högsta antal av arton medlemmar.

3. Kommitténs medlemmar ska tjänstgöra i sin personliga egenskap och ha stor moralisk integritet och vara erkänt sakkunniga och erfarna inom det område som omfattas av denna konvention. Konventionsstaterna uppmanas att, när de utser sina kandidater, vederbörligen beakta bestämmelsen i artikel 4.3 i denna konvention.

4. Kommitténs medlemmar ska väljas av konventionsstaterna med iakttagande av en rättvis geografisk fördelning, av att olika former av civilisation och de huvudsakliga rättssystemen är företrädda, av en balanserad fördelning mellan kvinnor och män samt av deltagande av experter med funktionsnedsättning.

5. Kommitténs medlemmar ska väljas vid konventionsstatskonferenserna genom hemlig omröstning ur en förteckning över personer som nominerats av konventionsstaterna bland deras egna medborgare. Vid dessa konferenser, vid vilka två tredjedelar av konventionsstaterna ska utgöra beslutsmässighet, ska de personer som väljs till kommittén vara de som uppnår det största antalet röster och en absolut majoritet av rösterna för ombud för närvarande och röstande konventionsstater.

6. Det första valet ska genomföras senast sex månader efter dagen för denna konventions ikraftträdande. Senast fyra månader före dagen för varje val, ska Förenta nationernas generalsekreterare skriftligen inbjuda konventionsstaterna att inom två månader inkomma med sina nomineringar. Generalsekreteraren

Article 34

Committee on the Rights of Persons with Disabilities

1. There shall be established a Committee on the Rights of Persons with Disabilities (hereafter referred to as "the Committee"), which shall carry out the functions hereinafter provided.

2. The Committee shall consist, at the time of entry into force of the present Convention, of twelve experts. After an additional sixty ratifications or accessions to the Convention, the membership of the Committee shall increase by six members, attaining a maximum number of eighteen members.

3. The members of the Committee shall serve in their personal capacity and shall be of high moral standing and recognized competence and experience in the field covered by the present Convention. When nominating their candidates, States Parties are invited to give due consideration to the provision set out in article 4, paragraph 3, of the present Convention.

4. The members of the Committee shall be elected by States Parties, consideration being given to equitable geographical distribution, representation of the different forms of civilization and of the principal legal systems, balanced gender representation and participation of experts with disabilities.

5. The members of the Committee shall be elected by secret ballot from a list of persons nominated by the States Parties from among their nationals at meetings of the Conference of States Parties. At those meetings, for which two thirds of States Parties shall constitute a quo-rum, the persons elected to the Committee shall be those who obtain the largest number of votes and an absolute majority of the votes of the representatives of States Parties present and voting.

6. The initial election shall be held no later than six months after the date of entry into force of the present Convention. At least four months before the date of each election, the Secretary-General of the United Nations shall address a letter to the States Parties inviting

ska därefter upprätta och till konventionsstaterna överlämna en förteckning i alfabetisk ordning över alla nominerade personer med uppgift om vilken konventionsstat som har nominerat dem.

7. Kommitténs medlemmar ska väljas för en tid av fyra år. De ska kunna omväljas en gång. Emellertid ska mandatperioden för sex av de medlemmar som har valts vid det första valet utlöpa efter två år. Omedelbart efter det första valet ska dessa sex medlemmar väljas ut genom lottdragning av ordföranden i en konferens som avses i punkt 5 i denna artikel.

8. Valet av de övriga sex kommittémedlemmarna ska ske genom ordinarie val i enlighet med bestämmelserna i denna artikel.

9. Om en medlem av kommittén avlider eller avsäger sig sitt uppdrag eller förklarar att han eller hon av någon anledning inte längre kan fullgöra sitt uppdrag, ska den konventionsstat som nominerat medlemmen utse en annan expert som har de kvalifikationer och uppfyller de krav som anges i de relevanta bestämmelserna i denna artikel att innehå uppdraget under återstoden av mandatperioden.

10. Kommittén ska anta sin egen arbetsordning.

11. Förenta nationernas generalsekreterare ska ställa nödvändig personal och övriga hjälpmedel till förfogande för att möjliggöra för kommittén att effektivt utföra sitt uppdrag enligt denna konvention samt sammankalla dess första möte.

12. Kommittémedlemmarna ska efter generalförsamlingens godkännande uppbära arvodet från Förenta nationernas medel på sådana villkor som generalförsamlingen beslutar med beaktande av betydelsen av kommitténs ansvar.

13. Kommittémedlemmarna ska vara berättigade till de lättnader, privilegier och immuniteter som tillkommer Förenta nationernas utsända sakkunniga enligt tillämpliga bestämmelser i konventionen om Förenta nationernas privilegier och immuniteter.

them to submit the nominations within two months. The Secretary-General shall subsequently prepare a list in alphabetical order of all persons thus nominated, indicating the State Parties which have nominated them, and shall submit it to the States Parties to the present Convention.

7. The members of the Committee shall be elected for a term of four years. They shall be eligible for re-election once. However, the term of six of the members elected at the first election shall expire at the end of two years; immediately after the first election, the names of these six members shall be chosen by lot by the chairperson of the meeting referred to in paragraph 5 of this article.

8. The election of the six additional members of the Committee shall be held on the occasion of regular elections, in accordance with the relevant provisions of this article.

9. If a member of the Committee dies or resigns or declares that for any other cause she or he can no longer perform her or his duties, the State Party which nominated the member shall appoint another expert possessing the qualifications and meeting the requirements set out in the relevant provisions of this article, to serve for the remainder of the term.

10. The Committee shall establish its own rules of procedure.

11. The Secretary-General of the United Nations shall provide the necessary staff and facilities for the effective performance of the functions of the Committee under the present Convention, and shall convene its initial meeting.

12. With the approval of the General Assembly of the United Nations, the members of the Committee established under the present Convention shall receive emoluments from United Nations resources on such terms and conditions as the Assembly may decide, having regard to the importance of the Committee's responsibilities.

13. The members of the Committee shall be entitled to the facilities, privileges and immunities of experts on mission for the United Nations as laid down in the relevant sections of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations

Artikel 35

Konventionsstaternas rapporter

1. Varje konventionsstat ska genom Förenta nationernas generalsekreterare till kommittén avge en fullständig rapport om de åtgärder som den har vidtagit för att fullgöra sina skyldigheter enligt denna konvention och om de framsteg den har uppnått i det hänseendet inom två år efter denna konventions ikraftträdande för konventionsstaten i fråga.

2. Därefter ska konventionsstaterna avge påföljande rapporter minst vart fjärde år och vidare när kommittén begär det.

3. Kommittén ska besluta om eventuella riktlinjer för rapporternas innehåll.

4. En konventionsstat som har avgett en heltäckande inledande rapport till kommittén behöver inte i följande rapporter upprepa tidigare lämnad information. Konventionsstaterna uppmanas att vid utformningen av sina rapporter till kommittén använda ett öppet och tydligt förfarande och att på lämpligt sätt beakta bestämmelsen i artikel 4.3 i denna konvention.

5. Rapporterna får innehålla uppgifter om de omständigheter och svårigheter som påverkar i vilken grad skyldigheterna i denna konvention fullgörs.

Artikel 36

Granskning av rapporter

1. Varje rapport ska granskas av kommittén, som ska lämna sådana förslag och allmänna rekommendationer om rapporten som den finner lämpliga och framföra dem till den berörda konventionsstaten. Konventionsstaten får svara med information som den anser lämplig till kommittén. Kommittén får begära ytterligare information från konventionsstaterna som gäller tillämpningen av denna konvention.

2. Om en konventionsstat är avsevärt förseklad med att avge sin rapport, får kommittén påminna konventionsstaten om nödvändigheten av att pröva tillämpningen av denna konvention i den konventionsstaten på grundval av sådan tillförlitlig information som är till-

Article 35

Reports by States Parties

1. Each State Party shall submit to the Committee, through the Secretary-General of the United Nations, a comprehensive report on measures taken to give effect to its obligations under the present Convention and on the progress made in that regard, within two years after the entry into force of the present Convention for the State Party concerned.

2. Thereafter, States Parties shall submit subsequent reports at least every four years and further whenever the Committee so requests.

3. The Committee shall decide any guidelines applicable to the content of the reports.

4. A State Party which has submitted a comprehensive initial report to the Committee need not, in its subsequent reports, repeat information previously provided. When preparing reports to the Committee, States Parties are invited to consider doing so in an open and transparent process and to give due consideration to the provision set out in article 4, paragraph 3, of the present Convention.

5. Reports may indicate factors and difficulties affecting the degree of fulfilment of obligations under the present Convention.

Article 36

Consideration of reports

1. Each report shall be considered by the Committee, which shall make such suggestions and general recommendations on the report as it may consider appropriate and shall forward these to the State Party concerned. The State Party may respond with any information it chooses to the Committee. The Committee may request further information from States Parties relevant to the implementation of the present Convention.

2. If a State Party is significantly overdue in the submission of a report, the Committee may notify the State Party concerned of the need to examine the implementation of the present Convention in that State Party, on the

gänglig för kommittén, om rapporten i fråga inte avges inom tre månader efter påminnelsen. Kommittén ska uppmana den berörda konventionsstaten att delta i en sådan prövning. Om konventionsstaten svarar genom att avge rapporten, ska bestämmelserna i punkt 1 i denna artikel tillämpas.

3. Förenta nationernas generalsekreterare ska göra rapporterna tillgängliga för alla konventionsstaterna.

4. Konventionsstaterna ska göra sina rapporter allmänt tillgängliga för allmänheten i sina egna länder och underlätta tillgång till förslagen och de allmänna rekommendationerna som rör dessa rapporter.

5. Kommittén ska, som den finner lämpligt, till Förenta nationernas fackorgan, fonder och program och andra berörda organ överlämna rapporter från konventionsstaterna för att tillmötesgå en begäran om eller anvisning om behov av teknisk rådgivning eller bistånd jämte kommitténs eventuella synpunkter och rekommendationer om denna begäran eller anvisningar.

Artikel 37

Samarbete mellan konventionsstaterna och kommittén

1. Varje konventionsstat ska samarbeta med kommittén och stödja dess medlemmar i utövandet av deras mandat.

2. I sitt förhållande till konventionsstaterna ska kommittén vederbörligen beakta hur man bäst kan förbättra ländernas möjligheter att tillämpa denna konvention, inklusive genom internationellt samarbete.

Artikel 38

Kommitténs förhållande till andra organ

För att främja en effektiv tillämpning av denna konvention och uppmuntra internationellt samarbete på dess område gäller följande:

a) Förenta nationernas fackorgan och andra

basis of reliable information available to the Committee, if the relevant report is not submitted within three months following the notification. The Committee shall invite the State Party concerned to participate in such examination. Should the State Party respond by submitting the relevant report, the provisions of paragraph 1 of this article will apply.

3. The Secretary-General of the United Nations shall make available the reports to all States Parties.

4. States Parties shall make their reports widely available to the public in their own countries and facilitate access to the suggestions and general recommendations relating to these reports.

5. The Committee shall transmit, as it may consider appropriate, to the specialized agencies, funds and programmes of the United Nations, and other competent bodies, reports from States Parties in order to address a request or indication of a need for technical advice or assistance contained therein, along with the Committee's observations and recommendations, if any, on these requests or indications.

Article 37

Cooperation between States Parties and the Committee

1. Each State Party shall cooperate with the Committee and assist its members in the fulfilment of their mandate.

2. In its relationship with States Parties, the Committee shall give due consideration to ways and means of enhancing national capacities for the implementation of the present Convention, including through international cooperation.

Article 38

Relationship of the Committee with other bodies

In order to foster the effective implementation of the present Convention and to encourage international cooperation in the field covered by the present Convention:

(a) The specialized agencies and other

FN-organ ska ha rätt att vara företrädare vid granskningen av tillämpningen av de bestämmelser i denna konvention som faller inom ramen för deras mandat. Kommittén får inbjuda fackorganen och andra behöriga organ som den finner lämpligt att komma med expertråd om tillämpningen av konventionen inom områden som faller inom ramen för deras respektive mandat. Kommittén får uppmana fackorgan och andra FN-organ att avge rapport om tillämpningen av konventionen inom områden som faller inom ramen för deras verksamhet.

b) Vid utförandet av sina uppgifter ska kommittén på lämpligt sätt rådgöra med andra behöriga organ som upprättats genom internationella fördrag om mänskliga rättigheter för att trygga förenlighet mellan deras riktlinjer för rapportering, förslag och allmänna rekommendationer och för att undvika dubblering och överlappning i utförandet av deras uppgifter.

Artikel 39

Kommitténs rapport

Kommittén ska vartannat år rapportera till generalförsamlingen och till Ekonomiska och sociala rådet om sin verksamhet och får lämna förslag och allmänna rekommendationer grundade på granskning av rapporter och information som mottagits från konventionsstaterna. Sådana förslag och allmänna rekommendationer ska ingå i kommitténs rapport tillsammans med eventuella kommentarer från konventionsstaterna.

Artikel 40

Konventionsstatskonferensen

1. Konventionsstaterna ska mötas regelbundet i en konventionsstatskonferens för att behandla frågor som gäller tillämpningen av denna konvention.

2. Senast sex månader efter denna konventions ikraftträdande ska Förenta nationernas generalsekreterare sammankalla en konven-

United Nations organs shall be entitled to be represented at the consideration of the implementation of such provisions of the present Convention as fall within the scope of their mandate. The Committee may invite the specialized agencies and other competent bodies as it may consider appropriate to provide expert advice on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their respective mandates. The Committee may invite specialized agencies and other United Nations organs to submit reports on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their activities;

(b) The Committee, as it discharges its mandate, shall consult, as appropriate, other relevant bodies instituted by international human rights treaties, with a view to ensuring the consistency of their respective reporting guidelines, suggestions and general recommendations, and avoiding duplication and overlap in the performance of their functions.

Article 39

Report of the Committee

The Committee shall report every two years to the General Assembly and to the Economic and Social Council on its activities, and may make suggestions and general recommendations based on the examination of reports and information received from the States Parties. Such suggestions and general recommendations shall be included in the report of the Committee together with comments, if any, from States Parties.

Article 40

Conference of States Parties

1. The States Parties shall meet regularly in a Conference of States Parties in order to consider any matter with regard to the implementation of the present Convention.

2. No later than six months after the entry into force of the present Convention, the Conference of States Parties shall be convened by

tionsstatskonferens. Påföljande möten ska sammankallas av Förenta nationernas generalsekreterare vartannat år eller efter konventionsstatskonferensens beslut.

the Secretary-General of the United Nations. The subsequent meetings shall be convened by the Secretary-General biennially or upon the decision of the Conference of States Parties.

Artikel 41

Article 41

Depositarie

Depositary

Förenta nationernas generalsekreterare ska vara depositarie för denna konvention.

The Secretary-General of the United Nations shall be the depositary of the present Convention.

Artikel 42

Article 42

Undertecknande

Signature

Denna konvention är öppen för undertecknande av alla stater och av organisationer för regional integration vid Förenta nationernas högkvarter i New York från och med den 30 mars 2007.

The present Convention shall be open for signature by all States and by regional integration organizations at United Nations Headquarters in New York as of 30 March 2007.

Artikel 43

Article 43

Samtycke till att vara bunden

Consent to be bound

Denna konvention ska ratificeras av de stater som har undertecknat den och formellt bekräftas av de organisationer för regional integration som har undertecknat den. Konventionen ska stå öppen för anslutning av stater eller organisationer för regional integration som inte har undertecknat konventionen.

The present Convention shall be subject to ratification by signatory States and to formal confirmation by signatory regional integration organizations. It shall be open for accession by any State or regional integration organization which has not signed the Convention.

Artikel 44

Article 44

Organisationer för regional integration

Regional integration organizations

1. Med termen organisation för regional integration avses en organisation bildad av suveräna stater i en viss region till vilken dess medlemsstater har delegerat behörighet med avseende på frågor som omfattas av denna konvention. Sådana organisationer ska i sina instrument för formellt bekräftande eller anslutning förklara räckvidden av sin behörighet med avseende på frågor som omfattas av denna konvention. Därefter ska de underrätta depositarien om varje betydande ändring av räckvidden av deras behörighet.

1. "Regional integration organization" shall mean an organization constituted by sovereign States of a given region, to which its member States have transferred competence in respect of matters governed by the present Convention. Such organizations shall declare, in their instruments of formal confirmation or accession, the extent of their competence with respect to matters governed by the present Convention. Subsequently, they shall inform the depositary of any substantial modification in the extent of their competence.

2. Hänvisningar i texten till konventionsstaterna ska gälla sådana organisationer inom gränserna för deras behörighet.

3. För de syften som avses i artikel 45.1 och artikel 47.2–3 ska instrument deponerade av en organisation för regional integration inte räknas.

4. Organisationer för regional integration får i frågor inom deras behörighet utöva sin rösträtt i konventionsstatskonferensen med det antal röster som är lika med antalet av deras medlemsstater som är konventionsstater. En sådan organisation får inte utöva sin rösträtt om någon av dess medlemsstater utövar sin rösträtt och omvänt.

Artikel 45

Ikraftträdande

1. Denna konvention träder i kraft den trettionde dagen efter deponeringen av det tjugonde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet.

2. För varje stat eller organisation för regional integration som ratificerar, formellt bekräftar eller ansluter sig till konventionen efter deponeringen av det tjugonde instrumentet, träder konventionen i kraft den trettionde dagen efter deponeringen av dess instrument

Artikel 46

Reservationer

1. Reservationer som är oförenliga med denna konventions ändamål och syfte är inte tillåtna.

2. Reservationer får när som helst återtas.

Artikel 47

Ändringar

1. En konventionsstat får föreslå en ändring av denna konvention till Förenta nationernas generalsekreterare. Generalsekreteraren ska översända ändringsförslagen till konventions-

2. References to “States Parties” in the present Convention shall apply to such organizations within the limits of their competence.

3. For the purposes of article 45, paragraph 1, and article 47, paragraphs 2 and 3, of the pre-sent Convention, any instrument deposited by a regional integration organization shall not be counted.

4. Regional integration organizations, in matters within their competence, may exercise their right to vote in the Conference of States Parties, with a number of votes equal to the number of their member States that are Parties to the present Convention. Such an organization shall not exercise its right to vote if any of its member States exercises its right, and vice versa.

Article 45

Entry into force

1. The present Convention shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of the twentieth instrument of ratification or accession.

2. For each State or regional integration organization ratifying, formally confirming or acceding to the present Convention after the deposit of the twentieth such instrument, the Convention shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of its own such instrument.

Article 46

Reservations

1. Reservations incompatible with the object and purpose of the present Convention shall not be permitted.

2. Reservations may be withdrawn at any time.

Article 47

Amendments

1. Any State Party may propose an amendment to the present Convention and submit it to the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall communi-

staterna med en begäran om att bli underrättad om huruvida de tillstyrker att en konferens av stater sammankallas för att ta ställning till och besluta om förslagen. Om minst en tredjedel av konventionsstaterna inom fyra månader från dagen för ett sådant meddelande tillstyrker en sådan konferens, ska generalsekreteraren sammankalla konferensen i Förenta nationernas regi. Ändringsförslag som antagits av en majoritet av två tredjedelar av närvarande och röstande konventionsstater ska av generalsekreteraren underställas Förenta nationernas generalförsamling för godkännande och därefter alla konventionsstater för antagande.

2. En ändring som har antagits och godkänts i enlighet med punkt 1 i denna artikel träder i kraft den trettionde dagen efter det att antalet godtagandeinstrument som deponerats uppgår till två tredjedelar av antalet konventionsstater dagen för antagandet av ändringen. Därefter ska ändringen träda i kraft för en konventionsstat den trettionde dagen efter deponeringen av dess godtagandeinstrument. En ändring ska endast vara bindande för de konventionsstater som har godtagit den.

3. Om konventionsstatskonferensen så beslutar med konsensus, ska en ändring som har antagits och godkänts i enlighet med punkt 1, som gäller endast artiklarna 34, 38, 39 och 40 träda i kraft för alla konventionsstater den trettionde dagen efter det att deponerade godtagandeinstrument har uppnått två tredjedelar av antalet konventionsstater dagen för antagandet av ändringen.

Artikel 48

Frånträädande

En konventionsstat får frånträda denna konvention genom en skriftlig underrättelse till Förenta nationernas generalsekreterare. Frånträädandet träder i kraft ett år efter generalsekreterarens mottagande av underrättelsen.

cate any proposed amendments to States Parties, with a request to be notified whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and deciding upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of two thirds of the States Parties present and voting shall be submitted by the Secretary-General to the General Assembly of the United Nations for approval and thereafter to all States Parties for acceptance.

2. An amendment adopted and approved in accordance with paragraph 1 of this article shall enter into force on the thirtieth day after the number of instruments of acceptance deposited reaches two thirds of the number of States Parties at the date of adoption of the amendment. Thereafter, the amendment shall enter into force for any State Party on the thirtieth day following the deposit of its own instrument of acceptance. An amendment shall be binding only on those States Parties which have accepted it.

3. If so decided by the Conference of States Parties by consensus, an amendment adopted and approved in accordance with paragraph 1 of this article which relates exclusively to articles 34, 38, 39 and 40 shall enter into force for all States Parties on the thirtieth day after the number of instruments of acceptance deposited reaches two thirds of the number of States Parties at the date of adoption of the amendment.

Article 48

Denunciation

A State Party may denounce the present Convention by written notification to the Secretary-General of the United Nations. The denunciation shall become effective one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General

Artikel 49

Tillgängligt format

Texten till denna konvention ska göras tillgänglig i åtkomliga format.

Artikel 50

Giltiga texter

Denna konventions arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter är lika giltiga.

TILL BEKRÄFTELSE HÄRAV har undertecknade, därtill vederbörligen bemyndigade av sina respektive regeringar, undertecknat denna konvention.

Article 49

Accessible format

The text of the present Convention shall be made available in accessible formats.

Article 50

Authentic texts

The Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts of the present Convention shall be equally authentic.

IN WITNESS THEREOF the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed the present Convention

FAKULTATIVT PROTOKOLL TILL
KONVENTIONEN OM RÄTTIGHETER
FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNED-
SÄTTNING

*De stater som är parter i detta protokoll har
kommit överens om följande:*

Artikel 1

1. En stat som är part i detta protokoll (nedan kallad protokollspart) erkänner att kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (nedan kallad kommittén) har behörighet att ta emot och pröva klagomål från eller för enskilda personer eller grupper av enskilda personer som står under dess jurisdiktion och som hävdar att de har blivit utsatta för en kränkning från denna protokollspartens sida av bestämmelserna i konventionen.

2. Klagomål ska inte tas emot av kommittén, om den gäller en konventionsstat, som är inte protokollsstat.

Artikel 2

Kommittén ska avvisa ett klagomål i följande fall:

- (a) när klagomålet är anonym;
- (b) när klagomålet utgör ett missbruk av rätten att göra sådana klagomål eller är oförenlig med konventionens bestämmelser;
- (c) när samma sak redan har prövats av kommittén eller har varit eller är föremål för internationell prövning eller reglering i annan form;
- (d) när alla tillgängliga nationella rättsmedel inte har uttömts; såvida inte tillämpningen av rättsmedlen dröjer oskäligt länge eller om rättsmedlen inte kan förväntas vara tillräckligt verkningsfulla;
- (e) när klagomålet är uppenbart ogrundat eller inte tillräckligt styrkt; eller
- (f) när de omständigheter som klagomålet avser har inträffat innan detta protokoll trädde i kraft för den berörda protokollsparten, om inte dessa omständigheter har fortsatt att råda efter den dagen.

OPTIONAL PROTOCOL TO THE CON-
VENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS
WITH DISABILITIES

*The States Parties to the present Protocol
have agreed as follows:*

Article 1

1. A State Party to the present Protocol (“State Party”) recognizes the competence of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities (“the Committee”) to receive and consider communications from or on behalf of individuals or groups of individuals subject to its jurisdiction who claim to be victims of a violation by that State Party of the provisions of the Convention.

2. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State Party to the Convention that is not a party to the present Protocol.

Article 2

The Committee shall consider a communication inadmissible when:

- (a) The communication is anonymous;
- (b) The communication constitutes an abuse of the right of submission of such communications or is incompatible with the provisions of the Convention;
- (c) The same matter has already been examined by the Committee or has been or is being examined under another procedure of international investigation or settlement;
- (d) All available domestic remedies have not been exhausted. This shall not be the rule where the application of the remedies is unreasonably prolonged or unlikely to bring effective relief;
- (e) It is manifestly ill-founded or not sufficiently substantiated; or when
- (f) The facts that are the subject of the communication occurred prior to the entry into force of the present Protocol for the State Party concerned unless those facts continued after that date.

Artikel 3

Med förbehåll för bestämmelserna i artikel 2 i detta protokoll, ska kommittén konfidentiellt underrätta den berörda protokollsparten om klagomål som har anförts till den. Inom sex månader ska den berörda staten skriftligen lämna kommittén förklaringar eller uttalanden som klargör saken och om de eventuella åtgärder som den har vidtagit.

Artikel 4

1. När ett klagomål har mottagits och innan ett avgörande om dess berättigande har träffats, får kommittén till den berörda protokollsparten rikta en begäran som ska behandlas skyndsamt om att den staten ska vidta sådana provisoriska åtgärder som kan vara nödvändiga för att undvika att det uppstår skada som inte kan avhjälpas för den eller dem som har utsatts för den påstådda kränkningen.

2. Kommitténs utövande av sina befogenheter enligt punkt 1 i denna artikel ska inte innebära ett ställningstagande i frågan om förutsättningarna för prövning av klagomålet eller i frågan om dess berättigande.

Artikel 5

Kommitténs möten ska hållas inom lyckta dörrar när den prövar klagomål enligt detta protokoll. När kommittén har prövat ett klagomål, ska den framföra sina eventuella förslag och rekommendationer till den berörda protokollsparten och sökanden.

Artikel 6

1. Om kommittén mottar trovärdiga upplysningar som utvisar allvarliga eller systematiska kränkningar från en protokollsparts sida av rättigheter som anges i konventionen, ska kommittén uppmana denna protokollspart att samarbeta vid prövningen av informationen och i detta syfte framföra kommentarer om upplysningarna i fråga.

2. Med beaktande av eventuella kommentarer som har framförts av den berörda protokollsparten och andra trovärdiga upplysningar som den har tillgång till, får kommittén utse en eller flera av sina medlemmar att genomföra en utredning och att skyndsamt rapportera till kommittén. När det är befogat och med

Article 3

Subject to the provisions of article 2 of the present Protocol, the Committee shall bring any communications submitted to it confidentially to the attention of the State Party. Within six months, the receiving State shall submit to the Committee written explanations or statements clarifying the matter and the remedy, if any, that may have been taken by that State.

Article 4

1. At any time after the receipt of a communication and before a determination on the merits has been reached, the Committee may transmit to the State Party concerned for its urgent consideration a request that the State Party take such interim measures as may be necessary to avoid possible irreparable damage to the victim or victims of the alleged violation.

2. Where the Committee exercises its discretion under paragraph 1 of this article, this does not imply a determination on admissibility or on the merits of the communication.

Article 5

The Committee shall hold closed meetings when examining communications under the present Protocol. After examining a communication, the Committee shall forward its suggestions and recommendations, if any, to the State Party concerned and to the petitioner.

Article 6

1. If the Committee receives reliable information indicating grave or systematic violations by a State Party of rights set forth in the Convention, the Committee shall invite that State Party to cooperate in the examination of the information and to this end submit observations with regard to the information concerned.

2. Taking into account any observations that may have been submitted by the State Party concerned as well as any other reliable information available to it, the Committee may designate one or more of its members to conduct an inquiry and to report urgently to the Committee. Where warranted and with

protokollspartens samtycke, får utredningen innefatta ett besök i protokollspartens territorium.

3. Efter att ha granskat resultaten av en sådan utredning, ska kommittén överlämna dessa resultat till den berörda protokollsparten tillsammans med eventuella kommentarer och rekommendationer.

4. Den berörda protokollsparten ska inom sex månader efter att av kommittén ha mottagit resultaten, kommentarerna och rekommendationerna lämna sina kommentarer till kommittén.

5. En sådan utredning ska utföras konfidentiellt och protokollspartens medverkan ska begäras i alla skeden av förfarandet.

Artikel 7

1. Kommittén får uppmana den berörda protokollsparten att i sin rapport enligt artikel 35 i konventionen ta med närmare uppgifter om eventuella åtgärder som den har vidtagit som reaktion på en undersökning som har gjorts enligt artikel 6 i detta protokoll.

2. Om det är nödvändigt, får kommittén efter utgången av den tid om sex månader som avses i artikel 6.4 uppmana den berörda protokollsparten att informera den om de åtgärder som vidtagits till följd av en sådan utredning.

Artikel 8

Varje protokollspart får vid undertecknandet, ratifikationen eller anslutningen till detta protokoll förklara att den inte erkänner kommitténs behörighet enligt artiklarna 6 och 7.

Artikel 9

Förenta nationernas generalsekreterare ska vara depositarie för detta protokoll.

Artikel 10

Detta protokoll är öppet för undertecknande av alla stater och av organisationer för regional integration vid Förenta nationernas högkvarter i New York från och med den 30 mars 2007.

the consent of the State Party, the inquiry may include a visit to its territory.

3. After examining the findings of such an inquiry, the Committee shall transmit these findings to the State Party concerned together with any comments and recommendations.

4. The State Party concerned shall, within six months of receiving the findings, comments and recommendations transmitted by the Committee, submit its observations to the Committee.

5. Such an inquiry shall be conducted confidentially and the cooperation of the State Party shall be sought at all stages of the proceedings.

Article 7

1. The Committee may invite the State Party concerned to include in its report under article 35 of the Convention details of any measures taken in response to an inquiry conducted under article 6 of the present Protocol.

2. The Committee may, if necessary, after the end of the period of six months referred to in article 6, paragraph 4, invite the State Party concerned to inform it of the measures taken in response to such an inquiry.

Article 8

Each State Party may, at the time of signature or ratification of the present Protocol or accession thereto, declare that it does not recognize the competence of the Committee provided for in articles 6 and 7.

Article 9

The Secretary-General of the United Nations shall be the depositary of the present Protocol.

Article 10

The present Protocol shall be open for signature by signatory States and regional integration organizations of the Convention at United Nations Headquarters in New York as of 30 March 2007.

Artikel 11

Detta protokoll ska ratificeras av de stater som har undertecknat det och som har ratificerat eller anslutit sig till konventionen. Det ska formellt bekräftas av de organisationer för regional integration som har formellt bekräftat eller anslutit sig till konventionen. Protokollet ska stå öppet för anslutning av stater eller organisationer för regional integration som har ratificerat, formellt bekräftat eller anslutit sig till konventionen men som inte har undertecknat detta protokoll.

Artikel 12

1. Med termen ”organisation för regional integration” avses en organisation bildad av suveräna stater i en viss region till vilken dess medlemsstater har delegerat behörighet med avseende på frågor som täcks av konventionen och av detta protokoll. Sådana organisationer ska i sina instrument för formellt bekräftande eller anslutning förklara räckvidden av sin behörighet med avseende på frågor som täcks av konventionen och av detta protokoll. Därefter ska de underrätta depositarien om varje betydande ändring av räckvidden av deras behörighet.

2. Hänvisningar i texten till ”protokollspart” ska gälla sådana organisationer inom gränserna för deras behörighet.

3. För de syften som avses i artikel 13.1 och artikel 15.2 i detta protokoll ska instrument deponerade av en organisation för regional integration inte räknas.

4. Organisationer för regional integration får i frågor inom deras behörighet utöva sin rösträtt vid partsmötet med det antal röster som är lika med antalet av deras medlemsstater som är protokollsparter. En sådan organisation får inte utöva sin rösträtt om någon av dess medlemsstater utövar sin rösträtt och omvänt.

Artikel 13

1. Med förbehåll för konventionens ikraftträdande, ska detta protokoll träda i kraft den trettionde dagen efter deponeringen av det tionde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet.

Article 11

The present Protocol shall be subject to ratification by signatory States of the present Protocol which have ratified or acceded to the Convention. It shall be subject to formal confirmation by signatory regional integration organizations of the present Protocol which have formally confirmed or acceded to the Convention. It shall be open for accession by any State or regional integration organization which has ratified, formally confirmed or acceded to the Convention and which has not signed the Protocol.

Article 12

1. “Regional integration organization” shall mean an organization constituted by sovereign States of a given region, to which its member States have transferred competence in respect of matters governed by the Convention and the present Protocol. Such organizations shall declare, in their instruments of formal confirmation or accession, the extent of their competence with respect to matters governed by the Convention and the present Protocol. Subsequently, they shall inform the depositary of any substantial modification in the extent of their competence.

2. References to “States Parties” in the present Protocol shall apply to such organizations within the limits of their competence.

3. For the purposes of article 13, paragraph 1, and article 15, paragraph 2, of the present Protocol, any instrument deposited by a regional integration organization shall not be counted.

4. Regional integration organizations, in matters within their competence, may exercise their right to vote in the meeting of States Parties, with a number of votes equal to the number of their member States that are Parties to the present Protocol. Such an organization shall not exercise its right to vote if any of its member States exercises its right, and vice versa.

Article 13

1. Subject to the entry into force of the Convention, the present Protocol shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of the tenth instrument of ratification or accession.

2. För varje stat eller organisation för regional integration som ratificerar, formellt bekräftar eller ansluter sig till detta protokoll efter deponeringen av det tionde instrumentet, träder protokollet i kraft den trettionde dagen efter deponeringen av statens eller organisationens instrument.

Artikel 14

1. Reservationer som är oförenliga med detta protokolls ändamål och syfte är inte tillåtna.

2. Reservationer får när som helst återtogs.

Artikel 15

1. En protokollspart får föreslå en ändring i detta protokoll till Förenta nationernas generalsekreterare. Generalsekreteraren ska över-sända ändringsförslagen till protokollsparterna med en begäran om att bli underrättad om de tillstyrker att ett möte av stater sammankallas för att ta ställning till och besluta om förslagen. Om minst en tredjedel av protokollsparterna inom fyra månader från dagen för ett sådant meddelande tillstyrker ett sådant möte, ska generalsekreteraren sammankalla mötet i Förenta nationernas regi. Ändringsförslagen som har antagits av en majoritet av två tredjedelar av närvarande och röstande protokollsparter ska av generalsekreteraren underställas Förenta nationernas generalförsamling för godkännande och därefter alla protokollsparter för antagande.

2. En ändring som har antagits och godkänts i enlighet med punkt 1 i denna artikel träder i kraft den trettionde dagen efter det att antalet godtagandeinstrument som deponerats uppgår till två tredjedelar av antalet protokollsparter dagen för antagandet av ändringen. Därefter ska ändringen träda i kraft för en protokollspart den trettionde dagen efter deponeringen av dess godtagandeinstrument. En ändring ska endast vara bindande för de protokollsparter som har godtagit den.

Artikel 16

En protokollspart får säga upp detta protokoll genom en skriftlig underrättelse till Förenta nationernas generalsekreterare. Uppsäg-

2. For each State or regional integration organization ratifying, formally confirming or acceding to the present Protocol after the deposit of the tenth such instrument, the Protocol shall enter into force on the thirtieth day after the deposit of its own such instrument.

Article 14

1. Reservations incompatible with the object and purpose of the present Protocol shall not be permitted.

2. Reservations may be withdrawn at any time.

Article 15

1. Any State Party may propose an amendment to the present Protocol and submit it to the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall communicate any proposed amendments to States Parties, with a request to be notified whether they favour a meeting of States Parties for the purpose of considering and deciding upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one third of the States Parties favour such a meeting, the Secretary-General shall convene the meeting under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of two thirds of the States Parties present and voting shall be submitted by the Secretary-General to the General Assembly of the United Nations for approval and thereafter to all States Parties for acceptance.

2. An amendment adopted and approved in accordance with paragraph 1 of this article shall enter into force on the thirtieth day after the number of instruments of acceptance deposited reaches two thirds of the number of States Parties at the date of adoption of the amendment. Thereafter, the amendment shall enter into force for any State Party on the thirtieth day following the deposit of its own instrument of acceptance. An amendment shall be binding only on those States Parties which have accepted it.

Article 16

A State Party may denounce the present Protocol by written notification to the Secretary-General of the United Nations. The denuncia-

ningen träder i kraft ett år efter generalsekretarens mottagande av meddelandet.

tion shall become effective one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

Artikel 17

Texten till detta protokoll ska göras tillgänglig i åtkomliga format.

Article 17

The text of the present Protocol shall be made available in accessible formats.

Artikel 18

Detta protokolls arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter är lika giltiga.

TILL BEKRÄFTELSE HÄRAV har undertecknade, därtill vederbörligen bemyndigade av sina respektive regeringar, undertecknat detta protokoll.

Article 18

The Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts of the present Protocol shall be equally authentic.

IN WITNESS THEREOF the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed the present Protocol.